

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ, ΣΛΑΒΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ «ΙΣΤΟΡΙΑ,
ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΚΑΙ
ΝΟΤΙΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ»**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Η συμβολή του δυτικού πολιτισμού (περίπτωση της Γαλλίας) στην ανάδειξη της τουρκικής γλώσσας και λογοτεχνίας-προσέγγιση των λογοτεχνικών ρευμάτων που ανθούν στην Τουρκία κατά το δεύτερο μισό του 19ου και τον 20ου αι. με ιστορικές αναφορές»

της φοιτήτριας Ράκιδας Χρήστου

AM hac21004

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ: Νικόλαος Λιάζος-Καθηγητής Τουρκικής γλώσσας και πολιτισμού

**ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΒΑΘΜΟΛΟΓΗΤΗΣ: Τσιπριάν-Λουκρέτσιους Σούτσιου- Καθηγητής
Ρουμανικής Γλώσσας και Φιλολογίας**

**ΤΡΙΤΟΣ ΒΑΘΜΟΛΟΓΗΤΗΣ: Αϊντίν Χατζή-Βελή - Καθηγητής του Τμήματος
Ιστορίας του Πανεπιστημίου της Ραιδεστού**

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2023

Με πλήρη επίγνωση των συνεπειών του νόμου περί πνευματικών δικαιωμάτων, δηλώνω ότι είμαι αποκλειστικός συγγραφέας της παρούσας Διπλωματικής Εργασίας. Έχω αναφέρει πλήρως και με σαφείς αναφορές, όλες τις πηγές χρήσης δεδομένων, απόψεων, θέσεων και προτάσεων, ιδεών και λεκτικών αναφορών, είτε κατά κυριολεξία είτε βάση επιστημονικής παράφρασης.

Η έγκριση της Μεταπτυχιακής Εργασίας από το Τμήμα Βαλκανικών, Σλαβικών και Ανατολικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Μακεδονίας δεν υποδηλώνει αναγκαστικά ότι αποδέχεται το Τμήμα τις γνώμες του συγγραφέα.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Περίληψη.....	6
Εισαγωγή.....	8
Κεφάλαιο 1 ^ο	12
1.1 Η λογοτεχνία στην ιστορία	12
1.2 Το θεωρητικό πλαίσιο της λογοτεχνίας.....	13
Κεφάλαιο 2 ^ο	14
2.1 Τούρκικη Λογοτεχνία	14
2.2 Η Ιστορία της Τούρκικης Λογοτεχνίας μετά τα χρόνια της μεταρρύθμισης	15
2.3 Η επιρροή του δυτικού πολιτισμού στην Τουρκική Λογοτεχνία	16
2.4 Οι περίοδοι της Νεότερης Τουρκικής Λογοτεχνίας	17
2.4.1 Κλασικισμός	17
2.4.2 Ρεαλισμός στα πεζογραφήματα-συμβολισμός και παρνασσισμός στην ποίηση	18
2.5 Η νέα γενιά των Τούρκων συγγραφέων	19
2.6 Ο ρόλος των κοινωνικών επιστημών	20
2.6.1 Η αντίθεση στο Κομιτάτο Ένωσης και Προόδου και εξορία στο Παρίσι (1909-1912)	23
2.6.2 Η Γαλλία: μια χώρα με ελεύθερη υποδοχή	23
Κεφάλαιο 3 ^ο	25
3.1 Ιστορία και πολιτισμός της Γαλλίας κατά τον 19 ^ο αιώνα	25
3.1.1 Το δημοκρατικό κίνημα	25
3.1.2 Σοσιαλισμός	26
3.1.3 Η φιλοσοφία της γαλλικής Επανάστασης.....	27
3.2 Η Γαλλία στον κόσμο	29
3.2.1 Ο ρομαντισμός και το εξωτερικό	29
3.2.2 Πνευματικές ανταλλαγές	29
3.2.3 Η αποικιακή άνθιση	29
3.3 Τα ιδεολογικά ρεύματα που επηρέασαν τους λογοτέχνες στην Γαλλία.....	29
3.3.1 Ρομαντισμός	30
3.3.2 Ο Ρεαλισμός βασίζεται στο σεβασμό του πραγματικού	31
3.3.3 Το ρεαλιστικό μυθιστόρημα	31
3.3.4 Η ρεαλιστική τέχνη	31

3.3.5 Συμβολισμός	32
3.3.6 Ιμπρεσιονισμός	33
3.4 Οι Παρνασσιστές.....	33
3.5 Τα ιδεολογικά ρεύματα που επηρέασαν τους λογοτέχνες στην Τουρκία.....	34
3.6 Τα λογοτεχνικά ρεύματα που αναπτύχθηκαν κατά τη διάρκεια του 20 ^{ου} αι.....	37
3.6.1 Οι εμπνευσθέντες από το εγγύς παρελθόν.....	38
3.6.2 Τάσεις ατομικής εσωστρέφειας	39
3.6.3 Η ομάδα επτά πυρσοί.....	40
3.6.4 Ο εθνικιστικός ρομαντισμός.....	41
3.6.5 Το λογοτεχνικό ρεύμα του κοινωνικού ρεαλισμού.....	43
3.6.6.α. Το πρώτο κίνημα της νέας παράξενης ποίησης.....	45
3.6.6.β. Το δεύτερο κίνημα της νέας παράξενης ποίησης.....	46
3.6.6.γ Αναζήτηση της καθαρής ποίησης	47
3.6.6.δ Ιδεολογικές τάσεις στην ποίηση κατά την περίοδο 1960-1980	50
3.6.6. ε Ανεξάρτητη ατομική έκφραση (1980-2000).....	51
Κεφάλαιο 4 ^ο	51
4.1 Η γαλλική λογοτεχνία του 20ού αιώνα	51
4.2 Το δεύτερο μισό του αιώνα.....	52
4.3 Το μυθιστόρημα έως το 1914.....	53
4.4 Ιδέες και δόγματα.....	54
4.5 Τα μεγάλα ρεύματα.....	55
4.6 Το μυθιστόρημα από το 1914 έως το 1945	55
Κεφάλαιο 5 ^ο	56
5.1 Οι ευρωπαϊκές αντιλήψεις για την Τουρκία.....	56
5.2 Ερευνώντας για την Τουρκία μέσα από την ιστοριογραφία της Ευρώπης.....	61
5.3 Ευρωπαϊκή επιρροή: Πατριωτισμός και Εθνικισμός	61
5.4 Η Οθωμανική Αυτοκρατορία κατά τον 19 ^ο αιώνα.....	63
5.5 Η επικράτηση της Ένωσης και Προόδου (1908-1918) και ο Αγώνας της Ανεξαρτησίας (1919-1922)- Η εμφάνιση των Νεότουρκων	67
5.6 Η Επιτροπή Ένωσης και Προόδου αναλαμβάνει την εξουσία.....	69
5.6.1 Ο εθνικισμός της Ένωσης και Προόδου.....	71
Κεφάλαιο 6 ^ο	73

6.1 Τουρκική λογοτεχνία και πολιτισμός.....	73
6.2 Η στροφή προς την ευρωπαϊκή λογοτεχνία	74
6.2.1 Η γαλλική διακοίνωση του 1867: νέες μεταρρυθμίσεις	76
6.2.2 Εκπαίδευση	76
6.3 Η περίοδος των αναζητήσεων (1896-1923)	78
6.3.1 Το νέο καθεστώς και η πολυμορφία.	80
Συμπεράσματα.....	82
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	86
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	146

Περίληψη

Με την εργασία αυτή, ουσιαστικά, επιχειρείται η ιστορική αναζήτηση των αιτίων της μετανάστευσης Τούρκων πολιτών στη Γαλλία μεταξύ 1880-1980, μετανάστευση με πολιτικές, πολιτιστικές και καλλιτεχνικές πτυχές. Φοιτητές, εξόριστοι και Τούρκοι ταξιδιώτες βρέθηκαν αντιμετώπι κατά την άφιξή τους στη Γαλλία, με μια χώρα με απίστευτο πολιτιστικό, πολιτικό και καλλιτεχνικό πλούτο. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, η Γαλλία ήταν ένας προορισμός επιλογής για άτομα που επιθυμούσαν να ταξιδέψουν, να σπουδάσουν ή είχαν εξαναγκαστεί σε εξορία. Οι Ιδέες της Επανάστασης του 1789, η έννοια της Συνταγματικής Μοναρχίας, η υπεροχή των φιλοσόφων της, των διανοουμένων και των αναρίθμητων καλλιτεχνών της, η γεμάτη ιστορία γεωγραφία της, τελικά η ομορφιά της λαμπρής πρωτεύουσας της, έδωσαν σε αυτή τη χώρα απaráμιλλο κύρος. Ήδη από τον 18ο αιώνα, το Παρίσι ήταν το πολιτιστικό κέντρο του κόσμου.

Μετανάστες όλων των εθνικοτήτων έμεναν εκεί άλλοτε για να σπουδάσουν, άλλοτε για να περιπλανηθούν και να απολαύσουν αυτό το ευνοϊκό περιβάλλον, χάρη στην ελευθερία της έκφρασης, την πνευματική και καλλιτεχνική απόδραση. Οι Τούρκοι δεν αποτελούσαν εξαίρεση στον κανόνα. Πολλοί από αυτούς ταξίδεψαν ή έζησαν στη Γαλλία, αφήνοντας στο πέρασμά τους αμέτρητες ιστορίες, άρθρα, μυθιστορήματα, πίνακες ζωγραφικής, ποιήματα και απομνημονεύματα. Η επιστροφή τους στη χώρα αποτέλεσε συχνά πηγή πολιτικών, πολιτιστικών και καλλιτεχνικών εξελίξεων.

Διαπιστώνεται ότι μεταξύ 1830-1856 η Γαλλία ήταν χώρα στρατιωτικής εκπαίδευσης των Οθωμανών. Στη συνέχεια, έγινε πρότυπο διοίκησης για τους μεταρρυθμιστές του Τανζιμάτ, ενώ οι εξόριστοι άρχισαν να το κάνουν φόρουμ ελεύθερης έκφρασης.

Υπάρχει, a priori, μια πρώτη περίοδος (1880-1914) όπου η Γαλλία παρουσιάζεται περισσότερο ως πολιτικό εργαστήριο με την παρουσία κινημάτων της αντιπολίτευσης και τους αδιάκοπους προβληματισμούς για την τύχη της αυτοκρατορίας υπό την αιγίδα προσωπικοτήτων όπως ο Αχμέτ Ρίζα, Πρίγκιπας Σαμπαχαντίν και ο Σερίφ Πασά.

Κατά τη δεύτερη περίοδο (1925-1980), η Γαλλία φαινόταν να αυτοχαρακτηρίζεται περισσότερο ως καλλιτεχνικό έδαφος χάρη στην παρουσία και την επιρροή συγγραφέων και ιδιαίτερα ζωγράφων. Πολλοί καλλιτέχνες έρχονται να σπουδάσουν με χρηματοδότηση από το κράτος.

Άλλοι εγκαθίστανται εκεί μόνιμα, μερικές φορές οριστικά για πολιτιστικούς και πολιτικούς λόγους. Σε αντίθεση με τους προκατόχους τους, δεν τρέφουν κανένα πολιτικό όραμα ανάξιο του ονόματος αλλά δε διστάζουν να εκφράσουν τις απόψεις τους, τα συναισθήματά τους και την προσκόλλησή τους στην Τουρκία κυρίως μέσω της λογοτεχνίας και της τέχνης.

Οι περίοδοι της τουρκικής γλώσσας και λογοτεχνίας που αποτελούν αντικείμενο της μελέτης αυτής της εργασίας εξετάζονται μέσα στο ιστορικό τους πλαίσιο, για λόγους συνοχής ιστορίας και εξέλιξης του έθνους. Κυρίως η μελέτη επικεντρώνεται στο δεύτερο μισό του 19^{ου} και στον 20^ο αιώνα. Παράλληλα παρατηρούμε τα λογοτεχνικά ρεύματα που διαμορφώνονται στις δυο χώρες, Τουρκία και Γαλλία σε αυτό το διάστημα. Αναζητούνται εκείνοι οι παράγοντες-πολιτικοί, ιστορικοί, κοινωνικοί, πνευματικοί-που επεδίωξαν να αναδιαμορφώσουν και να εξυγιάνουν τις κοινωνίες, απομακρύνοντας τον σκοταδισμό του πνεύματος.

ABSTRACT

This work gives, indeed, a large place to the political, cultural and artistic aspects of the migration of Turks to France between 1880 and 1980.

Students, exiles and Turkish travelers found on their arrival in France, a country of incredible cultural, political and artistic richness. During the period, France was a destination of choice for people wishing to travel, study or forced into exile. The Ideas of the Revolution of 1789, the concept of the Constitutional Monarchy, the preeminence of its philosophers, its intellectuals and its innumerable artists, its geography full of history, finally the beauty of its radiant capital, gave this country an incomparable prestige. Already since the 18th century, Paris was the cultural center of the world.

Emigrants of all nationalities stayed there sometimes to study, sometimes to stroll and enjoy this favorable environment, thanks to the freedom of expression, intellectual and artistic escape. The Turks were no exception to the rule. Many of them traveled to or lived in France, leaving behind countless stories, articles, novels, paintings, poems and memoirs. Their returns to the country have often been the source of political, cultural and artistic developments.

It is established that between 1830 and 1856, France was a country of military training for the Ottomans. Subsequently, it became a model of administration for the reformers of the Tanzimat, while the exiles began to make it a forum for free expression.

There is, a priori, a first period (1880-1914) where France presents itself more as a laboratory political with the presence of opposition movements and the incessant reflections on the fate of the empire carried out under the aegis of personalities such as Ahmet Rıza, Prince Sabahaddin and Şerif Paşa.

During the second period (1925-1980), France seemed profile itself more as an artistic terrain thanks to the presence and influence of writers and especially painters. Many artists come to study with funding from the state. Others settle there permanently, sometimes permanently for cultural and political reasons.

Unlike their predecessors, they feed no political project worthy of the name but do not hesitate to express their opinions, their feelings and their attachment to Turkey mainly through literature and art.

The periods of Turkish language and literature which are the subject of the study of this work are examined in their historical context, for reasons of coherence of the history and the development of the nation. The study focuses mainly on the second half of the 19th and 20th centuries. At the same time, we observe the literary currents that formed in the two countries, Turkey and France during this period. Those agents - political, historical, social and spiritual -, who have sought to reshape and purify societies, removing darkness from the mind, are sought after.

Εισαγωγή

Στο πλαίσιο του μαθήματος «Τούρκικη λογοτεχνία και πολιτισμική κριτική» ήρθα σε επαφή με την ιστορία της σύγχρονης τουρκικής γραμματείας λογοτεχνικής παραγωγής και παρακολούθησα τις συνθήκες της εξέλιξής της και της διαμόρφωσής της από τις απαρχές της (1839). Η ιδιότητά μου ως εκπαιδευτικού γαλλικής γλώσσας και φιλολογίας με οδήγησε να ασχοληθώ με την αναζήτηση στοιχείων που παρότρυναν τους Τούρκους ανθρώπους του πνεύματος να έρθουν σε επαφή με τη γαλλική κουλτούρα και το γαλλικό πνεύμα. Επιθυμώντας να μελετήσω τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του τουρκικού λογοτεχνικού λόγου «συνάντησα» σημαντικούς εκπροσώπους μέσα από τα έργα τους και προσπάθησα να κατανοήσω τον χαρακτήρα της πολιτισμικής τους ταυτότητας.

Για να μπορέσω να πλησιάσω αυτή την επίδραση του γαλλικού πνεύματος στη σκέψη των Τούρκων λογοτεχνών –και όχι μόνο- ερεύνησα την ιστορία της Τουρκικής διπλωματίας και τους λόγους που οδήγησαν ώστε να υπάρχουν καλές σχέσεις μεταξύ των δυο χωρών κατά τη διάρκεια πολλών ετών. Χρειάστηκε να επισκεφτώ και να συμβουλευτώ την ξένη βιβλιογραφία καθώς και την ελληνική. Αξιοποίησα πληροφορίες που συνέλεξα από πολύ ενδιαφέρουσες εργασίες σπουδαστών Τούρκων καθώς και Ελλήνων.

Οι περίοδοι της τουρκικής γλώσσας και λογοτεχνίας που αποτελούν αντικείμενο της μελέτης αυτής της εργασίας εξετάζονται μέσα στο ιστορικό τους πλαίσιο, για λόγους συνοχής ιστορίας και εξέλιξης του έθνους. Κυρίως η μελέτη επικεντρώνεται στο δεύτερο μισό του 19^{ου} και στον 20^ο αιώνα. Παράλληλα παρατηρούνται τα λογοτεχνικά ρεύματα που διαμορφώνονται στις δυο χώρες, Τουρκία και Γαλλία σε αυτό το διάστημα. Αναζητούνται εκείνοι οι παράγοντες-πολιτικοί, ιστορικοί, κοινωνικοί, πνευματικοί-που επεδίωξαν να αναδιαμορφώσουν και να εξυγιάνουν τις κοινωνίες, απομακρύνοντας τον σκοταδισμό του πνεύματος.

Η αύξηση του αριθμού αποστολής πρεσβευτών στην Ευρώπη από τα τέλη του 18^{ου} αιώνα αποδεικνύει την επιθυμία εντατικοποίησης των διπλωματικών σχέσεων αλλά ακόμα και ένα αυξανόμενο ενδιαφέρον. Επιπλέον, η άφιξη των πρώτων Οθωμανών σπουδαστών στη Γαλλία είναι καταλυτική στην εγκατάσταση διαρκών πρεσβειών σε αυτή τη χώρα.¹ Η Πύλη για πολύ καιρό δεν καταδεχόταν να στείλει σταθερούς πρεσβευτές στις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες, αλλά

---

¹ Lewis, B. (1984) *Comment l'Islam a découvert l'Europe*, Paris, La Découverte, pp.294-295

προτιμούσε τις άμεσες και περιορισμένες σχέσεις. Αυτή η στάση της οθωμανικής κυβέρνησης, που εκδηλώθηκε από τον δέκατο έκτο μέχρι το δέκατο όγδοο αιώνα, προέρχεται από το γεγονός ότι θεωρούσε ότι ήταν μια ανίκητη δύναμη χωρίς σύγκριση, ικανή να καλέσει πρεσβευτές άλλων δυνάμεων στο παλάτι χωρίς όμως αυτή να υποχρεώνεται να πράξει το ίδιο, στέλνοντας δικούς της πρέσβεις σε αυτές τις χώρες². Η Πύλη θα δώσει μεγαλύτερη σημασία στις διπλωματικές σχέσεις από τη στιγμή που θα έχει ανάγκη υποστήριξης των συμμάχων της για να τη συνδράμουν στα χρόνια της κατάρρευσης.

Για τη μέθοδο ανάλυσης περιεχομένου υιοθετήθηκε ο ορισμός που δίνει ο Berelson³, σύμφωνα με τον οποίο πρόκειται για μια τεχνική έρευνας που εξετάζει την «αντικειμενική συστηματική και ποσοτική περιγραφή του φανερού περιεχομένου της επικοινωνίας, γραπτού ή προφορικού λόγου, με επιδίωξη την τελική ερμηνεία.» Είναι ουσιαστικά μια ερευνητική μέθοδος, η οποία μέσω της εμπειρικής και μεθοδολογικής ανάλυσης του περιεχομένου των κειμένων, μπορεί να προβεί στην καλύτερη και ορθότερη ερμηνεία και ανάλυσή τους.

Για να μπορέσει αυτή η μέθοδος να φέρει αποτελέσματα και να επιτύχει η έρευνα, ο ερευνητής οφείλει να υπερβεί μια απλή και επιφανειακή επεξεργασία υλικού και να προβεί σε μια εκ βάθους κωδικοποίηση και κατηγοριοποίηση όλων των στοιχείων που το αποτελούν. Η μέθοδος ανάλυσης περιεχομένου εξετάζει ποιος μιλάει, για ποιον σκοπό, σε ποιον απευθύνεται, τι λέει και με ποιον τρόπο και ποιο αποτέλεσμα έχει η συνομιλία.

Στο ερευνητικό μέρος θα μελετηθούν λογοτεχνικά βιβλία, τουρκικής λογοτεχνίας διαφορετικών περιόδων και ρευμάτων.

---

² Süslü, A. (1925) *Un aperçu sur les ambassadeurs ottomans et leurs Sefaretname*, Ankara Universitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi, No 25, pp.233-260

³ Βάμβουκας (1998), οπ. αναφ. Αρμένη, Ζ. (2015-2016)

Κεφάλαιο 1^ο

1.1 Η λογοτεχνία στην ιστορία

Η διδασκαλία και η εκμάθηση της τουρκικής γλώσσας είναι ένας σχετικά καινούργιος κλάδος σπουδών και έχει αρχίσει να προσελκύει το ενδιαφέρον όλο και περισσότερων ανθρώπων. Ο αριθμός των πανεπιστημιακών Τμημάτων στα οποία η διδασκαλία της τουρκικής αποτελεί κύριο αντικείμενο μελέτης στα Προγράμματα Σπουδών την τελευταία δεκαετία έχει αυξηθεί αποδεικνύοντας το ενδιαφέρον για την εκμάθηση της γλώσσας αυτής⁴.

Σε μια γενική ιστορία του Ευρωπαϊκού Πνεύματος δεν έχουν όλες οι λογοτεχνίες των ευρωπαϊκών χωρών αυτόματα τη θέση τους. Αυτόματα έχουν τη θέση τους στο Ευρωπαϊκό Πνεύμα οι λογοτέχνες των χωρών, που οι γλώσσες τους είναι προσιτές όχι μόνο στο λαό τους (πράγμα αυτονόητο) αλλά και σε σημαντικό μέρος των άλλων λαών, συμβάλλοντας έτσι στην παιδεία και των λαών αυτών. Οι λογοτεχνίες των χωρών, που οι γλώσσες τους δεν έχουν το πλεονέκτημα αυτό δεν μπορούν να συμβάλλουν-ακόμα και αν είναι λογοτεχνίες μεγάλων χωρών, όπως η Ρωσία πχ.-στη διαμόρφωση του Ευρωπαϊκού Πνεύματος παρά μόνο από την ώρα, που έργα των λογοτεχνιών αυτών μεταφέρονται σε γλώσσες ευρύτερα γνωστές, και μάλιστα μόνον αν οι μεταφράσεις αυτές δεν είναι πράξη παροδική, που γρήγορα ξεχνιέται⁵, αλλά αν γίνονται μόνιμο κτήμα και τμήμα της πανευρωπαϊκής λογοτεχνίας, ή αν διαβάζονται, έξω από τη γενέθλια χώρα τους, από πολλούς, και επηρεάζουν πολλούς αναγνώστες μιας εποχής ή τουλάχιστον μιας γενιάς⁶.

«Ένα από τα πιο σημαντικά κομμάτια γενικά της Ιστορίας και πιο συγκεκριμένα της Ιστορίας του Πολιτισμού αποτελεί η Ιστορία της Λογοτεχνίας. Μελετώντας τα γραπτά κείμενα που παρουσιάζουν την ιδεολογική και συναισθηματική εξέλιξη ενός έθνους στο πέρασμα των αιώνων, προσπαθεί να καταγράψει την πραγματική πνευματική ζωή του. Αντανακλά το εθνικό πνεύμα ενός έθνους, τις συνήθειές του, την αντιμετώπιση της ζωής, τους στοχασμούς και τα αισθήματά του»⁷.

⁴ https://repo.lib.duth.gr/jspui/bitstream/123456789/13861/1/SavvidouD_2013.pdf

⁵ Όπως ήταν οι μεταφράσεις των «Ωδών» του Ανδρέα Κάλβου ή του «Ύμνου εις την Ελευθερίαν» του Σολωμού όπ.αναφ. στον Κανελλόπουλος, Π. (1984) Ιστορία του Ευρωπαϊκού πνεύματος τόμος Χ. εκδ. Γιαλλέλης, σ 428

⁶ Κανελλόπουλος, Π. (1984) Ιστορία του Ευρωπαϊκού πνεύματος τόμος Χ. εκδ. Γιαλλέλης, σ.428

⁷ Ιορδάνογλου, Α. (2008) Περίοδοι της τουρκικής γλώσσας και λογοτεχνίας, εκδ. Σταμούλη

Αποτελεί ζωτικό θεσμό της κοινωνίας σε σύνδεση και με πλήρη εναρμόνιση με άλλους κοινωνικούς θεσμούς. Η σχέση της λογοτεχνίας με το περιβάλλον, τη θρησκεία, την οικονομία, το δίκαιο, την τέχνη, την πολιτική είναι τόσο ισχυρή ώστε προκειμένου να είμαστε σε θέση να κατανοήσουμε εν τω βάθει ένα λογοτεχνικό κείμενο που δημιουργήθηκε σε αρκετά παλαιότερους χρόνους οφείλουμε αρχικά να ανατρέξουμε στο πολιτισμικό και ιστορικό πλαίσιο του⁸.

1.2 Το θεωρητικό πλαίσιο της λογοτεχνίας

«Η λογοτεχνία ελκύει, καλλιεργεί τον άνθρωπο και του ανοίγει τις πύλες της γνώσης προσφέροντας ατελείωτες ώρες περιπέτειας κι ευχαρίστησης»⁹. «Όπως κάθε μορφή τέχνης, έτσι και αυτή, έχει ως βασικό στόχο να αγγίζει συναισθηματικά τους αναγνώστες και να τους προσφέρει μεγάλη αισθητική απόλαυση»¹⁰.

«Η λογοτεχνία μέσα από τη μυθοπλασία προβάλλει, θίγει σχολιάζει φαινόμενα και καταστάσεις, αναδεικνύει ζητήματα και προβλήματα που αφορούν τόσο κοινωνικά σύνολα όσο και κάθε αναγνώστη ξεχωριστά»¹¹. Στη σημερινή εποχή της παγκοσμιοποίησης, η λογοτεχνία, αντλώντας τα θέματά της από την πραγματικότητα, και παρατηρώντας τις ποικίλες και πολυεπίπεδες διαφορές των πολυπολιτισμικών κοινωνιών, τα αναδημιουργεί ενώ παράλληλα εντάσσει ζητήματα που αποτελούν μέρος της εποχής.

Θα μπορούσαμε να προσθέσουμε εδώ: «είναι αναμφισβήτητο πως, ως γραπτή παράδοση, η λογοτεχνία με την παλαιά έννοια (ως το σύνολο των γραπτών έργων), συνέβαλε στον προσδιορισμό της εθνικής ταυτότητας αλλά και ταυτόχρονα προσδιορίζεται και η ίδια ως ιδιαίτερο τμήμα της εθνικής κουλτούρας»¹². Με την ανάπτυξη της εθνικής αφήγησης και του εθνικού κράτους, η λογοτεχνία προσπαθούσε να ορίσει τη διαφορά της από τις άλλες μορφές λόγου και να δημιουργήσει τον κανόνα της. Αποτέλεσμα της διαδικασίας αυτής, ήταν το

---

⁸ Οπ. παραπάνω

⁹ Norton, D.E. (2007) Μέσα από τα μάτια ενός παιδιού: Εισαγωγή στην παιδική λογοτεχνία, 7η έκδοση. Θεσσαλονίκη Εκδ. Επίκεντρο, σ. 2, αναφ. στο Αρμένη, Ζ. (2015-2016) Συγκριτική θεώρηση των μηχανισμών, των τεχνικών και του περιεχομένου τους στην κατασκευή της εθνικής ταυτότητας ανάμεσα σε εφηβική και ενήλικη λογοτεχνία, Διπλωματική εργασία, ΑΠΘ

¹⁰ Παπαδάτος, Γ.(2009) Παιδικό βιβλίο και φιλαναγνωσία. Θεωρητικές αναφορές και προσεγγίσεις-δραστηριότητες. Αθήνα: Εκδ. Πατάκης, σ.17

¹¹ Οπ. παραπάνω

¹² Αποστολίδου, Β. Χοντολίδου Ε. (2005) Διδάσκοντας λογοτεχνία στο Γυμνάσιο Πρόγραμμα Εκπαίδευσης Μουσουλμανοπαίδων 2005 – 2007 Υπεύθυνες Έργου: Άννα Φραγκουδάκη - Θάλεια Δραγώνα, σ.15-16 Οπ. αναφ. στο Αρμένη, Ζ.

πολιτισμικό σύστημα που ονομάζεται εθνική λογοτεχνία¹³. Η εθνική λογοτεχνία αποτέλεσε μέρος της εθνικής κουλτούρας, του εθνικού κράτους και της εθνικής ιδεολογίας που προσπάθησε αυτό να αναπαράγει μέσω της εκπαίδευσης.

Στην ίδια τη σχέση μας, συνεπώς με τη λογοτεχνία ανακαλύπτουμε έναν κώδικα συμπεριφοράς, έναν ηθικό κανόνα επικοινωνίας και συνδιαλλαγής με τον πολιτισμικό Άλλο. Εδώ και πολλούς αιώνες, το είδος του λόγου που μεταφράζεται περισσότερο από κάθε άλλον είναι η λογοτεχνία. Παρά τις ενστάσεις όλων εκείνων που τονίζουν ότι η λογοτεχνία, ως εκφραστής της πολιτισμικής ιδιοπροσωπίας κάθε λαού, είναι ριζικά αμετάφραστη, αυτή συνεχίζει -και μάλιστα με ολοένα αυξανόμενους ρυθμούς στην εποχή μας- να μεταφράζεται, προσφέροντας την καλύτερη απόδειξη του γεγονότος ότι οι πολιτισμοί δε ζουν και δεν αναπτύσσονται σε μια αυτάρεσκη και αυτάρκη εσωστρέφεια αλλά μέσω ενός διαρκούς διαλόγου και της αλληλοτροφοδότησής τους και ότι οι γλώσσες δε συνιστούν κλειστούς, αυτό-ανακλώμενους κόσμους, αλλά μέσα επικοινωνίας, μέσα επαφής και προσοικειώσης. «Η λογοτεχνία είναι, λοιπόν, το πιο συχνά μεταφραζόμενο είδος λόγου, γιατί αποτελεί έναν τόπο συνάντησης, όχι απλώς ενός συγγραφέα και του αναγνώστη, αλλά κυρίως των ιδιαίτερων πολιτισμικών αναφορών και υπαγωγών τους, γιατί, επίσης, το λογοτεχνικό κείμενο συντελεί στην κατανόηση άλλων τρόπων ζωής, και κατά προέκταση, στην αποφυσικοποίηση και σχετικοποίηση του δικού μας.»¹⁴

Κεφάλαιο 2^ο

2.1 Τούρκικη Λογοτεχνία

Μιλώντας για την Ιστορία της Λογοτεχνίας αντιλαμβανόμαστε ότι αποτελεί το σημαντικότερο κομμάτι γενικά της Ιστορίας ή πιο σωστά της Ιστορίας του Πολιτισμού. Και αυτό γιατί, ουσιαστικά, προσεγγίζει ερευνητικά όλα τα γραπτά κείμενα στα οποία αντανakλώνται τόσο η ιδεολογική όσο και η συναισθηματική εξέλιξη ενός έθνους, στο πέρασμα των αιώνων¹⁵. Με άλλα λόγια, μελετά τα γραπτά κείμενα μέσα στο ιστορικό πλαίσιο που ανήκουν, για να ανακαλύψει πώς ένα έθνος στοχάζεται, πώς αισθάνεται, τι νοοτροπίες έχει.

---

¹³ Οπ.π.

¹⁴ Βενετία Αποστολίδου, Γρηγόρης Πασχαλίδης, Ελένη Χοντολίδου *Η λογοτεχνία ως πολιτισμική και διαπολιτισμική αγωγή*.pdf

¹⁵ Σύμφωνα με Ιορδάνογλου, Α. (2008). Περίοδοι της Τουρκικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας, Εκδ. Σταμούλη,σελ.11

Όμως τη λογοτεχνία δεν μπορούμε να τη δούμε αποσπασματικά, γιατί αποτελεί ζωτικό θεσμό της κοινωνίας και βρίσκεται σε συνεχή αλληλεπίδραση και με άλλους θεσμούς, τους επηρεάζει και δέχεται επιδράσεις. Σύμφωνα με τον Α. Ιορδάνογλου «είναι τόσο άρρηκτα συνδεδεμένη η λογοτεχνία με κοινωνικούς θεσμούς, όπως το περιβάλλον, η θρησκεία, η οικονομία, το δίκαιο, η τέχνη, η πολιτική, ώστε προκειμένου να μπορέσουμε να κατανοήσουμε ενδελεχώς ένα αρχαίο «λογοτεχνικό κείμενο» χρειάζεται πρώτα απ'όλα να εξετάσουμε το πολιτισμικό ή και το ιστορικό του πλαίσιο, με την ευρύτερη σημασία του όρου¹⁶».

2.2 Η Ιστορία της Τουρκικής Λογοτεχνίας μετά τα χρόνια της μεταρρύθμισης

Με την αναγγελία των μεταρρυθμίσεων, δηλαδή του Τανζιμάτ-ι Χαΐριγιέ Φερμανί¹⁷ στις 3 Νοεμβρίου 1839 αρχίζει η εποχή των μεταρρυθμίσεων. Ετυμολογικά η λέξη Τανζιμάτ είναι πληθυντικός της αραβικής λέξης τανζίμ και σημαίνει «τακτοποίηση, διοργάνωση, διευθέτηση, διάταξη, συγκύρισμα, σύνταξη¹⁸.» Αυτή τη λέξη χρησιμοποίησαν για να ανακοινώσουν την έναρξη των μεταρρυθμίσεων που πραγματοποιήθηκαν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία το 19ο αιώνα.

Όπως αναφέρεται στον Ιορδάνογλου¹⁹ «Λαμβάνοντας υπόψη τα ιδεολογικά ρεύματα που εμφανίστηκαν από παλιά, καθώς επίσης και τα ιστορικά αποτελέσματα των γεγονότων που διαδραματίστηκαν από τότε ως σήμερα, μπορεί να ειπωθεί ότι Τανζιμάτ είναι μια πολιτισμική και μεταρρυθμιστική κίνηση, η οποία συνέβαλε στην ίδρυση του συνταγματικού πολιτεύματος, αλλά και στην προσέγγιση του Ισλάμ και του Χριστιανισμού.»

Στην περίοδο Τανζιμάτ, εμφανίστηκε το ζήτημα της απλούστευσης της γλώσσας ως ενσυνείδητη βούληση²⁰. Χρειαζόταν μια γλώσσα που να είναι απαλλαγμένη από ξένα στοιχεία. Παράλληλα, νέοι όροι εισάγονται στην τουρκική γλώσσα λόγω των σχέσεων με την Ευρώπη, κάτι που οδήγησε σε εξεύρεση νέων λέξεων που να αποδίδουν τη σημασία τους.

Πρώτος εκπρόσωπος της πεζογραφίας της περιόδου Τανζιμάτ αναφέρεται ο Σινασί. Επίσης, μεταξύ αυτών που εργάστηκαν για την απλούστευση της τουρκικής γλώσσας περιλαμβάνονται

---

¹⁶ Οπ.παρ.σελ.11, παρ.2

¹⁷ Φιρμάνι των αγαθών μεταρρυθμίσεων. Χλωρός, Ι. Λεξικόν Τουρκο-Ελληνικόν, τομ. Ι, Εν Κωνσταντινουπόλει 1899, σ.571- όπως αναφ. στον Ιορδάνογλου σελ.329

¹⁸ Χλωρός, Ι. Λεξικόν Τουρκο-Ελληνικόν, τομ. Ι, Εν Κωνσταντινουπόλει 1899, σ.571- όπως αναφ. στον Ιορδάνογλου σελ.329

¹⁹ όπ. αναφ.σελ. 330

²⁰ Α. Ιορδάνογλου, σελ.338

οι: Αλή Σουαβί και Αχμέτ Μιτχάτ Εφέντη. Μετά την ανακήρυξη της Δημοκρατίας (1923), η Τουρκία αντιμετώπισε ένα κύμα μεταρρυθμίσεων σε πολλούς τομείς της κοινωνικής ζωής. Ο Κεμάλ Ατατούρκ επεδίωξε την εξεύρεση άμεσων λύσεων για την απλούστευση της γλώσσας και με δική του πρωτοβουλία καταργήθηκε το αραβοπερσικό αλφάβητο και καθιερώθηκε το λατινικό, με το σκεπτικό ότι ταίριαζε περισσότερο στην τουρκική γλώσσα.

Και βέβαια, οι αλλαγές σε διάφορους τομείς, όπως, κοινωνικό, πολιτικό, εκπαιδευτικό, νομικό, κ.λ.π. ήταν φυσικό να επηρεάσουν και τη λογοτεχνία. Διανοούμενοι που γνώριζαν τον ευρωπαϊκό πολιτισμό, δημιούργησαν ένα νέο λογοτεχνικό ρεύμα υπό την επίδραση του ευρωπαϊκού πολιτισμού, που εκτείνεται μέχρι τις μέρες μας.

2.3 Η επιρροή του δυτικού πολιτισμού στην Τουρκική Λογοτεχνία.

Γεωγραφικά η Ρούμελη και η Κωνσταντινούπολη αποτελούν τμήμα της Ευρώπης· οι Οθωμανοί βρίσκονταν από ένα πρώιμο στάδιο της ιστορίας τους σε επαφή με την Ευρώπη για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα και κατά τρόπο πιο στενό από κάθε άλλο ισλαμικό κράτος. Η αυτοκρατορία συμπεριλάμβανε σημαντικές ευρωπαϊκές περιοχές από τις οποίες αντλούσε Ευρωπαίους και ευρωπαϊκούς θεσμούς. Διατηρούσε επίσης δεσμούς με τη Δύση μέσω του εμπορίου, της διπλωματίας και της μετανάστευσης²¹.

Ας αναφερθεί επίσης ότι «δεν ήταν λίγη η δυτική γνώση που εισχώρησε στην Οθωμανική Αυτοκρατορία μέσω των πολλών εξωμοτών και προσφύγων που αποζητούσαν σταδιοδρομία στην οθωμανική διοίκηση, καθώς επίσης μέσω των Ευρωπαίων διπλωματών και εμπόρων.»²²

«...sans perdre de temps je m'appliquai à l'étude de la langue française, comme la plus universelle, et capable de me faire parvenir à la connaissance des auteurs qui ont écrit sur les belles sciences»²³ (Απόδοση στα ελληνικά του γαλλικού κειμένου «...χωρίς χάσιμο χρόνου επιδόθηκα στη μελέτη της γαλλικής γλώσσας, ως της πλέον παγκόσμιας και ικανής να με κάνει να φτάσω τις αντιλήψεις των συγγραφέων που έγραψαν για τις καλές επιστήμες»)

Είναι αλήθεια ότι υπάρχει μια ιδιαίτερη σχέση των Νεότουρκων με τη Γαλλία. Είναι στη Γαλλία που συγκεντρώνονται οι πιο επώνυμοι μεταξύ των Νεότουρκων και η Γαλλία τους παρέχει

²¹ Lewis, B. (2001) *Η ανάδυση της σύγχρονης Τουρκίας τ. Α` : Τα στάδια της ανάδυσης*. Αθήνα: εκδ. Παπαζήση, σ.39

²² ό.π. σ. 41

²³ Seid Mustafa, "Diatribes de l'Ingenieur", 1893, όπ. αναφ. στον Lewis, B. (2001) *Η ανάδυση της σύγχρονης Τουρκίας τ. Α` : Τα στάδια της ανάδυσης*. Αθήνα: εκδ. Παπαζήση, σ.113

στέγη και ιδεολογική παρηγοριά. Αυτή η φιλοξενία είναι ανεξάρτητη από την επίσημη γαλλική πολιτική καθώς και από τις τρέχουσες ανησυχίες της κοινής γνώμης. Εκφράζεται με μια αδιάφορη διακριτικότητα απέναντί τους. Η Γαλλία, κατά παράδοση χώρος εξορίας των απανταχού διωκόμενων, αφήνει τους εξόριστους να ανακαλύψουν μόνοι τους τις γέφυρές τους. Όσον αφορά στους Νεότουρκους αυτές οι γέφυρες είναι, κυρίως, ο θετικισμός και ο ελευθεροτεκτονισμός-προσωρινές αποθήκες, την εποχή αυτή, των συνθημάτων της Γαλλικής Επανάστασης-, που αποδεικνύονται φιλικοί στα οράματά τους²⁴. Κατά τα άλλα, η παρουσία των Νεότουρκων στον έντυπο λόγο είναι κατά τι εμφανέστερη στη Γαλλία απ'ό,τι αλλού (στην προτίμηση της γαλλικής γλώσσας δε διαφέρουν από τους υπόλοιπους Βαλκάνιους).

2.4 Οι περίοδοι της Νεότερης Τουρκικής Λογοτεχνίας

Η Νέα Τουρκική Λογοτεχνία έχει τις ρίζες της βαθιά μέσα στους αιώνες, καθώς αποτελεί συνέχεια της λόγιας οθωμανικής ποίησης που αποκαλείται Ντιβάν (Divan Şiiri).

Η Νεότερη Τουρκική Λογοτεχνία, ή, όπως ονομάζεται συνήθως, η Τουρκική Λογοτεχνία υπό την επιρροή του Δυτικού Πολιτισμού (Bati Uygurligi Etkisindeki Türk Edebiyatı)²⁵, έχει τρεις περιόδους: 1) Λογοτεχνία Τανζιμάτ, 1860-1896, 2) Λογοτεχνία Servet-i Fünun, 1896-1901, και 3) Λογοτεχνία του 20ου αιώνα, η οποία αποτελείται με τη σειρά της από τρία μέρη: α) Λογοτεχνία Φέτζρ-ι Ατί, 1909-1911, Εθνική Λογοτεχνία, 1911-1923 και Λογοτεχνία της Περιόδου της Δημοκρατίας, 1923 μέχρι σήμερα²⁶.

2.4.1 Κλασικισμός

Την πρώτη περίοδο του Τανζιμάτ εκπροσωπούν οι λογοτέχνες: Σινασί (1826-1871), Ναμίκ Κεμάλ (1840-1888) και Ζιγιά Πασά (1825-1880). Επιθυμία τους ήταν να μεταφέρουν στην

---

²⁴ Πβ. De Réglé, Au pays de l'espionnage, Les sultans Mourad V et Abdul-Hamid II, Paris (1902), 220. Ελευθεροτεκτονισμός και θετικισμός υπάρχουν βέβαια και στην Αγγλία, αλλά εκεί λείπει ο κρίσιμος συνδετικός κρίκος που εξασφαλίζει μεταξύ των δυο στη Γαλλία η κληρονομιά της Γαλλικής Επανάστασης; Ο μεν ελευθεροτεκτονισμός είναι αφανέστερος, ο δε θετικισμός στενά συνδεδεμένος με τον αγγλικό «φιλανθρωπισμό». Όπ. αναφ. στην Σκοπετέα, Έ. (1992) *Η Δύση της Ανατολής- Εικόνες από το τέλος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας*, εκδ. Γνώση, σ.σ.63-64

²⁵ Δεν είναι δυνατό να λεχθεί ότι με την ανακήρυξη του φερμανίου Τανζιμάτ άρχισαν αμέσως οι μεταρρυθμίσεις σε κοινωνικούς, οικονομικούς τομείς και μάλιστα στον πολιτισμό και τη λογοτεχνία. Άξιο προσοχής είναι το γεγονός ότι έως τα μέσα του 19^{ου} αιώνα, εκτός από μια-δυο εξαιρέσεις, δε σημειώθηκε καμία αξιόλογη προσπάθεια προς την κατεύθυνση του εκσυγχρονισμού. Διότι ο εξευρωπαϊσμός, η γνώση του πολιτισμού και της λογοτεχνίας των ευρωπαϊκών χωρών προϋπόθετε κατά κύριο λόγο τη γνώση της γλώσσας τους. Δηλαδή, στις πολιτισμικές σχέσεις πρωταρχικός και πιο σημαντικός παράγοντας είναι η γλώσσα. Abdullah Uzman, "Tanzimattan Sonra Basin ve Edebiyat", Osmanli, τομ.9^{ος}, Ankara 1999, σ. 753-754, όπ. αναφ. στον Ιορδάνογλου, Α. (2008). Περίοδοι της Τουρκικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας, Εκδ. Σταμούλη, σελ.343

²⁶ Όπ. παρ.

οθωμανική κοινωνία, τις ιδέες της πατρίδας, του έθνους και της ελευθερίας που ήταν ευρύτατα διαδεδομένες στη Ευρώπη. Ως πρότυπο ακολούθησαν τη γαλλική λογοτεχνία, μεταφέροντας την επίδραση του κλασικισμού και του ρομαντισμού. Θεωρούσαν ότι η τέχνη πρέπει να απευθύνεται στην κοινωνία και όχι η τέχνη να είναι για την τέχνη.

2.4.2 Ρεαλισμός στα πεζογραφήματα-συμβολισμός και παρνασσισμός στην ποίηση

Στη δεύτερη περίοδο της λογοτεχνίας Τανζιμάτ (1877-1896), εξαιτίας του τυραννικού καθεστώτος του Αμπντουλχαμίτ Β', οι λογοτέχνες έκλιναν προς την άποψη «η τέχνη για την τέχνη». Η γλώσσα έγινε πιο βαριά λόγω της πολιτικής κατάστασης. Σχετικά με την προηγούμενη περίοδο άρχισαν να γράφονται πιο πετυχημένα έργα και συγχρόνως γινόταν προσπάθεια εξάλειψης της παλιάς λογοτεχνίας. Την περίοδο αυτή άρχισε να φαίνεται η επίδραση του ρεαλισμού στο μυθιστόρημα. Εκπρόσωποι της περιόδου: Αμπντουλχάκ Χαμίτ (1852-1937), Ρετζαϊζαντέ Εκρέμ (1847-1914), Σαμί Πασαζαντέ Σεζαϊ (1860-1936), ο μεταφραστής έργων του Μολιέρου, Αχμέτ Βεφίκ Πασά (1823-1891) κ.ά.

Η εμφάνιση της λογοτεχνίας Servet-I Fünun (Σερβέτ-ι Φουνούν) (1896-1901) οφείλεται στη διαμάχη μεταξύ «νέου και παλιού». Υπήρχαν δυο ομάδες λογοτεχνών, η μια αποτελούμενη από νέους ποιητές και πεζογράφους που είχαν συγκεντρωθεί γύρω από τον Εκρέμ και η άλλη που αποτελούνταν από εκφραστές της παλιάς λογοτεχνίας, γύρω από τον Μουαλλίμ Νατζί. Οι πρώτοι έδειξαν την προτίμησή τους στον ευρωπαϊκό πολιτισμό, ασπάστηκαν την ιδεολογία του κοσμικού κράτους, έγραφαν μη θρησκευτικά ποιήματα, στα πεζογραφήματά τους παρατηρείται περισσότερο η επίδραση του ρεαλισμού, ενώ στην ποίηση φαίνεται η επίδραση του παρνασσισμού και του συμβολισμού.

Στη λογοτεχνία Fecr-I Âti Edebiyatı (Φέτζρ-ι Ατί = Ανατολή του Μέλλοντος, 1909-1911), εμφανίστηκε μια νέα ομάδα λογοτεχνών με την επωνυμία Φέτζρι Ατί (1909), η οποία διακήρυξε ότι βρίσκει ανεπαρκείς τις προσπάθειες της Servet-I Fünun (Σερβέτ-ι Φουνούν = Ο πλούτος των Επιστημών)²⁷. Οι λογοτέχνες της Φέτζρ-ι Ατί, παρά το γεγονός ότι δεν προσέφεραν κάτι καινούργιο στην πεζογραφία, μετά τη διάλυση της Φέτζρ-ι Ατί (1911) αρκετοί εισχώρησαν στην εθνικιστική ιδεολογία και άλλοι, συνεχίζοντας την πορεία τους ως ανεξάρτητοι, κατάφεραν να

---

²⁷ Μια από τις βασικές αποστολές της Servet-I Fünun ήταν να γνωρίσει στον Τούρκο αναγνώστη κάποια στοιχεία της πνευματικής και πολιτιστικής ζωής της Ευρώπης, ιδιαίτερα της Γαλλίας. Lewis, B. (2001) *Η ανάδυση της σύγχρονης Τουρκίας τ. Α': Τα στάδια της ανάδυσης*. Αθήνα: εκδ. Παπαζήση, σ.392

λάβουν την πρόποσα θέση στην τούρκικη λογοτεχνία. Ο μεγαλύτερος ποιητής της Φέτζρ-ι Ατί είναι ο Αχμέτ Χασίμ που υπηρέτησε τον συμβολισμό.

Οι βασικές αρχές των εκπροσώπων της Ulusal Edebiyat (Εθνική Λογοτεχνία, 1911-1923) είναι ότι: 1) χρησιμοποίησαν τη γλώσσα του λαού, 2) υποστήριξαν ότι η πραγματική ποίηση είναι η λαϊκή ποίηση και 3) έδωσαν μεγαλύτερη σημασία στις επιπτώσεις που είχαν οι Βαλκανικοί Πόλεμοι και ο Α Παγκόσμιος Πόλεμος στο λαό. Η πιο γνωστή πεζογράφος της περιόδου είναι η Χαλιντέ Αντίπ Αντιβάρ (1884-1964). Στην περίοδο αυτή πρέπει να αναφερθεί και ο ανεξάρτητος λογοτέχνης Γιαχγιά Κεμάλ Μπέγιατλι (1884-1958) που θεωρείται ο σπουδαιότερος εκπρόσωπος του παρνασσιισμού.

Τέλος, η Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı (Λογοτεχνία της Περιόδου της Δημοκρατίας) χωρίζεται σε δυο μέρη: 1) Από την ανακήρυξη της Δημοκρατίας (1923-1939) μέχρι τον Β Παγκόσμιο Πόλεμο και 2) από τον Β Παγκόσμιο Πόλεμο (1939) μέχρι σήμερα. Τα κύρια χαρακτηριστικά γνωρίσματα της πρώτης περιόδου: Ο Ανατολίτης, οι ομορφιές της Ανατολής, ο πολιτισμός της, ο τρόπος ζωής, η γλώσσα του λαού. Στην ποίηση το μέτρο των συλλαβών κ.ά. Με τον Ναζίμ Χικμέτ καταργήθηκε το ποιητικό μέτρο των συλλαβών και τη θέση του πήρε ο «ελεύθερος ποιητικός λόγος». Κατά το δεύτερο μισό της περιόδου της Δημοκρατίας στην πεζογραφία δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα σε κοινωνικά θέματα, σε εξωτερικά και πολιτικά ζητήματα αλλά και προβάλλονται πραγματικότητες που αφορούν τη ζωή στην επαρχία. Η λογοτεχνία στηρίζεται στην παρατήρηση και έτσι κυριαρχούν τα ιδεολογικά ρεύματα του ρεαλισμού και του νατουραλισμού.

2.5 Η νέα γενιά των Τούρκων συγγραφέων

Η μεταλλαγή της λόγιας οθωμανικής λογοτεχνίας αρχίζει όταν στις αρχές του 19^{ου} αιώνα η Οθωμανική Αυτοκρατορία ξεκίνησε να εφαρμόζει ορισμένες μεταρρυθμίσεις στον πολιτικό, στον στρατιωτικό και στον κοινωνικό τομέα και να προσανατολίζει την πολιτισμική ματιά της προς τη δύση²⁸. Ιδιαίτερα η εσωστρέφεια που είχε παρατηρηθεί τους προηγούμενους αιώνες εγκαταλείπεται, έστω και με αργά βήματα, και αφήνει τη θέση της στην εξωστρέφεια. Την ίδια εποχή με τους Φαναριώτες ταξιδεύουν στην Ευρώπη και οι πλούσιοι διανοούμενοι Οθωμανοί και γνωρίζουν ένα διαφορετικό πολιτισμό από εκείνον της πατρίδας τους. Την ίδια περίοδο, διαβάζουν και ενημερώνονται για τις αλλαγές που επέφεραν οι ιδέες του Διαφωτισμού και της

---

²⁸ Μητράρας, Α. (2015). *Ανθολογία της Νέας Τουρκικής Λογοτεχνίας –Ποίηση*. Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, σ.22

Γαλλικής Επανάστασης όσον αφορά τα ανθρώπινα δικαιώματα και μαθαίνουν για τα σύγχρονα επιτεύγματα, τις ανακαλύψεις και τις εξελίξεις στο χώρο των θετικών επιστημών. Παράλληλα, διαβάζουν και πληροφορούνται για τα σύγχρονα λογοτεχνικά ρεύματα του ρομαντισμού και του ιδεαλισμού, αλλά και για τα σύγχρονά τους μυθιστορήματα όπως και τα ποιητικά κείμενα. Ο δέκατος ένατος αιώνας θα μπορούσε να θεωρηθεί μεταβατικός σχετικά με τις αλλαγές που δρομολογήθηκαν από τους σουλτάνους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας²⁹.

Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα (1908) εκθρονίζεται ο σουλτάνος Αμπντουλχαμίτ Β από την ανώτερη τάξη του οθωμανικού στρατού που αντέδρασε στην αυταρχική του καταπίεση. Το καθεστώς που διαμορφώθηκε επέφερε σημαντικές αλλαγές στην πολιτική και κοινωνική ζωή του Οθωμανικού Κράτους. Το διάστημα αυτό οι διανοούμενοι άρχισαν να αποκτούν συνείδηση της τουρκικής καταγωγής τους και να θέτουν τις βάσεις για την εθνική τους ταυτότητα.

Η τουρκική λογοτεχνία δεν περιορίζεται στην ποίηση και τη νουβέλα, όπως πάντα υπήρχε αυτή η αντίληψη. Η νέα γενιά των Τούρκων συγγραφέων ασχολείται με το λόγο που αλλάζει φόρμα πολύ συχνά και τολμά να αγγίζει όλα τα προσφιλή θέματα, ιδίως αυτά που αφορούν το άτομο που ανήκει σε μια κοινωνία που εξελίσσεται.

Οι συγγραφείς της νέας γενιάς δεν αγνοούν την ιστορία και παράλληλα αισθάνονται την ανάγκη να θίξουν θέματα που δεν είναι τόσο αποδεκτά, αναφερόμενοι στη γενοκτονία των Αρμενίων (Ορχάν Παμούκ), ή στο κουρδικό (Yashar Kemal) ή ακόμα στο πραξικόπημα του 1980 (Murat Uyrkulak). Προσκεκλημένοι στο Σαλόνι Βιβλίου της Γενεύης ή στη γιορτή βιβλίου της Φρανκφούρτης αυτοί οι νέοι συγγραφείς έγιναν γνωστοί στις ευρωπαϊκές χώρες. Την εποχή της Τουρκίας στη Γαλλία δόθηκε η ευκαιρία να δούνε στα βιβλιοπωλεία όλο και πιο πολλά βιβλία προερχόμενα από αυτή τη χώρα: μυθιστορήματα, διηγήματα, αστυνομικά που μας παρασύρουν στην καρδιά της σημερινής Τουρκίας³⁰.

2.6 Ο ρόλος των κοινωνικών επιστημών

Στη λογοτεχνία της νέας περιόδου, τα ξένα δόγματα προσφέρουν για άλλη μια φορά τα θεωρητικά θεμέλια της πολιτικής και κοινωνικής κριτικής. Βασική πηγή αυτών των ξένων επιρροών παραμένει η Γαλλία, όμως στη θέση του Διαφωτισμού του δέκατου όγδοου αιώνα έχει κυριαρχήσει η κοινωνική επιστήμη του δέκατου ένατου αιώνα στη σκέψη των Τούρκων

²⁹ Όπ. παρ.

³⁰ <https://www.linflux.com/litterature/decouvrir-la-nouvelle-generation-des-ecrivains-turcs/>

μεταρρυθμιστών και επαναστατών. Πρώτα ξεχώρισε ο Auguste Comte, που η θετικιστική κοινωνιολογία του ενέπνευσε τον Αχμέτ Ριζά στη πρώτη διαμόρφωση της Επιτροπής Ένωσης και Προόδου και επηρέασε σε μεγάλο βαθμό τη μετέπειτα εξέλιξη του κοσμικού ριζοσπαστισμού στην Τουρκία. Ο πρίγκιπας Σαμπαχαντίν αναζητώντας μια φιλοσοφία για τη δική του αντίπαλη σχολή, τη βρήκε στις διδασχές του Le Play³¹ και πιο συγκεκριμένα του Demolins, που οι ιδέες του αποτέλεσαν τη βάση των δογμάτων του Σαμπαχαντίν γύρω από την ατομική πρωτοβουλία και αποκέντρωση. Επίσης, στην κοινωνιολογία και συγκεκριμένα στις θεωρίες του Emile Durkheim³², ο Ζιγιά Γκιοκάλπ βρήκε το εννοιολογικό πλαίσιο στο οποίο διαμόρφωσε την πρώτη λεπτομερή θεωρητική διατύπωση του τουρκικού εθνικισμού.

«Ένα κοινό χαρακτηριστικό αυτών των σχολών είναι η τάση τους να αντιμετωπίζουν την κοινωνιολογία σαν ένα είδος φιλοσοφίας, θρησκείας όπως και σαν πηγή ημι-αποκαλυπτικής αυθεντίας σε ηθικά, κοινωνικά, πολιτικά ή ακόμα και θρησκευτικά προβλήματα.»³³

Οι κοινωνικές επιστήμες στο σύνολό τους διερεύνησαν τις διάφορες όψεις του φαινομένου της μετανάστευσης σε διαφορετικές περιόδους και βαθμίδες (τοπική, εθνική, ηπειρωτική, παγκόσμια). Μια άλλη πλευρά που μελέτησαν είναι η μετανάστευση για σπουδές καθώς και η πολιτική εξορία που αναδύονται από το πρώτο μισό του 19ου αιώνα στα σπλάχνα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και κατόπιν της σύγχρονης Τουρκίας, από το 1923, με κατεύθυνση την Ευρώπη. Ο γεωγράφος και ανθρωπολόγος Stéphane de Taria, από την πλευρά του, εργάστηκε με τους Τούρκους που προέρχονται από τη μετανάστευση για οικονομικούς λόγους στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα. Στο σύνολό τους οι ιστορικές μελέτες για τα αίτια που οδήγησαν στο πέρασμα των χρόνων τους Τούρκους (φοιτητές, τουρίστες, εξόριστους, οικονομικούς μετανάστες) προς την Ευρώπη και πιο συγκεκριμένα στη Γαλλία κρίνονται ανεπαρκείς. Αυτό το κενό θα υποδείκνυε να εξερευνηθούν άλλα πεδία και ιδίως η ιστορία των

---

³¹ Pierre Guillaume Frederic Le Play (1806-1882). Μηχανικός ορυχείων και κοινωνιολόγος, ο οποίος ανέπτυξε την τεχνική για τη συστηματική έρευνα της οικογένειας. Πρόβαλε τη θεωρία των κυκλικών κοινωνικών αλλαγών που σχετιζόταν με την άνοδο ή την παρακμή της οικογενειακής ηθικής. Τα σημαντικότερα έργα του είναι το εξάτομο *Les Ouvriers européens* (1855), το δίτομο *La Réforme sociale en France* (1864) και το *L'Organisation du travail* (1870) στον Lewis, B. (2001) *Η ανάδυση της σύγχρονης Τουρκίας τ. Α': Τα στάδια της ανάδυσης*. Αθήνα: εκδ. Παπαζήση, σ.461

³² Emile Durkheim (1858-1917). Κοινωνικός επιστήμονας ο οποίος ανέπτυξε μια εύρωστη μεθοδολογία που συνδύαζε την εμπειρική έρευνα με την κοινωνιολογική θεωρία. Θεωρείται ως ο ιδρυτής της γαλλικής σχολής της Κοινωνιολογίας. Όπ.παρ.

³³ Όπ.παρ σ.462

κοινωνιολογικών, πολιτικών και λογοτεχνικών θεωριών. Αυτές εν μέρει εξηγούν γιατί οι μετανάστες επέλεξαν τη Γαλλία.

Προς αυτή την κατεύθυνση η μελέτη του Ahmet Riza είναι αντιπροσωπευτική. Με τον ίδιο τρόπο, αυτή του Emel Kefeli για τις λογοτεχνικές επιδράσεις που προήλθαν από τον Yahya Kemal Beyatli και τέλος, αυτή του Ege Nezaret Nurettin για τον Πρίγκηπα Sabahaddin και το δέσιμό του με την Κοινωνική Επιστήμη.

Η Γαλλία σίγουρα είναι το έδαφος που προτιμά εδώ και κάποια χρόνια. Γυρίζοντας πίσω στην ιστορία διαπιστώνει κανείς ότι ο Σουλεϊμάν ο Μεγαλοπρεπής και ο Φραγκίσκος Α΄ είχαν θέσει τις βάσεις μιας φιλίας προορισμένης να διατηρηθεί στους αιώνες και αντισταθεί στις δοκιμασίες. Αυτή η φιλία ανάμεσα στον πολύ πιστό Χριστιανό και τον Χαλίφη του μουσουλμανικού κόσμου, στη συνέχεια, παίρνει τη μορφή μιας στρατιωτικής συμμαχίας κατόπιν προνομίων που παραχωρήθηκαν στη Γαλλία με την υπογραφή των διομολογήσεων το 1536, και αξίζει να αναφερθεί σαν παράδειγμα.

Ο αριθμός των σπουδαστών (με προέλευση) από τη Γαλλία κατά τα έτη 1900-1908 και 1909-1913 είναι αρκετά υψηλός. Αντίθετα, στη διάρκεια αυτών των ετών, χωρίς διακοπή έζησαν κάποιες εξαιρετικές περιπτώσεις σπουδαστών, κάτι που υπονοεί την ύπαρξη αναστατώσεων σε αυτές τις περιόδους. Άλλωστε, δεν είναι υπότροφοι, υπάρχει αυτή η ιδιαιτερότητα. Ένας από αυτούς είναι ο ποιητής Yahya Kemal Beyatli που έζησε στη Γαλλία κατά την περίοδο 1903-1912. Εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι οι αναχωρήσεις για τη Γαλλία ξανάρχισαν από το 1909, 1910. Ο δόκτωρ Nazim Bey, επισήμως, πραγματοποίησε δυο ταξίδια με διαμονή στην Ευρώπη, και κυρίως στο Παρίσι, από το καλοκαίρι του 1909 για να συνοδέψει τους νέους σπουδαστές.

Η επιστροφή των Νεότουρκων δεν αποτέλεσε τη μόνη επίπτωση της Δημοκρατίας του 1908. Οι ροές των Οθωμανών σπουδαστών προς τη Γαλλία σταμάτησαν κάποτε εξαιτίας πολιτικών αναστατώσεων. Σε αυτή την περίοδο οι σπουδαστές άφησαν τις σπουδές τους και πήραν το δρόμο της επιστροφής για λόγους που δε γνωρίζουμε. Θα είχε ενδιαφέρον να διαπιστωθεί αν εξαναγκάστηκαν από την εξουσία. Όμως, από το 1909, οι Οθωμανοί σπουδαστές άρχισαν να επιστρέφουν στα γαλλικά πανεπιστήμια. Τον ίδιο καιρό, η αστάθεια της πολιτικής κατάστασης

και οι διαφωνίες στα σπλάγχνα του Κομιτάτου Ένωσης και Προόδου δεν άργησαν να φέρουν πάλι εξορίες³⁴.

2.6.1 Η αντίθεση στο Κομιτάτο Ένωσης και Προόδου και εξορία στο Παρίσι (1909-1912)

Ο ερχομός του Συντάγματος τον Ιούλιο του 1908 σηματοδότησε την εσπευσμένη επιστροφή των αντιπάλων στη χώρα. Αυτοί είχαν την πεποίθηση, στο εξής, ότι τίποτα δε θα ήταν πια όπως πρώτα· ότι ο «άρρωστος άνθρωπος» θα έβρισκε επιτέλους την υγεία του μετά από μια μεταβατική περίοδο. Εντούτοις, αυτή η περίοδος ήταν μακροχρόνια και οδυνηρή. Τόσο που, ακόμα και οι πιο ενθουσιώδεις, άρχισαν να χάνουν την ελπίδα που είχαν επενδύσει στο Κομιτάτο Ένωσης και Προόδου. Επιπλέον, οι προηγούμενες αποστασίες και η ανομοιογένεια του Κινήματος εκδηλώθηκαν ολοφάνερα. Είναι αναγκαίο να γίνει σύνοψη των γεγονότων στο εσωτερικό ώστε να γίνει καλύτερη προσέγγιση του θέματος της εξορίας. Είναι σημαντικό να γίνει σύγκριση της αστάθειας που επικρατεί στο εσωτερικό της χώρας με τον αριθμό των αναχωρήσεων για το εξωτερικό.

Η Στάση, γνωστή στα τουρκικά με το όνομα «συμβάν της 31ης Μαρτίου 1909» (νύχτα της 12ης προς 13η Απριλίου 1909) ανοίγει μια περίοδο αστάθειας και πολιτικής εξορίας προς την Ευρώπη. Η εξέγερση έγινε από στρατιώτες που στάθμευσαν στην Κωνσταντινούπολη, από πιστούς και από σπουδαστές του μεντρεσέ (θρησκευτικό σχολείο). Απαιτούσαν την αυστηρή τήρηση του θρησκευτικού νόμου και την αποστολή του προέδρου της Βουλής, Ahmet Riza, που θεωρούνταν σύμβολο απίστου των Νεότουρκων. Η εξέγερση είχε σοβαρές πολιτικές συνέπειες. Η Βουλή αποκλείστηκε από τους στασιαστές. Ο Abdul Hamid βρήκε την ευκαιρία να πάρει την αντεκδίκησή του από τους Ενωτικούς. Έδωσε στη Βουλή την εντολή σεβασμού του θρησκευτικού νόμου. Μετά από μια σειρά λιντσαρισμάτων και δολοφονιών.

2.6.2 Η Γαλλία: μια χώρα με ελεύθερη υποδοχή

Αν η Γαλλία υπήρξε ένας προορισμός πρώτης επιλογής για τους Οθωμανούς σπουδαστές δε συνέβαινε αυτό μόνο για το λόγο της διάχυτης γαλλοφιλίας. Έπεται ότι πρέπει να προστεθεί ένα ακόμη στοιχείο που ερμηνεύει αυτή την επιλογή και που είναι αποφασιστικής σημασίας: Η πολιτική ελευθερίας της Γαλλίας όσον αφορά στην υποδοχή ξένων σπουδαστών. Αυτός ο

---

³⁴ Babayigit, S. (2013) *L'immigration turque en France entre 1880-1980 : aspects politiques, culturels et artistiques- Les intellectuels turcs en France*, thèse doctorale, Université de Strasbourg

φιλελευθερισμός ευνόησε την έλξη προς τα γαλλικά πανεπιστήμια κατά το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα. Ποιο ήταν το πλαίσιο αυτής της πολιτικής; Από τι ακριβώς συνίστατο και σε ποιο βαθμό ενδιαφέρθηκαν και επηρεάστηκαν οι Οθωμανοί από αυτό;³⁵

Μια δήλωση του Salvandy, Υπουργού Πολιτικής Εκπαίδευσης είναι από κάθε άποψη σημαντική στο πνεύμα της γαλλικής ελίτ: «Η Γαλλία είναι και πρέπει να μείνει η δεύτερη πατρίδα όλου του κόσμου, και κυρίως του καλλιεργημένου κόσμου» Κατά την περίοδο της Τρίτης Δημοκρατίας αυτό επαληθεύτηκε πολλές φορές. Όπως λέει ο Moulinier «η διεθνής λάμψη αποτελώντας μέρος του μεγαλείου ενός έθνους, ενδιαφέρεται να γίνει αποδεκτή στη μελλοντική ελίτ των άλλων εθνών και να πολεμήσει κατά του ανταγωνισμού άλλων πανεπιστημίων και κυρίως των γερμανικών και των αγγλικών στην Ευρώπη». Επρόκειτο για τη διάδοση της γαλλικής γλώσσας και κουλτούρας σε όλο τον κόσμο. Για τους πανεπιστημιακούς ο σκοπός ήταν να αυξήσουν το γόητρο των γαλλικών πανεπιστημίων εξασφαλίζοντας συγχρόνως τις οικονομικές τους πηγές. Ακόμη ενδιαφέρονταν να προσελκύσουν ξένους σπουδαστές και να τους βοηθήσουν να πραγματοποιήσουν τις σπουδές τους στη Γαλλία. Ποια ήταν τα μέτρα που πήραν για την εφαρμογή αυτής της αρχής; Είναι δυνατό να απαντηθεί προωθώντας το επιχείρημα των ισοδυναμιών, των έργων προς όφελος των ξένων και τέλος αυτό της προπαγάνδας εκτός από τα γαλλικά πανεπιστήμια. Ο συνδυασμός αυτών των τριών μέτρων αποτελούσε την κινητήρια δύναμη των φιλελεύθερων ενάντια στις ξενοφοβικές αντιλήψεις.

Πράγματι, σε όλο το διάστημα του 19ου αιώνα, στα γαλλικά πανεπιστήμια διεξήχθησαν εναλλαγές γενναιοδωρίας και εσωτερικής αναδίπλωσης. Όμως είναι μάταιο να μπαίνει κανείς σε λεπτομέρειες αυτών των διαφορετικών περιόδων. Ας περιοριστούμε στην περιγραφή των γενικών χαρακτηριστικών, τις διαθέσεις που υιοθετήθηκαν με σκοπό να γίνουν πιο άνετες οι σπουδές και η διαμονή των ξένων σπουδαστών στη Γαλλία.

Από το 1840 δόθηκε γερή βάση στην υποδοχή ξένων και στις γαλλικές σχολές. Ένα διάταγμα την ίδια αυτή χρονιά οργάνωσε το σύστημα των αντιστοιχίσεων των διπλωμάτων για το σύνολο των σχολών: στο εξής οι σπουδαστές έπρεπε να μελετούν για να κερδίζουν τα πιστοποιητικά τους.

---

³⁵ Babayigit, S. (2013) *L'immigration turque en France entre 1880-1980 : aspects politiques, culturels et artistiques- Les intellectuels turcs en France*, thèse doctorale, Université de Strasbourg

Κεφάλαιο 3^ο

3.1 Ιστορία και πολιτισμός της Γαλλίας κατά τον 19^ο αιώνα

Από το 1800 έως το 1900 η Γαλλία γνώρισε, χωρίς να υπολογίζουμε το σύντομο επεισόδιο των Εκατό Ημερών, επτά πολιτικά καθεστώτα: το Προξενείο, την Αυτοκρατορία, την Παλινόρθωση, τη Μοναρχία του Ιουλίου, τη Δεύτερη Δημοκρατία, τη Δεύτερη Αυτοκρατορία και την Τρίτη Δημοκρατία. Ο 19ος αιώνας εμφανίζεται στην ιστορία της Γαλλίας ως περίοδος ακραίας αστάθειας.

Πράγματι, το γαλλικό έθνος, άλλοτε ένδοξο, άλλοτε ταπεινωμένο και απομακρυσμένο από την ευρωπαϊκή συνεργασία (1815-1822), έδειξε σε όλους τους τομείς μια έντονη ζωντάνια και μια αξιοσημείωτη ικανότητα ανάκαμψης. Από την άλλη, η εναλλαγή αυταρχικών και φιλελεύθερων καθεστώτων, χειραφέτησης και αντίδρασης, δεν μπορούσε να κρύψει το ευρύ κίνημα με το οποίο ο γαλλικός λαός ανακατέκτησε, τον 19ο αιώνα, τη δημοκρατική κυβέρνηση που ιδρύθηκε από τη Γαλλική Επανάσταση του 1789, αλλά σύντομα αντικαταστάθηκε, υπό την ίδια την Επανάσταση, από μια δικτατορική εξουσία³⁶.

3.1.1 Το δημοκρατικό κίνημα

Συνεχίζοντας την παράδοση του 18ου αιώνα, πολλοί συγγραφείς συμμετέχουν στον πολιτικό και κοινωνικό αγώνα μέσα από τα έργα τους και τη δράση τους. Το γεγονός είναι ιδιαίτερα εντυπωσιακό στη ρομαντική εποχή: ο Λαμαρτίν και ο Ουγκώ είναι βουλευτές. Ο ίδιος ο Vigny είναι υποψήφιος για εκλογές. Το 1848 ο Λαμαρτίν, ο οποίος συνέβαλε τα μέγιστα στην έλευση της Δημοκρατίας, έγινε επικεφαλής της προσωρινής κυβέρνησης³⁷.

Προς τα μέσα του αιώνα, οι οπαδοί της τέχνης για την τέχνη απομακρύνθηκαν από τη δράση, και λίγο αργότερα, οι λάτρεις της καθαρής ποίησης τους ακολούθησαν. Όμως ο Ουγκώ, από τον τόπο της εξορίας του, χτυπά τον Ναπολέοντα Γ' στις *Châtiments* (Τιμωρίες), συνεχίζοντας έτσι την εκπλήρωση της αποστολής του. Στο πλευρό του ή μετά από αυτόν, πολλοί συγγραφείς έκαναν εκστρατεία για τη ρεπουμπλικανική ή σοσιαλιστική υπόθεση, ιδιαίτερα ο Ζολά, μέσα από τα μυθιστορήματά του και την ενεργητική παρέμβασή του στην υπόθεση Ντρέιφους.

---

³⁶ Lagarde et Michard (1969) Collection littéraire XIXe siècle éditions Bordas, Paris, σ.7

³⁷ Όπ.παρ. σ. 8 (introduction)

Κατά την Παλινόρθωση, τα καθημερινά ζητήματα ήταν κυρίως πολιτικά: το φιλελεύθερο κόμμα απαιτεί αυστηρή εφαρμογή του Χάρτη και στη συνέχεια επέκταση των ελευθεριών που εγγυάται. Τόλμησε σιγά σιγά μέχρι που ευχήθηκε την επανίδρυση της Δημοκρατίας. «Παραλείψει» το 1830, ανακηρύχθηκε το 1848. Οι φιλελεύθεροι ήταν συχνά αντικληρικοί όπως ο Στένταλ ή ο επιστολογράφος Paul-Louis Courier. Όμως, μόλις «διωχτεί» από το υπουργείο, ο Chateaubriand γίνεται φιλελεύθερος και προβλέπει την έλευση της δημοκρατίας, την οποία ένας άλλος καθολικός, ο ιστορικός Tocqueville, θεωρεί ως γεγονός που θέλησε ο Θεός. Από την άλλη, ο ρομαντισμός, που στο σύνολό του ήταν μοναρχικός στην αρχή, εξελίχθηκε μετά το 1830 σε φιλελεύθερη και κοινωνική κατεύθυνση³⁸.

3.1.2 Σοσιαλισμός

Επί της μοναρχίας του Ιουλίου, η δυστυχία του εργατικού προλεταριάτου, που αποκαλύφθηκε από έρευνες ή από τις ταραχές που προκάλεσε, οδήγησε τους γενναιόδωρους ανθρώπους και τους θεωρητικούς να θέσουν το κοινωνικό ερώτημα: η ελευθερία δεν αρκεί. Είναι επίσης απαραίτητο να προωθηθεί η ισότητα ή τουλάχιστον να καταπολεμηθούν οι πιο κατάφωρες υπερβολές κοινωνικής αδικίας. Αυτό το πρόβλημα διχάζει τους Ρεπουμπλικάνους, κάποιοι, όπως ο Λαμαρτίν, υποστηρίζουν τη διατήρηση της ατομικής ιδιοκτησίας, άλλοι επιθυμούν ριζικές μεταρρυθμίσεις. Η συζήτηση θα καταλήξει σε δύο βίαιες κρίσεις, τις ημέρες του Ιουνίου 1848 και την Κομμούνα του 1871.

Όμως η Δεύτερη Αυτοκρατορία θα αναγνωρίσει στους εργάτες το δικαίωμα του συνασπισμού και η Τρίτη Δημοκρατία θα θεσπίσει σιγά σιγά μια ολόκληρη κοινωνική νομοθεσία. Ο Γαλλικός σοσιαλισμός με τον Προυντόν (1809-1865) επιτίθεται στην αρχή της ιδιοκτησίας, συνοψίζοντας την κριτική του στην περίφημη φράση «Η περιουσία είναι κλοπή.» Ατομιστής, είναι εχθρικός προς κάθε μορφή κρατικού συνδικαλισμού: μπορεί να θεωρηθεί ως πρόγονος του συνδικαλισμού.

Ο σοσιαλισμός δεν άργησε να γίνει διεθνιστικός και η πρώτη Εργατική Διεθνής ιδρύθηκε στο Λονδίνο το 1864³⁹.

Ταυτόχρονα έγινε «επιστημονική», με τον Γερμανό Καρλ Μαρξ, συγγραφέα του Κομμουνιστικού Μανιφέστου (1847) και του Κεφαλαίου (1867) . Μια αυστηρή κριτική στο καπιταλιστικό καθεστώς, ο μαρξισμός βασίζεται σε μια φιλοσοφία, τον ιστορικό υλισμό.

---

³⁸ Όπ.παρ.

³⁹ Όπ.παρ.

3.1.3 Η φιλοσοφία της γαλλικής Επανάστασης

Η φιλοσοφία της γαλλικής Επανάστασης δεν έχει για στόχο τις φιλοσοφικές ανακαλύψεις καινούργιων συστημάτων. Πραγματεύεται με έννοια επαναστατική την εξέλιξη ορισμένων ήδη δοσμένων ιδεών. Το έργο της συνίσταται στο να δείξει πώς ορισμένες αφηρημένες αρχές συγκεκριμενοποιούνται στις παρωθήσεις της βούλησης και κατά κάποιο τρόπο προσωποποιούν τους σκοπούς, προς τους οποίους τείνουν οι άνθρωποι της εποχής. Και, κατόπιν, οφείλει να ακολουθήσει αυτές τις αρχές στην πράξη, να τις φανταστεί να επενεργούν στην πραγματική ζωή, με όλες τις αντιδράσεις που μπορούν να προκαλέσουν. Από τη μια λοιπόν έχουμε την ενύπαρκτη λογική των ιδεών και από την άλλη τη μορφή που αυτές παίρνουν στην πραγματικότητα, τα καινούργια προβλήματα που γεννάει η επαφή τους με τη ζωή. Όλο αυτό το εγχείρημα επιτελείται χάρη σε μια συλλογική εξέλιξη, κατά κάποιο τρόπο ανώνυμη, όπου όσα άτομα βγαίνουν από τη μάζα απλώς εκφράζουν τον τρόπο που αυτή αντιλαμβάνεται και νιώθει τα πράγματα. Στη Γαλλία ορισμένες έννοιες, ορισμένα καίρια θεωρητικά δεδομένα της φιλοσοφίας του δικαίου είχαν πάρει καινούργια ζωή. Πρόκειται για ιδέες όπως ο νόμος, η ισότητα των δικαιωμάτων, η εθνική βούληση⁴⁰.

Αν εξετάσουμε την εθνική βούληση θα διαπιστώσουμε ότι η ερμηνεία της δεν αποδίδεται με τη «βούληση της πλειοψηφίας». Η απάντηση αυτή δεν είναι πλήρης. Το έθνος, για το οποίο οι άνθρωποι οφείλουν να θυσιαστούν, οφείλουν να υπηρετήσουν και η βούλησή του είναι πάντα δίκαιη και καλή, δεν από τους μισούς πολίτες συν ένα. Μια άλλη ερμηνεία της εθνικής βούλησης θα ήταν «η βούληση του λαού», χωρίς άλλη εξήγηση. Όμως τότε τι σημαίνει «λαός»; Μήπως τα εκατομμύρια ανθρώπων που ζουν στη Γαλλία; Αυτό όμως αποδίδει ένα πλήθος που μπορεί να εκφραστεί με αριθμούς, αλλά δείχνει μονάχα κάτι αφηρημένο. Πώς θα αντιληφθεί κανείς τη βούληση της μάζας στη ζωντανή πραγματικότητα; Ο λαός έχει διαφορετικές τάσεις βούλησης και αυτές πρέπει να διαμορφώνουν μια και μόνη βούληση. Όμως, αυτό ακόμα δεν πραγματώνει την ιδέα του έθνους. Πρέπει να αγαπά κανείς τον λαό, ολόκληρο το λαό, χωρίς διαφοροποιήσεις σε μάζες. Ο λαός πρέπει να βασιλεύει. Η βούλησή του πρέπει να εκφράζεται κατά κάποιο τρόπο. Εδώ διαφαίνεται ένα από τα ζητήματα που δείχνουν πως η ιδέα του λαού γίνεται επαναστατική⁴¹.

---

⁴⁰ Groethuysen, B. (1985) *Η φιλοσοφία της γαλλικής Επανάστασης*, Αθήνα, εκδ. Κάλβος, σ. 9

⁴¹ Οπ.παρ.

Κοντά σε αυτή την ιδέα υπάρχουν και άλλες, όπως η ελευθερία, η ισότητα. Αλλά για να κατανοήσει κανείς πώς γίνονται ζωντανές τούτες οι ιδέες, θα πρέπει να επιδιώξει να γνωρίσει την πνευματική κατάσταση των ανθρώπων της εποχής, να καταλάβει τι δοκίμαζε τότε το άτομο απέναντι στη μάζα, που μέρος της αποτελούσε, καθώς κι απέναντι στον κόσμο και στη φύση. Θα πρέπει να συλλάβει τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνεται τη ζωή και τη ζωντανή πραγματικότητα, να μάθει σε τι αποδίδει αξία.

Τοποθετώντας τη φιλοσοφία της γαλλικής Επανάστασης μέσα στην εξέλιξη των φιλοσοφικών ιδεών διαμέσου της Ιστορίας, θα πούμε ότι αυτή αντιπροσωπεύει μια σύνθεση ανάμεσα στις παλιότερες θεωρίες του φυσικού δικαίου και στα στοιχεία που πρόσφερε ο 18^{ος} αιώνας. Από το Μεσαίωνα ήδη εμφανίζεται στους πιο εξελιγμένους λαούς η ιδέα του φυσικού δικαίου. Η ανάγκη εμπέδωσης κανόνων δικαίου που να στέκονται πάνω απ' όλα τα παραγγέλματα του θετικού δικαίου, τα θεσπισμένα από τους ανθρώπους, γίνεται αισθητή. Αυτή η θεωρία ενός φυσικού δικαίου, υπέρτερου από κάθε θετικό, συνεχίζει να αναπτύσσεται κατά τον 16^ο και 17^ο αιώνα. Η συνείδηση για το τι είναι δίκαιο και άδικο είναι ίδια σε ολόκληρο τον κόσμο⁴².

«Η Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αρχίζει ορίζοντας τα θεμελιώδη δικαιώματα κάθε ατόμου, και έπειτα δίνει στο λαό κυρίαρχη εξουσία.»⁴³ Συνεχίζει ο Groethuysen τη σκέψη του σχολιάζοντας ότι «Η φιλοσοφία της γαλλικής Επανάστασης δε θέλει να αποδεχτεί την ύπαρξη αντίθεσης ανάμεσα στη φυσική και την κοινωνική κατάσταση. Ο άνθρωπος δε χάνει την δική του αξία επειδή μπαίνει στην κοινωνική κατάσταση, δεν κάνει μέσα στην κοινωνία ζωή ενάντια στη φύση. Ξεκινώντας από τη βαθιά πεποίθηση, ότι ο άνθρωπος έχει από τη φύση του απόλυτη αξία, κάθε άνθρωπος διεκδικεί με τον ίδιο τρόπο τα εγγενή του δικαιώματα.» «Και αφού το ποιον του ανθρώπου κάνει όλους τους ανθρώπους ίσους μεταξύ τους, καθένας επικαλείται τα ίδια δικαιώματα. Παρόμοια κάθε πολίτης παρακινημένος από το ένθερμο αίσθημα που τον προσκολλά στην κοινότητα, διεκδικεί για τον λαό την κυρίαρχη εξουσία μέσα στο κράτος.»

---

⁴² Όπ.παρ. σ.236

⁴³ Όπ.παρ. σ. 242

3.2 Η Γαλλία στον κόσμο

3.2.1 Ο ρομαντισμός και το εξωτερικό.

Αν ο κλασικισμός του XVIIIου αιώνα ήταν συγκεκριμένα γαλλικός, ο ρομαντισμός εμφανίστηκε σαν ένα ευρωπαϊκό κίνημα. Στη Γαλλία η ρομαντική ποίηση έχει εθνικές πηγές, όμως δέχεται αγγλική και γερμανική επιρροή. Ο Βέρθερος του Γκαίτε και τα μυθιστορήματα του Ουόλτερ Σκοτ εμπνέουν ολόκληρες γενιές. Ένας νέος κοσμοπολιτισμός γεννιέται από τη μετανάστευση, τους ναπολεόντειους πολέμους και την αφύπνιση των εθνικοτήτων γύρω στα 1813.

Ακόμα και στα χρόνια της Παλινόρθωσης, η Γαλλία μένει, στα μάτια μεγάλου μέρους της Ευρώπης, η χώρα της Επανάστασης, η πατρίδα της ελευθερίας. Οι επαναστάσεις του 1830 και του 1848 είχαν άμεσο αντίκτυπο σε αρκετές ευρωπαϊκές πρωτεύουσες. Λίγο αργότερα ο Ναπολέων Γ΄ έγινε ο πρωταθλητής των εθνοτήτων⁴⁴.

3.2.2 Πνευματικές ανταλλαγές

Στο δεύτερο μισό του αιώνα, και κυρίως μετά το 1870, η επιρροή της γερμανικής επιστήμης και σοφίας έγινε σημαντική. Από την άλλη, η μουσική του Βάγκνερ (1813-1883), που αρχικά εκτιμήθηκε ελάχιστα στη Γαλλία, έφερε αποκάλυψη στους συμβολιστές, καθώς και το θέατρο ιδεών του Νορβηγού Ίβεν (1828-1906). Ωστόσο η φήμη του Παστέρ εξαπλώθηκε σε όλο τον κόσμο· ο Ζολά δημοσίευσε τα άρθρα του για τον νατουραλισμό στη Ρωσία ενώ ο υποκόμης de Vogue αποκάλυψε το ρωσικό μυθιστόρημα στους Γάλλους (το 1886, λίγο πριν τη γαλλορωσική συμμαχία)⁴⁵.

3.2.3 Η αποικιακή άνθιση

Μετά την ήττα του 1871, η Γαλλία βρήκε μια νέα χρήση για τις ενέργειές της στην αποικιακή της επέκταση, το πρώτο στάδιο της οποίας τον 19ο αιώνα ήταν η κατάληψη του Αλγερίου το 1830. Τα ταξίδια εξερεύνησης και οι αποικιακές αποστολές ευνόησαν την ανανέωση του εξωτισμού τυπικός εκπρόσωπος του οποίου είναι ένας αξιωματικός του ναυτικού, ο Λοτί⁴⁶.

3.3 Τα ιδεολογικά ρεύματα που επηρέασαν τους λογοτέχνες στην Γαλλία

Τον 19ο αιώνα διασχίζουν τρία μεγάλα λογοτεχνικά ρεύματα, ο ρομαντισμός, ο ρεαλισμός και ο συμβολισμός. Από αυτά τα τρία λογοτεχνικά ρεύματα γεννήθηκαν τρεις σχολές, τρεις

⁴⁴ Lagarde et Michard (1969) Collection littéraire XIXe siècle éditions Bordas, Paris, σ.9

⁴⁵ Όπ.παρ. σ.10

⁴⁶ Όπ. παρ.

αντιλήψεις για την τέχνη, αλλά καθεμία από αυτές αντιστοιχεί, με πολύ ευρύτερο τρόπο, σε μια πρωτότυπη θεώρηση του ανθρώπου και του κόσμου. Επομένως, δεν μπορούμε να τους ορίσουμε συγκεκριμένες ημερομηνίες. Κατά προσέγγιση, διαδέχτηκαν ο ένας τον άλλον, ο ρομαντισμός θριάμβευσε επί της Παλινόρθωσης και της Μοναρχίας του Ιουλίου, ο ρεαλισμός στη Δεύτερη Αυτοκρατορία και ο συμβολισμός στην Τρίτη Δημοκρατία· αλλά στην πραγματικότητα συμπλέκονται και γινόμαστε μάρτυρες, από το ένα στο άλλο, γόνιμων ανταλλαγών. Ο Μπαλζάκ, δημιουργός του ρεαλιστικού μυθιστορήματος, ήταν επίσης ρομαντικός και οραματιστής. Ο J.K. Huysmans πήγε από τον πιο εξελιγμένο ρεαλισμό, τον νατουραλισμό, στον μυστικιστικό ιδεαλισμό⁴⁷.

3.3.1 Ρομαντισμός

Οι Διαλογισμοί του Λαμαρτίνου (1820), η μάχη του Hernani στο Θέατρο-Français (1830) και η αποτυχία των Burgraves (1843) σηματοδοτούν τις μεγάλες ημερομηνίες του ρομαντισμού, αλλά η δυναμικότητά του επιβεβαιώνεται πολύ νωρίτερα στον αιώνα: οι συγγραφείς που γεννήθηκαν γύρω στο 1820, ο Baudelaire, ο Renan, ο Flaubert, ο Fromentin, σημαδεύονται βαθιά από τον ρομαντισμό της νιότης τους, ακόμα κι όταν τον αρνούνται ή θέλουν να τον «θεραπεύσουν».

Είναι δύσκολο να οριστεί ο ρομαντισμός στην ποικιλομορφία του. Προτιμώντας τη φαντασία και την ευαισθησία από τον κλασικό λόγο, εκδηλώνεται πρώτα απ' όλα με μια θαυμάσια άνθηση του προσωπικού λυρισμού, που είχε ετοιμάσει ο Chateaubriand, και πριν από αυτόν ο προ-ρομαντισμός του 18ου αιώνα. Εμπνέεται από την ανάταση του εαυτού, μια ανήσυχη και περήφανη ανάταση στο «κύμα των παθών» και «το κακό του αιώνα», επικούρειο και παθιασμένο στον Στένταλ. Αυτός ο λυρισμός αντανακλά επίσης ένα ευρύ κίνημα κοινωνίας με τη φύση και με όλη την ανθρωπότητα: Τέλος, ο ρομαντισμός επιδιώκει την απελευθέρωση της τέχνης: το δράμα απορρίπτει τους κανόνες της κλασικής τραγωδίας. Ο Hugo θέλει να αντικαταστήσει τη μονότονη κανονικότητα με την τάξη, πιο εύπλαστη, τα πάντα γίνονται θέμα ποίησης, που μπορεί να εκφραστεί τόσο σε πεζογραφία όσο και σε στίχους, απορρίπτει τη δεισιδαιμονία της ευγενούς γλώσσας και έτσι αποκτά νέο σθένος⁴⁸.

---

⁴⁷ Οπ.παρ.

⁴⁸ Lagarde et Michard (1969) Collection littéraire XIXe siècle éditions Bordas, Paris, σ. 10-11

3.3.2 Ο Ρεαλισμός βασίζεται στο σεβασμό του πραγματικού

Γεννημένος από τον ρομαντισμό, ο ρεαλισμός εξεγείρεται σύντομα εναντίον του. Ο ρομαντισμός επικαλείται ήδη το πραγματικό: «Φύση! αναφώνησε ο Ουγκώ, φύση και αλήθεια!» και ακόμα: «Ό,τι υπάρχει στη φύση το βλέπουμε στην τέχνη». Αλλά το ενδιαφέρον για όνειρο, το μυστήριο, το φανταστικό, οι παρεκτροπές της φαντασίας δεν ταίριαζαν με αυτό το πρόγραμμα. Ο ρομαντικός ιδεαλισμός διαστρέβλωνε μερικές φορές την αλήθεια για αισθητικούς ή συναισθηματικούς λόγους. Αυτό εξηγεί τη ρεαλιστική αντίδραση. Σε σχέση με τον θετικισμό και τον επιστημονισμό, μια νέα σχολή θα δείξει σεβασμό για τα υλικά δεδομένα, θα μελετήσει τους ανθρώπους σύμφωνα με τη συμπεριφορά τους, στο περιβάλλον τους, υπό το πρίσμα των κοινωνικών ή φυσιολογικών θεωριών· θα αφηγήσει τα όνειρα, τη φαντασία, τη μεταφυσική.

3.3.3 Το ρεαλιστικό μυθιστόρημα

Το πεδίο του ρεαλισμού που επιλέχθηκε είναι το μυθιστόρημα, που τον 19ο αιώνα ευνοήθηκε πολύ. Ο Μπαλζάκ το αντιλαμβάνεται ως «η ιστορία των ηθών» και το ενσωματώνει ακλόνητα στην υλική πραγματικότητα: θα τον επικρίνουν για πολύ καιρό επειδή εγκαινίασε το μυθιστόρημα «όπου τρώει κανείς» και ότι έδειξε ότι είναι «χυδαίος», προτού υποκλιθούν στην ισχυρή του ιδιοφυΐα. Ο ρεαλισμός του Stendhal είναι πάνω από όλα ψυχολογικός, αλλά επεκτείνεται και στην απεικόνιση των ηθών. Για τον Φλωμπέρ, ο ρεαλισμός είναι πρώτα απ' όλα ένα μάθημα (γνωστικό αντικείμενο) που επιβάλλει στον αυθόρμητο ρομαντισμό του, μετά γίνεται ο φυσικός τρόπος έκφρασης του. Άλλοι συγγραφείς, ιδιαίτερα ο Ζολά, θα υπερθεματίσουν τον ρεαλισμό και θα δημιουργήσουν τον νατουραλισμό και το πειραματικό μυθιστόρημα. Η σκόπελος διαγράφεται: αποτολμούν να επιβάλλουν έναν άλλο ακρωτηριασμό στην πραγματικότητα αγνοώντας εμπειρικά γεγονότα, όπως το θρησκευτικό συναίσθημα και τις ιδεαλιστικές προσδοκίες, ή με το να περιοριστούν σε θέματα που μέχρι τότε απορρίπτονταν από τη λογοτεχνία.

3.3.4 Η ρεαλιστική τέχνη

Υπήρχε επίσης ο κίνδυνος υποβάθμισης της λογοτεχνικής τέχνης με την προσφυγή στον βερισμό ή τον «πραγματισμό», την καθαρή και απλή αναπαραγωγή των αντικειμένων. Αλλά στην πραγματικότητα οι μετρ του ρεαλισμού ήταν και καλλιτέχνες. Ο Φλωμπέρ κοινωνούσε με τους ποιητές της *l'art pour l'art* και τους Παρνασσιστές, σε μια κοινή προσπάθεια να απαθανατίσει, χάρη στο θαύμα μιας άψογης μορφής, περαστικά θεάματα και εφήμερα όντα. Μπορούμε μάλιστα να πούμε ότι, αν ο ρεαλισμός απεικονίστηκε από έναν γλύπτη ζώων όπως ο Barve, έναν

ζωγράφο όπως ο Courbet, οι μεγαλύτεροι καλλιτέχνες που ενέπνευσε είναι ο Flaubert και ο Leconte de Lisle.

3.3.5 Συμβολισμός

Παρ' όλα αυτά, η παρατήρηση της πραγματικότητας δεν προσφέρει απεριόριστες προοπτικές στο μυαλό, το νατουραλιστικό μυθιστόρημα μετατρέπεται σε ντοκουμέντο ή αναφορά, και βαριόμαστε ακόμη και την Παρνασσιακή ομορφιά, κρύα σαν μάρμαρο. Στα μέσα της ρεαλιστικής περιόδου, ο ιδεαλισμός βρήκε ένθερμους υπερασπιστές όπως ο Barbey d'Aurevilly ή ο Villiers de l'Isle-Adam. Ήδη ο Hugo και ο Nerval είχαν μια εμπειρία από το υπερπέραν, αλλά πάνω από όλα ήταν ο Baudelaire που άνοιξε το δρόμο προς τον συμβολισμό.

Κληρονόμος του ρομαντισμού με την οξυμένη ευαισθησία του, υπέρμαχος της καθαρής τέχνης, ο Μπωντλαίρ ξεπερνά την αντίφαση μεταξύ ρεαλισμού και ιδεαλισμού εγκαθιστώντας μυστηριώδεις αντιστοιχίες μεταξύ του κόσμου των αισθήσεων και του υπεραισθητού σύμπαντος. Η εμπιστευτικότητα, όπως την αντιλαμβάνεται, γίνεται υπαινικτική και η «μορφή» της θολή· η ποίηση παύει να είναι εκφραστική, περιγραφική ή αποτυπωμένη με την γλυπτική ομορφιά· γίνεται μελωδική και χρησιμοποιεί μαγικά λόγια. Ένας άλλος ποιητής, ο Paul Valery, θαύμασε στους στίχους του Baudelaire «έναν συνδυασμό σάρκας και πνεύματος, ένα μείγμα σοβαρότητας, ζεστασιάς και πικρίας, αιωνιότητας και οικειότητας» και στη φωνή του «μια γραμμή θαυμάσια καθαρή μελωδική και τέλεια ηχητικότητα που τη διακρίνει από κάθε πεζογραφία»· θα τον ευχαριστήσει που «γέννησε» τον Βερλαίν, τον Ρεμπώ και τον Μαλαρμέ.

Η συμβολιστική ποίηση δεν ήταν πάντα τόσο φιλόδοξη, αλλά κοινά χαρακτηριστικά διακρίνουν τους οπαδούς της. Νιώθουν σαν μια ιερή συγκίνηση μπροστά στο παγκόσμιο μυστήριο, εξετάζουν τα βάθη του υποσυνείδητου και τον λαβύρινθο των ονείρων. Για να μεταγράψουν τις εντυπώσεις τους, τα οράματά τους ή τις ανεπαίσθητες εκπομπές της ψυχής των πραγμάτων, καταφεύγουν στο «εσωτερικό τοπίο», στο σύμβολο, στη μεταφορά, στον υπαινιγμό. αντί να ονομάσουν ένα αντικείμενο, προσπαθούν, με τον Mallarmé, να δημιουργήσουν μέσα μας, με όλους τους πόρους του ποιητικού ρήματος, την εντύπωση που θα μας έδινε η παρουσία ή η απουσία του⁴⁹.

---

⁴⁹ Lagarde et Michard (1969) Collection littéraire XIXe siècle éditions Bordas, Paris, σ.12

3.3.6 Ιμπρεσιονισμός

Οι συμβολιστές εκτιμούσαν ιδιαίτερα τους ζωγράφους όπως ο Gustave Moreau, αλλά οι βαθύτερες ομοιότητες τους φέρνουν πιο κοντά στους ιμπρεσιονιστές (Ρενουάρ, Ντεγκά, Μονέ) που, όπως ο Μανέ, επιδιώκουν λιγότερο να αναπαράγουν την πραγματικότητα παρά να τη μεταφέρουν σε αξίες φωτός. Από μια ολόκληρη «αλχημεία» πηγάζει και το γλυπτό του Ροντέν (που σκέφτεται κανείς τον Μπαλζάκ του). Τέλος, ο Gabriel Fauré και ο Claude Debussy εμπνεύστηκαν από τους Verlaine, Mallarmé και Maeterlinck και έφεραν και οι δύο στο μουσικό πεδίο καινοτομίες συγκρίσιμες με αυτές της συμβολιστικής ποίησης.

3.4 Οι Παρνασσιστές

Μεταξύ 1860-1866 σχηματίστηκε η ομάδα των Παρνασσιστών ποιητών. Αντιδρώντας ενάντια στον συναισθηματικό ρομαντισμό που συμβολίζει ο Musset, περιβάλλουν με σεβασμό τον Théophile Gautier – που έχει γίνει πρωταθλητής «της τέχνης για την τέχνη». Το κίνημα συνδέεται αρχικά με τη μοίρα των εφήμερων περιοδικών: το Revue fantaisiste 1861 του Catulle Mendès και το Revue du Progrès (1863-1864) του Xavier de Ricard. Από τη συγχώνευση αυτών των δύο περιοδικών γεννήθηκε η εβδομαδιαία εφημερίδα Art (1895-1866) της οποίας η αισθητική είναι ουσιαστικά αυτή που ο Leconte de Lisle είχε μόλις καθορίσει στο Le Nain Jaune (1864). Μη μπορώντας να εξασφαλίσουν την τακτική δημοσίευση της L'Art, αυτοί οι νέοι ποιητές επιμελήθηκαν από τον Alphonse Lemerre μια «συλλογή νέων στίχων» την οποία ονόμασαν, στη μνήμη του βουνού των Μουσών, Le Parnasse Contemporain (1866).

Περιέχει, μεταξύ άλλων, ποιήματα των Gautier, Banville, Leconte de Lisle, Baudelaire, Heredia, Ménard, Coppée, Catulle Mendès, Léon Dierx, Sully Prudhomme, Verlaine και Mallarmé. Ένας δεύτερος σύγχρονος Παρνασσός (1871) υποδέχεται νέα ονόματα: de Laprade, Glatigny, Anatole France, Mérat, Valade, Plessis, Ch Cross. Ο τρίτος Σύγχρονος Παρνασσός (1876) δεν είναι παρά μια ανθολογία της ποιητικής παραγωγής της χρονιάς, χωρίς την παραμικρή ενότητα δόγματος.

Στην πραγματικότητα, οι Παρνασσιστές δεν αποτελούσαν ποτέ σχολή. Είναι μάλλον μια ομάδα που χαρακτηρίζεται από κοινές τάσεις, η πρώτη από τις οποίες είναι η λατρεία της τυπικής τελειότητας. Διαμαρτυρήθηκαν για την κατηγορία ότι είναι «απαθείς: υποστηρίζοντας αντ' αυτού ότι η γαλήνια, ισορροπημένη, καθαρή, γλυπτική ποίησή τους ήταν περισσότερο από

οποιαδήποτε άλλη ικανή να διαιωνίσει μεγάλα συναισθήματα και έντονες φιλοσοφικές σκέψεις⁵⁰.

Μελετώντας τα χαρακτηριστικά του Παρνασσισμού διαπιστώνει κανείς ότι οι παρνασσιστές, που ήταν περίπου είκοσι σε αριθμό, επεδίωκαν την πιστότητα, τη ρεαλιστική αναπαράσταση και την απάθεια, σε αντίθεση με την υπερπροβολή συναισθημάτων του ρομαντισμού. Χαρακτηριστικό των ποιημάτων τους είναι η στατικότητα, γι' αυτό και παρομοιάζονται με ζωγραφικούς πίνακες. Η πιστότητα στα ποιήματα επιτυγχάνεται με τις ακριβείς περιγραφές και την επιμονή στην αναζήτηση των κατάλληλων λέξεων, ειδικά των επιθέτων. Αντλούσαν την έμπνευσή τους από σκηνές της καθημερινής, κοινωνικής αλλά και ιστορικής πραγματικότητας. Στράφηκαν προς την κλασική (ελληνική και ρωμαϊκή) αρχαιότητα αλλά και προς τον ινδικό πολιτισμό. Ως προς τη μορφή, οι παρνασσιστές επιδίωκαν την απόλυτη τελειότητα. Επεξεργάζονταν πολύ τους στίχους και πειθαρχούσαν απόλυτα στους μετρικούς κανόνες. Αυτό είναι και το μεγαλύτερο πλεονέκτημα των ποιημάτων, που κατά τ' άλλα θεωρούνται ψυχρά⁵¹.

3.5 Τα ιδεολογικά ρεύματα που επηρέασαν τους λογοτέχνες στην Τουρκία

Μεταξύ 1880 και 1930, πολλοί Τούρκοι πήγαν στη Γαλλία (σπουδές, εξορία, τουριστικές ή διπλωματικές διαμονές). Αυτή ήταν η ευρωπαϊκή χώρα που προτιμούσαν περισσότερο οι Τούρκοι. Η μακρά παράδοση των σχέσεων μεταξύ της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και της Γαλλίας, η επιρροή της τελευταίας στην Ανατολή, ο γλωσσικός παράγοντας (τα γαλλικά ήταν τότε η πρώτη διπλωματική γλώσσα), τέλος η περιέργεια σε όλο τον κόσμο για τη χώρα της Επανάστασης του 1789, συνέβαλε σε μεγάλο βαθμό στο να γίνει αυτή η χώρα προνομιακός προορισμός των Οθωμανών. Το Παρίσι υποδέχτηκε αρκετές γενιές μαθητών και εξόριστων. Όσοι έχουν αφήσει απομνημονεύματα αναφέρουν συχνά τα ίδια πράγματα: το Quartier Latin, τις κύριες λεωφόρους, τα καφέ, κλπ. Πάντα με μια νότα νοσταλγίας παρουσιάζεται η πόλη. Ειδικά από άποψη τεχνολογίας, οι εξελίξεις του 19ου αιώνα προκάλεσαν τον θαυμασμό των Οθωμανών σε αναζήτηση της νεωτερικότητας: το μετρό, το τραμ, ο ηλεκτρισμός, ο φωτισμός κ.λπ. Όλοι εξέφρασαν την επιθυμία να δουν αυτές τις εξελίξεις του πολιτισμού στην Οθωμανική Αυτοκρατορία μια μέρα.

---

⁵⁰ Lagarde et Michard (1969) Collection littéraire XIXe siècle éditions Bordas, Paris, σ.418

⁵¹

<https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A0%CE%B1%CF%81%CE%BD%CE%B1%CF%83%CF%83%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82>

Ως πρότυπο, η Γαλλία διαμόρφωσε το όραμα των Οθωμανών για την Ευρώπη. Καμία άλλη χώρα της Γηραιάς Ηπείρου δεν έκανε τόση εντύπωση όσο η Γαλλία. Υπήρξε πράγματι μια περίοδος συμπάθειας για τη Γερμανία, κυρίως κατά την περίοδο των Χαμιδών, ακριβώς όπως μια περίοδος που η Γενεύη έγινε δημοφιλής προορισμός για φοιτητές, αλλά η Γαλλία διακρίνεται από αυτές τις άλλες χώρες λόγω της κανονικότητάς της όσον αφορά την υποδοχή. Πράγματι, από τα πρώτα κύματα φοιτητών στη δεκαετία του 1830, η Γαλλία δεν έπαψε ποτέ να είναι η αναφορά για σπουδές, εξορία και ταξίδια. Υπάρχει ένας άλλος παράγοντας εκτός από όλους αυτούς που παρουσιάστηκαν μέχρι τώρα: τα ρεύματα σκέψης.

Έτσι, αρκετές γενιές Τούρκων μεταξύ 1880-1914 συνάντησαν Γαλλικά πνευματικά, πολιτικά και καλλιτεχνικά ρεύματα. Είναι εξάλλου μια εξαιρετικά παραγωγική περίοδος σε όλα αυτά τα επίπεδα. Η Γαλλία μετρά τότε στις τάξεις της αναγνωρισμένες προσωπικότητες. Διάσημοι μυθιστοριογράφοι Émile Zola, Victor Hugo, Guy de Maupassant, Taine και Alphonse Daudet, διάσημοι πολιτικοί όπως ο Jules Ferry, ο Léon Gambetta, ο Jean Jaurès και ο Georges Clemenceau, ζωγράφοι ιδιοφυΐας όπως π.χ. Ingres, Claude Monet ή Auguste Renoir. Αυτά πέτυχαν να προκαλέσουν τον θαυμασμό και την έμπνευση των Οθωμανών. Σε επίπεδο επιστήμης και ιδιαίτερα η κοινωνιολογία, ο θετικισμός του Auguste Comte, ο πατερναλισμός του Pierre Guillaume Frédéric Le Play, καθώς και η σύγχρονη κοινωνιολογία του Émile Durkheim έχουν επηρεάσει καθοριστικά, από πολιτική και κοινωνική άποψη, την οθωμανική διάνοηση. Με την επιστροφή τους στη χώρα, στο προσκήνιο, οι Τούρκοι επεδίωκαν συστηματικά να εφαρμόσουν αυτά τα ρεύματα σκέψης. Μερικοί, όπως ο Şefik Hüsnü και ο Mustafa Suphi, επηρεασμένοι από αριστερούς κύκλους στη Γαλλία, και κυρίως από τον Jean Jaurès, δημιούργησαν τα πρώτα κομμουνιστικά και σοσιαλιστικά κόμματα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και της σύγχρονης Τουρκίας. Άλλοι χαρακτήρες, όπως ο Ahmet Rıza, πίστευαν ότι είχαν βρει μια προνοιακή θεραπεία για τα δεινά του «άρρωστου» στη θετικιστική σκέψη του Auguste Comte και ενσωμάτωσαν αυτή τη θεμελιώδη αρχή στο πολιτικό σώμα των Νεότουρκων: Επιτροπή Ένωσης και Προόδου. Για να μην επικαλεστούμε τη σκέψη του Durkheim, η οποία ενστάλαξε το εθνικό συναίσθημα σε προσωπικότητες όπως ο Yusuf Akçura και ο Ziya Gökalp. Όσον αφορά τα καλλιτεχνικά και λογοτεχνικά κινήματα, πολλοί ήταν οι συγγραφείς που επηρεάστηκαν από το γαλλικό πρότυπο όπως ο Yahya Kemal Beyatlı, πολλοί επίσης, ήταν και οι ζωγράφοι όπως ο Vedat Tek, ο Feyhaman Duran και ο Muhiddin Sebati που έχουν επηρεαστεί από τη γαλλική ζωγραφική μετά τις σπουδές τους στη Σχολή των Beaux Arts

και στην Académie Julian. Έτσι, αντικείμενο αυτού του μέρους θα είναι η μελέτη της σχέσης των Τούρκων της Γαλλίας με τα πνευματικά, πολιτικά και καλλιτεχνικά ρεύματα. Η δημιουργία ροών φυγής φοιτητών και μετά εξορισμένων ήταν αποτέλεσμα επίδρασης κάποιας γαλλικής επιρροής. Τι είδους επιρροές μπορεί να έχουν υποστεί αυτές οι διαφορετικές γενιές φοιτητών και εξόριστων στη Γαλλία. Η περίοδος 1880-1930 είναι αυτή των πιο αντιπροσωπευτικών παραδειγμάτων (Ahmet Rıza, Πρίγκιπας Sabahaddin, Yahya Kemal και τους καλλιτέχνες-ζωγράφους). Αυτή η ερώτηση υποδηλώνει επίσης ενδιαφέρον για τις δραστηριότητες που πραγματοποιήθηκαν από ορισμένες προσωπικότητες κατά την επιστροφή τους στη χώρα.

Το 1908 γίνεται η Επανάσταση των Νεοτούρκων, η πλειοψηφία των οποίων ανήκει στην Οργάνωση Ένωση και Πρόοδος. Το διαμορφωμένο καθεστώς επιφέρει σημαντικές αλλαγές στην πολιτική και κοινωνική ζωή του Οθωμανικού Κράτους. Είναι το διάστημα που οι διανοούμενοι αποκτούν συνείδηση της τουρκικής καταγωγής τους και θέτουν τις βάσεις για την εθνική ταυτότητά τους. Ο κορυφαίος διανοούμενος που επηρέασε βαθιά τον τουρκικό λαό αφήνοντας ανεξίτηλα ίχνη με τις ιδέες του στην πνευματική ζωή της χώρας είναι ο Ζιγιά Γκιοκάλπ. Είναι εκείνος που έδωσε πνοή στο τουρκικό έθνος και αδιαμφισβήτητα αποκαλείται θεωρητικός πατέρας του τουρκικού εθνικισμού και πατέρας της τουρκικής κοινωνιολογίας. Ο Γκιοκάλπ έζησε στην ταραγμένη περίοδο ενός αιώνα που έδυε (του 19^{ου}) και ενός άλλου που ανέτελλε (του 20^{ου}).

Η διάλυση της πολυεθνικής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και η εγκατάσταση του πληθυσμού της, στα συρρικνωμένα πλέον εδάφη της, στη Μικρά Ασία, όπου μετά τους Βαλκανικούς Πολέμους αυξήθηκε πληθυσμιακά το μουσουλμανικό στοιχείο από τους τουρκόφωνους πρόσφυγες της Ρωσίας και της Βαλκανικής χερσονήσου, κινητοποίησε τους διανοούμενους, καλλιεργημένους και μορφωμένους της τουρκικής γραφειοκρατικής ελίτ στο να εκφράσουν την ανάγκη προσδιορισμού μιας τουρκικής εθνικής ταυτότητας. Και είναι σε αυτή τη δύσκολη συγκυρία για το τουρκικό έθνος που προβάλλουν δυο ισχυρές μορφές, οι οποίες διαμόρφωσαν την εικόνα της σύγχρονης Τουρκίας: ο Κεμάλ Ατατούρκ και ο Ζιγιά Γκιοκάλπ.

Η θεωρία του Γκιοκάλπ βασίζεται σε δυο άξονες που στηρίζονται στη διάκριση των εννοιών: α) κουλτούρα, η οποία εντάσσεται στα εθνικά όρια και β) πολιτισμός, ο οποίος έχει διεθνή χαρακτήρα. Με αυτή τη διάκριση καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η τουρκική εθνική παράδοση μπορεί να συνυπάρξει και να συμπορευτεί με τις σύγχρονες δυτικές πολιτισμικές αξίες. Μέσα σε

αυτό το θεωρητικό πλαίσιο συμπεριλαμβάνεται και το πολύ ευαίσθητο για τον τουρκικό λαό θέμα της θρησκείας. Ολόκληρη η θεωρία του Γκιοκάλπ ολοκληρώνεται με την άποψη ότι ο τουρκικός εκσυγχρονισμός είναι απαραίτητος, για την επίτευξή του όμως βασική προϋπόθεση αποτελεί ο Τουρκισμός. Δηλαδή, ο Τουρκισμός δε θα πρέπει να αλλοιωθεί και να εκφυλιστεί από τα δυτικά πολιτισμικά στοιχεία, αντιθέτως θα πρέπει να είναι δεκτικός στις δυτικές προκλήσεις, να τις δέχεται αφομοιώνοντας και προσαρμόζοντάς τες στην τουρκική εθνική κουλτούρα.

Στην προσπάθειά του να κάνει κοινών των ιδεών του το ευρύτερο αναγνωστικό κοινό, επέλεξε την οδό της λογοτεχνίας και ιδιαίτερα της ποίησης. Στην προσπάθειά του αυτή αναδείχτηκε νεωτεριστής στους κύκλους της εθνικής ποίησης, καθώς πρόσθεσε νέα στοιχεία ως προς το περιεχόμενο, τη γλώσσα και την ποιητική φόρμα.

Η Εθνική Λογοτεχνία, επειδή τοποθετείται χρονικά την μεταβατική περίοδο από την αυτοκρατορία στο έθνος-κράτος, γεννήθηκαν ορισμένοι λογοτεχνικοί κύκλοι που υποστήριζαν την εθνικιστική-τουρκιστική ιδέα. Ένας από του ένθερμους υποστηρικτές της υπήρξε ο Ομέρ Σεϊφεττίν. Σύμφωνα με αυτόν, τα λογοτεχνικά έργα που γράφτηκαν έως εκείνη την περίοδο υιοθέτησαν στοιχεία αρχικά από την ανατολή (την περσική ή την αραβική λογοτεχνία) και εν συνέχεια από τη δύση (ιδιαίτερα από τη γαλλική λογοτεχνία). Όμως, στη διάρκεια των αιώνων οι διανοούμενοι δανείστηκαν στοιχεία από τον ισλαμικό κόσμο δια μέσου της θρησκείας και της λογοτεχνίας και άρα κατά τη μεταβατική περίοδο της εθνικοποίησης της λογοτεχνίας θα πρέπει πρώτα να επιχειρηθεί ο καθαρισμός της εθνικής γλώσσας από τα ξένα δάνεια και έπειτα να παραχθούν έργα που θα πλαισιώσουν την εθνική λογοτεχνία. Η λογοτεχνική ομάδα που υποστήριξε την άποψη αυτή οδηγήθηκε στην έκδοση του περιοδικού «Νέες Πένες» (Genç Kalemler). Οι συντάκτες αποτελούνταν από διανοούμενους, όπως ο Ομέρ Σεϊφεττίν, ο Ζιγιά Γκιοκάλπ, ο Αλί Τζανίπ, ο Φουάτ Κιοπρουλού, ο Σουλεϊμάν Ναζίφ και ο Τζενάπ Σαχαμπεττίν, και με τα άρθρα τους ξεκίνησαν το κίνημα της καθαρής και απλής τουρκικής γλώσσας.

3.6 Τα λογοτεχνικά ρεύματα που αναπτύχθηκαν κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αι.

Μετά το 1923 γεννήθηκαν τα λογοτεχνικά ρεύματα που διαμόρφωσαν την ποίηση της Νέας Τουρκικής Λογοτεχνίας. Αυτά είναι: «Οι εμπνευσθέντες από το εγγύς παρελθόν», «Τάσεις ατομικής εσωστρέφειας», «Η ομάδα επτά πυρσοί», «Ο εθνικιστικός ρομαντισμός», «Το λογοτεχνικό ρεύμα του κοινωνικού ρεαλισμού», «Το πρώτο κίνημα της νέας παράξενης

ποίησης», «Το δεύτερο κίνημα της νέας παράξενης ποίησης», «Αναζήτηση της καθαρής ποίησης», «Κοινωνικός – μαρξιστικός λόγος», «Εθνικιστικός λόγος», «Ισλαμιστικός λόγος», και «Ανεξάρτητη ατομική ματιά».

3.6.1 Οι εμπνευσθέντες από το εγγύς παρελθόν

Επηρεάστηκαν ιδιαίτερα από τις ιδέες του πατέρα του τουρκικού εθνικισμού Ζιγιά Γκιοκάλπ. Οι τρεις λογοτέχνες, Γιαχγιά Κεμάλ Μπεγιατλί, Γιακούπ Καντρί Καροσμάνογλου⁵², Χαλιντέ Εντίπ Αντιβάρ, αν και ανήκουν στο λογοτεχνικό ρεύμα της Εθνικής Λογοτεχνίας και έγραψαν τα έργα τους κατά την τελευταία παραγμένη περίοδο του Οθωμανικού Κράτους, ωστόσο έγιναν γνωστοί από την εποχή της εγκαθίδρυσης της Τουρκικής Δημοκρατίας. Την περίοδο που το νέο κράτος αρχίζει να αποτελεί οντότητα, ένα από τα πιο σημαντικά ερωτήματα που έπρεπε να απαντηθεί ήταν: «Ποια θα ήταν η πολιτιστική πολιτική που έπρεπε να ακολουθήσει το νέο κράτος;»⁵³.

Την εποχή κατά την οποία κυβερνούσε ο σουλτάνος Αμπντουλχαμίτ Β', ο ποιητής Γιαχγιά Κεμάλ Μπεγιατλί τάχθηκε με το μέρος των αντιφρονούντων. Έφυγε στο Παρίσι όπου έμεινε εννέα χρόνια και σπούδασε Διεθνείς Σχέσεις. Το 1913 επέστρεψε στην Κωνσταντινούπολη. Δίδαξε Ιστορία και Λογοτεχνία στο πανεπιστήμιο. Θεωρείται από τους σημαντικότερους εκπροσώπους της μοντέρνας τουρκικής ποίησης. Έχοντας αποκτήσει εμπειρίες στη Γαλλία έως το 1908, επέστρεψε στη χώρα του και προσπάθησε να δημιουργήσει έναν γαλλικού τύπου εθνικισμό βασισμένο στη γη. Με αφετηρία τη σκέψη ότι «η γαλλική γη μέσα σε χίλια χρόνια δημιούργησε το γαλλικό έθνος», προσπάθησε να υποστηρίξει πως τα χώματα της Μικράς Ασίας δημιούργησαν ένα νέο Τούρκο, αντικρούοντας έτσι τις απόψεις πως «οι βάρβαροι Τούρκοι» θα πρέπει να επιστρέψουν στα πατρογονικά τους εδάφη. Με τον τρόπο αυτό αργότερα προσπάθησε να υιοθετήσει την τουρκική ιστορία της Μικράς Ασίας και να αποδείξει ότι ο τουρκικός πολιτισμός αποτελεί κομμάτι του ευρύτερου πολιτισμού της μεσογειακής λεκάνης.⁵⁴

---

⁵² Περισσότερα για τον συγγραφέα βλέπε, Kudret, Cevdet, *Türk Edebiyatı Tarihi-Ansiklopedik*, cilt II, İnkilâp Yayınları, İstanbul, 2004, σ.778 κ.ε. Επίσης, Argunşah, Hülya, *Milli Edebiyat...*, οπ. ανωτ., σ.211. Επίσης, διάσπαρτες πληροφορίες για τη ζωή και το έργο του βλέπε στο βιβλίο του Yalçın, Alemdar, *Siyasl ve sosyal değişmeler açısından Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004, οπ. αναφ. στον Μητράρα, Α. (2015). *Ανθολογία της Νέας Τουρκικής Λογοτεχνίας – Ποίηση*. Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, σ.30

⁵³ Korkmaz, Ramazan ve Özcan, Tarik, “Cumhuriyet Dönemi Türk Siiri”..., οπ. ανωτ., σ.224, οπ.παρ.σ.30

⁵⁴ Argunşah, Hülya, *Milli Edebiyat ...*, οπ. ανωτ., σ.187. Βλέπε επίσης το αφιέρωμα στον ποιητή Yahya Kemal Beyatli, “Bozgunda bir feth düşü - Yahya Kemal Beyatli”, *Hece Dergisi*, yıl 13, No 145, Ocak 2009, οπ. αναφ. στον Μητράρα, Α. (2015). *Ανθολογία της Νέας Τουρκικής Λογοτεχνίας – Ποίηση*. Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, σ.31

Αξίζει να σημειωθεί ότι, προς το τέλος της μακραίωνης ζωής της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας εμφανίστηκε στην τουρκική κοινωνία ένα ιδιότυπο λογοτεχνικό ρεύμα, το ρεύμα του «Νέου Ελληνισμού».

Ο ποιητής Yahya Kemal Beyatli θέλοντας να εφαρμόσει τις νεωτεριστικές ιδέες της γαλλικής ποίησης στην τουρκική, όταν επέστρεψε από τη Γαλλία μετά το 1908, αναζήτησε τη θέση του Τούρκου μέσα στην παγκόσμια ιστορία. Εκείνη την εποχή, ανάμεσα στους νέους διανοούμενους επικρατούσε το λογοτεχνικό ρεύμα του Νέου Ελληνισμού, ωστόσο οι κοινωνικές συνθήκες δεν ήταν ευνοϊκές ώστε να αναπτυχθεί και να διαδοθεί.⁵⁵

Για να επιτύχει τη νέα πρόζα στην καθαρή ποίηση ο Γιαχγιά Κεμάλ επέλεξε τον ελληνικό πολιτισμό αντλώντας στοιχεία από τα αρχαία κλασικά χρόνια. Σ' αυτή του την επιλογή κατέληξε ορμώμενος από το γεγονός ότι, προσπάθησε να αποδείξει την ανάπτυξη του τουρκικού πολιτισμού στη Μικρά Ασία στη λεκάνη του μεσογειακού πολιτισμού. Με το σκεπτικό αυτό οι Τούρκοι προσπάθησαν να προσεγγίσουν τον ευρωπαϊκό πολιτισμό.⁵⁶

Οπαδός αυτού του λογοτεχνικού ρεύματος υπήρξε και ο συγγραφέας Γιακούπ Καντρί Καραοσμάνογλου.

3.6.2 Τάσεις ατομικής εσωστρέφειας

Οι ποιητές που ανήκουν σε αυτό το λογοτεχνικό κίνημα λαμβάνοντας υπόψη τους την ποιητική τέχνη συνέθεσαν ποιήματα με «εγωκεντρικό» περιεχόμενο. Είναι οι Αχμέτ Χασίμ (1885-1933) και Νετζίπ Φαζίλ Κισάκιουρεκ (1905-1983). Μαζί με τον Ναζίμ Χικμέτ και τον Γιαχγιά Κεμάλ Μπεγιατλί θεωρούνται εκείνοι που προετοίμασαν το έδαφος και επηρέασαν τις επόμενες γενιές των ποιητών.

Ο Αχμέτ Χασίμ θεωρείται ένας από τους σημαντικότερους εκπροσώπους της μοντέρνας τουρκικής λογοτεχνίας. Η περίοδος 1902-1908 θεωρείται για τον Χασίμ μεταβατική. Σε αυτή την περίοδο θα γράψει και τα πρώτα σοβαρά ποιήματά του, όπως, Sür-I Kamer, Yollar, Zulmet και O Belde. Όμως, στο τέλος αυτής της περιόδου θα γνωρίσει τους ποιητές Emile Verhaeren και Henry de Régnier και θα αντλήσει στοιχεία από την αντίληψη της ποιητικής τέχνης των δυο καλλιτεχνών προσπαθώντας έτσι να διαμορφώσει το ύφος του. Άλλοι Γάλλοι ποιητές από τους

⁵⁵ Argunşah, Hülya, Milli Edebiyat ..., όπ. Ανωτ., σ. 211-212, όπ. παραπ... σ.32

⁵⁶ .οπ. ανωτ. σ.216, .οπ. παραπ. σ.32

οποίους επηρεάστηκε ο Αχμέτ Χασίμ είναι ο Verlaine, Mallarmé, ο Rimbaud και ιδιαίτερα ο Rémy de Gourmont⁵⁷.

Στον ποιητικό κόσμο του Αχμέτ Χασίμ παρατηρούμε επιρροές της ποίησης ντιβάν από τον Σείχ Γκαλίπ, τον Αμπντουλγκάκ Χαμίτ Ταρχάν και από τους ποιητές του Σερβέτ-ι Φουνούν τον Τεβφίκ Φικρέτ και τον Τζενάπ Σαχαμπεττίν.

Όπως έχει αναφερθεί, ο Χασίμ επηρεασμένος από τον Γάλλο ποιητή Μαλλαρμέ προσπάθησε να υιοθετήσει την τεχνοτροπία του. Έτσι, οι περιγραφές στα ποιήματά του θυμίζουν ζωγραφικούς πίνακες⁵⁸. Σε αυτά ο ποιητής δεν επιδίωξε να περιγράψει την πραγματικότητα αλλά να εντυπωσιάσει, γι' αυτό και τα ποιήματά του προσεγγίζουν περισσότερο τον εμπρεσιονισμό (impressionisme)⁵⁹ παρά τον συμβολισμό. Τα ποιήματά του είναι συγκεντρωμένα σε δυο ποιητικές συλλογές : Göl Saatleri (1921) και Piyale (1926).

3.6.3 Η ομάδα επτά πυρσοί

Τα έξι μέλη της ομάδας συγκέντρωσαν το 1928 τα ποιήματά τους και δημιούργησαν ένα βιβλίο με τον τίτλο «Επτά Πυρσοί». Οι ιδέες τους για την ποιητική τέχνη διαμορφώθηκαν γύρω από τις έννοιες «ζωντάνια», «ειλικρίνεια» και «διαρκής ανανέωση». Όμως δεν μπόρεσαν να ξεπεράσουν τις προηγούμενες λογοτεχνικές γενιές, αφού διέθεταν «οδηγό κοινών αντιλήψεων και ιδεών»,

---

⁵⁷ Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, Gençlik ve Edebiyat Hatıraları, Bigli Yayınevi, 1069, σ.106, όπ. αναφ. στον Μητράρα (2015), σ. 60

⁵⁸ Enginün, İnci, Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2007, s.137. Βλέπε επίσης, Enginün, İnci, Yeni Türk Edebiyatı-Tanzimat`tan Cumhuriyet`e (1839-1923), Dergâh Yayınları, İstanbul, 2007, s.611. όπ. παραπ. σ.61

⁵⁹ Impressionisme: είναι όρος που χρησιμοποιείται κυρίως στη ζωγραφική και πιο συγκεκριμένα για μια τάση που εμφανίστηκε στη Γαλλία στα τέλη του 19^{ου} αι. (από το 1870 και μετά), με κυριότερους εκπροσώπους ορισμένους από τους πιο διάσημους σήμερα ζωγράφους όπως τον Claude Monet, Paul Cézanne, Camille Pissaro, Auguste Renoir, Édouard Manet, Alfred Sisley κ.ά. Βασικός στόχος των ιμπρεσιονιστών είναι να αναπαραστήσουν την πραγματικότητα όχι με τρόπο αντικειμενικό, ακριβή και ρεαλιστικό αλλά όπως την αντιλαμβάνονται οι αισθήσεις· προσπαθούν, δηλαδή, να αποδώσουν την εντύπωση που αποκομίζει ο παρατηρητής μιας οποιασδήποτε σκηνής ή ενός τοπίου, με βάση το παιχνίδι του φωτός και των χρωμάτων. Με άλλα λόγια, ο ιμπρεσιονισμός επιδιώκει την όσο το δυνατόν πιο αυθόρμητη και πηγαία έκφραση, καθώς και την απόδοση των συναισθημάτων που προκαλεί η φευγαλέα εντύπωση μιας εικόνας, ενός προσώπου ή ενός τοπίου σε μια απόλυτα συγκεκριμένη στιγμή. Από τη ζωγραφική, ο όρος μεταφέρθηκε και στη λογοτεχνία αλλά με πιο ασαφές περιεχόμενο. Υπάρχουν ιμπρεσιονιστές λογοτέχνες. Κατά καιρούς, ο χαρακτηρισμός αυτός έχει αποδοθεί σε πολύ διαφορετικούς ποιητές, όπως π.χ. στους Γάλλους συμβολιστές ή σε κάποιους Άγγλους ή Αμερικανούς, όπως ο Όσκαρ Ουάιλντ, ο Έζρα Πάουντ, κ.ά., ενώ σε ό,τι αφορά την πεζογραφία, χρησιμοποιείται συχνά για να χαρακτηρίσει όσους καλλιεργούν την τεχνική του εσωτερικού μονόλογου., όπ.αναφ. στον Μητράρα (2015), σ. 61

γι' αυτό και έμειναν στη σκιά των οπαδών του ρεύματος της Εθνικής Λογοτεχνίας και των «Πέντε Συλλαβιστών» (Beş Hecceiler).⁶⁰

Κύριος στόχος της ομάδας «Επτά Πυρσοί» ήταν να απελευθερώσουν τη νέα τουρκική ποίηση από το αδιέξοδο που δημιούργησε η προηγούμενη λογοτεχνική ομάδα των «Πέντε Συλλαβιστών» και να την κατευθύνουν σε νέους ορίζοντες. «Εμείς, πριν απ' όλα, προσπαθήσαμε να εκφράσουμε τα συναισθήματά μας δίχως να στηριχθούμε στο πνευματικό ή θεωρητικό μανιφέστο κανενός»⁶¹. Με την πρωτοβουλία αυτή, αν και η ομάδα «Επτά Πυρσοί» προσπάθησε να προσδιορίσει το πλαίσιο έκφρασης του λογοτεχνικού τους χώρου, ωστόσο αποδείχτηκε ότι τα μέλη της απείχαν πολύ από τις τρεις παραπάνω αρχές που είχαν θέσει. Από την άλλη, ως προς το περιεχόμενο, ακολούθησαν την ποιητική έκφραση των Γάλλων ποιητών Verlaine, Mallarmé, και ιδιαίτερα του Baudelaire. Το κίνημα «Επτά Πυρσοί» διαλύθηκε όταν ο εκδότης του περιοδικού «Πυρσός» (Meşale), όπου δημοσίευσαν οι ποιητές τα ποιήματά τους, αντιλαμβανόμενος την αδυναμία τους να προτείνουν κάτι καινοτόμο στην τουρκική ποίηση, διέκοψε την έκδοση.⁶²

Ο σημαντικότερος ποιητής αυτής της γενιάς θεωρείται ο Ζιγιά Οσμάν Σαμπά (1910-1957) που αποτέλεσε πηγή έμπνευσης για τους αξιόλογους εκπροσώπους της σύγχρονης ποίησης Τζαχίτ Σιτκι Ταραντζί και Μπεχτσέτ Νετζατίγκιλ. Τα ποιήματά του συγκεντρώθηκαν και εκδόθηκαν σε βιβλία με τους ακόλουθους τίτλους: Sebil ve Güvercinler (1943), Geçen Zaman (1947), Nefes Almak (1957), και αργότερα στην ποιητική συλλογή Geçen Zaman-Nefes Almak (1974). Στα ποιήματά του διαφαίνεται μια έντονη επιρροή του Γάλλου ποιητή Baudelaire.

Ο Γιασάρ Ναμπί Ναγίρ (1908-1981), γνωστός ποιητής και εκδότης, θεωρείται από τους πρώτους ιδρυτές του περιοδικού «Βαρλικ» που ξεκίνησε την έκδοσή του μετά την ίδρυση του Τουρκικού Κράτους. Οι δυο ποιητικές συλλογές που δημοσίευσε έχουν τους εξής τίτλους: Kahramanlar (1929) και Onar Misra (1932) με έντονη την επίδραση του συμβολισμού.

3.6.4 Ο εθνικιστικός ρομαντισμός

Είναι αυτονόητο πως το κυρίαρχο ιδεολογικό καθεστώς της περιόδου στο πλαίσιο της οποίας αναλύουμε τα λογοτεχνικά ρεύματα που αναπτύχθηκαν ήταν η κεμαλιστική ιδεολογία. Κύριος στόχος του Κεμαλισμού ήταν η απομάκρυνση από ξεπερασμένες ιδεολογίες, όπως είναι η

⁶⁰ Korkmaz, Ramazan ve Özcan, Tarik, "Cumhuriyet Dönemi Türk Siiri", Korkmaz, Ramazan (Ed.), στο Yeni Türk Edebiyatı 1839-2000, Grafiker Yayinlari, Ankara, 2005, ss. 241, όπ. παρ. σ.73

⁶¹ Özkirimli, Atilla, Türk Edebiyatı Tarihi-Ansiklopedik, İstanbul, İnkilap Yayinlari, 2004, cilt I, s. 241.,όπ. παρ.

⁶² Özkirimli, Atilla, Türk Edebiyatı Tarihi-Ansiklopedik, İstanbul, İnkilap Yayinlari, 2004, cilt I, s. 305.,όπ. παρ.

φευδαρχική και θεολογική προσέγγιση, οι οποίες παρέπεμπαν αυτόματα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Την τελευταία περίοδο της αυτοκρατορίας αναπτύχθηκαν τρία ιδεολογικά ρεύματα ο «Οθωμανισμός», ο «Ισλαμισμός» και ο «Δυτικισμός» με τα οποία επιχειρήθηκε μια σύνθεση που δεν απέδωσε ωστόσο τους αναμενόμενους καρπούς. Παρ'όλα αυτά, το αυταρχικό εθνικιστικό καθεστώς του νέου τουρκικού κράτους επιχείρησε να διαλύσει με κάθε μέσο τις δυο πρώτες ιδεολογικές αντιλήψεις που αναφέρθηκαν πιο πάνω.

Οι ποιητές και οι συγγραφείς προτείνουν τον εθνικισμό που αποτελεί κεντρικό άξονα για τις κυβερνήσεις του νέου κράτους, αλλά και πηγή άντλησης ιδεών για τους διανοούμενους των επόμενων γενεών. Η νέα γενιά, όμως, η οποία αντλεί άμεσα από την εθνική λογοτεχνία είναι το κίνημα του Εθνικού (Εθνικιστικού) Ρομαντισμού. Η κοσμοαντίληψη των ποιητών του κινήματος αυτού, αν και ξεκινά από διαφορετική αφετηρία, έχει ένα κοινό σημείο αναφοράς που είναι η Ανατολία με τους κατοίκους, τα ήθη και τα έθιμα, τις αντιλήψεις και τις πεποιθήσεις τους, τον τρόπο ζωής και γενικότερα την καθημερινότητά τους.⁶³

Διακρίνεται ο Ομέρ Μπεντρετίν Ουσακλί (1904-1946), που προτάθηκε και υποστηρίχθηκε από τον Γιαχιά Κεμάλ Μπεγιατλί, έχοντας την ιδέα της «Λογοτεχνίας της Πατρίδας» ως πυξίδα. Ο Ομέρ Μπεντρετίν Ουσακλί έχει γράψει ποιήματα που ανήκουν στα λογοτεχνικά ρεύματα του Σερβέτ-ι Φουνούν και του Φετζρ-ι Ατί⁶⁴ και παρατηρούνται στοιχεία επιρροής από τους ποιητές Γιαχιά Κεμάλ Μπεγιατλί και Αχμέτ Χασίμ. Οι ποιητικές συλλογές του είναι: Deniz Sarhoşları (1926), Yayla Dumani (1934, 1945), Sarikiz Mermerleri (1940).⁶⁵

Η Σουκιουφέ Νιχάλ Μπασάρ (1896-1973), επιδόθηκε από μικρή ηλικία στη σύνθεση ποιημάτων και ιδιαίτερα στους λογοτεχνικούς και κοινωνικούς προβληματισμούς της εποχής της, μια και κατά την παιδική της ηλικία είχε αρκετές παραστάσεις λογοτεχνικών εκδηλώσεων που πραγματοποιούσε στο σπίτι ο πατέρας της Αχμέτ Μπέη. Είναι ίσως η πρώτη γυναίκα συγγραφέας και ποιήτρια που στα έργα της μεταφέρει και πραγματεύεται τα προβλήματα και τη ζωή της γυναίκας. Στα έργα της αντανακλάται ο έντονος ρομαντισμός ο οποίος συνδυάζεται με τη διεισδυτική της σκέψη, την παρατηρητικότητα και κριτική ικανότητα. Παράλληλα με τα

⁶³ Korkmaz, Ramazan ve Özcan, Tarik, "Cumhuriyet Dönemi Türk Siiri", οπ. ανωτ.,ss.244-245, όπ. παραπ. σ.84

⁶⁴ Fecr-i Atı, λογοτεχνικό κίνημα που γεννήθηκε στις αρχές του 20^{ου} αι.. Υιοθέτησε δυτικά πρότυπα έκφρασης και ιδιαίτερα στοιχεία από το γαλλικό συμβολισμό. Μέσα από αυτό το λογοτεχνικό κίνημα προβάλλει η μορφή του Τούρκου ποιητή Αχμέτ Χασίμ.

⁶⁵ Μητράρα, Α. (2015). *Ανθολογία της Νέας Τουρκικής Λογοτεχνίας – Ποίηση*. Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, σ.84

ποιήματά της έγραψε διηγήματα και μυθιστορήματα υιοθετώντας λυρικό ύφος. Έργα της: “Tevekkülün Cezası”(1928-συλλογή διηγημάτων), “Renksiz Istirap” (1928-πρώτο μυθιστόρημα), “Çöl Güneşi” (1933), “Yalnız Dönüyorum” (1938), “Domaniç Dağlarının Yolcusu” (1946), “Çölde Sabah Oluyor” (1951).

3.6.5 Το λογοτεχνικό ρεύμα του κοινωνικού ρεαλισμού

Ο όρος «Λογοτεχνία του Κοινωνικού Ρεαλισμού» αρχικά θεμελιώθηκε πάνω στην κοσμοαντίληψη του υλισμού και αργότερα το ιδεολογικό αυτό λογοτεχνικό κίνημα διαμορφώθηκε αφού συγχωνεύτηκε με τη μαρξιστική ιδεολογία. Όμως, μέχρι να επέλθει η μεταλλαγή στο πολιτικό προσκήνιο της διακυβέρνησης της Τουρκίας, πολλοί ποιητές και συγγραφείς εξέφραζαν αυτή την ιδεολογία δια μέσου του «λαϊκισμού» και του «επαρχιωτισμού», δηλαδή απεικόνιζαν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά στοιχεία της ζωής της επαρχίας έτσι όπως είχε επιβληθεί από την κεμαλιστική ιδεολογία. Ο συγγραφέας και αναλυτής της τουρκικής λογοτεχνίας Ahmet Oktay εκφράζει την άποψη ότι η αιτία προσανατολισμού των καλλιτεχνών προς αυτή την κατεύθυνση αιτιολογείται ως εξής: «Οι πρωτοπόροι κοινωνιολόγοι μας απέκρυσαν την μαρξιστική ιδεολογική ταυτότητά τους χρησιμοποιώντας τις μεθόδους και τα εργαλεία της κεμαλιστικής ιδεολογίας που επέβαλε τότε ο μονοκομματισμός»⁶⁶. Ο Κεμαλισμός απέφευγε κατηγορηματικά, ιδιαίτερα κατά την εποχή του μεσοπολέμου, να δεχτεί ότι ιδεολογικά προσεγγίζει τον κομμουνισμό, για να μην κατηγορηθεί προφανώς για τον ολοκληρωτισμό και τις φασίζουσες πρακτικές του⁶⁷.

Το κεντρικό θέμα που υιοθετείται σε αυτήν την τέχνη, όπως π.χ. ο άνθρωπος, η κοινωνία και η παραγωγική διαδικασία, αποτελούν και τον κεντρικό πυρήνα αυτής της λογοτεχνικής αντίληψης. Με λίγα λόγια, ο καλλιτέχνης αποκτά την έννοια του «αρχιτέκτονα της ψυχής και της κοινωνίας»⁶⁸.

Ο ποιητής Ναζίμ Χικμέτ Ραν (1902-1963) κατά τη διάρκεια παραμονής του στη Μόσχα, γνώρισε τους Ρώσους ποιητές Mayakovski, Hlebnikov και Lermontov με αποτέλεσμα να ανακαλύψει ένα νέο τρόπο έκφρασης ο οποίος αποκαλύπτεται στην πρώτη του ποιητική

⁶⁶ Oktay, A. Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı 1923-1950, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993, s.71, όπ.παρ. σ.115

⁶⁷ Όπ.παραπ.

⁶⁸ Korkmaz, Ramazan (Ed.), στο Yeni Türk Edibiyyati 1839-2000, από Korkmaz, Ramazan ve Özcan Tarik, Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri, Grafiker Yayınları, Ankara, 2005, ss. 251-252., όπ. παραπ.

συλλογή που εξέδωσε το 1930 με τίτλο *835 Satir*. Συνθέτει τα ποιήματά του σύμφωνα με τις επιταγές της μαρξιστικής ιδεολογίας που μέχρι εκείνη την περίοδο δεν είχε εκδηλωθεί φανερά στα γραπτά των διανοούμενων⁶⁹.

Η ποίησή του περιλαμβάνει επιρροές από τον Φουτουρισμό⁷⁰ και τον Δομισμό⁷¹, και περνώντας στην αντίπερα όχθη της παραδοσιακής ποίησης, αρχίζει να την συγκλονίζει συθέμελα τόσο στο περιεχόμενο όσο και στην έκφραση.

Ο ποιητής επιθυμώντας να εφαρμόσει ένα νέο τρόπο έκφρασης στην ποίηση και για να δημιουργήσει ένα υπόστρωμα, έλαβε υπόψη του τον Ρώσο ποιητή Mayakovski ο οποίος επινόησε τον Φουτουρισμό στη ρωσική ποίηση. Το 1941 ο Χικμέτ άρχισε να γράφει το αριστούργημά του με τίτλο *İnsan Manzaralari* ή *Memleketimden İnsan Manzaralari*, θέλοντας με αυτό τον τρόπο να περιγράψει την κοινωνική ιστορία της Τουρκίας αρχίζοντας από τη Β' Συνταγματική Μεταρρύθμιση (1908) και εξής. Στο έργο υπάρχουν στοιχεία από όλα τα λογοτεχνικά είδη.

---

⁶⁹ Όπ. παραπ.

⁷⁰ Φουτουρισμός: με αυτό τον όρο χαρακτηρίζεται ένα από τα τέσσερα κινήματα Πρωτοπορίας που εκδηλώθηκαν κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αι. και κυριολεκτικά άλλαξαν το περιεχόμενο, τη μορφή αλλά και το ρόλο της τέχνης (τα άλλα τρία είναι ο εξπρεσιονισμός, ο ντανταϊσμός και ο υπερρεαλισμός). Επηρέασε τις εικαστικές τέχνες και λιγότερο τη λογοτεχνία και το θέατρο. Ειδικά σε ό,τι αφορά τη λογοτεχνία, τα βασικά χαρακτηριστικά του φουτουρισμού είναι τα εξής: α) Έντονη αντίδραση σε καθετί παραδοσιακό και ολοκληρωτική απόρριψη του παρελθόντος και όλων όσων αντιπροσωπεύουν, β) ο φουτουρισμός προσπαθεί να υμνήσει το μέλλον και ειδικά αυτό που προσφέρει στην ανθρωπότητα ο σύγχρονος τεχνολογικός και βιομηχανικός πολιτισμός, γ) Οι φουτουριστές εγκαταλείπουν όλους τους καθιερωμένους ποιητικούς ρυθμούς και προωθούν τον ελεύθερο στίχο, τη χαλαρή και ανορθόδοξη πολλές φορές σύνταξη, την ολοκληρωτική απουσία στίξης, τα λεγόμενα γεωμετρικά ή σχηματικά ποιήματα, τις τέχνες του κολλάζ και του μοντάζ, τη μέθοδο των ελεύθερων λέξεων σε συνδυασμό με τις πιο αναπάντεχες και συναρπαστικές εικόνες, ένα εντελώς νέο ποιητικό λεξιλόγιο το οποίο περιλαμβάνει ακόμη και μαθηματικά σύμβολα. Το 1920, ο φουτουρισμός αρχίζει να φθίνει, μόνο στη Ρωσία συναντάμε μια ορισμένη εκδοχή του φουτουρισμού, κάπως διαφορετική από την ιταλική: περίπου την εποχή της Ρωσικής Επανάστασης του 1917, ποιητές όπως ο Βλαντιμίρ Μαγιακόφσκι και ο Βίκτορ Χλέμπνικοφ, δίνουν τα καλύτερα δείγματα φουτουριστικής ποίησης. Όπ. αναφ στον Μητράρα (2015) σ.117

⁷¹ Δομισμός (ή Στρουκτουραλισμός): ο όρος αυτός στη γλωσσολογία καταγράφει την αναγνώριση ότι η γλώσσα είναι ένα σύστημα στοιχείων και όχι μια απλή συμπάρθεση στοιχείων-συγκροτείται, δηλαδή, από μονάδες σε διάφορα επίπεδα (φωνολογία, μορφολογία, σύνταξη, σημασία), οι οποίες βρίσκονται σε αλληλεξάρτηση μεταξύ τους. Η αναγνώριση του συστηματικού χαρακτήρα της γλώσσας:

A) αντικαθιστά την ατομική προσέγγιση της γλώσσας του 19^{ου} αι. (μελέτη των μεμονωμένων στοιχείων χωρίς την αναγνώριση των αλληλεξαρτήσεών τους)

B) αναδεικνύει τη συγχρονική αυτάρκεια της γλώσσας: ακριβώς επειδή η γλώσσα σε κάθε δεδομένη στιγμή αποτελεί ένα σύστημα που τίθεται στην υπηρεσία της επικοινωνίας, η περιγραφή της και η μελέτη της δεν προϋποθέτει το ιστορικό της παρελθόν. Το ιστορικό παρελθόν μιας γλώσσας απλά προσφέρει την ερμηνεία για την ανάδυση ενός γλωσσικού συστήματος μέσα από προγενέστερα γλωσσικά συστήματα. Όπ. αναφ στον Μητράρα (2015) σ.117

Μετά το 1961 παρατηρούνται επιρροές του υπερρεαλισμού στα μακροσκελή ποιήματα Saman Sarisi και Havana Röpötaji.

3.6.6.α. Το πρώτο κίνημα της νέας παράξενης ποίησης

Ο ποιητής Ορχάν Βελί Κανίκ (1914-1950) θεωρείται ο ιδρυτής του κινήματος της Παράξενης Ποίησης. Παρέμεινε πιστός στις αρχές του μέχρι το θάνατό του γι'αυτό η ιστορία της λογοτεχνίας τον κατατάσσει ως μια από τις σημαντικότερες μορφές που άνοιξε νέους δρόμους στην ποίηση. Αρχικά, η ποίησή του βασίστηκε σε φόρμες της λόγιας λογοτεχνίας Ντιβάν, της Δυτικής Λογοτεχνίας και τέλος, χρησιμοποίησε κάποιες φορές στοιχεία της δημοτικής παράδοσης. Αργότερα, αντιδρώντας στην παραδοσιακή μορφή της ποίησης, τίθεται απέναντί της και προσπαθεί να δημιουργήσει μια ιδιότυπη παράδοση έκφρασης. Δεχόμενος επιρροές από τον υπερρεαλισμό, προσπάθησε να μεταφέρει τα στοιχεία του στα τουρκικά ποιητικά δεδομένα, αντιγράφοντας περισσότερο τον Prévert που αποτελεί τη μια πτέρυγα του υπερρεαλισμού αντί να προσεγγίσει τους Rimbaud, Lautréamont, Apollinaire και Jarry⁷².

Ο Οκτάι Ριφάτ (1914-1988) εισέρχεται στους κόλπους της λογοτεχνίας με την ένταξή του στο κίνημα της Παράξενης Ποίησης. Είναι αντίθετος στην ιδέα της λογοτεχνικής «σχολής», γι'αυτό και προσπαθεί σθεναρά να εμποδίσει ώστε το κίνημα να λάβει, από ιδεολογική και ποιητική άποψη, μονόπλευρη κατεύθυνση. Στα ποιήματά του παρατηρούνται θέματα που σχετίζονται με το κίνημα του Κοινωνικού Ρεαλισμού, της Δεύτερης Παράξενης Ποίησης, όπως και την πρόταξη παγκόσμιων αξιών. Ποιητικές του συλλογές: Garip(1941), Yaşayır Ölmek Aşk ve Avarelik Üzerine Şiirler (1945), Güzelleme (1945), Aşağı Yukarı (1952), Karga ile Tilki (1954), Perçemli Sokak(1956), Âşık Merdiveni (1958), Elleri Var Özgürlüğün (1966), Şiirler (1969), Yeni Şiirler (1973), Çobanil Şiirler (1976), Bir Cigara İçimi (1979), Elifli (1980), Denize Doğru Konuşma (1982), Dilsiz ve ÇIPLAK (1984) και Koca Bir Yaz (1987)⁷³.

---

⁷² Batur, Enis, Ebabil Yazilari, YKY, İstanbul, 1995, s.98, όπ. παρ. σ. 142

⁷³ Όπ. παρ. σ.156

3.6.6.β. Το δεύτερο κίνημα της νέας παράξενης ποίησης

Οι ποιητές της Δεύτερης Παράξενης Ποίησης είναι οπαδοί της καθαρής ποίησης⁷⁴. Με την πάροδο του χρόνου οι περισσότεροι ποιητές του κινήματος, όπως οι Ιλχάν Μπερκ, Τζεμάλ Σουρεγιά, Εντίπ Τζάνσεβερ και Τουργκούτ Ουγιάρ έγραψαν ποιήματα υιοθετώντας την μαρξιστική ιδεολογία, ενώ οι υπόλοιποι, όπως ο Σεζάι Καρακότς, ακολούθησαν την ισλαμική οδό.

Ο Τζεμάλ Σουρεγιά (1931-1990) είναι ένας από τους αξιολογότερους ποιητές του κινήματος. Είναι τόσο επιλεκτικός που στηρίζει την ποίησή του στις λέξεις. Έκανε αισθητή την παρουσία του και με την ιδεολογία του κοινωνικού ρεαλισμού. Η ποίησή του έχει τα χαρακτηριστικά μιας μεγάλης μετανάστευσης.

---

⁷⁴ Καθαρή Ποίηση; Για να κατανοήσουμε την έννοια της καθαρής ποίησης πρέπει να γνωρίσουμε τα βασικά γνωρίσματα του συμβολισμού. Τρία είναι τα κύρια και βασικά γνωρίσματα του συμβολισμού, που στην απόλυτη εκδοχή τους συμπίπτουν με αυτά της καθαρής ποίησης:

α) στην ποίηση του συμβολισμού (άρα και στην καθαρή ποίηση) το πρωταρχικό και σπουδαιότερο στοιχείο δεν είναι το νόημα, το νοηματικό περιεχόμενο του ποιήματος· αντίθετα, το πρωταρχικό στοιχείο είναι η δημιουργία μιας μουσικότητας και μιας υποβλητικής ατμόσφαιρας, στοιχεία που και τα δυο στηρίζονται στους ήχους και στη μελωδικότητα των λέξεων. Η επιδίωξη αυτής της μουσικής και υποβλητικής ατμόσφαιρας αναγκάζει τον ποιητή να επιλέγει προσεκτικά τις λέξεις, να επιδιώκει καινούργιους εκφραστικούς τρόπους και να ακολουθεί μια ιδιόρρυθμη σύνταξη. Έτσι, το ποίημα, καθώς στηρίζεται στη μουσικότητα των λέξεων και της γλώσσας, απευθύνεται πιο πολύ στην ακοή και στο συναίσθημα του αναγνώστη και λιγότερο στη νόηση. Παράλληλα, η ποίηση γίνεται αυτό που θα έπρεπε να είναι, καθαρή ποίηση γεμάτη γοητεία και μαγεία.

β) η ποίηση του συμβολισμού εκφράζει κυρίως ψυχικές καταστάσεις και διαθέσεις του ποιητή. Γι' αυτό και η ποίηση αυτή, ιδιαίτερα ως καθαρή ποίηση, δημιουργεί ένα κλίμα ρευστό, θολό και συγκεχυμένο, που συνυπάρχει με μια έντονη διάθεση ρεμβασμού, μελαγχολίας, ονειροπόλησης και μυστικισμού.

γ) για τον συμβολιστή ποιητή και για τον οπαδό της καθαρής ποίησης, η γύρω μας αισθητή πραγματικότητα, δηλαδή τα πράγματα του εξωτερικού κόσμου, δεν έχουν από μόνα τους κανένα ποιητικό ενδιαφέρον. Μπορούν όμως τα πράγματα και τα αντικείμενα του εξωτερικού κόσμου να συσχετισθούν με τις ψυχικές καταστάσεις και διαθέσεις του ποιητή. Έτσι, μια γκρίζα, συννεφιασμένη και βροχερή μέρα, κάτι δηλαδή που υπάρχει έξω από τον ποιητή, γίνεται σύμβολο που εκφράζει τη δική του γκρίζα και θλιμμένη ψυχική κατάσταση.

Ο Ιλχάν Μπερκ (1918-2008) είναι ο ποιητής που έμεινε πιστός στις αρχές της «Δεύτερης Παράξενης Ποίησης». Στην πρώτη του ποιητική συλλογή με τίτλο Güneşi Yakanların Selâmi παρατηρούνται επιρροές από τους ποιητές Αχμέτ Χασίμ, Νετζίπ Φαζίλ Κισάκιουρεκ και Ναζίμ Χικμέτ. Αργότερα, ακολουθώντας την ιδεολογία του Ναζίμ Χικμέτ συνέθεσε ποιήματα που είχαν ως κεντρικό θέμα τον κοινωνικό ρεαλισμό. Με την ποιητική του συλλογή «Τα περιστέρια του Αγίου Στεφάνου» εισχωρεί στην ίδρυση του κινήματος της «Δεύτερης Παράξενης Ποίησης». Υιοθετώντας την «αυτόματη γραφή» που εφάρμοσαν στην ποίηση τους οι σουρεαλιστές, επιχείρησε να δοκιμάσει με επιτυχία την τεχνική που βασίζεται στη διάπλαση εικόνων. Βασική του αρχή ήταν να επιμείνει διαρκώς στην ανανέωση της ποίησης του.⁷⁵

Ο ποιητής μελετά με μια ματιά κοινωνικού ρεαλισμού, με την επιρροή του Ναζίμ Χικμέτ τους πτωχούς ανθρώπους από κάθε περιοχή της κοινωνίας. Οι εργάτες περιγράφονται απογυμνωμένοι. Είναι γνώριμοι του ποιητή αφού πηγαίνει στα μέρη που εργάζονται και σε εκείνα που διαμένουν, βιώνει την τραγικότητα των ιστοριών τους και προσπαθεί να τις μεταφέρει στους αναγνώστες του.

«Χλωμοί, γενναίοι εργάτες με μακρόστενα πρόσωπα

Στάθηκαν σε σχήμα τετραγώνου ή με άτακτο τρόπο

Σιωπηλοί, σα να ήπιαν το αμίλητο νερό {...}

Και τούτα τα σκυθρωπά παλικάρια με απεριποίητα μαλλιά

Είναι εργάτες σε ανθρακαποθήκη

Πιο πέρα οι τρεις κοπέλες είναι πωλήτριες σε κάποιο κατάστημα του Πέραν

Κι αυτοί εδώ είναι αχθοφόροι

Ετούτοι εκεί ναύτες στα караβάκια,

Οι άλλοι είναι οικοδόμοι, εργάτες, πεισματάρηδες,

Όλοι τους σφιχταγκαλιασμένοι κάτω από τον ίδιο ουρανό προχωρούν».

3.6.6.γ Αναζήτηση της καθαρής ποίησης

Οι ποιητές που συνέχισαν να παράγουν έργα κατά την περίοδο 1940-1960, τέθηκαν αυτοβούλως έξω από τις διάφορες ιδεολογικές αποκλίσεις και επικέντρωσαν την προσοχή τους στην καθαρή

---

⁷⁵ Korkmaz, Ramazan (Ed.), στο Yeni Türk Edibiyati 1839-2000, από Korkmaz, Ramazan ve Özcan Tarik, Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri, Grafiker Yayinlari, Ankara, 2005, s.272., όπ. παραπ.

ποίηση. Μια γενιά που αποτελείται από δυνατούς και αξιόλογους ποιητές, έχει στην ποίησή της ψήγματα επιρροής της ποίησης του Αχμέτ Χασίμ. Οι επιδράσεις που δέχεται αυτή η γενιά, ξεκινούν από την άποψη του Γάλλου ποιητή Valéry, ότι η γλώσσα είναι το παν στην ποίηση, και καταλήγουν ως προς τη δομή και την φόρμα στο είδος ποίησης Ντιβάν.

Αυτή η γενιά των ποιητών πίστεψε ότι η τέχνη δεν είναι παρά ένα πρόβλημα φόρμας και σημασία έχει να γράφει κανείς καλά και ωραία ποιήματα. Διαθέτουν αυτοί οι ποιητές το χάρισμα της ευκολίας στη γραφή. Βασική αρχή τους είναι η καθαρή γλώσσα στην ποίηση. Κύριοι εκφραστές αυτού του ρεύματος είναι: Ασάφ Χαλέτ Τσελεμπί, Αχμέτ Χαμντί Τάνπιναρ, Τζαχίτ Σιτκί Ταραντζί, Αχμέτ Μουχίτ Ντιρανάς, Μπεχτσέτ Νετζατίγκιλ και Φαζίλ Χιουσινου Νταγλάρτζα.

Ο Αχμέτ Χαμντί Τάνπιναρ θεωρείται από τους σημαντικότερους ποιητές αυτής της γενιάς ως προς τον πλούτο της ποιητικής τέχνης αλλά και την επιμονή του στο θέμα της γλώσσας. Στην αισθητική της ποίησής του σημαντικό ρόλο έπαιξαν οι ποιητές Αχμέτ Χασίμ και Γιαχγιά Κεμάλ Μπεγιατλί. Επηρεασμένος από την ποιητική αντίληψη του Αχμέτ Χασίμ, ο Τάνπιναρ από τη μια ανακαλύπτει τη σχέση της ποίησης με τη τέχνη της ζωγραφικής και από την άλλη με την ποίηση του Γιαχγιά Κεμάλ διακρίνει τη μελωδικότητα που ενυπάρχει στην ποίηση. Αυτά τα μυστικά της ποιητικής τέχνης τα διευρύνει όταν έρχεται σε επαφή με τα ποιήματα των Γάλλων ποιητών Gérard de Nerval και Paul Valéry. Παρατηρείται συχνή χρήση των λέξεων «όνειρο», «φαντασία» και «παραμύθι» στα ποιήματά του. Σύμφωνα με τον ίδιο, αυτές οι λέξεις "συνδέονται με την τελειότητα της σκέψης σε μια έννοια πνευματική που δημιουργεί το ποίημα και που ονομάζεται ιδανική ομορφιά⁷⁶».

«Ούτε είμαι στην καρδιά του χρόνου
Ούτε κι ολωσδιόλου έξω απ' αυτόν
Στην θρυμματισμένη ροή
Μιας στιγμής που είναι διαρκής και συμπαγής».

Ο Τζαχίτ Σιτκί Ταραντζί (1910-1956) εμπλέκεται στην ποίηση έχοντας επιρροές από τους Ναμίκ Κεμάλ, Τεβφίκ Φικρέτ και Μεχμέτ Εμίν Γιουρντακούλ. Ανάμεσα στους αγαπημένους του

---

⁷⁶ Tanpinar, A.H., "Şiir Hakkında I, II", Edebiyat ÜZERINE Makaleler, Dergâh Yayinlari, İstanbul, 1992, ss. 13-20, Μητάρας (2015) σ. 228

ποιητές είναι: Φουζουλί, Μπακί, Σείχ Γκαλίπ, Γιαχγιά Κεμάλ Μπεγιατλί, Αχμέτ Χασίμ, Νετζίπ Φαζίλ Κισάκιουρεκ και Αχμέτ Κουτσί Τετζέρ. Παράλληλα, μελέτησε και τους δυτικούς κλασσικούς: Corneille, Racine, La Fontaine και Baudelaire. Ο Ταραντζί προβάλλει δια μέσου της ποίησης του τις ελπίδες και τους καθημερινούς κόπους και πόνους του μικρού ανθρώπου.

Ο Αχμέτ Μουχίτ Ντιρανάς (1901-1980) διαμόρφωσε την ποιητική αισθητική του από τις επιρροές που δέχτηκε από τη δημοτική και τη λόγια ποίηση Dīvan αλλά και από τη γαλλική ποίηση. Για τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ποίησης του Ντιρανάς, ο κριτικός λογοτέχνης Μεχμέτ Καπλάν αναφέρει τα ακόλουθα: «Τι είναι εκείνο που κάνει όμορφα τα ποιήματα αυτά; Πρώτα απ'όλα η γλώσσα. Το λάξευμα της γλώσσας σαν να ήταν μάρμαρο. Σαν όλους τους ρεαλιστές ποιητές έτσι και ο Ντιρανάς επιχειρεί να δώσει στα ποιήματά του ασυνήθιστα χαρακτηριστικά. Από τις γνωστές λέξεις που χρησιμοποιεί δημιουργεί πρωτότυπες φανταστικές εικόνες. Αυτές τις εικόνες ο Ντιρανάς τις πετυχαίνει με δυο κλασικά στοιχεία της ποίησής μας: το μέτρο και την ομοιοκαταληξία⁷⁷». Τα ποιήματά του εκδόθηκαν με τον τίτλο Şiirler (1974).

«Οι καρποί των δέντρων σε τούτον τον μπαξέ

Ακόμα κρέμονται στα κλαδιά τους,

Στον τόπο όπου αναπαύονται οι ελπίδες

Κυλάνε σαν ένα ποτάμι οι νύχτες.

Σ'όποια πλευρά κι αν γυρίσεις το βλέμμα σου υπάρχει μια απεραντος'ύνη,

Σ'όποιο έπιπλο κι αν κοιτάξεις ένας κενός καθρέφτης.

Στο μακρινό λιμάνι που θέλω να φθάσω

Τα πλοία σαλπάρουν δίχως εμένα ταξιδιώτη.

Δεν έφθασε ακόμη νη μέρα, δε χτύπησε το ξυπνητήρι,

Και τούτα τα φτερά δεν είναι πλέον ικανά για να πετάξω.

Μην ανυπομονείς, ω άτι στο κατώφλι μου!

Ακόμη ο ήλιος καίει τα μάτια μου».

Ο Φαζίλ Χιουσνού Νταγλάρτζα (1914-2008) θεωρείται κορυφαίος στην τουρκική ποίηση της δημοκρατικής περιόδου. Οι επισημάνσεις του Τζεμάλ Σουρεγιά για τον ποιητή είναι σημαντικές:

---

⁷⁷ Kaplan, Mehmet, Edebiyatimizin İçinden, Dergâh Yayinlari, İSTANBUL, 1978, s.29, όπ. παραπ. σ. 237

«Στην ποίηση του Φαζίλ Χιουσνιού παρατηρούνται δύο περίοδοι. Η πρώτη είναι εκείνη της διαίσθησης, ενώ η δεύτερη της διανοίας. Τα ποιήματά του όπως, «Havaya Cizilen Dünya», «Çocuk ve Allah», «Daha», «Çakirin Destani», «Taş Devri» (1935-1945) μπορούν να τοποθετηθούν στην πρώτη περίοδο. Η δεύτερη περίοδος περιλαμβάνει ποιήματα όπως το «Asu» κι εκείνα που συνέχισε να γράφει μέχρι τις μέρες μας. Υπάρχει και μια ενδιάμεση εποχή, 1949-1955, τα ποιήματα της οποίας παίρνουν τα χαρακτηριστικά της συγκεκριμένης εποχής.

«Εσύ Θάλασσα και Ουρανέ,

Αν σταματήσετε για μια στιγμή στο όνειρο

Θα μεγαλώσει ένα φύκι όλη τη νύχτα.

Οι πεθαμένοι γίνονται ανήσυχoi

Αν ακουμπήσετε για μια στιγμή στο σκοτάδι,

Εσύ Θάλασσα και Ουρανέ».

3.6.6.δ Ιδεολογικές τάσεις στην ποίηση κατά την περίοδο 1960-1980

Τρεις είναι οι βασικές ιδεολογικές κατευθύνσεις της ποιητικής παραγωγής κατά τη δεκαετία του 1960: Ο Κοινωνικός – Μαρξιστικός Λόγος, ο Εθνικιστικός Λόγος και ο Ισλαμιστικός Λόγος. Σύμφωνα με την μαρξιστική αισθητική, η μόνη πραγματικότητα είναι η «*ύπαρξη του ανθρώπου. Έξω από αυτήν, για την τέχνη, δεν τίθεται θέμα άλλης πραγματικότητας και δεν μπορεί να υπάρξει*»⁷⁸. Ο κριτικός Αχμέτ Οκτάι θέλοντας να δώσει επαναστατικές διαστάσεις σε αυτό το κίνημα παραπέμπει στα λόγια του Γάλλου φιλοσόφου Jean-Paul Sartre: «Αυτή η σύγκρουση θα συνεχίσει να υπάρχει έως εκείνη τη στιγμή που θα οικοδομηθεί μια α-ταξική κοινωνία, και ο ποιητής θα βρίσκεται διαρκώς σε μία πάλη με εκείνες τις δυνάμεις που δημιουργούν πρόβλημα στη συνείδησή του και που προσπαθούν να παγιώσουν και να προστατεύσουν αυτό το καθεστώς»⁷⁹.

Ο εθνικιστικός Λόγος θεωρείται η αδύναμη πλευρά της τουρκικής ποίησης του 20^{ου} αι. Οι διαρκώς μεταβαλλόμενες κοινωνικές συνθήκες αναβάλλουν για αργότερα το θέμα της επιστροφής στις εθνικές πηγές. Στο χαοτικό περιβάλλον που διαμορφώθηκε από την αστικοποίηση το άτομο οδηγήθηκε στην απομόνωση και την αποξένωση. Εκτός από αυτό, οι διανοούμενοι ποιητές που συμβιβάστηκαν με την παγκόσμια ποίηση επειδή από την αρχή δεν

⁷⁸ Tunali, İsmail, Marksist Estetik, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1993, s.46, όπ. Παραπ. σ.250

⁷⁹ Oktay, A. Sanat ve Siyaset, Yön Yayinlari, İstanbul, 1993, s.20, όπ. παραπ. σ.251

ενδιαφέρθηκαν για οτιδήποτε ήταν παραδοσιακό απομακρύνθηκαν σταδιακά από τις εθνικές πηγές τους.

Από την εποχή των μεταρρυθμίσεων του Τανζιμάτ, θα μπορούσαμε να απαριθμήσουμε τρεις βασικές αιτίες σύμφωνα με τις οποίες «ο θρησκευτικός λόγος» άρχισε σταδιακά να περιθωριοποιείται στους κόλπους της ποίησης. Σαν πρώτη αιτία διαφαίνεται ότι ο Οθωμανός διανοούμενος υπέστη ένα ισχυρό σοκ σκοντάφτοντας στις κοινωνικο-πολιτικές εξελίξεις ενός κόσμου που μεταβαλλόταν.

Δεύτερη αιτία θα μπορούσε να επικεντρωθεί στο θέμα της θρησκείας. Ο νέος πολιτισμός, τα νέα εργαλεία και οι διάφορες όψεις της μοντέρνας έκφρασης, προσπάθησαν να αποδεσμευτούν από το παλιό και τετριμμένο ύφος και να προσανατολιστούν σε νέους πνευματικούς ορίζοντες. Και η τρίτη αιτία, τέλος, πηγάζει από το γεγονός ότι, σε παρόμοιες εποχές νεωτερισμού, παντού στον κόσμο ο λαϊκισμός φαντάζει στην αντίληψη του λαού σα μια θρησκεία.⁸⁰ Το νέο αίμα των ποιητών που υιοθέτησαν τον ισλαμιστικό λόγο είναι: Τζαχί Ζαρίφογλου, Ερντέμ Μπεγιαζίτ, Εμπουμπεκιρ Έρογλου, Ισμέτ Οζέλ, Νουρουλάχ Γκεντζς.

3.6.6. ε Ανεξάρτητη ατομική έκφραση (1980-2000)

Κατά την περίοδο 1980-2000, τη μεταβατική εποχή, όλα λειτουργούν και αναπτύσσονται υπέρ της ποίησης. Η εικόνα αποτελεί το σημαντικότερο χαρακτηριστικό στην ποίηση αυτής της εποχής. Η μετάφραση αποτελεί μια αξιόλογη πηγή αυτής της περιόδου. Ο βασικός άξονας της ποίησης δομείται πάνω στη γλώσσα και ανοίγει διάπλατα ο δρόμος σε όλους τους πειραματισμούς για να επιτευχθεί η προσπάθεια ώστε η ποίηση να τεθεί στη σωστή της τροχιά.

Κεφάλαιο 4^ο

4.1 Η γαλλική λογοτεχνία του 20ού αιώνα

Αναπτύχθηκε μέσα σε έναν ταραγμένο αιώνα, που σημαδεύτηκε από δύο παγκόσμιους πολέμους, από την εμπειρία του φασιστικού και κομμουνιστικού ολοκληρωτισμού και από μια δύσκολη για τη Γαλλία αποαποικιοποίηση⁸¹. Έχει επηρεασθεί από τα ιστορικά γεγονότα και

---

⁸⁰ Οπ. παραπ. 304
⁸¹

https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%93%CE%B1%CE%BB%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%BF%CF%84%CE%B5%CF%87%CE%BD%CE%AF%CE%B1_%CF%84%CE%BF%CF%85_20%CE%BF%CF%8D_%CE%B1%CE%B9%CF%8E%CE%BD%CE%B1

διαμορφώθηκε - και συνέβαλε επίσης - στις πολιτικές, φιλοσοφικές, ηθικές και καλλιτεχνικές κρίσεις του αιώνα. Αναπτύχθηκε υπό την επήρεια των επιστημονικών και τεχνολογικών επιτευγμάτων του αιώνα που εξελίχθηκαν θεαματικά - υπό την επίδραση και των αναγκών των δύο παγκόσμιων πολέμων - και ενσωματώθηκαν στην καθημερινότητα των ανθρώπων. Τα κύρια αισθητικά και πνευματικά ρεύματα του αιώνα είναι ο σουρεαλισμός και ο υπαρξισμός, εμφανίζονται επίσης το Νέο Μυθιστόρημα και το Θέατρο του Παραλόγου.

Ο 20ός αιώνας άρχισε μέσα σε πνεύμα ελευθερίας και αισιοδοξίας που προκαλούσε η ατμόσφαιρα της δεκαετίας του 1900. Τα λογοτεχνικά και καλλιτεχνικά κινήματα έκαναν τη Γαλλία να κερδίσει τη φήμη ότι είναι ο απαραίτητος προορισμός για συγγραφείς και καλλιτέχνες και πολλοί σημαντικοί ξένοι συγγραφείς έζησαν και δούλεψαν στη Γαλλία⁸². Η Γαλλία ήταν επίσης πιο ανεκτική όσον αφορά τη λογοκρισία και πολλά σημαντικά μυθιστορήματα ξένων συγγραφέων εκδόθηκαν αρχικά στη Γαλλία⁸³.

4.2 Το δεύτερο μισό του αιώνα.

Μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, ύστερα από μια οδυνηρή περίοδο ανάρρωσης από τις πληγές του πολέμου και τη συλλογική αίσθηση ενοχής για το κράτος του Βισύ, στα μέσα της δεκαετίας του 1950 άρχισε η βιομηχανική επέκταση και ανάπτυξη σε όλους τους τομείς της οικονομίας, που κατέστησαν τη Γαλλία, με ανανεωμένο εθνικό κύρος, μια από τις πιο ισχυρές ευρωπαϊκές χώρες.

Οι δεκαετίες του 1950 και του 1960 ήταν πολύ ταραγμένες για τη Γαλλία: αντιμετώπισε την έναρξη του κινήματος της αποαποικιοποίησης, όπως με τον πόλεμο της Ινδοκίνας (1946-1954) και τον πόλεμο της Αλγερίας (1954-1962) και η χώρα αποκόπηκε από την αποικιακή της κληρονομιά στις αρχές της δεκαετίας του 1960⁸⁴. Στο εξής θα επιδιώξει τον επαναπροσδιορισμό του μέλλοντός της σε μια νέα ευρωπαϊκή πορεία στην ανασυγκροτούμενη Ευρώπη.

---

⁸² Ανάμεσα στους σημαντικούς ξένους συγγραφείς που έζησαν και δούλεψαν στη Γαλλία (κυρίως στο Παρίσι) στον 20ό αιώνα περιλαμβάνονται οι: Όσκαρ Ουάιλντ, Γερτρούδη Στάιν, Έρνεστ Χέμινγουεϊ, Γουίλιαμ Σ. Μπάροουζ, Χένρι Μίλερ, Αναΐς Νιν, Τζέιμς Τζόις, Σάμιουελ Μπέκετ, Βλαντίμιρ Ναμπόκοφ και Ευγένιος Ιονέσκο. Μερικά από τα σημαντικότερα έργα του αιώνα στα γαλλικά γράφηκαν από ξένους συγγραφείς (Ευγένιος Ιονέσκο, Σάμιουελ Μπέκετ).

⁸³ Πολλά σημαντικά μυθιστορήματα ξένων συγγραφέων εκδόθηκαν αρχικά στη Γαλλία ενώ απαγορεύτηκαν στην Αμερική. Ενδεικτικά, Ο Οδυσσέας του Τζαίμς Τζόις που κυκλοφόρησε στο Παρίσι το 1922, η Λολίτα του Βλαντίμιρ Ναμπόκοφ, το Γυμνό γεύμα του Ουίλιαμ Μπάροουζ και ο Τροπικός του Καρκίνου του Χένρι Μίλερ.

⁸⁴ Μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο άρχισε η διάλυση, αρχικά με τα εθνικά απελευθερωτικά κινήματα στη Βόρεια Αφρική. Η Τυνησία και το Μαρόκο, παρά την πολιτική μεταρρυθμίσεων εκ μέρους της Γαλλίας, απέκτησαν την

Ωστόσο, η παγκόσμια διάδοση της γαλλικής γλώσσας οδήγησε στην εμφάνιση λογοτεχνικών έργων εκτός της εθνικής επικράτειας, ιδιαίτερα στην Αφρική, γνωστή ως «Γαλλόφωνη λογοτεχνία».

Τον Μάιο 1968 ξέσπασε πολιτική και κοινωνική αναταραχή που ήταν σύντομη αλλά είχε τεράστιες κοινωνικές συνέπειες, καθώς ο όρος Μάης του '68 επέφερε μεγάλες αλλαγές στα ήθη και στην κουλτούρα της κοινωνίας και έγινε συνώνυμο με την αλλαγή των κοινωνικών αξιών. Θεωρείται ως σημείο-σταθμός στην αμφισβήτηση του κατεστημένου και στη μετάβαση από το συντηρητισμό στις φιλελεύθερες ιδέες.

Παράλληλα, οι νέες τεχνολογικές και επιστημονικές εξελίξεις άλλαξαν ριζικά τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι κατανοούσαν τον κόσμο γύρω τους. Οι θεαματικές αυτές μεταβολές επηρέασαν τη λογοτεχνία, όπως και όλες τις μορφές καλλιτεχνικής έκφρασης.

4.3 Το μυθιστόρημα έως το 1914.

Στην αρχή του αιώνα οι μυθιστοριογράφοι, ακολουθώντας την παράδοση των Μπαλζάκ και Ζολά, έγραψαν μεγάλους κύκλους μυθιστορημάτων που αποτελούν κοινωνικές και ιστορικές τοιχογραφίες. Ο Ρομαίν Ρολλάν με τον κύκλο μυθιστορημάτων *Ζαν-Κριστόφ* (1903-1912) δημιούργησε μια πανοραμική εικόνα της εποχής του. Η Σιντονί-Γκαμπριέλ Κολέτ δημιούργησε άλλη μια μυθιστορηματική σύνθεση, τον κύκλο *Κλωντίν* (1900-1903) που αναφέρεται στη ζωή των γυναικών.

Ο Ανατόλ Φρανς συνέχισε με *Το Νησί των Πιγκουίνων* (1908), μια παρωδία της ιστορίας της Γαλλίας και της κοινωνίας και το ιστορικό *Οι θεοί διψούν* (1912). Ο Βαλερί Λαρμπώ με τη *Φερμίνια Μάρκες* (1911) που αναφέρεται στον εφηβικό έρωτα, αργότερα χρησιμοποίησε τον εσωτερικό μονόλογο, λογοτεχνική τεχνική που φέρνει στην επιφάνεια την αδιάκοπη ροή σκέψεων, εικόνων, αναμνήσεων, συνειρμών και εντυπώσεων που διασχίζουν την ψυχή και του νου του ήρωα. Ο Ζυλ Ρομαίν εμφανίστηκε με το «ουμανιστικό μυθιστόρημα» *Θάνατος κάποιου* (1911), με στυλ γραφής που αργότερα επηρέασε το Νέο μυθιστόρημα. Ο Αλαίν-Φουρνιέ με το μυθιστόρημα *Ο Μεγάλος Μωλν* (1913), πορτρέτο ενός νοσταλγικού παρελθόντος που αναφέρεται στην εφηβεία, στην οποία επίσης αναφέρεται και ο Λουί Περγκό με το έργο του *Ο*

ανεξαρτησία τους το 1956. Η Αλγερία ανεξαρτητοποιήθηκε έπειτα από οκταετή πόλεμο το 1962. Στην Ινδοκίνα η ανεξαρτησία ολοκληρώθηκε το 1954 μετά από επτάμισι χρόνια πολέμου και τη γαλλική ήττα στο Ντιεν Μπιεν Φου. Από τα πρώην εδάφη της γαλλικής Μαύρης Αφρικής ως το τέλος του 1960 ιδρύθηκαν 14 Δημοκρατίες και η Μαδαγασκάρη.

Πόλεμος των κουμπιών (1912). Αναφορές στη φύση του Ελβετού Σαρλ-Φερντινάν Ραμό με το *Ο μεγάλος φόβος στο βουνό* (1926) και Ζαν Ζιονό με το *Λόφος* (1928). Ο Ζαν Ζιρωντού με το *Σίμων ο Περιπαθής* (*Simon le pathétique*, 1918).

Ο Μωρίς Μπαρές στο *Μυθιστόρημα εθνικής δραστηριότητας* (*Roman de l'énergie nationale*, 1902) μια τριλογία για τον τοπικό πατριωτισμό, τον милитарισμό, την πίστη στις ρίζες και την οικογένεια και για τη διατήρηση των διακριτικών ιδιοτήτων των παλιών γαλλικών επαρχιών. Ο Πωλ Μπουρζέ με μυθιστορήματα να κινούνται σε αριστοκρατικό και κοσμικό περιβάλλον, συμβάλλοντας έτσι στην απεικόνιση μιας συγκεκριμένης τάξης και εποχής, αλλά που υπήρξαν προσχήματα για να κηρύξει την ανάγκη της θρησκευτικής πίστης και της προσκόλλησης στην παράδοση: *Ένα διαζύγιο* (1904), *Ο δαίμονας του μεσημεριού* (*Le Démon de Midi*, 1914).

Ο Πωλ Λεωτώ ήταν ο συντάκτης ενός ιδιαίτερα πρωτότυπου προσωπικού ημερολογίου που καταγράφει τη ζωή του παριζιάνικου λογοτεχνικού κόσμου κατά το πρώτο μισό του εικοστού αιώνα στο αποτελούμενο από δεκαοκτώ τόμους μνημειώδες *Λογοτεχνικό ημερολόγιο*, που θεωρείται «πιο καταστροφικό στην ειλικρίνεια του από τις εξομολογήσεις του Ρουσσώ».

Αστυνομικά και μυθιστορήματα μυστηρίου έγραψε ο συγγραφέας και δημοσιογράφος Γκαστόν Λερού, όπως *Το μυστήριο του κίτρινου δωματίου* (1907) - όπου εισάγει τον ερασιτέχνη ντετέκτιβ Ζοζέφ Ρουλταμπίγ που θα είναι ο ήρωας σε μια σειρά αστυνομικών - και το εξαιρετικά δημοφιλές *Το Φάντασμα της Όπερας* (1910) που μεταφέρθηκε πολλές φορές στον κινηματογράφο και στο θέατρο. Ο Μωρίς Λεμπλάν: *Η κούφια βελόνα* (1909), έγραψε περίπου πενήντα μυθιστορήματα και διηγήματα με κεντρικό ήρωα τον Αρσέν Λουπέν, αριστοκράτη - διαρρήκτη, με ιπποτικούς τρόπους και ευαισθησίες, ο οποίος κέρδισε μια δημοτικότητα παρόμοια με του Σέρλοκ Χολμς στον αγγλόφωνο κόσμο.

4.4 Ιδέες και δόγματα.

Τα χρόνια που προηγήθηκαν του πολέμου του 1914 ήταν χρόνια πνευματικής επανάστασης. Αυτό εξηγεί τη σημασία που έπαιρνε τότε η φιλοσοφική, ιδεολογική ή πολιτική λογοτεχνία: η φιλοσοφία, στην πραγματικότητα, και η πολιτική, υπό τη δύναμη του δόγματος ή της ρητορικής, προσελκύουν αυθεντικούς συγγραφείς που θέτουν όλο τους το ταλέντο στην υπηρεσία της σκέψης ή των πεποιθήσεών τους.

Στη φιλοσοφία, η φιλοσοφική σκέψη κυριαρχείται από τον ψυχολογικό πνευματισμό του Henri Bergson. Αλλά μαζί του, και σύμφωνα με άλλους τρόπους, η αντίδραση ενάντια στον θετικισμό και τον επιστημονισμό εκδηλώνεται και στο έργο του Emile Boutroux (1845-1921). *Science et Religion*, (1908) και Léon Brunschvicg (1869-1944; *L'Idéalisme Contemporain*, 1905).

Η πολιτική ζωή, από την πλευρά της, ανατράπηκε από την υπόθεση Ντρέιφους και τις συνέπειές της: προσελκύει τους διανοούμενους τους οποίους κινητοποιεί σε δράση και που αγωνίζονται να της παράσχουν ένα δογματικό και ιδεολογικό θεμέλιο. Ο σοσιαλισμός βρίσκει στον Jean Jaurès και τον μέντορά του, τον πιο διάσημο κοινοβουλευτικό του ρήτορα και την πιο σημαντική λαϊκή κερκίδα του. Πράγματι, το Κοινοβούλιο καλωσόρισε τότε σπουδαίους ομιλητές, συμπεριλαμβανομένου του Jean Jaurès και του κοινωνικού καθολικού Albert de Mun (1841-1914).

Φυσικά, η πολιτική λογοτεχνία περιλαμβάνει και τη δημοσιογραφία: οι μεγάλοι πολιτικοί συγγραφείς είναι οι αρθρογράφοι των πιο σημαντικών εφημερίδων κοινής γνώμης. αυτή ήταν η περίπτωση του Maurice Barrès όπως και του Jean Jaurès, ιδρυτή της *L'Humanité*. Και με τον ίδιο τρόπο, ο Charles Maurras δεν αρκείται στο να είναι δογματικός, γράφει κάθε μέρα στο *Action française*.

4.5 Τα μεγάλα ρεύματα.

Από αυτή την κίνηση ιδεών, μπορούν σχηματικά να διατηρηθούν τρεις κύριοι προσανατολισμοί: μια έντονη πνευματιστική αναγέννηση (μαζί με τα ονόματα που έχουν ήδη αναφερθεί και με τον Réguy και τον Claudel, το έργο του φιλοσόφου Maurice Blodel, 1861-1949, και αυτό του πολεμιστή Léon Bloy, 1846-1917)· μια ισχυρή επιβεβαίωση του παραδοσιακού χαρακτήρα σε πολύ διαφορετικές και μερικές φορές αντικρουόμενες μορφές· και τέλος η ανάπτυξη μιας σοσιαλιστικής σκέψης, κοινής, χωρίς πάντα να μπορεί να τις συμφιλιώσει, μεταξύ του Μαρξιστικού υλισμού, της προσκόλλησης στις ουμανιστικές αξίες και της επιρροής του κοινωνιολογικού θετικισμού (Emile Durckheim, Celestin Bougle)

4.6 Το μυθιστόρημα από το 1914 έως το 1945

Τις μυθιστορηματικές συνθέσεις συνέχισε ο Ροζέ Μαρτέν ντυ Γκαρ, με το οκτάτομο έργο *Οι Τιμπώ* (1922-1940), ο Ζυλ Ρομαίν στο εικοσιεπτάτομο *Οι άνθρωποι καλής θέλησης* (1932-1946), ο Ζωρζ Ντυαμέλ με δύο συνθέσεις: την πεντάτομη *Ζωή και περιπέτειες του Σαλαβέν*, εισάγοντας τον χαρακτήρα του αντι-ήρωα που βασανίζεται από υπαρξιακά προβλήματα και τα αδιέξοδα του

σύγχρονου κόσμου και το δεκάτομο *Χρονικό των Πασκιέ* (1933-1945), ιστορία μιας γαλλικής μεσοαστικής οικογένειας στο Παρίσι στις αρχές του 20ού αιώνα. Ο Λουί Αραγκόν, που το 1931 στράφηκε στον σοσιαλιστικό ρεαλισμό, με τον κύκλο πέντε μυθιστορημάτων με τίτλο *Ο πραγματικός κόσμος* (1934-51) που ολοκληρώθηκε το 1951 με το εξάτομο μυθιστόρημα *Οι κομμουνιστές* στο οποίο παρουσιάζει την εργατική τάξη ως την ανερχόμενη δύναμη.

Κεφάλαιο 5^ο

5.1 Οι ευρωπαϊκές αντιλήψεις για την Τουρκία

Στην Ιστορία των Πολιτικών Ιδεών και του Πολιτισμού διακρίνουμε ότι οι ευρωπαϊκές αντιλήψεις για την Τουρκία δεν μπορούν παρά να εξεταστούν σε αυτό το ευρύτερο πλαίσιο, δηλαδή του ευρωπαϊκού πολιτισμού απέναντι στον κόσμο όλο και του Χριστιανισμού ως οργανικού του στοιχείου απέναντι στο Ισλάμ. Το πλαίσιο αυτό γίνεται αναγκαίο, ιδιαίτερα όταν στην τουρκολογική βιβλιογραφία τείνει σαφώς να επικρατήσει η άποψη πως η στάση των Ευρωπαίων απέναντι στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και την Τουρκία αργότερα, διακρίνεται από ακραία μισαλλοδοξία. «Ταυτόχρονα δεν θα έπρεπε να μας διαφύγουν τα όποια-πράγματι υπαρκτά-ιδιαίτερα χαρακτηριστικά εντοπίζονται στην αντιμετώπιση των Τούρκων. Μια τέτοια συστηματική μελέτη δεν ήταν στις προθέσεις μας. Και εδώ θα αρκεστούμε σε κάποιες διαπιστώσεις και μερικά αποσπάσματα⁸⁵.»

«Κατ'αρχήν είναι χρήσιμο να επισημανθεί πως και άλλες χώρες διεκδικούν τη μοναδικότητά τους ως ο κατ'εξοχήν αντιθετικός Άλλος στη διαμόρφωση της ευρωπαϊκής ιστορίας και συλλογικής συνείδησης: ως πολιτιστικός αντίποδας της Ευρώπης έχει προταθεί η Ινδία για τον 19^ο αιώνα, η Κίνα για τον 18^ο αιώνα και η Αμερική την εποχή του Tocqueville.»⁸⁶

Στον Πεσμαζόγλου αναφέρεται ότι: Η Οθωμανική Αυτοκρατορία, και μόνο από την επιβλητική παρουσία της, επηρέασε αποφασιστικά τις ευρωπαϊκές συνειδήσεις και την ευρωπαϊκή σκέψη,

---

⁸⁵ Πεσμαζόγλου, Σ. (1993) *Ευρώπη-Τουρκία -Αντανακλάσεις και διαθλάσεις -Η στρατηγική των κειμένων* βιβλίο πρώτο εκδ. Θεμέλιο σ.73

⁸⁶ Μ.Ε. Υαρρ. Πεσμαζόγλου, Σ. (1993) *Ευρώπη-Τουρκία -Αντανακλάσεις και διαθλάσεις -Η στρατηγική των κειμένων* βιβλίο πρώτο εκδ. Θεμέλιο όπ. παρ.

είτε ως συνεχής απειλή, είτε ως μοντέλο-πρότυπο πειθαρχημένης διοίκησης προς μίμηση ή προς αποφυγή, είτε τέλος, και το χειρότερο, ως πηγή αρνητικής αναγνώρισης της Ευρώπης. Αρχικά η πτώση της Κωνσταντινούπολης, με τη συρροή ελλήνων λογίων στις ιταλικές πόλεις που περιγράφουν τα περιστατικά της Άλωσης, προκαλεί τον πρώτο κλονισμό και μετά τις βαλκανικές κτήσεις, η προσάρτηση από την Οθωμανική Τουρκία των επτά δεκάτων της Ουγγαρίας όπως και η εκδίωξη των Ιπποτών του Αγίου Ιωάννου από τη Ρόδο-ακαταμάχητου προμαχώνα της (Λατινικής) Χριστιανοσύνης στην Ανατολή-προκαλούν, συνδυαστικά, ρίγη αγωνίας που διαπερνούν την Ευρώπη. Κάπου ανάμεσα στην πρώτη πολιορκία της Βιέννης το 1529 και την κατάρρευση της Ουγγαρίας το 1541 επί Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπούς, η Χριστιανοσύνη ευρισκόμενη εν μέσω διαμαχών φαίνεται να αναμένει τα χειρότερα: τον περιορισμό της σε μια γωνιά της Ευρώπης. Δεν χωράει αμφιβολία πως ο 16^{ος} αιώνας σημαδεύεται από τις εξελίξεις αυτές. Εάν ο πόλεμος για αιώνες πριν ήταν με το Ισλάμ στην αραβική του διάσταση, στη φάση αυτή το Ισλάμ ταυτίζεται με την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Ιδιαίτερα με την ταύτιση Σουλτανάτου και Χαλιφάτου, το Ισλάμ δεν είναι τίποτα διαφορετικό από τον Σουλτάνο, τον Μεγάλο Τούρκο. Επομένως, ο σημαντικός ρόλος της Αυστρίας, όπως της αποδίδεται στην ευρωπαϊκή ιστοριογραφία, και η βασική δικαιολόγηση ύπαρξης της Αυστριακής Δυναστείας των Αψβούργων (και εν μέρει των Αψβούργων της Ισπανίας), βρίσκεται ακριβώς στο ότι για αιώνες υπήρξε το νοτιοανατολικό στήριγμα του λατινικού-καθολικού και γερμανικού πολιτισμού ενάντια στο Ισλάμ. Το «καθήκον» της Αυστρίας γίνεται η υπεράσπιση της Ευρώπης από τους Τούρκους. Μια ενδεικτική επισκόπηση του κλίματος, όπως διατυπώνεται από λογίους και λογοτέχνες της περιόδου, γίνεται στην ιστορία του Duroselle:

Ο ιταλός επικός ποιητής Le Tasse (Tasso)-δεύτερο ήμισυ του 16^{ου} αι.-αντιμετωπίζει τον αγώνα κατά των Τούρκων ως τη διαπάλη της Ευρώπης κατά της Ασίας, ενώ ο μεγάλος πορτογάλος ποιητής Camoens στις *Lusiades* μιλάει για την «κατακαημένη» Ευρώπη που καταπολεμά τον άγριο θηριώδη (*féroce*) Οθωμανό. Ο Giambattista Spagnoli θα συμπληρώσει, «αντιμέτωποι με τους Τούρκους, είμαστε όλοι ένα ενιαίο και μοναδικό έθνος, αυτό του Χριστού» και καλεί στην ένωση «όλων των λαών της μεγάθυμης Ευρώπης (*magnanime Europe*)».

Ο Βορειοευρωπαίος Έρασμος (1467-1536) γίνεται κήρυκας της αναγκαιότητας των Σταυροφοριών και στο έργο του *Για τον πόλεμο που πρέπει να οργανώσουμε κατά των Τούρκων*, εξομοιώνεται η γεωγραφική Ευρώπη με τη Χριστιανοσύνη. Ο Ισπανός Juan-Luis Vives (1492-

1540) με μια διευρωπαϊκή πορεία από τη Βαλένθια στη Louvain, από εκεί στην Οξφόρδη και τέλος στην Bruges θα γράψει πως: «Συγκροτούμε από το Cadix ως τον Δούναβη μια ζώνη που εκτείνεται ανάμεσα σε δυο θάλασσες και που είναι η πολύ γενναία και κραταιά Ευρώπη. Στην περιοχή αυτή εάν ενωνόμασταν δεν θα ήμασταν μόνο ισοδύναμοι με την Τουρκία, αλλά υπέρτεροι απ'όλη την Ασία», τονίζοντας την ιδιοφυΐα των Ευρωπαίων.⁸⁷

Ο Duroselle, συνοψίζοντας τις επιπτώσεις της τουρκικής παρουσίας πάνω στην Ευρώπη μέχρι τουλάχιστον τις αρχές του 17^{ου} αιώνα, σημειώνει: «Η εντύπωση που αποκομίζει κανείς είναι ότι η ιδέα της Ευρώπης δεν επωφελήθηκε από τον φόβο και τρόμο των Τούρκων («terreur turque»). Εξατιμίζονται τα ωραία όνειρα της Europa nostra. Περισσότερο της αρμόζει η έκφραση Misera Europa». Και αξιολογώντας αναδρομικά από τη σκοπιά της διαδικασίας Ευρωπαϊκής σύγκλισης και ενοποίησης καταλήγει: «Διαμελισμένοι αναμεταξύ τους {οι Ευρωπαίοι}, ανίκανοι να συγκροτήσουν ένα ενωμένο μέτωπο, μια συμφωνία, μια πανστρατιά ενάντια στους Τούρκους, οι Ευρωπαίοι γλίτωσαν φτηνά τον χειρότερο όλων των κινδύνων και αυτό δεν ισχύει για όλους»⁸⁸.

Για τον Grotius, τον 17^ο αιώνα η Ευρώπη περιορίζεται σε μια στενή περιοχή που περιγράφεται στα νοτιοανατολικά από τα οθωμανικά σύνορα και βόρεια από τη δυτική συνοριακή γραμμή της Πολωνίας. Μαζί με τους Τούρκους Οθωμανούς, Πολωνία και Μοσχοβία τοποθετούνται σαφώς εκτός Ευρώπης.

Φόβος και τρόμος συμπλέκεται με απορία και θαυμασμό, τουλάχιστον όσον αφορά δυο χαρακτηριστικά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας: διοίκηση και στρατό. Ως προς τη διοίκηση, στις αρχές του 16^{ου} αιώνα, ο Μακιαβέλι στον Πρίγκιπα, παραπέμπει στο οθωμανικό μοντέλο διοίκησης ως φαινομενικά πιο αποτελεσματικό από το γαλλικό μοναρχικό σύστημα. Θα επισημάνει: «δεν υπάρχουν πρίγκιπες, δεν υπάρχουν φέουδα, δεν υπάρχουν κληρονομικά προνόμια. Ο κρατικός μηχανισμός είναι απόλυτα υποχείριος στον Σουλτάνο». (Δύο αιώνες αργότερα συγκρούονται τα πασαλίκια)⁸⁹. Θεωρεί ως κύριο εμπόδιο επέμβασης στα εσωτερικά

---

⁸⁷ βλ. για τα σχετικά αποσπάσματα Jean-Baptiste Duroselle, *L'Europe, Histoire de ses peuples*, εκδ. Perrin, 1990, (σ.200-201) Πεσμαζόγλου, Σ. (1993) *Ευρώπη-Τουρκία -Αντανακλάσεις και διαθλάσεις -Η στρατηγική των κειμένων* βιβλίο πρώτο εκδ. Θεμέλιο σ.σ.74-75

⁸⁸ Πεσμαζόγλου, Σ. (1993) *Ευρώπη-Τουρκία -Αντανακλάσεις και διαθλάσεις -Η στρατηγική των κειμένων* βιβλίο πρώτο εκδ. Θεμέλιο σ.75

⁸⁹ βλ. σχετικό απόσπασμα στον Πρίγκιπα του Μακιαβέλλι. Το παραθέτει αυτούσιο σε παράρτημα ο Cengiz-Osman Aktar, *L'Occidentalisation de la Turquie*, πρόλογος Alain Caillé, Παρίσι 1985, Πεσμαζόγλου, Σ. (1993) *Ευρώπη-Τουρκία -Αντανακλάσεις και διαθλάσεις -Η στρατηγική των κειμένων* βιβλίο πρώτο εκδ. Θεμέλιο σ.175

της οθωμανικής επικράτειας την αδυναμία εκμετάλλευσης των εσωτερικών προστριβών. Τον αντίστοιχο θαυμασμό στη διοίκηση εκδήλωνε ένας Ραγουσιανός όταν έλεγε στον Μαξιμιλιανό Α': «Ενώ οι ευρωπαϊκές χώρες κατατεμαχίζονται, όλη η ανώτατη εξουσία στην αυτοκρατορία των Τούρκων βρίσκεται στα χέρια ενός μοναδικού ανδρός, όλοι υπακούουν στον Σουλτάνο, ο οποίος κυβερνά μόνος. Σ' αυτόν διοχετεύονται όλα τα εισοδήματα. Με μια λέξη είναι ο κυρίαρχος, ενώ όλοι οι άλλοι είναι σκλάβοι». Ο Yarrp θα επισημάνει πως εκτός από τον Μακιαβέλλι, ο Jean Bodin και ο Francis Bacon τόνισαν την απουσία κοινωνικών τάξεων, την απουσία οθωμανικής αριστοκρατίας και την απουσία ιδιωτικής περιουσίας, ως ουσιώδη λόγο ερμηνευτικό της δεσποτικής οθωμανικής διακυβέρνησης.⁹⁰

Ως προς τον τουρκικό στρατό ας αφήσουμε τον Braudel, μεταπολεμικό ανιχνευτή του μεσογειακού δέκατου-έκτου αιώνα με τις δικές του διατυπώσεις:

«Στα μάτια των Ευρωπαίων, η Οθωμανική Αυτοκρατορία συγκριτικά με την Καταλονία ή την Καλαβρία, φαινόταν για μεγάλη χρονική περίοδο θαυμαστή, ακατανόητη, ανησυχητική από την τάξη της. Ο στρατός της εντυπωσίαζε τους Δυτικούς τόσο με την πειθαρχία του, τη σιωπή του όσο και με το κουράγιο του, την αφθονία των πυρομαχικών του, την αξία και την εγκράτεια των στρατιωτών. Φυσικά όλα αυτά δεν εμπόδιζαν τους Χριστιανούς να μισούν τους Άπιστους, πολύ περισσότερο και από τα σκυλιά, σε όλες τους τις εκφάνσεις»⁹¹.

Οι κρίσεις όσο προχωράει η διαδικασία εκκοσμίκευσης στην Ευρώπη γίνονται πιο ακριβοδίκαιες. Οι Τούρκοι σίγουρα ήταν μια μάστιγα του Θεού. Ο Pierre Viret, Ελβετός μεταρρυθμιστής, γράφει σχετικά το 1560: «Δεν μπορούμε να είμαστε εντυπωσιασμένοι εάν ο Θεός τιμωρεί σήμερα τους Χριστιανούς μέσα από τους Τούρκους, όπως άλλοτε τιμώρησε τους Εβραίους όταν απαρνήθηκαν την πίστη του {...}γιατί οι Τούρκοι είναι σήμερα για τους Χριστιανούς ό,τι οι Ασσύριοι και οι Βαβυλώνιοι: η ράβδος και η μάστιγα και η οργή του Θεού»⁹².

---

⁹⁰ Πεσμαζόγλου, Σ. (1993) *Ευρώπη-Τουρκία -Αντανακλάσεις και διαθλάσεις -Η στρατηγική των κειμένων* βιβλίο πρώτο εκδ. Θεμέλιο σ.76

⁹¹ Fernand Braudel, *La Méditerranée et le monde Méditerranéen...*, ό.π., σ.170-171.

⁹² Το παράθεμα του Pierre Viret προέρχεται από τον Fernand Braudel, ό.π.

Θα μπορούσαμε να υποθέσουμε πως «όλος ο μηχανισμός ενοχών και συγχώριας εύκολα οδηγούσε στο να ερμηνεύονται από τους Χριστιανούς όλες οι νίκες των Τούρκων, ως συνέπεια των δικών τους συλλογικών και συσσωρευμένων αμαρτιών.» Και ο Θεός ο Παντοδύναμος τιμωρεί εν ανάγκη ανελέητα. Τα λάθη και οι αδυναμίες της χριστιανικής Ευρώπης αποτελούν τα βασικά αίτια των καταστροφών. Πάντως έως αργά τον 17^ο αιώνα, -αρχές 18^ο αιώνα, κορυφαίοι Ευρωπαίοι στοχαστές θα συνεχίσουν να μιλούν στο όνομα της θρησκείας: Συγκεκριμένα για τον Leibniz ιδανική κοινωνία παραμένει η μεσαιωνική Respublica Christiana. Προτείνει μόνιμο Συμβούλιο της Χριστιανοσύνης και την ενότητα των πιστών υπό τον καθαγιασμένο Αυτοκράτορα για την αντιμετώπιση του μέγιστου κινδύνου, του άπιστου Τούρκου-Μουσουλμάνου. Ασκώντας έντονη κριτική στον Λουδοβίκο ΙΔ' για τις αντι-αυστριακές συνεννοήσεις του με τους Τούρκους, διακηρύσσει πως η Γαλλία θα είναι το καμάρι της Ευρώπης μόνο αν τεθεί επικεφαλής της Χριστιανοσύνης.

Ο στρατός παρέμεινε αντικείμενο ιδιαίτερου ενδιαφέροντος και στη διάρκεια του δέκατου έβδομου αιώνα. Ο Francis Bacon θαύμαζε την επαγγελματικότητα των Τούρκων στην τέχνη του πολέμου⁹³.

Από τις αρχές του 17ου αιώνα η Ευρώπη διαβλέπει στα σημάδια των καιρών την επικείμενη κάμψη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Κάνει την επιθυμία της πραγματικότητα, μια που μπορεί να έχουν παρέλθει τα χρόνια της εξάπλωσης και της ακμής, είναι όμως πολύ πρόωμο να μιλάει κανείς για κάμψη ή παρακμή μέχρι τα τέλη του αιώνα. Αφθονούν τα τεκμήρια, οι αποστολές, ενώ ταυτόχρονα, με απίστευτο ζήλο Ιησουίτες και Καπουτσίνοι ορμούν για την πνευματική κατάκτηση ενός κόσμου που θεωρούσαν χαμένο. Με αυτό το θρησκευτικό πάθος ως υπόβαθρο, η Ευρώπη πάντα ως αφαιρετική έννοια και όχι ως συνειδητοποιημένη οντότητα ελπίζει από τις αρχές του δέκατου-έβδομου αιώνα στον διαμελισμό και τη διαδοχή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Όμως ο «άρρωστος» δεν πεθαίνει τόσο γρήγορα, παρατηρεί ο Braudel, παρόλο που δεν θα ξαναβρεί τις παλιές του δόξες, θα αντέξει μέχρι τον δέκατο ένατο και τον εικοστό αιώνα.⁹⁴

---

⁹³ Βλ. σχετικά Taner Timur, "The Ottoman Heritage", στο Irvin C. Schik-Ertugrul Ahmet Tonak (πρόλογος-επιμέλεια), Turkey in Transition. New Perspectives, Νέα Υόρκη-Οξφόρδη 1987, σ.3-26.

⁹⁴ Πεσμαζόγλου, Σ. (1993) *Ευρώπη-Τουρκία -Αντανακλάσεις και διαθλάσεις -Η στρατηγική των κειμένων* βιβλίο πρώτο εκδ. Θεμέλιο σ.77

Τον δέκατο όγδοο αιώνα, με τον Γαλλικό Διαφωτισμό και τους Άγγλους εμπειριστές, τη Γαλλική Επανάσταση⁹⁵ και την απαρχή των εθνικισμών αναβιώνει και το ενδιαφέρον για τη Δεσποτική Ασιατική Ανατολική Κοινωνία. Οι απόψεις των γάλλων Εγκυκλοπαιδιστών και του Diderot (όπως νωρίτερα και του J.J. Rousseau) περιγράφουν την Ανατολική Δεσποτεία με τα πιο μελανά χρώματα, με θρησκευτικά και φυλετικά κριτήρια πέρα από τα πολιτειακά. Όμως, ενδιαφέρον έχει στη μελέτη των αμοιβαίων απεικονίσεων, η θεώρηση του Montesquieu στο Πνεύμα των Νόμων (L'Esprit des Lois) όπως συνοψίζεται στον Yapp: *Ο Montesquieu, αναδεικνύοντας για πρώτη φορά ως κυρίαρχο διαφοροποιητικό κριτήριο ανάμεσα στην οθωμανική εξουσία και τις ευρωπαϊκές χώρες τον βαθμό θρησκευτικότητας και εκκοσμίκευσης, κατ'ουσίαν βοηθά στην ανακάλυψη, τη νοηματοδότηση της ίδιας της Ευρώπης.*⁹⁶

5.2 Ερευνώντας για την Τουρκία μέσα από την ιστοριογραφία της Ευρώπης

Η ιστορία της Τουρκίας, η ιστορία της λεκάνης της Μεσογείου και η ευρωπαϊκή ιστορία βρίσκονται σε μια συνεχή αλληλοδιαπλοκή, της οποίας θα εξετάσουμε ποικίλες θεωρήσεις. Όμως, δε συνεπάγεται αυτομάτως ότι και η, μέχρι πρόσφατα, καταγραφή της ιστορίας συμπεριλαμβάνει την Τουρκία ως ευρωπαϊκή δύναμη κατά τον α ή β τρόπο. «Όλες οι βαλκανικές ιστορίες που συμβουλευτήκαμε, όπως επίσης συγκριτικές μελέτες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, αντιμετωπίζουν την Οθωμανική Αυτοκρατορία και την Τουρκία ταυτόχρονα ως ξένον σώμα και μάλιστα με αντιθετικές ιδιαιτερότητες, στον – σχετικά ενιαίο θρησκευτικό και πολιτισμικά-βαλκανο-νοτιοευρωπαϊκό χώρο, απερίφραστα όμως, ως δύναμη η οποία υπεισέρχεται οργανικά στη βαλκανική, νοτιοευρωπαϊκή διαπλοκή.»⁹⁷

5.3 Ευρωπαϊκή επιρροή: Πατριωτισμός και Εθνικισμός

Η σύγχρονη αντίληψη του πατριωτισμού έχει τη βάση της στη δυτική Ευρώπη, όπου, πρώτα στην Αγγλία, μετά στη Γαλλία και σε άλλες χώρες, το κράτος έπαψε να είναι ο βασιλιάς αλλά ταυτιζόταν με το έθνος, το λαό ή την πατρίδα. Ο αντίλαλος της ελληνικής πόλεως και της ρωμαϊκής patria, πνιγμένος από τη σύγκρουση εκκλησίας και κράτους και εκκλησίας και εκκλησίας, κατά την περίοδο της *Αναγέννησης* και της *Μεταρρύθμισης*, έγινε περισσότερο αισθητός στην εποχή του *Ορθού Λόγου*. Η νέα αίσθηση του έθνους και της χώρας βρήκε

⁹⁵ Η Γαλλική Επανάσταση ήταν το πρώτο μεγάλο κίνημα ιδεών της δυτικής χριστιανισμένης που είχε μια , σχετικά σοβαρή, επίπτωση στον κόσμο του Ισλάμ. Lewis, B. (2001) *Η ανάδυση της σύγχρονης Τουρκίας τ. Α΄: Τα στάδια της ανάδυσης*. Αθήνα: εκδ. Παπαζήση, σ.114

⁹⁶ Όπ.παρ σ.78

⁹⁷ Πεσμαζόγλου, Σ. (1993) *Ευρώπη-Τουρκία -Αντανακλάσεις και διαθλάσεις -Η στρατηγική των κειμένων* βιβλίο πρώτο εκδ. Θεμέλιο, σ.80

έκφραση στα ανεξάρτητα έθνη της Δύσης, όπου η κυριαρχία και η εθνικότητα ήταν αξιωματικές, και όπου τα έθνη-κράτη, με σαφώς προσδιορισμένα εθνικά εδάφη, στην πράξη υπήρχαν πριν την εμφάνιση της ιδέας του έθνους-κράτους. Στις χώρες αυτές οι πατριώτες, εραστές της ελευθερίας, μάχονταν διεκδικώντας, ατομικά, τα δικαιώματά τους από την εξουσία και όχι, ομαδικά, δηλαδή ως μια ομάδα εναντίον της εξουσίας μιας άλλης ομάδας. Με άλλα λόγια, δεν αγωνίζονταν για να κερδίσουν την ανεξαρτησία, την οποία ήδη είχαν κατακτήσει, αλλά την ελευθερία.

Αυτός ο δυτικοευρωπαϊκός τύπος εθνικισμού ήταν ωφελιμιστικός, πρακτικός και φιλελεύθερος. Αναπτυσσόταν σε έθνη τα οποία καθορίζονταν με ορατά και αντικειμενικά κριτήρια, όπως έδαφος και κυριαρχία. Σε κάποιο βαθμό η γλώσσα ήταν επίσης ένα κριτήριο, αν και όχι πάντα σταθερό και αποφασιστικό, δεδομένου ότι το δέκατο όγδοο αιώνα η Βρετανία και η Γαλλία ήταν χώρες που ομιλούνταν πολλές γλώσσες. Σημαντικότερη ήταν η κατοχή μιας συγκεκριμένης περιοχής, με σαφώς προσδιορισμένης επ'αυτής τη δικαιοδοσία μιας κυρίαρχης εξουσίας. Συνεπώς θα ήταν πιο σωστό να ονομαστεί πατριωτισμός παρά εθνικισμός.

Ήταν αυτός ο δυτικοευρωπαϊκός τύπος πατριωτισμού ο οποίος επηρέασε, για πρώτη φορά τον ισλαμικό κόσμο και προκάλεσε την ανεπιτυχή, τελικώς, απόπειρα να εστιάσουν την πίστη τους σε μια οθωμανική πατρίδα, και σε ένα, ασαφώς καθορισμένο, οθωμανικό έθνος.

Οι δυο λέξεις που χρησιμοποιούνταν στην τουρκική γλώσσα για τις έννοιες πατρίδα και έθνος ήταν αντίστοιχα οι λέξεις βατάν (vatan) και μιλλέτ (millet), και είναι χρήσιμο να εξετάσουμε τη σημασιολογική τους εξέλιξη. Ο όρος βατάν είναι η τουρκοποιημένη μορφή της αραβικής λέξης watan δια της οποίας εννοείται ο τόπος γέννησης ή διαμονής. Η βατάν ενός ανθρώπου μπορεί να είναι μια χώρα, μια επαρχία, μια πόλη ή ένα χωριό, ανάλογα με τα συμφραζόμενα. Υπό αυτήν την έννοια μια βατάν μπορεί να εμπνεύσει συναίσθημα και πίστη. Η λέξη, που απαντιόταν συχνά στην κλασική λογοτεχνία, δεν είχε περισσότερη πολιτική σημασία από όση η αγγλική λέξη home.

Στη διάρκεια του δεκάτου ενάτου αιώνα, ο απόηχος της γαλλικής λέξης patrie άρχισε να επηρεάζει την ισλαμική λέξη βατάν. Στις αρχές του 1790, ο Αλή εφέντης, ο τούρκος πρέσβης στο Directoire, αναφερόμενος στα μέτρα που είχε λάβει η γαλλική κυβέρνηση για την ανακούφιση και τη φροντίδα των ανήμπορων στρατιωτών, μιλάει για άνδρες που είχαν θυσιαστεί «για την υπόθεση της Δημοκρατίας και από ζήλο για την βατάν τους.» Ήταν μια

καινούργια αντίληψη για την εποχή του Αλή εφέντη και είναι πιθανόν-μιας και δεν ήταν ιδιαίτερα οξύνους-ότι ο ίδιος ή ο διερμηνέας του απλώς μετέφραζε κυριολεκτικά από κάποιο πρωτότυπο το οποίο δεν κατανοούσε. Όμως το 1841 το γαλλο-τουρκικό λεξικό του Χαντζερή περιλαμβάνει την εξίσωση vatan = patrie, μαζί με καινούργιες ερμηνείες για τις έννοιες πατριώτης και πατριωτισμός, και παραδείγματα για τη χρήση τους στην τουρκική και τη γαλλική γλώσσα, τα οποία είναι σαφώς δυτικής έμπνευσης. Κατά τα μέσα του αιώνα, η λέξη βατάν χρησιμοποιήθηκε ευρύτατα στον τουρκικό τύπο με την πολιτική έννοια της πατρίδας, και το 1866 υπήρχε ακόμη και εφημερίδα με την ονομασία *Ayine-i Vatan* (Ο καθρέφτης της Πατρίδας).

Ο Ναμίκ Κεμάλ, ο απόστολος του φιλελεύθερου πατριωτισμού, γνώριζε τις δυσκολίες και τις αντιφάσεις που είχε η οθωμανική πατρίδα. Άλλα έθνη, έλεγε, αγαπούν τις πατρίδες τους, αλλά κανένα από αυτά δεν θα μπορούσε να νιώθει πλήρη εμπιστοσύνη και ασφάλεια για το μέλλον του. Κάθε χώρα αντιμετωπίζει τους δικούς της κινδύνους και δυσκολίες. Οι Άγγλοι φοβούνταν το ιρλανδικό αποσχιστικό κίνημα και τη ρωσική προσέγγιση στην Ινδία (η οποία φαινομενικά σχημάτιζε μέρος της αγγλικής βατάν), οι Γάλλοι αγωνίζονταν για να συμβιβάσουν την τάξη με την ελευθερία, οι Γερμανοί και οι Ιταλοί ανησυχούσαν για την νεοαποκτημένη τους ενότητα, οι Ρώσοι για τις απέραντες κατακτήσεις τους. *Όσο για μας, νομίζουμε ότι οι φυλετικές και θρησκευτικές διαφορές των συμπατριωτών μας μπορούν να οδηγήσουν στην ολοκληρωτική διάλυση της χώρας μας.*

5.4 Η Οθωμανική Αυτοκρατορία κατά τον 19^ο αιώνα

Ο Οθωμανικός δέκατος ένατος αιώνας, «ο εκτενέστερος της αυτοκρατορίας», όπως τον χαρακτηρίζει ο ιστορικός İber Ortaylı⁹⁸, υπήρξε αναμφισβήτητα αιώνας αδιάκοπων ταραχών και αστάθειας. Πράγματι, ήδη από τα τέλη του 18^{ου} αιώνα, το Παλάτι και η γραφειοκρατία του, καθώς και τα διάφορα συστατικά της οθωμανικής κοινωνίας, αδυνατούσαν να αναπαράγουν το αυτοκρατορικό σύστημα, έτσι όπως είχε εγκαθιδρυθεί και καθιερωθεί εδώ και αιώνες. Πέρα από την απώλεια εδαφών της αυτοκρατορίας, που το σύνθημά της ήταν «Πάντα Νικηφόρα», η κρίση εκδηλωνόταν με μια έλλειψη αυτοπεποίθησης και ένα αίσθημα «παρακμής». Το 1973, η

---

⁹⁸ Πρβ. İber Ortaylı *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Hill, Κωνσταντινούπολη 1982, Bozarslan, H. (2010) *Ιστορία της σύγχρονης Τουρκίας*, μτφ Μ. Οικονόμου, Αθήνα: εκδ. Σάββαλας

ανακήρυξη μιας «νέας τάξης» (nizam-i cedid) που αντικατέστησε την «παγκόσμια τάξη» (nizam-i âlem) της αυτοκρατορίας, φάνηκε αρχικά επαρκής για να αναχαιτίσει την παρακμή. Όμως η nizam-i cedid κατάφερε μόνο να προκαλέσει μια τρομερή αναστάτωση, η οποία οδήγησε σε όλο και πιο δραστικά και συχνά ανεξέλεγκτα μέτρα, όπως η αιματηρή διάλυση του σώματος των γενιτσάρων (1826). Με την άνοδο στο θρόνο του Αμπντούλ Μετζίτ Α΄ (Abdülmeçid I:1839-1861), οι μεταρρυθμίσεις έλαβαν ιλιγγιώδη ταχύτητα. Το αυτοκρατορικό διάταγμα της 2ας Νοεμβρίου 1839 προανήγγειλε μια νέα εποχή, την εποχή των λεγόμενων «αναδιοργανώσεων» (Tanzimat)⁹⁹. Ένα δεύτερο διάταγμα του 1856 διεύρυνε τις μεταρρυθμίσεις και τις ενέταξε σε χρονικό πλαίσιο. Οι δύο αυτές αυτοκρατορικές πράξεις θέσπισαν το δικαίωμα της ιδιωτικής περιουσίας και της ισότητας όλων των Οθωμανών, αδιακρίτως φυλής και θρησκευόμενου.

Οι μεταρρυθμίσεις αποσκοπούσαν, πρωτίστως, στο να «σώσουν το κράτος». Όμως αυτός ο στόχος απαιτούσε μια ουσιαστικότερη αλλαγή από τον απλό εκσυγχρονισμό του στρατού και της γραφειοκρατίας. Όπως παρατηρεί ο Şerif Mardin, πριν από το Tanzimat, η δύναμη του Κέντρου συνίστατο στην ικανότητα του να στρέφεται προς τις περιφέρειες, των οποίων γνώριζε την αυτονομία.¹⁰⁰ Στο εξής, το ενδεχόμενο πραγματοποίησης των σχεδίων που προέρχονταν από το Κέντρο, εξαρτιόταν από τη συναίνεση των Οθωμανών «υπηκόων», οι οποίοι έπρεπε πρώτα να επινοηθούν και έπειτα να καταστούν υπεύθυνοι. Η φράση που αποδίδεται στον Αλή Πασά, σ'έναν από τους αρχιτέκτονες του Tanzimat, συνοψίζει με σαφήνεια αυτή την κατάσταση: «Εκείνο που χρειάζεται αυτό το κράτος είναι ένα έθνος».

Ωστόσο, οι μεταρρυθμίσεις έφεραν αποτελέσματα αντίθετα από τις προσδοκίες των μεταρρυθμιστών. Οι διάφορες μη μουσουλμανικές κοινότητες, αντί να αφεθούν να μεταμορφωθούν σε συστατικά ενός οθωμανικού «έθνους», θεωρούσαν όλο και περισσότερο τον εαυτό τους ως «έθνη» καταπιεζόμενα από τα «ασιατικά σκότη». Μέσα σε λίγες δεκαετίες, οι θρησκευτικές κοινότητες, εδραιωμένες λόγω μιας μακράς αυτόνομης παράδοσης, πολιτικοποιήθηκαν υπό την επίδραση στην αρχή ρομαντικών, και έπειτα εθνικιστικών και

---

⁹⁹ P.Dumont, «La période des Tanzimat (1839-1878)», στο R. Mantran (επιμ.), Histoire de l'Empire ottoman, Fayard, Παρίσι 1989, σ. 459-522

¹⁰⁰ Πρβ. Ş. Mardin, «Center-periphery relations: A key to Turkish politics», Deadalus 102, 1972-2973, s.169-191.

σοσιαλιστικών ιδεών.¹⁰¹ Άλλη απρόσμενη συνέπεια: το Tanzimat φροντίζοντας να επιβάλει μια απευθείας διοίκηση, ισότιμη και αμερόληπτη, κατάργησε τα εύκολα παραβιάσιμα διοικητικά καταστατικά που αποτελούσαν τον κύριο τρόπο οθωμανικής «διακυβέρνησης». Η νέα πολιτική, αντί να είναι συγκεντρωτική, έθετε σε κίνηση ένα μηχανισμό διαμελισμού, χωρίς προηγούμενο στην πρόσφατη ιστορία της αυτοκρατορίας. Για παράδειγμα, η αιματηρή εξάλειψη καμιά εικοσαριά αυτόνομων κουρδικών εμιράτων προκάλεσε μια γενικευμένη φυλετική ανακατανομή, η οποία έγινε αφορμή να γεννηθούν περισσότερες από χίλιες λίγο-πολύ αυτόνομες οντότητες.¹⁰² Σε στρατιωτικό επίπεδο, το αποτέλεσμα ήταν εξίσου καταστροφικό. Η θέσπιση ενός κεντρικού στρατού δεν απέτρεψε την «παρακμή». Αντίθετα, δημιούργησε μια νέα πηγή αστάθειας, καθώς οι πεινασμένοι στρατιωτικοί λεηλατούσαν τους οθωμανικούς πληθυσμούς.¹⁰³ Τέλος, οι μεταρρυθμιστές θεωρούσαν πως οι στρατιωτικές και πολιτικές σχολές «γαλλικού τύπου», όπως η περίφημη Mülkiye (Σχολή Διοίκησης), αποτελούσαν τον κεντρικό πυλώνα μιας νέας, πιστής και αποτελεσματικής γραφειοκρατίας. Το αποτέλεσμα ήταν η ανάδυση μιας διανόησης πολύ διαφορετικής από τους alim (σοφούς) Οθωμανούς: σε ρήξη με το Παλάτι, δελεάστηκε περισσότερο από την επαναστατική δράση παρά από το καθήκον υπακοής και, όπως λέει ο Cemil Meriç, προσκολλήθηκε περισσότερο στην ιδέα της προόδου παρά στην ιδέα της «τάξης».¹⁰⁴

Το 1876, η άνοδος στο θρόνο του Αμπντούλ Χαμίτ Β' (Abdül Hamid II) συνέπεσε με το αποκορύφωμα του Tanzimat, σήμανε όμως και το τέλος του. Οι ίδιες οι συνθήκες ενθρόνισης του νέου σουλτάνου αποδείκνυαν ότι το παλάτι είχε χάσει τον έλεγχο της δοκιμασίας που το ίδιο είχε θεσπίσει. Πράγματι, για πρώτη φορά, ένας Οθωμανός σουλτάνος, ο Αμπντούλ Αζίζ (Abdül Aziz, είχε ενθρονιστεί λίγους μήνες νωρίτερα), δολοφονήθηκε κατά τη διάρκεια πραξικοπήματος που είχαν οργανώσει αξιωματούχοι και γραφειοκράτες πολίτες. Αν και η βασιλοκτονία δεν ήταν άγνωστη στην οθωμανική ιστορία, η δολοφονία ενός σουλτάνου από εξωτερικούς παράγοντες του Παλατιού ήταν κάτι άγνωστο. Επιβεβαίωσε σαφώς ότι οι

---

¹⁰¹ Πρβ. M. Tunçay και E.-J. Zürcher, *Socialism and Nationalism in the Ottoman Empire 1876-1923*, British Academic Press, Λονδίνο/Νέα Υόρκη 1994.

¹⁰² Πρβ. C. Celil, *Jiyana Rewşenbirî û Siyasîya Kurdan (Di dawiya sed sala 19`da)*, Jina Nû, Ουψάλα 1985· C. Celil, XIX. *Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nda Kürtler*, Öz Ge, Άγκυρα 1992.

¹⁰³ Πρβ. J.J. Reid, *Crisis of the Ottoman Empire. Prelude to Collapse 1839-1878*, Franz Steiner Verlag, Στουτγάρδη 2000.

¹⁰⁴ C. Meriç, *Mağaradakiler, Ötüken*, Κωνσταντινούπολη 1980.

μεταρρυθμίσεις είχαν δημιουργήσει μια νέα γενιά στρατιωτικών και γραφειοκρατών που θεωρούσαν τον εαυτό τους απλό υπηρέτη του κράτους, αλλά επιδίωκαν να γίνουν κύριοί του.

Τον Αμπντούλ Αζίζ διαδέχτηκε αρχικά ο Μουράτ Ε' (Murad V), αλλά, καθώς υπέφερε από ψυχικές διαταραχές, παραχώρησε τη θέση του στον Αμπντούλ Χαμίτ Β'. Ο νέος σουλτάνος αντιμετώπισε εξ αρχής τον κίνδυνο ενός νέου πολέμου με τη Ρωσία. Θεώρησε, εσφαλμένα, πως η ψήφιση ενός Θεμελιώδους Νόμου, ικανού να τον κατατάξει μεταξύ των πεφωτισμένων ηγετών της Ευρώπης, θα απομόνωνε τη Ρωσία και θα αρκούσε για να αποφευχθεί ο πόλεμος. Αποφάσισε ακόμη να θέσει σε ισχύ ένα Σύνταγμα και να κηρύξει εκλογές για να αποκτήσει η αυτοκρατορία ένα Κοινοβούλιο. Δύο χρόνια αργότερα, ο στρατός κατατροπώθηκε: η σύνοδος του Βερολίνου, που συνεδρίασε στις 13 Ιουνίου 1878, αναγνώρισε τη Σερβία και τη Ρουμανία ως ανεξάρτητα κράτη, ενώ η Βουλγαρία απέκτησε μεγάλη αυτονομία που εκμηδένιζε την οθωμανική κυριαρχία. Η Βοσνία και η Ερζεγοβίνη, αν και επισήμως παρέμειναν οθωμανικά εδάφη, πέρασαν στον στρατιωτικό έλεγχο της Αυστρίας. Τέλος, οι χριστιανοί της αυτοκρατορίας τέθηκαν υπό την προστασία των Γάλλων.¹⁰⁵ Ο Αμπντούλ Χαμίτ Β', την επομένη αυτής της καταστροφής, την οποία ερμήνευσε ως καταφανή απόδειξη της αποτυχίας του Tanzimat, διέλυσε το Κοινοβούλιο και κατήργησε το Σύνταγμα. Έβαλε επίσης να συλλάβουν τον Μιντάτ Πασά (Midhat Paşa), αρχιτέκτονα και βασικό υπεύθυνο της συνταγματικής εμπειρίας (ο θάνατός του στη φυλακή αποδίδεται στο Παλάτι).¹⁰⁶

Ο σουλτάνος βέβαια δεν μπορούσε να επιστρέψει στην προγενέστερη του Tanzimat εποχή, τόσο πολύ οι μεταρρυθμίσεις είχαν δημιουργήσει τη δική τους δυναμική. Έτσι, η αυτοκρατορία, καθ' όλη τη διάρκεια της βασιλείας του, δε σταμάτησε να ενισχύει τους δεσμούς της με την Ευρώπη. Η εκπαίδευση του στρατού συνέχισε να γίνεται από Ευρωπαίους αξιωματικούς. Οι μεταρρυθμίσεις στον τομέα της παιδείας διαδέχονταν η μία την άλλη. Πολλές ιεραποστολικές σχολές άνοιξαν τις πύλες τους σε χριστιανούς αλλά και σε μουσουλμάνους μαθητές. Ο οθωμανικός τύπος, πιστό αντίγραφο του γαλλικού προτύπου, εξελίχτηκε παρά τη λογοκρισία. Πολλές πόλεις, ιδιαίτερα η Κωνσταντινούπολη, η Σμύρνη και η Θεσσαλονίκη, συνδέθηκαν με την Ευρώπη με τακτικά θαλάσσια δρομολόγια. Οι επικοινωνίες, ιδιαίτερα ο τηλεγράφος, και οι

---

¹⁰⁵ Πρβ. M.S.Anderson, *The Eastern Question, 1774-1923, A study in International Relations*, Macmillan, Νέα Υόρκη 1966.

¹⁰⁶ Πρβ. F.Georgeon, *Abdulhamid II, Le sultan calife (1876-1909)*, Fayard, Παρίσι 2003.

σιδηρόδρομοι αναπτύχθηκαν, και ευρωπαϊκές εταιρείες, επωφελούμενες από ιδιαίτερα μεγάλα προνόμια, συνέρρευσαν προς την αυτοκρατορία.

Ωστόσο το άνοιγμα στην Ευρώπη συμβάδιζε με την εγκαθίδρυση ενός ολοένα και πιο αυταρχικού συστήματος. Πράγματι, το τραύμα της βασιλοκτονίας ώθησε τον Αμπντούλ Χαμίτ Β' να συγκεντρώσει στο έπακρο την εξουσία, προσπαθώντας, χωρίς μεγάλη επιτυχία εξάλλου, να ελέγξει τον τύπο και να αντισταθμίσει τις συνέπειες του εκδυτικισμού με ένα πολύ συντηρητικό δόγμα που ορισμένοι ορίζουν ως πανισλαμιστικό. Η μακροχρόνια βασιλεία του, η οποία χαρακτηρίστηκε από απουσία σημαντικών πολέμων μεταξύ 1877 και 1909, του επέτρεψε να «ξανασκεφτεί» την αυτοκρατορία μέσα σε ένα νέο πλαίσιο ταυτότητας.¹⁰⁷ Ο Αμπντούλ Χαμίτ Β', χωρίς να κάνει σημαντικές παραχωρήσεις, φάνηκε να λαμβάνει υπόψη του τις κριτικές που προέρχονταν από ποικίλες ισλαμιστικές μειονότητες, όπως οι ουαχαβίτες ή οι σαλαφιστές. Ο «πανισλαμισμός» του όμως συνιστούσε και μια στρατηγική θωράκιση. Ο Αμπντούλ Χαμίτ Β', όπως υπαινίσσεται ο David Kushner,¹⁰⁸ φαίνεται να είχε συνειδητοποιήσει ότι μακροπρόθεσμα η αυτοκρατορία θα περιοριζόταν στην Ανατολία. Το δόγμα του αποσκοπούσε στην ομογενοποίηση αυτού του «σκληρού πυρήνα» και στην προστασία του από μια περιφέρεια που περιλάμβανε μουσουλμανικούς αλλά όχι τουρκικούς πληθυσμούς της αυτοκρατορίας, όπως ήταν οι Κούρδοι και οι Άραβες. Οι σφαγές του 1894-1896, με θύματα τουλάχιστον 100.000 Αρμενίους, αποτέλεσαν όντως ένα πρώτο καθοριστικό βήμα προς την επανασύσταση της Ανατολίας ως οντότητας τουρκικής και μουσουλμανικής.¹⁰⁹

5.5 Η επικράτηση της Ένωσης και Προόδου (1908-1918) και ο Αγώνας της Ανεξαρτησίας (1919-1922)- Η εμφάνιση των Νεότουρκων

Παρότι ο Αμπντούλ Χαμίτ Β' κατάφερε να σταθεροποιήσει την αυτοκρατορία, δεν μπόρεσε να ξεπεράσει τη ρήξη ανάμεσα στο Παλάτι και σε μια νέα στρατιωτική και αστική ελίτ που είχε προκύψει από τη διαδικασία των μεταρρυθμίσεων. Ήδη από το 1895 είχε αρχίσει να διαμορφώνεται μια αντιπολίτευση που στην Ευρώπη θα γινόταν γνωστή με την ονομασία

---

¹⁰⁷ Πρβ. S. Deringil, *The Well-Protected Domains*, I.B. Tauris, Λονδίνο 1998.

¹⁰⁸ D. Kushner, *The Rise of Turkish Nationalism, 1876-1908*, Frank Cass, Λονδίνο 1977.

¹⁰⁹ Πρβ. για το σύνολο της βασιλείας του Αμπντούλ Χαμίτ Β', F. Georgeon, ό.π. Για τις σφαγές των Αρμενίων, πρβ. G. Meyrier, *Les massacres de Diarbekir. Correspondance diplomatique du Vice-Consul de France 1894-1896*, Editions L'Inventaire, Παρίσι 2000.

«Νεότουρκοι».¹¹⁰ Για πάνω από δυο δεκαετίες, υπήρξε περισσότερο ένα κίνημα με διάφορα παρακλάδια παρά μια αληθινή απειλή για το Παλάτι. Οι αντιπολιτευόμενοι βρίσκονταν κυρίως στο Παρίσι ή σε άλλες ευρωπαϊκές πόλεις (ακόμη και στην Αίγυπτο) και, παρά το θαυμασμό που προκαλούσαν στους κόλπους της στρατιωτικής και της αστικής διανοήσης, διέθεταν μόνο ένα μικρό περιθώριο ελιγμών στο εσωτερικό της αυτοκρατορίας.¹¹¹

Η πλειονότητα των Νεότουρκων ήταν μουσουλμάνοι Οθωμανοί, άλλοι πάλι ήταν χριστιανοί, εβραίοι, ακόμα και μουσουλμάνοι της Ρωσίας. Αν και το σύνθημά τους ήταν «Ελευθερία και Σύνταγμα», τους επηρέαζαν εξίσου τα πλέον συντηρητικά έως τα πλέον επαναστατικά ιδεολογικά ευρωπαϊκά ρεύματα.¹¹² Ενώ ορισμένοι επιθυμούσαν την αναγέννηση της αυτοκρατορίας, άλλοι απέβλεπαν σε μια επανάσταση σαν μια «αιματοβαμμένη γιορτή».¹¹³ Και μερικές φορές ταυτίζονταν με πολλές τάσεις που ήταν της μόδας στη γαλλική πρωτεύουσα: «Στην Ευρώπη, στις αρχές του 20^{ου} αιώνα», σύμφωνα με τη χλευαστική αφήγηση του Yahya Kemal, «οι εκστατικοί Νεότουρκοι άκουγαν τους λόγους του Jaurès, στη συνέχεια, με δάκρυα στα μάτια, παρακολουθούσαν τη διαμαρτυρία των μελών της Action française και την άλλη ημέρα χειροκροτούσαν τους μοναρχικούς».¹¹⁴

Παρόλα αυτά, μέσα σε ένα καταγισμό ιδεών, δυο ρεύματα κατάφεραν στις αρχές του αιώνα να ξεχωρίσουν, για να παίξουν στη συνέχεια καθοριστικό ρόλο στην τουρκική και οθωμανική πολιτική ζωή: η Οθωμανική Ένωση, που αργότερα μετονομάστηκε σε Επιτροπή Ένωσης και Προόδου, με επίσημο αρχηγό τον Αχμέτ Ριζά (Ahmed Riza), και η Οργάνωση Ιδιωτικής Πρωτοβουλίας και Αποκέντρωσης, με εμβληματική μορφή τον πρίγκιπα Σαμπαχαττιν (Sabahaddin), ανιψιό του σουλτάνου. Η πρώτη δε διέθετε αληθινό πολιτικό πρόγραμμα, αλλά είχε μια ακαθόριστη ιδέα μεταρρύθμισης και αποδεχόταν, χωρίς οι άλλοι να συμερίζονται απαραίτητως την άποψή της, τον θρησκευτικό θετικισμό. Ωστόσο από το 1906 και ύστερα, η Επιτροπή- με την ολοένα αυξανόμενη παρουσία στρατιωτικών μεταξύ των μελών της και τη συμμετοχή εξαιρετικά οργανωτικών νόμων, όπως οι γιατροί Ναζίμ (Nazim) και Μπαχατίν Σακιρ

¹¹⁰ Πρβ. Ş. Hanioglu, *Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön-Türklük, İletişim Yayınları*, Κωνσταντινούπολη, χ.χ.: Ş. Hanioglu, *Preparation for a Revolution. The Young Turks, 1902-1908*, Oxford University Press, Οξφόρδη 2001.

¹¹¹ Bozarslan, H. (2010) *Ιστορία της σύγχρονης Τουρκίας*, μτφ Μ. Οικονόμου, Αθήνα: εκδ. Σάββαλας

¹¹² Πρβ. Ş. Mardin, *Jön-Türklerin Siyasi Fikirleri, 1895-1908*, İşBankası, Άγκυρα 1964.

¹¹³ H. Bozarslan, «Vocabulaire politique de la violence : l'exemple jeune turc» », στο H.L. Kieser (), *Aspects of the Political Language in Turkey `19th-20th Centuries*), The Isis Press, Κωνσταντινούπολη 2002, σ. 91-104.

¹¹⁴ Παρατίθεται από τον İ. Ortaylı, *Gelenekten Gelecege*, ό.π., 1982, σ. 12.

(Bahaddin Şakir) ή ακόμα ο Ταλάτ Πασάς (Talat Paşa) ολίσθησε προς τον τουρκικό εθνικισμό, ακόμα και προς τον παντουρανισμό, αποσκοπώντας στην επανένωση των τουρκικής προέλευσης λαών. Όσο για τη δεύτερη οργάνωση, η οποία εντασσόταν στην παράδοση της Σχολής Κοινωνικών Επιστημών του Frédéric Le Play και του Edmond Demolins, υποστήριζε μια ριζική μεταμόρφωση της οθωμανικής κοινωνίας μέσω της ιδιωτικής πρωτοβουλίας και της εκτεταμένης αποκέντρωσης της αυτοκρατορίας. Το 1902 και το 1907, τα δυο συνέδρια της αντιπολίτευσης δεν κατάφεραν να εξομαλύνουν τις διαφορές που υπήρχαν μεταξύ των δυο ρευμάτων.

5.6 Η Επιτροπή Ένωσης και Προόδου αναλαμβάνει την εξουσία

Τον Ιούλιο του 1908 άλλαξε η μοίρα των Νεότουρκων-των οποίων κύρια δραστηριότητα ήταν, μέσω ενός πολυσχιδούς τύπου, να θρηθούν για την οθωμανική κατάρα-, όταν αποστάτησε μια μικρή ομάδα νεαρών αξιωματικών. Οι στρατιωτικοί αυτοί, εμβληματικές φυσιογνωμίες των οποίων ήταν ο Ενβέρ (Enver) και ο Νιαζί (Niyazi), ανησυχούσαν με την προοπτική αποστρατικοποίησης των βαλκανικών επαρχιών, για την οποία ο Εδουάρδος Ζ΄ και ο τσάρος Νικόλαος Β΄ είχαν κάνει λόγο κατά την συνάντησή τους στο Ρεβάλ. Θεωρούσαν πιο πολύ τον εαυτό τους ως ένα αντάρτικο απόσπασμα, το οποίο έχει καθήκον να υπερασπιστεί την «απειλούμενη πατρίδα», παρά μια επαναστατική δύναμη. Η ομάδα, ωστόσο, σκότωσε πολλούς υψηλόβαθμους αξιωματικούς που απέστειλε το Παλάτι για να εκτιμήσουν την κατάσταση. Ο σουλτάνος πανικοβλήθηκε και στις 23 Ιουλίου επέτρεψε την επιστροφή των Νεότουρκων, επανέφερε το Σύνταγμα, που είχε καταργηθεί για παραπάνω από τριάντα χρόνια, και προκήρυξε εκλογές.¹¹⁵

Η δεύτερη αυτή συνταγματική μοναρχία έγινε αμέσως δεκτή ως μια «ανακήρυξη της ελευθερίας» (hürriyetin ilânı). Από τις 24 Ιουλίου, όλες οι μεγάλες πόλεις της αυτοκρατορίας γνώρισαν γιορτές και αδελφοποιήσεις: από την Κωνσταντινούπολη έως τη Θεσσαλονίκη, μεικτές πομπές που συγκέντρωναν μουσουλμάνους, χριστιανούς και εβραίους, γιόρταζαν το τέλος της «απολυταρχίας», φωνάζοντας το σύνθημα «Ελευθερία, Ισότητα, Αδελφσύνη, Δικαιοσύνη».¹¹⁶ Η εικόνα της ελευθερίας, ενσαρκωμένη από μια γυναικεία μορφή, γυμνή κατά τον τρόπο της Μαριάν, και η εικόνα του Συντάγματος, που αναπαριστανόταν από ένα παιδί,

---

¹¹⁵Bozarslan, H. (2010) *Ιστορία της σύγχρονης Τουρκίας*, μτφ Μ. Οικονόμου, Αθήνα: εκδ. Σάββαλας

¹¹⁶Πρβ. F. Georgeon, “La justice en plus : les Jeunes Turcs et la Révolution française”, ANKA 10, 1990, σ.21-32.

έγιναν τα σύμβολα μιας περιόδου προσμονής και ελπίδων.¹¹⁷ Η «ανακήρυξη της ελευθερίας» επέτρεψε επίσης τη στάθμιση των αλλαγών που αθόρυβα είχαν συντελεστεί στην αυτοκρατορία υπό τη βασιλεία του Αμπντούλ Χαμίτ Β΄. Μέσα σε λίγες εβδομάδες δημιουργήθηκαν μουσουλμανικές, ελληνικές και αρμενικές πολιτικές οργανώσεις, ένας ανεξάρτητος τύπος μεγάλης ζωτικότητας, τα πρώτα συνδικάτα, οι πρώτες γυναικείες οργανώσεις και τα πρώτα πολιτιστικά κέντρα καθώς και πολλές μουσουλμανικές κοινότητες.

Η 24^η Ιουλίου χαιρετίστηκε, τόσο στην Κωνσταντινούπολη όσο και στο Παρίσι, ως η δεύτερη Γαλλική Επανάσταση» ή αλλιώς ως «η Γαλλική Επανάσταση της Ανατολής». Οι Νεότουρκοι άρχισαν εξάλλου να ζυγίζουν τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματά τους και ακόμα, με τη βοήθεια ενός συγκριτικού πίνακα των δυο επαναστάσεων,¹¹⁸ να αναζητούν τη θέση τους στην ιστορία σε σχέση με τους Γάλλους προκατόχους τους. Αντίθετα όμως από τη Γαλλική Επανάσταση, η οθωμανική 24^η Ιουλίου είχε λάβει χώρα σε μια «άρρωστη» αυτοκρατορία, την οποία εποφθαλιμούσαν περισσότερες από μια ξένες δυνάμεις και μέσα σε ένα πολυεθνικό και πολυθρησκευτικό πλαίσιο όπου η έννοια της τάξης των πολιτών παρέπεμπε στο κοινοτικό στοιχείο. Η αγγελία και μόνο της «επανάστασης» επιτάχυνε τη διάσπαση της αυτοκρατορίας. Το 1912 και το 1913, πόλεμοι έθεσαν τέλος στην οθωμανική παρουσία σε ένα μεγάλο μέρος των Βαλκανίων.¹¹⁹

Στο εσωτερικό επίσης, η εορταστική ατμόσφαιρα των πρώτων ημερών έδωσε τη θέση της σε μια δυσθυμία. Μέσα σε λίγους μήνες η Επιτροπή Ένωσης και Προόδου, βασική οργάνωση των Νεότουρκων, σχεδόν εκμηδένισε τον ετοιμόρροπο οθωμανικό πλουραλισμό. Θεωρώντας ότι είναι «το πνεύμα του κράτους», που εκπροσωπείται από το σώμα των αξιωματικών, έγινε σύντομα το φερέφωνο μιας νέας κατασταλτικής τάξης. Σύμφωνα με την έκφραση του Hüseyin Cahid (Yalçın), ενωτικού δημοσιογράφου, «η Επιτροπή Ένωσης και Προόδου ταυτιζόταν πλήρως με την τουρκικότητα» και κατά συνέπεια δεν μπορούσε να αποδεχθεί την ιδέα να χάσει την εξουσία» από ένα εκλογικό παιχνίδι.¹²⁰ Έτσι, μετά από κάποιους δισταγμούς, πήρε

---

¹¹⁷ Πρβ. τις γελοιογραφίες Τ. Çeviker, *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü*, τόμ. 2, *Meşrutiyet Dönemi, 1908-1918*, Adam, Κωνσταντινούπολη 1988· Τ. Çeviker, *Burun, Abdülhamid Karikatürleri Antolojisi*, Adam, Κωνσταντινούπολη 1988. Τ. Çeviker, *Meşrutiyet. İmzasız Karikatürler Antolojisi*, Adam, Κωνσταντινούπολη 1989.

¹¹⁸ H. Bozarşlan, «*Allemagne ou France: dualités ottomanes et problème des modèles*», *CEMOTI* 12, 1991, σ.71-98.

¹¹⁹ Πρβ. P. Dumont F. Georgeon, «*La mort d'un Empire (1908-1923)*», στο Mantran, R. (επιμ.), *Histoire de l'Empire ottoman*, Fayard, Παρίσι 1989, σ. 577-647.

¹²⁰ H. C. Yalçın, *Siyasal Anılar* (επιμ. R. Mutluay), *İş Bankası*, Κωνσταντινούπολη 1976, σ. 132.

αποστάσεις από τον αναμ (όγλο), για να καταδικάσει αμετάκλητα την «αταξία» που προκαλείται από το «μικρόβιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων».¹²¹ Την ελευθερία έκφρασης των πρώτων μηνών διαδέχτηκε μια πολιτική εκφοβισμού των δημοσιογράφων και η απαγόρευση των περισσότερων συλλόγων. Η Επιτροπή, της οποίας τα έντυπα ονομάζονταν *Η Βόμβα*, *Η Ξιφολόγη*, *Το όπλο...*, αν και πρωταγωνίστρια του νέου πολιτικού σκηνικού, δρούσε σαν μια μυστική εταιρεία της οποίας οι ιθύνοντες, σύμφωνα με το καταστατικό της οργάνωσης, παρέμεναν στην αφάνεια.¹²²

Βέβαια, αυτή η λατρεία του απορρήτου έκανε την Επιτροπή να φαντάζει τρομακτική, όμως παράλληλα ενίσχυε και τις αντιδράσεις εναντίον της. Έτσι, οι οπαδοί του πρίγκιπα Σαμπαχατιν, που σύντομα τέθηκαν στο περιθώριο, πέρασαν σε ανοιχτή αντιπαράθεση. Η Επιτροπή προκάλεσε επίσης την εχθρότητα των αρχόντων και των γραφειοκρατών της επαρχίας, οι οποίοι είχαν καθαιρεθεί εν μέρει από «μικροπραξικοπήματα» την επομένη της 24^{ης} Ιουλίου (Elie Kedouri).¹²³ Οι υψηλόβαθμοι στρατιωτικοί, εκ των οποίων ορισμένοι ήταν παρασημοφορημένοι αξιωματικοί, δεν μπορούσαν να δεχτούν τις εκκαθαρίσεις στο στρατό και τη συμπεριφορά των νέων τους αρχηγών, αυτών των «κατεργάρηδων που προσβάλλουν τη θρησκεία μας». Εξεγέρθηκαν στην Κωνσταντινούπολη στις 31 Μαρτίου (13 Απριλίου 1901 σύμφωνα με το γρηγοριανό ημερολόγιο). Αν η 23^η Ιουλίου ήταν έργο αξιωματικών χωρίς στρατιώτες, η 31^η Μαρτίου ήταν έργο «στρατιωτών χωρίς αξιωματικούς» (Emin Türk Eliçin)¹²⁴.

5.6.1 Ο εθνικισμός της Ένωσης και Προόδου¹²⁵

Η Επιτροπή, παράλληλα με τον σταδιακό μετασχηματισμό της σε κυρίαρχο κόμμα, γινόταν ολοένα και περισσότερο το φερέφωνο του τουρκικού εθνικισμού. Αυτή η εξέλιξη μοιάζει παράδοξη, κυρίως αν λάβουμε υπόψη το δεσμό της με τη σημαντικότερη αρμενική παράταξη, την Tachnaksoutyun (Επαναστατική Αρμενική Επιτροπή), ο οποίος εξακολούθησε ακόμα και μετά τις εξεγέρσεις των Αδάνων στις 19 Απριλίου 1909 (19.850 θύματα, εκ των οποίων παραπάνω από 17.000 ήταν αρμενικής καταγωγής). Όμως αυτό εξηγείται εύκολα: από το 1906 οι γιατροί Ναζίμ και Μπαχατίν Σακίρ, και οι δυο παντουρανιστικών τάσεων, είχαν αναλάβει την

¹²¹ Πρβ. πολλά άρθρα του Z. Gökalp, στου ιδίου, Makaleler II, επιμ. F. Ragıp Tuncor, Kültür Bakanlığı, Κωνσταντινούπολη 1981, σ. 42.

¹²² T.Z. Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler, Hürriyet Vakfı, τόμ. 3, Κωνσταντινούπολη 1989.

¹²³ E. Kedouri, Arabic Political Memoirs and other studies, Λονδίνο 1974, σ.40-41.

¹²⁴ E. T. Eliçin, Kemalist Devrim Ideolojisi (Nitelig ve Tarihteki Yeri), Ant, Κωνσταντινούπολη 1970.

¹²⁵ Bozarlan, H. (2010) *Ιστορία της σύγχρονης Τουρκίας*, μτφ Μ. Οικονόμου, Αθήνα: εκδ. Σάββαλας

εσωτερική οργάνωση της Επιτροπής. Η οργάνωση επίσης πλαισιώθηκε από πολλούς εθνικιστές διανοούμενους, μεταξύ των οποίων ο Τεκίν Αλπ (Tekin Alp) (ή αλλιώς Μοϊζ Κοέν {Moise Cohen}),¹²⁶ ο Γιουσούφ Ακτσουρά (Yusuf Akçura)¹²⁷ και κυρίως ο Ζιγιά Γκιοκάλπ (Ziya Gökalp)¹²⁸ που από το 1909 και μετά έγινε ο «επίσημος ιδεολόγος της». Με μικρές αποκλίσεις, αυτοί «οι άνθρωποι των γραμμάτων» μοιράζονταν το ίδιο εθνικιστικό όραμα με τους «ανθρώπους των όπλων» της Επιτροπής: η Ανατολία που έπρεπε να εκτουρκίσουν θα χρησίμευε ως βάση για την ένωση του συνόλου των Τούρκων. Με την προτροπή αυτή και υπό την προστασία τους, γεννήθηκαν πολλές εθνικιστικές οργανώσεις, μεταξύ των οποίων η Türk Yurdu Cemiyeti (Ένωση της Πατρίδας Τουρκίας, που ιδρύθηκε το 1911), η Türk Gücü (η Τουρκική Δύναμη, παραστρατιωτική οργάνωση που ιδρύθηκε το 1913) και η Türk Ocakları (οι Τουρκικές Εστίες, που χρονολογείται από το 1912)¹²⁹.

Ο Ζιγιά Γκιοκάλπ (1876-1924), Κούρδος και ο ίδιος, πρόσφερε σε αυτό τον ενωτικό εθνικισμό, που ακόμα βρισκόταν σε φάση αναζήτησης και έρευνας, την «επιστημονική» του διατύπωση και τα έμμετρα συνθήματά του. Σε μια σειρά κειμένων από το 1909 έως το 1918, αυτός ο θεμελιωτής της τουρκικής κοινωνιολογίας (που αυτοανακηρύχθηκε μαθητής του Émile Durkheim) έθεσε τρεις στόχους στο τουρκικό ρεύμα¹³⁰. Ο πρώτος ήταν ο εκτουρκισμός του κοινωνικού, οικονομικού και πολιτικού τομέα της νέας Τουρκίας: «Μια χώρα ... όπου οι Βοσο {βουλευτές ελληνικής καταγωγής} δεν έχουν δικαίωμα λόγου/ μια χώρα όπου όλο το κεφάλαιο που κυκλοφορεί είναι τουρκικό/ όπως τουρκική είναι η επιστήμη και η τεχνική που κατευθύνει τις βιομηχανίες της (...) / όπου τα οπλοστάσια, τα εργοστάσια, τα πλοία και τα τρένα ανήκουν σε Τούρκους/ Ιδού, τέκνα των Τούρκων {...} Αυτή είναι η χώρα σας». Αυτός ο στόχος θα επέτρεπε, σύμφωνα με τον Γκιοκάλπ, τη βαθμιαία οικοδόμηση μιας τουρκικής αυτοκρατορίας, που θα περιλαμβάνει τους «Τούρκους» της Ανατολίας, του Αζερμπαϊτζάν και της Κεντρικής Ασίας. Ο δεύτερος στόχος ήταν ο εξισλαμισμός καθώς, σύμφωνα με τον Γκιοκάλπ, καμία κοινωνία δεν μπορούσε να επιβιώσει χωρίς την ύπαρξη ενός συστήματος υπερβατικών αξιών. Ο

---

¹²⁶ Πρβ. J. M. Landau, Tekin Alp. Turkish Patriot. 1883-1961, Netherlands Historisch-Archeologisch Institut, Κωνσταντινούπολη 1984.

¹²⁷ Πρβ. F. Geogon, Aux origines du nationalisme turc (1876-1935), ADPF, Παρίσι 1980.

¹²⁸ Πρβ. T. Parla, The social and political Thought of Ziya Gökalp, 1876-1924, E.J.Brill, Λάιντεν 1985.

¹²⁹ Πρβ. κυρίως, F. Üstel, Türk Ocakları. İmparatorlukluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: (1912-1931), İletişim, Κωνσταντινούπολη 1997· J.M. Landau, Pan Turkism in Turkey. A study in Irredentism, C.Hurst et Company, Λονδίνο 1981.

¹³⁰ Πρβ. Z. Gökalp, Türkleşmek, Islâmlaşmak, Muassırlaşmak (επιμ. İ. Kutluk), Kültür Bakanlığı, Άγκυρα 1976. Türkçülüğün Esasları, Kültür Bakanlığı, Κωνσταντινούπολη 1976.

εξισλαμισμός ήταν ακόμα περισσότερο αναγκαίος επειδή η θρησκεία αποτελούσε το αντίδοτο στις δυσκολίες που αναπόφευκτα θα επέφερε ο εκδυτικισμός. Τέλος, ο ίδιος ο εκδυτικισμός (που ο Γκιοκάμπ ονόμαζε «εκσυγχρονισμό») αποτελούσε τον τρίτο στόχο και ήταν συνώνυμος με μια πολιτική αλλαγή. Μόνο μια προσέγγιση στον δυτικό πολιτισμό θα επέτρεπε την ενίσχυση του έθνους, τόσο σε οικονομικό όσο και σε στρατιωτικό επίπεδο. Εντέλει, η πραγματοποίηση ενός τέτοιου προγράμματος απαιτούσε τη δημιουργία ενός ισχυρού κράτους και την κατάργηση των ατομικών δικαιωμάτων.

Αληθεύει ότι υπάρχει κάποια ιδιαίτερη σχέση των Νεοτούρκων με την Γαλλία. Στη Γαλλία είναι που συγκεντρώνονται οι πιο επώνυμοι ανάμεσά τους, και η Γαλλία είναι που τους παρέχει και στέγη και την ιδεολογική τους παρηγοριά. Πρόκειται για μια φιλοξενία ανεξάρτητη και από την επίσημη γαλλική πολιτική και από τις τρέχουσες ανησυχίες της κοινής γνώμης. Δεν εκφράζεται με τον ηχηρό αγγλικό τρόπο (συστάσεις επιτροπών, επερωτήσεις βουλευτών, ατελείωτες ζυμώσεις στα λόμπυ) αλλά με μια αδιάφορη διακριτικότητα. Η Γαλλία, κατά παράδοση τόπος εξορίας των απανταχού διωκομένων, αφήνει τους εξόριστους να ανακαλύψουν μόνοι τις γέφυρές τους. Στην περίπτωση των Νεότουρκων οι γέφυρες αυτές είναι, κυρίως, ο θετικισμός και ο ελευθεροτεκτονισμός-προσωρινές αποθήκες, την εποχή αυτή, των συνθημάτων της Γαλλικής Επανάστασης-, που αποδεικνύονται φιλικόι στα οράματά τους.¹³¹ Κατά τα άλλα, η παρουσία των Νεότουρκων στον έντυπο λόγο είναι κατά τι εμφανέστερη στην Γαλλία απ' ό,τι αλλού (άλλωστε στην προτίμηση της γαλλικής γλώσσας δε διαφέρουν από τους υπόλοιπους Βαλκάνιους),¹³² όχι όμως και ευκρινής· όπως ακριβώς, δηλαδή, θα το περίμενε κανείς: Η φωνή τους πνίγεται μέσα στην πλημμύρα των γραφομένων περί Ανατολής από Δυτικούς.

Κεφάλαιο 6^ο

6.1 Τουρκική λογοτεχνία και πολιτισμός

Δεν είναι γνωστό πότε ακριβώς τοποθετούνται οι αρχές της προϊσλαμικής τουρκικής λογοτεχνίας. «Εκτός από λίγα αποσπάσματα δημοτικής ποίησης και γενεαλογικών θρύλων, όλο

---

¹³¹ Πρβ. de Réglia, *Au pays de l'espionnage. Les sultans Mourad V et Abdul-Hamid II*, Paris {1902}, 220. Ελευθεροτεκτονισμός και θετικισμός υπάρχουν βέβαια και στην Αγγλία, αλλά εκεί λείπει ο κρίσιμος συνδετικός κρίκος που εξασφαλίζει μεταξύ των δυο στην Γαλλία η κληρονομιά της Γαλλικής Επανάστασης: Ο μεν ελευθεροτεκτονισμός είναι αφανέστερος, ο δε θετικισμός στενά συνδεδεμένος με τον αγγλικό «φιλανθρωπισμό».

¹³² Πρβ. Bérard, V., *La Révolution Turque*, Paris 1909, 201., όπ.αναφ. στη Σκοπετέα, Έ. «Η Δύση της Ανατολής», εκδ. Γνώση, 1992, σελ. 63-64

το προϊσλαμικό παρελθόν των Τούρκων πέρασε στη λήθη: ακόμα και μια, σχετικά πρόσφατα, εξισλαμισμένη τουρκική δυναστεία, όπως οι Καραχανίδες του δεκάτου αιώνα, λησμόνησε τους Τούρκους προγόνους της και προτίμησε να αποκαλείται με ένα όνομα από τους περσικούς θρύλους- ο Οίκος των Αφρασιγιάμπ¹³³.» Αυτό που ουσιαστικά γνωρίζουμε είναι ότι η λογοτεχνία αυτή δημιουργήθηκε στην Κεντρική Ασία και κατάφερε να διατηρήσει τα τοπικά χαρακτηριστικά της από γλωσσική άποψη καθώς και τη νοοτροπία της σκέψης· εκτείνεται χρονικά έως τον ένατο με δέκατο αιώνα, δηλαδή την εποχή που οι Τούρκοι ασπάστηκαν την ισλαμική θρησκεία. Η προϊσλαμική τουρκική λογοτεχνία εξετάζεται σε δυο μέρη: Τη λογοτεχνία του προφορικού λόγου και τη λογοτεχνία του γραπτού λόγου.

Από τα μέσα του δεκάτου ενάτου αιώνα, η εξάπλωση των δυτικών ιδεών και ο εγκλιματισμός των Τούρκων στις δυτικές κοινωνικές και πολιτικές θέσεις επιταχύνθηκε με την άνοδο μιας νέας τουρκικής λογοτεχνίας που διέφερε τόσο σε φόρμα όσο και σε περιεχόμενο από τα κλασικά οθωμανικά κείμενα. «Η σύγχρονη τουρκική λογοτεχνία και τέχνη οφείλουν πολύ περισσότερα στην Ευρώπη παρά στους σκόπιμους πειραματισμούς με παλαιό και λαϊκό υλικό¹³⁴.»

6.2 Η στροφή προς την ευρωπαϊκή λογοτεχνία¹³⁵

Οι εκσυγχρονιστικές μεταρρυθμιστικές προσπάθειες, οι οποίες άρχισαν το 1839 από την ηγεσία της οθωμανικής αυτοκρατορίας με την ανακοίνωση του Γκιουλχανέ Χάττι Χουμαγιούν (κίνημα γνωστό και ως Τανζιμάτ), επέφεραν μια σειρά αλυσιδωτών κοινωνικών αλλαγών. Η έκδοση της εφημερίδας Τερτζουμάνι Αχβάλ από τον Σινασή και τον Αγιάχ Εφέντη το 1860 θεωρείται η αφετηρία μιας νέας περιόδου με ευρωπαϊκό προσανατολισμό στην τουρκική λογοτεχνία. Αυτό το νέο ρεύμα υποστήριξε τις αλλαγές, προσπάθησε να ακολουθήσει τα ευρωπαϊκά λογοτεχνικά πρότυπα και κράτησε μια κριτική στάση απέναντι στην παραδοσιακή λογοτεχνία. Δημιουργείται ένα νέο αναγνωστικό κοινό μέσα από τον τύπο, το θέατρο, το μυθιστόρημα, αλλά και τα «επιστημονικά» συγγράμματα και τις μεταφράσεις ευρωπαϊκών λογοτεχνικών έργων, είδος που παρουσίασε μια άνθηση σε αυτή την περίοδο.

---

¹³³ Στον ιρανικό θρύλο, που αναφέρεται στην περσική ηρωική ποίηση, ο Αφρασιγιάμπ ήταν βασιλιάς των Τουράν, ένας όρος που αργότερα αποδόθηκε αυθαίρετα στους Τούρκους, Lewis, B. (2001) *Η ανάδυση της σύγχρονης Τουρκίας τ. Α΄: Τα στάδια της ανάπτυξης*. Αθήνα: εκδ. Παπαζήση, σ.45

¹³⁴ Lewis, B. (2001) *Η ανάδυση της σύγχρονης Τουρκίας τ. Α΄: Τα στάδια της ανάπτυξης*. Αθήνα: εκδ. Παπαζήση, σ.49

¹³⁵ Από το άρθρο του Herkul Millas, *Παγκόσμια Λογοτεχνία*, Εκδοτική Αθηνών, 1997

Το 1896 κλείνει ο κύκλος του λογοτεχνικού αυτού ρεύματος και τη θέση του παίρνει η «Νέα Λογοτεχνία». Οι γνωστότεροι εκπρόσωποι αυτού του ρεύματος είναι ο Σινασή (1826-1871), ο Ναμίκ Κεμάλ (1840-1888), ο Ζιγιά Πασά (1825-1880), ο Αλή Σουαβή (1839-1878), ο Αχμέτ Μιτχάτ (1844-1912) και ο Αχμέτ Τζεβντέντ Πασά (1822-1895). Οι πρώτοι πέντε ήταν και εκδότες εφημερίδων. Η ανάγκη να επικοινωνήσουν με όσο το δυνατό ευρύτερο κοινό συνέβαλε στη χρήση μιας απλής γλώσσας κατανοητής από το τουρκόφωνο κοινό. Ένα από τα βασικά στοιχεία που διαφοροποιεί αυτούς τους στοχαστές από τους λογοτέχνες του ντιβάν αποτελεί το γλωσσικό. Το δεύτερο χαρακτηριστικό τους παρατηρείται στον ιδεολογικό τομέα. Οι εκφραστές του μεταρρυθμιστικού κινήματος Τανζιμάτ υποστήριζαν τα νέα ρεύματα της Δύσης, όπως την ελεύθερη έκφραση των πολιτών, το θετικισμό, την αισιοδοξία για ένα καλύτερο αύριο όλης της κοινωνίας που θα επιτευχθεί με τη συνειδητή προσπάθεια του ατόμου, κρατώντας όμως πάντα κάποιες αποστάσεις από την «αλλόθρησκη Δύση».

Ο πρωτοπόρος αυτού του ρεύματος θεωρείται ο Σινασή. Ήταν εκδότης εφημερίδων, μεταφραστής των Fontaine, Racine, Lamartine κ.ά., ποιητής και ο ίδιος και ο πρώτος θεατρικός συγγραφέας της τουρκικής λογοτεχνίας, που άσκησε κριτική με τον Γάμο του ποιητή (1859) στον παραδοσιακό τρόπο γάμου που συντελείται με τη διαμεσολάβηση των γονέων ερήμην των νέων.

Ο Ν. Κεμάλ έγραψε ποιήματα με θέμα την ελευθερία και δυο μυθιστορήματα. Κυρίως υποστήριξε την «πατρίδα», αλλά με βάση τον ισλαμικό και όχι τον «τουρκικό» της χαρακτήρα. Θεωρήθηκε όμως ότι όξυνε τα πνεύματα με τα άρθρα του σε διάφορες εφημερίδες και τελικά εξορίστηκε, όταν παίχτηκε το θεατρικό του έργο «Πατρίδα» (1873). Παρόλα αυτά στην Τουρκία θεωρείται ένας από τους πρωτοπόρους της εθνικής λογοτεχνίας.

Ο Ζιγιά Πασά έγραψε ποιήματα, σχετικά πλησιέστερα στο παραδοσιακό πνεύμα. Ο Α. Σουαβή υποστήριξε το κοινοβουλευτικό σύστημα και ύμνησε τους Τούρκους της Ασίας, πράξη που θεωρείται μια από τις πρώτες ενδείξεις της δημιουργίας της τουρκικής εθνικής συνείδησης, μια και οι Οθωμανοί απέδιδαν μέχρι τότε μια αρνητική έννοια στη λέξη «Τούρκος». Ο Α. Τζεβντέντ Πασά διέπρεψε ως ιστορικός, τα ιστορικά του κείμενα όμως θεωρούνται και καλαίσθητα ως λογοτεχνικά κείμενα. Ο Α. Μιτχάτ ήταν ένας πολυγραφότατος μυθιστοριογράφος και συγγραφέας θεατρικών έργων.

Η πρώτη μέριμνα όλων των εκπροσώπων αυτής της σχολής ήταν να διαφωτίσουν το κοινό αδιαφορώντας για την καλλιτεχνική τελειότητα. Η δεύτερη γενιά αυτής της σχολής στην οποία ανήκουν οι Ρετζαζαντέ Εκρέμ (1847-1904), Αμπντουλχάκ Χαμίτ (1852-1937) και Σαμηπασαζαντέ Σεζαή (1860-1936), μερίμνησε για τον λογοτεχνικό της λόγο. Υπό την επίδραση του δυτικού ρομαντισμού και του καθεστώτος του αυταρχικού Αβδούλ Χαμίτ Β' απέφυγε τα κοινωνικά θέματα και επικεντρώθηκε, ειδικά στα ποιήματα, στα προσωπικά δράματα των ηρώων της. Ο Ρετζαζαντέ Εκρέμ στο μυθιστόρημά του «Η αγάπη για την άμαξα» (1896) σατιρίζει τον Οθωμανό που θέλει να φέρεται όπως οι Δυτικοί ενώ ο Σαμηπασαζαντέ Σεζαή στην «Περιπέτεια» καταφέρεται ενάντια στη δουλεία που την παρουσιάζει όχι ως κοινωνικό φαινόμενο αλλά ως αποτέλεσμα ιδιοσυγκρασίας αρνητικών προσώπων. Η δεύτερη γενιά του Τανζιμάτ αποτελεί το μεταβατικό στάδιο στο πέρασμα προς τη Νέα Λογοτεχνία.

6.2.1 Η γαλλική διακοίνωση του 1867: νέες μεταρρυθμίσεις¹³⁶

Η γαλλική κυβέρνηση, τον Φεβρουάριο του 1867, με την υποστήριξη της Αγγλίας και της Αυστρίας, παρουσίασε διακοίνωση στην Πύλη με την οποία παρότρυνε προς μια ενεργότερη πολιτική μεταρρύθμισης και υπέβαλε λεπτομερείς προτάσεις. Όμως, ο σουλτάνος δε συμφωνούσε και αντιτασσόταν σθεναρά· αναγκάστηκε να υποχωρήσει κάτω από την πίεση των γεγονότων. Τα τρία επόμενα χρόνια, κατά τη διοίκηση του κράτους από τον Αλή πασά και τον Φουάτ πασά, ακολούθησε μια σειρά νέων νόμων και θεσμών.

Το ίδιο έτος, 1867, ο Ναπολέων ΙΙΙ, προσκαλώντας τον Αμπντούλ Αζίζ να επισκεφθεί τη Διεθνή Έκθεση του Παρισιού, ουσιαστικά πρόσφερε στον σουλτάνο την ευκαιρία για ένα ταξίδι στην Ευρώπη-θα ήταν η πρώτη επίσκεψη που πραγματοποιούσε Οθωμανός σουλτάνος για οποιοδήποτε λόγο πλην της διεξαγωγής πολέμου. Τον υποδέχτηκαν οι αυλές του Παρισιού, του Λονδίνου, της Βιέννης καθώς και ο βασιλιάς της Πρωσίας.¹³⁷

6.2.2 Εκπαίδευση

Τα δυο επόμενα χρόνια έγιναν μεταρρυθμίσεις που αφορούσαν τους βασικούς τομείς της παιδείας και του νόμου. Το 1868 εγκαινιάστηκε η λειτουργία του Αυτοκρατορικού Οθωμανικού

---

¹³⁶ Engelhardt, i. 237 κ.ε. –Sax; σσ.389 κ.ε.: Davison, σς.234 κ.ε. Lewis, B. (2001) *Η ανάδυση της σύγχρονης Τουρκίας τ. Α΄: Τα στάδια της ανάδυσης*. Αθήνα: εκδ. Παπαζήση, σ. 265

¹³⁷ Σχετικά με αυτή την επίσκεψη, βλ. την αναφορά που είχε γράψει ο Halimi Efendi, αρχιγραμματέας της αυλής, που συνόδευσε το σουλτάνο ως διερμηνέας: Necib Asim [ed.] στο TOEM, No 49-62 (1337), σς.90-102. Επίσης Ali Kemali Aksüt, Sultan Aziz`in Misir ve Avrupa Seyabati (1944), σ.266

Λυκείου στο Γαλατά Σεράι.¹³⁸ Σε αυτό το σχολείο, η γλώσσα διδασκαλίας ήταν η γαλλική (εκτός για τους καθαρά Τούρκους υπηκόους) και έγινε σοβαρή προσπάθεια προσφοράς σύγχρονου και δυτικού διδακτικού υλικού δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Τέτοιου είδους σχολεία είχαν καθιερώσει ξένες αποστολές και το σημαντικότερο ήταν το American Protestant Robert College (1863). ωστόσο, το σχολείο του Γαλατά Σεράι ήταν η πρώτη σοβαρή προσπάθεια από μουσουλμανική κυβέρνηση για την εξασφάλιση σύγχρονης μόρφωσης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σε δυτική γλώσσα. Ένα άλλο νέο χαρακτηριστικό ήταν η παράλληλη διδασχή μουσουλμάνων και χριστιανών μαθητών, που κάθονταν πλάι-πλάι -ένα βήμα προς τον τερματισμό του θρησκευτικού διαχωρισμού.

Η επιρροή του σχολείου του Γαλατά Σεράι στην ανάπτυξη της σύγχρονης Τουρκίας ήταν τεράστια. «Καθώς η ανάγκη για διαχειριστές και διπλωμάτες και άλλους με δυτική παιδεία και ικανότητα χειρισμού ενός δυτικού διοικητικού μηχανισμού γινόταν όλο και πιο πιεστική, οι απόφοιτοι του Γαλατά Σεράι άρχισαν να παίζουν καθοριστικό ρόλο στην πολιτική και στη διοίκηση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και αργότερα τη Τουρκικής Δημοκρατίας.»¹³⁹

Το 1869 πεθαίνει ο Φουάτ πασάς και πλέον μένει εν ζωή ο ένας συνεργάτης –ηγέτης της μεταρρύθμισης, ο Αλή πασάς. Πιθανώς ήταν ικανότερος από τους δυο αλλά λιγότερο δημοφιλής μεταξύ των συμπατριωτών του· αυξάνοντας το φόρο της δεκάτης, ως ένα από τα μέτρα που πήρε για την αντιμετώπιση της νέας οικονομικής κρίσης, έγινε περισσότερο αντιπαθής. Το 1871 ο γαλλο-πρωσικός πόλεμος¹⁴⁰, μείωσε το κύρος της Γαλλίας και επομένως της μεταρρύθμισης και ο Αλή πασάς πεθαίνει μετά από τρίμηνη ασθένεια, έχοντας ήδη αποδυναμωθεί και απομονωθεί.

Οι μεταρρυθμιστές είχαν πεθάνει· η Γαλλία, ο μέντορας και καθοδηγητής τους είχε ηττηθεί και μια διάθεση αντίδρασης είχε αρχίσει να εξαπλώνεται εναντίον οποιασδήποτε ξένης παρέμβασης. Και οι Οθωμανοί χριστιανοί απολύθηκαν από τις δημόσιες θέσεις και δόθηκε μεγαλύτερη έμφαση στον ισλαμικό χαρακτήρα της αυτοκρατορίας και στην ανάγκη για ισλαμική ενότητα, σε μια μορφή που αποτελούσε προάγγελο των πανισλαμικών δογμάτων που θα έβγαιναν στην επιφάνεια τον επόμενο αιώνα.

¹³⁸Engelhardt,, ii. 10· Ergin, Maarif, ii. 400· Ihsan Sungu, “Galatasaray Lisesi'nin Kuruluşu”, Bell. No 28 (1943), σσ. 315-47· Davison, σς.246 κ.έ., σ.267

¹³⁹ .οπ.παρ σ.269

¹⁴⁰ Γνωστότερος ως γαλλογερμανικός πόλεμος (19 Ιουλίου 1870-10 Μαΐου 1871) κατά τον οποίο συνασπισμός γερμανικών κρατών υπό την Πρωσία νίκησε τη Γαλλία του Ναπολέοντα ΙΙΙ. Ο πόλεμος είχε ως επακόλουθο το τέλος της γαλλικής ηγεμονίας στην ηπειρωτική Ευρώπη και την ενοποίηση της Γερμανίας, σ. 270

6.3 Η περίοδος των αναζητήσεων (1896-1923)

Η περίοδος των Βαλκανικών πολέμων, του Α΄ Παγκόσμιου πολέμου, της κατάρρευσης του Οθωμανικού κράτους και ο Ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1919-1922 σημαδεύεται με έντονες αναζητήσεις στον πολιτικό, ιδεολογικό και λογοτεχνικό τομέα. Στις αρχές αυτής της περιόδου εμφανίζεται το πρόβλημα της τουρκικής εθνικής ταυτότητας μέσα από αναζητήσεις μιας κοινοβουλευτικής αντιπροσώπευσης στο πολιτικό επίπεδο με το κίνημα των Νεότουρκων (1908) και μέσα από ιδεολογικούς προσανατολισμούς οι οποίοι εκφράζονται ως οθωμανισμός, ισλαμισμός, παντουρκισμός, τουρκισμός, χωρίς να γίνεται σαφές το περιεχόμενο αυτών των εννοιών και η σχέση τους με τη Δύση, η οποία γενικά λαμβάνεται ως πρότυπο αλλά και ως αντίπαλος. Η λογοτεχνία επηρεάζεται από τη διαπάλη της αναζήτησης και ορισμένες φορές επιστρατεύεται σε αυτή.

Η Νέα Λογοτεχνία είναι γνωστή και με το όνομα Σερβέτ-ι φουνούν, δηλαδή «Ο πλούτος των επιστημών» από το ομώνυμο περιοδικό από όπου ξεκίνησε το νέο ρεύμα. Ο Τεβφίκ Φικρέτ (1867-1915) και ο Τζενάπ Σεχαμπετιν (1870-1934) είναι οι πιο γνωστοί ποιητές ενώ οι Χαλήτ Ζιγιά Ουσακλίγκηλ (1866-1945) και Μεχμέτ Ραούφ (1875-1931) είναι οι μυθιστοριογράφοι που έδωσαν νέα ώθηση στον πεζό λόγο. Το γαλάζιο και το μαύρο (1897) και Ο απαγορευμένος έρωτας (1900) του Χ. Ζιγιά και Ο Σεπτέμβρης (1900) του Μ. Ραούφ με την καλαίσθητη αφήγησή τους, την παρατήρηση του ανθρώπινου εσωτερικού κόσμου όπως και με τη νέα θέση που αναγνωρίζουν στη γυναίκα (όσον αφορά στην ισότητα των δυο φύλων), θεωρούνται από τα καλύτερα της τουρκικής λογοτεχνίας μέχρι σήμερα.

Η επίδραση του γαλλικού συμβολισμού και παρνασισμού στην ποίηση του ρεαλισμού στον πεζό λόγο, όπως και η ροπή στον ευρωπαϊκό πολιτισμό, είναι αισθητή. Οι δημιουργοί της Νέας Λογοτεχνίας φρόντισαν για την ποιότητα, χρησιμοποίησαν μια εξεζητημένη γλώσσα με πολλά γραμματικά στοιχεία από τα περσικά και αραβικά και προσπάθησαν για τη συγχώνευση παραδοσιακών ποιητικών μορφών με αντίστοιχες της Δύσης. Το θέμα του έρωτα κυριαρχεί με κάποια ρομαντική διάθεση και σχεδόν πάντα έχει την Κωνσταντινούπολη σαν σκηνικό¹⁴¹.

---

¹⁴¹ From Another Hill <https://allpoetry.com/Yahya-Kemal-Beyatli->

I looked at you from another hill, dear Istanbul!
I know you like back of my hand, and love you dearly.

Μια άλλη σχολή όμως, *Η Αυγή του Μέλλοντος*, η οποία ξεκίνησε στη Θεσσαλονίκη μετά το κίνημα των Νεότουρκων (1908), άσκησε έντονη κριτική στη Νέα Λογοτεχνία προσάπτοντας τις ελιτίστικες, αντιλαϊκές και συντηρητικές επιλογές. Στη διακήρυξή τους το 1910 υποστήριξαν ότι η λογοτεχνία πρέπει να εξυπηρετεί τις μορφωτικές ανάγκες του λαού όπως και την ηθική ανύψωση του έθνους. Η αντιπαράθεση μεταξύ των δυο σχολών υπήρξε έντονη. Στα τέλη του 1912 ένα νέο ρεύμα, Η Εθνική Λογοτεχνία, πήρε τη σκυτάλη για να πορευτεί προς μια μάλλον εθνικιστική λογοτεχνία.

Τα γνωστότερα ονόματα των δυο αυτών συγγενικών «εθνικών» σχολών είναι οι πεζογράφοι Ομέρ Σεϊφετιν (1884-1920), Γιακούπ Καντή Καραοσμάνογλου (1889-1974), Χαλιντέ Εντήπ Αντιβαρ (1884-1964), Ρεφήκ Χαλίτ Καράι (1888-1965), Ρεσάτ Νουρή Γκιούντεκιν (1889-1956)· οι ποιητές Μεχμέτ Εμίν Γιούρντακουλ (1869-1944), Ζιγιά Γκιοκάλπ (1876-1924), Ορχάν Σεϊφή Ορχόν (1890-1972), Γιουσουφ Ζιγιά Ορτάτς (1895-1958), Φαρούκ Ναφίζ Τσαμλίμπελ (1898-1973). Ο Αχμέτ Χασήμ (1883-1933) και ο Γιαχιά Κεμάλ Μπεγιατλή (1884-1958), οι δυο μεγάλοι ποιητές της εποχής αυτής, συνδυάζουν τη ρομαντική συμβολική δυτική αντίληψη, τις μορφές του ντιβάν αλλά και το όραμα να γίνουν κατανοητοί από ένα ευρύτερο κοινό. Το μυθιστόρημα και η ποίηση είναι τα κυρίαρχα είδη της εποχής.

Οι υποστηρικτές της Εθνικής Λογοτεχνίας προσπάθησαν να εξαλείψουν την αραβική και περσική επιρροή στα τουρκικά, προωθώντας μια γλώσσα κατανοητή από τις λαϊκές μάζες. Στην ποίηση χρησιμοποίησαν τη συλλαβική μετρική. Στα διηγήματα και τα μυθιστορήματα τους καταπιάστηκαν και με την επαρχία, τον απλό πολίτη αλλά και με τα «εθνικά» θέματα, όπως ο τουρκισμός, η ανεξαρτησία, οι εχθροί του έθνους, το καλό και το μέλλον της χώρας.

Στην εποχή των αναζητήσεων η αυτοκρατορική αντίληψη ενός πολυεθνικού ή ισλαμικού κράτους αντικαταστάθηκε με αυτό του μονο-εθνικού τουρκικού. Η λογοτεχνία ακολούθησε αυτές τις τάσεις. Φιλολογικοί σύλλογοι όπως «Οι Νέες Γραφίδες» στη Θεσσαλονίκη το 1911 και η «Τουρκική Χώρα» το 1912 στην Κωνσταντινούπολη και δημοφιλείς διανοούμενοι όπως ο

Come, come and sit on my heart's throne as long as I live
Just to love a district of yours is worth a whole life.

There are many flourishing cities in the world.
But you're the only one who creates enchanting beauty.
I say, he who has lived happily, in the longest dream,
Is he who spent his life in you, died in you, and was buried in you.

κοινωνιολόγος Ζιγιά Γκιοκάλπ και ο ιστορικός Μεχμέτ Φαούτ Κιοπρουλού (1890-1966) διέδωσαν τις νέες σκέψεις και μελέτησαν την παραδοσιακή τουρκική λογοτεχνία. Η ίδρυση (1923) του νέου τουρκικού κράτους, υπό την ηγεσία του Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ έδωσε νέα ώθηση στην εθνική λογοτεχνία. Πολλοί από τους συγγραφείς της εθνικής λογοτεχνίας υπήρξαν και στενοί συνεργάτες του αναμφισβήτητου ηγέτη και της νέας κρατικής ελίτ. Το νέο κράτος άνοιξε όμως και νέους ορίζοντες.

6.3.1 Το νέο καθεστώς και η πολυμορφία.

Η συνειδητή προσπάθεια των κυβερνήσεων της σύγχρονης τουρκικής δημοκρατίας, ειδικά τα πρώτα χρόνια του νέου κράτους, να προωθήσουν τα γράμματα με τις μεταρρυθμίσεις στον πολιτισμικό τομέα, με την επιχορήγηση των καλλιτεχνών, με την προώθηση του δυτικού τρόπου πρακτικών και εκδηλώσεων, ήταν ευεργετικά για τη λογοτεχνία. Κρατικά ιδρύματα έβαλαν κάποια τάξη στο γλωσσικό θέμα, θεσπίζοντας την ομιλούμενη ως κυρίαρχη γλώσσα, μεταφράζοντας εκατοντάδες κλασικά έργα της παγκόσμιας λογοτεχνίας ενώ το αναγνωστικό κοινό αυξήθηκε με την ανάπτυξη της παιδείας και τη διευκόλυνση των εκδοτικών διαδικασιών.

Υπήρξε όμως και μια αρνητική πτυχή αυτής της κρατικής παρέμβασης. Οι απαγορεύσεις κατά των «αντικαθεστωτικών» και ορισμένων «πεπαλαιωμένων» εκδηλώσεων εμπόδιζε τη φυσιολογική ανάπτυξη του πνεύματος. Ενώ υποστηρίχθηκαν οι οπαδοί της Εθνικής Λογοτεχνίας, οι οποίοι συνέχισαν να δημιουργούν και να εκδίδουν σε αρμονία με το παρεμβατικό κράτος, σχεδόν όλες οι μη ελεγχόμενες προσπάθειες αντιμετωπίστηκαν ως ύποπτες ή εχθρικές. Οι καλύτεροι και γνωστότεροι σύγχρονοι Τούρκοι λογοτέχνες, για πολλές δεκαετίες διώχθηκαν από τις αρχές. Οι συγγραφείς σε αυτή την περίοδο επωμίστηκαν και την ευθύνη της πολιτικής αντιπολίτευσης. Σχεδόν όλη η λογοτεχνική δημιουργία της νεότερης Τουρκίας είναι έντονα πολιτικοποιημένη, συνήθως αριστερών τάσεων, και λιγότερο συχνά- και ειδικότερα τα τελευταία χρόνια -συντηρητικών ισλαμικών. Σήμερα στην Τουρκία η λέξη «διανοούμενος» φέρει την έννοια του πολύπαθου αλτρουιστή πρωτοπόρου.

Την εποχή που ο Γιακούπ Καντρή και η Χ. Εντήπ εξέδιδαν τα καλύτερα μυθιστορήματα της εθνικής λογοτεχνίας, τον *Ξένο* (1932) και τον *Μπακάλη με τις μύγες* (*Sinekli Bakkal* 1936) παρουσιάζοντας, το πρώτο, τη θλιβερή αποξένωση του Τούρκου αγρότη και το δεύτερο μια

λαϊκή συνοικία της Πόλης, η φήμη του Ναζίμ Χικμέτ¹⁴² (1902-1963), επέφερε την εικοσιοχτάχρονη καταδίκη του σε φυλάκιση (1938) λόγω των «αριστερών» του ιδεών. Ο γνωστότερος αυτός σύγχρονος Τούρκος ποιητής υποχρεώθηκε μετά το 1950 να καταφύγει στη Σοβιετική Ένωση αλλά είχε επηρεάσει αισθητά τη σύγχρονη τουρκική ποίηση.

Στο χώρο του πεζού λόγου συγγραφείς όπως οι Πεγιαμή Σαφά (1899-1961), Αχμέτ Χαμντί Τάνπιναρ (1901-1962), Ταρήκ Μπουγρά (1918-1995) μπορούν και αυτοί να θεωρηθούν συνεχιστές της Εθνικής Λογοτεχνίας. Οι δυο πρώτοι είναι γνωστοί για την ψυχολογική προσέγγιση των θεμάτων τους και ο τελευταίος για την ιστορική, ενώ ο Ρ. Ν. Γκιουντεκιν συνεχίζει να θεωρείται ένας από τους καλύτερους ρεαλιστές συγγραφείς της νέας εποχής.

Το 1968 ο Ισμαήλ Χεκίμογλου με τον Αμπντουλάχ από την Μίνγιε, ένα μυθιστόρημα που έκανε επανειλημμένες εκδόσεις μέχρι σήμερα, εγκαινίασε μια νέα σχολή: την Ισλαμική Λογοτεχνία, όπως αποκαλείται από ορισμένους. Πολλοί συγγραφείς που δεν απέσπασαν τη γενικότερη αποδοχή του λογοτεχνικού κόσμου, όπως οι Αχμέτ Γκιουνμπάη Γιλντίζ, Γιαβούζ Μπαχαντίρογλου, Εμινέ Σενλίκογλου, με την πολιτικά και ιδεολογικά ενταγμένη τοποθέτηση τους, υποστήριξαν αντικαθεστωτικές, «αντικεμαλικές» και ισλαμικές απόψεις και ειδικά μετά το 1980 βρήκαν ένα ευρύ αναγνωστικό κοινό.

---

¹⁴² <https://www.o-klooun.com/anadimosiefseis/nazim-xikmet-ymnos-sti-zoi>

Τι όμορφο που είναι να ζεις
να μπορείς να διαβάζεις τον κόσμο
τη ζωή να τη νοιώθεις τραγούδι χαράς
τι όμορφο που είναι να ζεις σαν παιδί
να απορείς και να ζεις.

Κι όμως είναι ν' απορείς
πως αυτό το ωραίο τραγούδι
πως αυτή η ζωή η γεμάτη χαρά
έχει γίνει σκληρή,
έχει γίνει φτηνή και τόσο πικραμένη
που είναι πονεμένη.

Τι όμορφο που είναι να ζεις
να σου λεν καλημέρα του κόσμου τα χείλη
τη ζωή να την κάνεις τραγούδι αγάπης
τι όμορφο που είναι να ζεις
σαν παιδί να απορείς και να ζεις!

Μετά το 1980 πάντως ο πεζός λόγος που αναγνωρίστηκε και διεθνώς, προέρχεται από μια άλλη «αντικαθεστωτική» σχολή, αυτή της αριστεράς, όπως πολύ γενικά θα μπορούσε να αποκληθεί. Μυθιστοριογράφοι και διηγηματογράφοι όπως ο Σαΐτ Φαΐκ Αμπασιγιανήκ (1906-1954) και ο Σαμπαχαττιν Αλή (1906-1948), με την ευαίσθητη απεικόνιση της καθημερινής ζωής των απλών ανθρώπων, θεωρούνται οι πρωτοπόροι. Ακολούθησαν οι Ορχάν Κεμάλ (1914-1970) και Κεμάλ Ταχέρ (1910-1973), οι οποίοι έγραψαν για τους ανθρώπους των πόλεων και ο χιουμοριστικός αλλά καυστικός Αζίζ Νεσίν(1915-1995). Ο Νετζατή Τζούμαλη (1921-2002) και ειδικά ο Ορχάν Παμούκ (1952-) σήμερα είναι δύο από τους πιο καταξιωμένους στον τομέα του πεζού λόγου.

Με κορυφαίο τον Γιασάρ Κεμάλ (1922-2015) συγγραφείς όπως οι Φακήρ Βαηκούρτ (1929-1999), Γιλμάζ Γκιουνέι (1931-1984) κ.ά. της σχολής που είναι γνωστή με την περιγραφική ονομασία «αγροτική λογοτεχνία», έφεραν τον αγροτικό χώρο στο προσκήνιο.

Μετά το 1980 εμφανίστηκαν πολλοί νέοι συγγραφείς που παρουσίασαν έργα των περιόδων των δυο στρατιωτικών πραξικοπημάτων του 1971 και του 1980. Δημιουργήθηκε μια σχολή που ονομάστηκε «Το μυθιστόρημα της 12^{ης} Μαρτίου» ή «Η λογοτεχνία των βασανιστηρίων» και που χαρακτηρίζεται κυρίως από τη θεματική της. Επίσης, τις δυο τελευταίες δεκαετίες πολλές γυναίκες συγγραφείς αναδύονται. Α. Αγάογλου, Ν. Μεριτς, Φουρουζάν, Π. Κούρ, Α. Κοτλού, Ντ. Ασένα, Τ. Οζλού, Λ. Ερμπήλ, Ν. Εράι, κ.ά. έφεραν στην επικαιρότητα τα προβλήματα και τις απόψεις του δεύτερου φύλου.

Σήμερα η τουρκική λογοτεχνία παρουσιάζει μια πολυμορφία που αντιπροσωπεύεται όχι μόνο από τους ποιητές και συγγραφείς όλων σχεδόν των παραδοσιακών σχημάτων της Δημοτικής Λογοτεχνίας και των σύγχρονων τάσεων της παγκόσμιας λογοτεχνίας αλλά και των πολιτιστικών και πολιτικών τάσεων που συγκρούονται μέσα στη χώρα¹⁴³.

---

¹⁴³ Από το άρθρο του Herkul Millas, Παγκόσμια Λογοτεχνία, Εκδοτική Αθηνών, 1997

Συμπεράσματα

Στα ευρωπαϊκά κείμενα τα σχετικά με τις τουρκικές μεταρρυθμίσεις του δέκατου ένατου αιώνα συναντάμε συχνά την άποψη ότι οι μεταρρυθμίσεις ήταν καταδικασμένες από τη γέννησή τους «Το Τανζιμάτ σταμάτησε στο κατώφλι της Υψηλής Πύλης».¹⁴⁴ Ωστόσο, μια σύγκριση της Τουρκίας του 1800 με την Τουρκία του 1871 θα αποκαλύψει πολλές σημαντικές αλλαγές, που αρκετά γρήγορα θα δείξουν, καλώς ή κακώς ότι το Τανζιμάτ ήταν κάτι περισσότερο από δώρο εξιλέωσης προς την Ευρώπη, ή μια ευλαβής έκφραση των καλών προθέσεων κάποιων υποτιθέμενων μεταρρυθμιστών.

Με τον θάνατο του Αλή πασά (1871), ο Αμπντουλ Αζιζ προωθεί το δόγμα πιο δραστικά και έτσι ο Οθωμανός σουλτάνος εκτός από κεφαλή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας αποτελούσε και χαλίφη όλων των μουσουλμάνων και ήταν κατά μια έννοια κληρονόμος των χαλίφηδων των προγενέστερων εποχών-κάτι που δεν ήταν προηγουμένως αποδεκτό. «Σε μια εποχή που οι περισσότερες μουσουλμανικές περιοχές στην Αφρική και την Ασία υπέκυπταν στον ευρωπαϊκό αποικισμό, αυτή η καινούργια κατάσταση κέρδισε σημαντική υποστήριξη και το οθωμανικό χαλιφάτο προσέφερε ένα σημείο αναφοράς για τις δυνάμεις που αντιτίθονταν στη δυτικοποίηση και στη Δύση.»

Η Ευρώπη γενικά είχε την αίσθηση ότι η δομή της οθωμανικής αυτοκρατορίας και οι αρχαίοι θεσμοί της ήταν ασύμβατοι και κακοί και άρα μόνο με την άμεση υιοθέτηση, όσο το δυνατό ταχύτερα, μιας ευρωπαϊκής μορφής κυβέρνησης καθώς και ενός ευρωπαϊκού τρόπου ζωής θα επιτρεπόταν η είσοδος της Τουρκίας στις τάξεις και τα προνόμια των πολιτισμένων κρατών. «Αυτή η άποψη εκφραζόταν στους Τούρκους πολιτικούς με σημαντικό ζήλο από τις κυβερνήσεις και τις πρεσβείες των ευρωπαϊκών δυνάμεων και, τελικά, έγινε αποδεκτή, έστω και σιωπηρά, από ένα αυξανόμενο τμήμα της τουρκικής άρχουσας τάξης που γνώριζε καλά τη δύναμη, τον πλούτο και την πρόοδο της Ευρώπης σε σύγκριση με τη δική της αδυναμία και οπισθοδρομικότητα.»

«Στον κόσμο του δεκάτου ενάτου και εικοστού αιώνα, η Τουρκία έπρεπε να εκσυγχρονιστεί ή να σβήσει από το χάρτη και οι άντρες του Τανζιμάτ, παρά τα λάθη τους, έθεσαν τα απαραίτητα θεμέλια για τον πληρέστερο εκσυγχρονισμό που θα ακολουθούσε.» «Ίσως το μεγαλύτερο

---

¹⁴⁴ αναφέρεται στο Geoffrey Lewis, Turkey, (1955), σ.35 Β. Lewis (2001). *Η ανάδυση της σύγχρονης Τουρκίας*, τ.Α, εκδ. Παπαζήση

επίτευγμα των μεταρρυθμίσεων σημειώθηκε στο χώρο της παιδείας. Στα σχολεία και τα κολλέγια που δημιουργήθηκαν στη διάρκεια του δεκάτου ενάτου αιώνα δημιουργήθηκε αργά και οδυνηρά μια καινούργια, μορφωμένη ελίτ με καινούργιο πνεύμα και με καινούργια, διαυγέστερη αντίληψη της πραγματικότητας.»

Οι δυσκολίες που αντιμετώπιζαν οι μεταρρυθμιστές του δεκάτου ενάτου αιώνα ήταν απέραντες. Υπήρχαν πολλά στοιχεία των μεταρρυθμίσεων που προκαλούσαν «δυσφορία και αντιπάθεια.» Ουσιαστικά πολλοί ήταν εκείνοι που αντιμετώπιζαν τις μεταρρυθμίσεις σαν «τη βίαιη επιβολή, σε μια μουσουλμανική χώρα, πρακτικών και διαδικασιών με ευρωπαϊκή προέλευση, με την ενθάρρυνση-αν όχι την επιμονή- των ευρωπαϊκών δυνάμεων και με τη βοήθεια ευρωπαϊών ειδικών και συμβούλων.»

Η ιστορία των μεταρρυθμιστικών κινήματων του δεκάτου ενάτου και των αρχών του εικοστού αιώνα σχετίζεται κυρίως με την προσπάθεια δυτικότροπων διανοουμένων να επιβάλλουν δυτικό πρότυπο κοσμικής πολιτικής ταξινόμησης και οργάνωσης στη θρησκευτική κοινότητα του Ισλάμ.

Η Ευρώπη εντυπωσίαζε με τον πλούτο της, τη βιομηχανία και την επιστήμη και θα μπορούσε να αποτελέσει κύριο μέσο για την αναγέννηση της Τουρκίας. Μόλις άνοιξε μια πόρτα στο τείχος που χώριζε το Ισλάμ από τη χριστιανοσύνη, δεν ήταν πλέον δυνατός ο έλεγχος και η διακίνηση των ιδεών που περνούσαν το κατώφλι της. Οι νέοι Τούρκοι μάθαιναν ξένες γλώσσες, σπούδαζαν με ευρωπαίους καθηγητές, ταξίδευαν στην Ευρώπη. Αποτέλεσμα ήταν να επεκτείνουν τα ενδιαφέροντά τους και να μην περιορίζουν τα διαβάσματά τους στην απόκτηση τεχνικών γνώσεων.

Η εξάπλωση των δυτικών ιδεών, από το μέσο του αιώνα, και η εγκατάσταση των Τούρκων στις δυτικές κοινωνίες και θέσεις επιταχύνθηκε με την άνοδο της νέας τουρκικής λογοτεχνίας που καθόλου δεν έμοιαζε –ούτε σε φόρμα ούτε σε περιεχόμενο- με τα κλασικά οθωμανικά κείμενα.

Το μεγαλύτερο ενδιαφέρον και σημαντικό στοιχείο της περιόδου των Νεότουρκων εντοπίζεται στο χώρο της πνευματικής και της πολιτισμικής ζωής.

Στη λογοτεχνία αυτής της περιόδου, τα ξένα δόγματα προσφέρουν για άλλη μια φορά τα θεωρητικά θεμέλια της πολιτικής και κοινωνικής κριτικής. Βασική πηγή αυτών των ξένων

επιρροών παραμένει η Γαλλία, όμως στη θέση του Διαφωτισμού του δέκατου όγδοου αιώνα έχει κυριαρχήσει η κοινωνική επιστήμη του δέκατου ένατου αιώνα στη σκέψη των Τούρκων μεταρρυθμιστών και επαναστατών.

Η παλαιά πολιτική τάξη ανατράπηκε βίαια με την Τουρκική Επανάσταση και εγκαθιδρύθηκε νέα, το 1908. Κατά μια άλλη έννοια, αυτό συνέβη δυο αιώνες νωρίτερα. Άρχισε όταν μια σειρά από ήττες από κάποτε περιφρονημένους εχθρούς υποχρέωσαν τους Τούρκους, για λόγους επιβίωσης, να χρησιμοποιήσουν ευρωπαϊκά όπλα, να προσκαλέσουν ευρωπαίους συμβούλους, και έτσι να επιτρέψουν την είσοδο σε όλες τις νέες αντιλήψεις και θεσμούς που συγκροτούσαν τη βάση του σύγχρονου κράτους και στρατού.

Σχεδόν δύο αιώνες πριν, λίγο πριν από την εποχή του Τανζιμάτ από το 1839, ξεκίνησε η μετανάστευση των Τούρκων στη Γαλλία με την αποστολή από την οθωμανική κυβέρνηση των πρώτων τεσσάρων μαθητών που επρόκειτο να εκπαιδευτούν στη στρατιωτική τέχνη. Ενάμιση αιώνα αργότερα, στη δεκαετία του 1980, οι λόγοι και οι μέθοδοι ζωής στη Γαλλία είχαν αλλάξει σημαντικά. Στη μετανάστευση σπουδαστών στον στρατιωτικό τομέα προστέθηκε πολύ γρήγορα η μετανάστευση εκείνων που επιζητούσαν πληροφορίες στον πολιτικό τομέα. Στη συνέχεια, μετά τις πολλές πολιτικές αναταραχές που χαρακτήρισαν την Οθωμανική Αυτοκρατορία μεταξύ 1860-1920, η εξορία αποτελούσε τη σωτηρία. Παράλληλα, ο τουρισμός γνώρισε αξιοσημείωτη άνθηση χάρη στη διάδοση ταξιδιωτικών ημερολογίων και τη βελτίωση των μέσων μεταφοράς. Τέλος, από τη δεκαετία του 1950, και ακόμη περισσότερο τη δεκαετία του 1970, η εργασία έγινε το κύριο κίνητρο, όχι για την παραμονή, αλλά μερικές φορές για μόνιμη εγκατάσταση στη Γαλλία.

Η Γαλλία για πολύ καιρό αποτελούσε για τους Τούρκους πρώτο προορισμό για σπουδές, ταξίδια και εξορία, και την προτιμούσαν πολύ περισσότερο από τη Γερμανία, τη Μεγάλη Βρετανία, το Βέλγιο και την Ελβετία. Ακόμη περισσότερο, η Γαλλία υπήρξε πηγή έμπνευσης και πρότυπο σε όλα τα μέτωπα. Γι' αυτό είχε τόση επιτυχία με τους Τούρκους.

Σε ένα πλαίσιο που χαρακτηρίζεται από το ζήτημα της τύχης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, φαίνεται ξεκάθαρα ότι η Γαλλία ήταν, πέρα από ένα κέντρο αντιπολίτευσης, ένα είδος πολύ ελκυστικού εργαστηρίου όπου μέρος των Οθωμανών βρήκε τα απαραίτητα όργανα και την ελευθερία να αναζητήσει μια πολιτική και πολιτιστική εναλλακτική.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Η λογοτεχνία Ντιβάν καταρρέει αδυνατώντας να φέρει την ανανέωση. Η κατάρρευση οφείλεται κατά κύριο λόγο στην επανάληψη για αιώνες των ίδιων θεμάτων και των ίδιων τύπων έκφρασης, με τα ίδια ποιητικά είδη. Η λογοτεχνία Ντιβάν παραχώρησε τη θέση της στη Λογοτεχνία Τανζιμάτ (Αναγέννηση), επειδή δεν μπόρεσε να ανταποκριθεί στις κοινωνικές αλλαγές και κυρίως στις απαιτήσεις του εξευρωπαϊσμού.

Ένας από τους τελευταίους εκπροσώπους αυτού του είδους της λογοτεχνίας είναι ο **Γιενίσεχιρλη Αβνί**, που γεννήθηκε στη Λάρισα και υπήρξε μέλος του τάγματος των Μεβλεβήδων, εκφράζοντας στα ποιήματά του το μυστικισμό και τον έρωτα. Εδώ βλέπουμε ένα γκαζέλ του:

1

Bilgisizliğimi bilmeyecek kadar cahil
değilim. Kâmil olmadığımı, eksikliğimin
derecesini bilirim.

2

Kurtuluş yollarını, çarelerini terkettiğim
için beni ayıplama. Ben bir kulum,
kurtulmaya kabiliyetim yok.

3

Hasretin verdiği üzüntüden öyle
uykusuzum ki, ölüm uykusuna yatsam
bile kendimi kaybetmiş değilim.

4

Allah bilir ki, maksadim bir yola toprak
olmaktır. Devletin vereceği devlet ve
ikbale yönelmiş değilim.

5

Arzularimi elde etmesini bilirim, ama
ey Avni, sevmediğim ilim ile meşgul
olamam¹⁴⁵.

1. {Δεν είμαι αγράμματος σε βαθμό που να μην ξέρω την αγραμματοσύνη μου. Γνωρίζω ότι δεν είμαι ώριμος, γνωρίζω το βαθμό ελλειμματικότητας μου.
2. Μη με κατακρίνεις, επειδή εγκατέλειψα τους τρόπους, τις λύσεις σωτηρίας. Εγώ είμαι ένας δούλος (άνθρωπος) δεν έχω την ικανότητα να σωθώ.
3. Είμαι τόσο άπνους εξαιτίας της θλίψης που μου δίνει η νοσταλγία, ώστε δεν έχω χάσει τον εαυτό μου ακόμα και αν έπεσα στον ύπνο του θανάτου.
4. Ο Θεός γνωρίζει ότι ο σκοπός μου είναι να γίνω χώμα σε ένα δρόμο. Δεν επιδιώκω την ευτυχία και τη σταδιοδρομία που θα μου προσφέρει το κράτος.
5. Γνωρίζω πώς να πραγματώσω τις επιθυμίες μου, αλλά ω Αβνί, δεν μπορώ να ασχολούμαι με ανεπιθύμητη επιστήμη.}

➤ **Yahya Kemal Beyatlı**

Ο Yahya Kemal γεννήθηκε σαν Ahmet Âgâh στις 2 Δεκεμβρίου 1884 στα Σκόπια, στο τότε Βιλαέτι του Κοσόβου της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Έγραφε με ψευδώνυμα όπως Agâh Kemal, Esrar, Mehmet Agâh, και Süleyman Sadi. Καταγόταν από επιφανή οικογένεια, της οποίας οι ρίζες ανάγονται στην οθωμανική αυλή, και σπούδασε σε διάφορα ιδιωτικά σχολεία.

---

¹⁴⁵ Kemal Yavuz - Kâzım Yetiş – Necat Birinci, Türk Dili ve Edebiyat III, İstanbul 1994, σ.26-28 όπ. αναφ. στον Ιορδάνογλου, Α. (2008) *Περίοδοι της τουρκικής γλώσσας και λογοτεχνίας*, εκδ. Σταμούλη, σ.309-310

Καθώς επρόκειτο να ξεκινήσει την τριτοβάθμια εκπαίδευση, οι έντονες διαφωνίες μεταξύ των γονιών του τον κράτησαν μακριά από το σχολείο για αρκετό καιρό. Όταν προσπάθησε να επιστρέψει στο σχολείο, τον απομάκρυναν επειδή καθυστέρησε πολύ στο εξάμηνο. Η απουσία του από το σχολείο συνέπεσε με το καταπιεστικό καθεστώς του Abdülhamit II (βασιλεύσε 1876–1909) και ο Yahya Kemal ενεπλάκη σε διάφορα αντικαθεστωτικά κινήματα. Για να αποφύγει τη σύλληψή του, πήγε στο Παρίσι το 1903. Κατά τη διάρκεια της παραμονής του στο εξωτερικό, γνώρισε άλλους εξόριστους Τούρκους διανοούμενους, πολιτικούς και συγγραφείς. Ταξίδεψε πολύ στην Ευρώπη και εκτέθηκε σε διάφορους πολιτισμούς.

Λογοτεχνική καριέρα

Ενώ βρισκόταν στο Παρίσι, ο Yahya Kemal ανέπτυξε μια αγάπη για τη λογοτεχνία και επηρεάστηκε από το γαλλικό ρομαντικό κίνημα. Τελικά αποφάσισε ότι ήθελε να γράψει ποίηση και πρώτα μελέτησε τα ιστορικά έργα των Γάλλων ποιητών του Παρνασσισμού. Ως εκ τούτου, αναζήτησε έναν τρόπο να αναζωογονήσει την ποίηση του Τουρκικού ντιβάν¹⁴⁶ προκειμένου να δημιουργήσει ομαλές και καθαρές ποιητικές γραμμές.

Η ποίηση του Yahya Kemal είναι επηρεασμένη από τη μουσική, γιατί συνέθεσε με έννοιες δανεισμένες από την τουρκική μουσική. Ενώ εξήγησε τον εσωτερικό ρυθμό της ποιητικής γλώσσας, χρησιμοποίησε μουσικούς όρους όπως το *Tinnet*, που δήλωναν τη μουσική αξία των ήχων ή των λέξεων που ρυθμίζουν μια γραμμή ποίησης. Για τον Yahya Kemal αυτή ήταν η μόνη μέθοδος για τη δημιουργία εσωτερικής αρμονίας. Δηλώνει «Η ποίηση μοιάζει με τη μουσική. Η ποίηση δεν γίνεται από δίστιχα, αλλά η ποίηση είναι μελωδία». Ως επί το πλείστον, ήταν συνεπής και εφάρμοζε αυτό που κήρυττε. Στην ποίησή του, η μουσική και το νόημα πάνε χέρι-χέρι.

Η κεντρική σκέψη που διατρέχει τα ποιήματα και την πεζογραφία του είναι ότι το τουρκικό έθνος διαμορφώνεται με τον ιδρώτα και τα δάκρυα της καρδιάς. Ακόμη και τα ερωτικά του ποιήματα παρουσίαζαν στυλιζαρισμένες ιστορικές και πολιτιστικές αξίες. Μια άλλη

---

¹⁴⁶ Η ποίηση του ντιβάν αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά επιτεύγματα του οθωμανικού πολιτισμού. Η φύση και οι άνθρωποι παρουσιάζονται σε μια ιδεατή και ιδεώδη διάσταση. Ειδικά η αγαπημένη είναι πάντα τέλεια, αφηρημένη και ο έρωτας πλατωνικός. Όπως και η δημόδης λογοτεχνία έτσι και το ντιβάν έχει επηρεαστεί αισθητά από τον σουφισμό. Ο έρωτας πορεύεται πάντα προς το τέλειο, προς τον Θεό, το αίσθημα υπερσχύει της λογικής, ο ιδεώδης άνθρωπος αψηφάει τα γήινα και τις καθημερινές έννοιες, ενώ κάποια πικρία και απαισιοδοξία εμφανίζεται σαν να πηγάζει από την πεποίθηση μιας εφήμερης ζωής. Όπ. αναφ. στο <http://www.herkulmillas.com/el/hm-makaleleri/glossa-logotexnia/619-tourkiki-logotexnia.html>

ιδιαιτερότητα που μπορεί να γίνει αντιληπτή στην ποίηση του Yahya Kemal είναι η σχεδόν γυναικεία ευαισθησία που επέδειξε απέναντι στο Ισλάμ. Η εξήγησή του για αυτό είναι ότι ο πατέρας του περνούσε πολύ λίγο χρόνο μαζί του και ότι τα πρώτα του μαθήματα θρησκείας προήλθαν από πολλές ώρες συνομιλίας με τη μητέρα του. Ο Yahya Kemal μεγάλωσε σε ένα σπίτι όπου τραγουδιόνταν ύμνοι και άσματα, όπου οι αξίες του παρελθόντος διατηρήθηκαν ζωντανές, ως εκ τούτου στα ποιήματά του χρησιμοποιούσε τη θρησκεία και την αισθητική μαζί.

Γράφοντας για την απώλεια οθωμανικών εδαφών όπως η Θεσσαλονίκη, το Manastir, το Üsküp και η Prishtina έγραψε¹⁴⁷:

Quand je passe ma jeunesse dans les villes balkaniques
J'ai ressenti une nostalgie à chaque respiration
J'ai pris. La triste mélancolie de Byron domine alors mon cœur.
Dans les rêveries de la jeunesse, j'ai parcouru les montagnes
Respiré l'air libre des champs de Rakofça.
J'ai ressenti la passion de mes ancêtres pilleurs
Chaque été, depuis des siècles, une course vers le Nord
Cela a laissé un écho tonitruant dans ma poitrine.
Alors que l'armée était en défaite, tout le pays en deuil
La pensée d'un conquérant est entrée dans mes rêves chaque nuit
Sentiments de mélancolie, un triste reste du vol."

Όταν επέστρεψε στην Κωνσταντινούπολη το 1912, ο Yahya Kemal ήταν ήδη γνωστός ως αριστοτέχνης ποιητής και η αλλαγή του καθεστώτος στη χώρα του παρείχε ευκαιρίες σε διάφορες υψηλές κυβερνητικές θέσεις. Μέχρι το 1915, γνώρισε την Halide Edib Adıvar καθώς και τον Yusuf Akçura, και οι δύο διάσημους Τούρκους συγγραφείς¹⁴⁸. Την ίδια χρονιά, συνεργάστηκε επίσης στενά με τον Ziya Gökalp στο Πανεπιστήμιο της Κωνσταντινούπολης,

---

¹⁴⁷ Zürcher, Erik J. (2010). *The Young Turk Legacy and Nation Building: From the Ottoman Empire to Atatürk's Turkey*. I.B. Tauris. pp. 118–119. ISBN 9781848852723.

¹⁴⁸ Koroglu, Erol (2007). *Ottoman Propaganda and Turkish Identity: Literature in Turkey During World War I*. Bloomsbury Academic. pp. 76–77. ISBN 978-1-84511-490-9.

όπου ορίστηκε καθηγητής για την Ιστορία της Δυτικής Λογοτεχνίας μετά από σύσταση του Gökalp¹⁴⁹.

Ο Yahya Kemal ίδρυσε ένα λογοτεχνικό περιοδικό, το Dergâh, το 1921 μαζί με μια άλλη σημαντική προσωπικότητα Ahmet Haşim¹⁵⁰.

Πολιτική καριέρα

Μετά την ίδρυση της Τουρκίας, ο Yahya Kemal έγινε βουλευτής των επαρχιών Urfa (1923-1926), Yozgat (1934), Tekirdağ και Κωνσταντινούπολης (1943). Μετά την έναρξη ισχύος του νόμου περί επωνύμων το 1934, υιοθέτησε το επώνυμο "Beyatlı".

Το 1926 διορίστηκε πρεσβευτής στην Πολωνία, όπου παρέμεινε μέχρι το 1929¹⁵¹. Διετέλεσε πρεσβευτής στην Πορτογαλία μεταξύ 1930 και 1932, ενεργώντας επίσης ως έκτακτος απεσταλμένος και πληρεξούσιος υπουργός στη Μαδρίτη. Το 1947 διορίστηκε ως ο πρώτος Τούρκος πρεσβευτής στο Πακιστάν.

Soirée de Behemian

Nous sommes à l'horizon du soir qui ne peut être retourné. C'est très tard.

Ceci est le dernier chapitre O ma vie. Passez cependant.

Même si renaître est imaginé

Nous ne voulons pas remonter le moral avec une telle consolation

La nuit tranquille sans fin commencera

en passant devant la grande porte dont les larges battants s'ouvraient dans l'espace noir de jais et dont derrière où le soleil ne se lève jamais.

Dans ces derniers jardins au coucher du soleil, avec plaisir

Soit être ruiné dans l'enthousiasme ou être le cœur amoureux

Soit une tulipe doit s'ouvrir, soit une rose sur notre poitrine

➤ **Η γαλλική σκέψη στη μόδα μεταξύ των μεταναστών**

---

¹⁴⁹ Koroglu, Erol (2007). p.93

¹⁵⁰ Adem Can (2011). "Dergâh'tan Büyük Doğu'ya ilk dönem Cumhuriyet Devri poetika muhitlerinde şiiri tarif denemeleri". *Turkish Studies*. **6** (1): 864. doi:10.7827/TurkishStudies.1768

¹⁵¹ "T.C. Dışişleri Bakanlığı Turkish Embassy In Warsaw". *warsaw.emb.mfa.gov.tr*. Retrieved 2020-08-31.

Η γαλλική σκέψη τον 19ο και τον 20ο αιώνα πηγάζει σε μεγάλο βαθμό από τη Γαλλική Επανάσταση του 1789. Η οικουμενικότητα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, οι ιδέες της ισότητας, της ελευθερίας και η πρόοδος έχει γεννήσει πολλαπλά ρεύματα. Ο εθνικισμός ήταν αναμφισβήτητο η πιο δημοφιλής αρχή τον 19ο και τον 20ο αιώνα¹⁵². Αλλά οι ειδικοί συμφωνούν στην αναγνώριση ότι ο τουρκικός εθνικισμός ήταν ο τελευταίος που ξύπνησε στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Παρόλα αυτά, οι Τούρκοι διανοούμενοι είχαν αρχίσει να εξοικειώνονται με τις ιδέες του από το πρώτο μισό του 19ου αιώνα. Πώς λοιπόν μπορεί να εξηγηθεί αυτή η ασυμφωνία; Το Τανζιμάτ έδειξε ότι στα πρώτα χρόνια οι Οθωμανοί κατανοούσαν ότι μέσω του πολιτισμού μιμούνταν τη Δύση.

Αυτή η παρερμηνευμένη αντίληψη καταγγέλθηκε από τη δεκαετία του 1860 από τους Νεότουρκους.

Οι τελευταίοι, ως επί το πλείστον εξοικειωμένοι με τη Γαλλία επειδή είχαν σπουδάσει εκεί και ήταν εξόριστοι, ακολούθησαν έναν πολιτικό αγώνα για να αποκτήσουν ελευθερίες και ισότητα. Αυτές οι απαιτήσεις οδήγησαν στη δημοσίευση Συντάγματος και Βουλής το 1876. Η σύντομη αυτή εμπειρία τελείωσε το 1878, οδήγησε τους περισσότερους αντιπάλους σε αγώνα στο Παρίσι. Μόλις μετά το 1908, δηλαδή από τη στιγμή που κατέρρευσε το οθωμανικό σχέδιο, άρχισε να αναπτύσσεται ένα τούρκικο εθνικιστικό ρεύμα κάτω από την επιρροή κοινωνιολόγων, και αυτοί κάτω από την επιρροή των Γάλλων διανοουμένων. Πώς εξοικειώθηκαν οι Οθωμανοί με τις σκέψεις της εποχής; Ποιος ήταν ο ρόλος τους στη διάδοση αυτών των σκέψεων και στην εγκαθίδρυση μιας νέας τάξης πραγμάτων; Σε πολιτικό επίπεδο, αυτός που σημάδεψε το πέρασμά του στο Παρίσι με το αποτύπωμά του ήταν ο Ahmet Rıza. Στη συνέχεια, η περίπτωση του Yahya Kemal Beyatlı, ενός από τους πιο επιφανείς διανοούμενους που έζησε στη γαλλική πρωτεύουσα, υπό την επίδραση των λογοτεχνικών, καλλιτεχνικών και πολιτικών ρευμάτων της Γαλλίας, κατόρθωσε να καθιερώσει μια ιστορία, μια γλώσσα και μια πρωτόγνωρη ποίηση, βασισμένη στην έννοια του έθνους. Τέλος, η κοινωνιολογία επηρέασε τον πρίγκιπα Σαμπαχαντίν.

Αυτοί οι τρεις χαρακτήρες είναι οι πιο γνωστοί από τους Οθωμανούς υπηκόους στο Παρίσι. Ο Ahmet Rıza και ο πρίγκιπας Σαμπαχαντίν ειδικότερα είχαν τη μεγαλύτερη επιρροή. Γύρω τους αναπτύχθηκε ένα ολόκληρο δίκτυο. Η περίπτωση του Yahya Kemal, ωστόσο, αποτελεί εξαίρεση

---

¹⁵² BOZARSLAN Hamit, « Révolution française et Jeunes Turcs (1908-1914) », Revue du monde musulman, N°52-53, pp. 160-172.

με την έννοια ότι είχε έναν μάλλον διακριτικό ρόλο στο οθωμανικό περιβάλλον στο Παρίσι. Ωστόσο, με τη μακρά παραμονή του (πέρασε εννέα χρόνια χωρίς διακοπή στη Γαλλία), με τη σοβαρότητά του και το ταλέντο του ως ποιητής, έγινε, χωρίς να το έχει επιδιώξει απαραίτητα, μια προσωπικότητα που αναγνώριζαν Οθωμανοί και τους Γάλλοι.

➤ **Η επίδραση του θετικισμού στην τουρκική διανόηση στη Γαλλία (1880-1908)**

Ο θετικισμός που αναπτύχθηκε μεταξύ 1830-1845 υποδηλώνει ένα ρεύμα που πηγάζει κυρίως από τη σκέψη του Auguste Comte. Με τον επιστημονικό θετικισμό, ο Auguste Comte γενικά υποστηρίζει ότι ο λογικός νους θα αντικαταστήσει αναπόφευκτα τις θεολογικές πεποιθήσεις ή τις μεταφυσικές εξηγήσεις. Πρόκειται για την προσαρμογή των φυσικών νόμων στη φυσική και βιολογική γλώσσα. Αυτή η σκέψη στη συνέχεια προσαρμόζεται στον θρησκευτικό, νομικό και πολιτικό τομέα.

Οι Οθωμανοί διανοούμενοι του Παρισιού εμπνέονταν μερικές φορές από τον θετικισμό του Auguste Comte για να βρουν το φάρμακο για τον «άρρωστο άνθρωπο». Πρέπει να πούμε ότι αυτό το ρεύμα έχει εξαπλωθεί στην Ευρώπη αρκετά γρήγορα από τη δεκαετία του 1840. Οι Οθωμανοί, από την πλευρά τους, άρχισαν πραγματικά να γνωρίζουν τις ιδέες του Auguste Comte μεταξύ των ετών 1850-1880. Η περίοδος που εκτείνεται από το 1895 έως το 1908 αποτελεί, επιπλέον, τη φάση κατά την οποία αυτή η ιδεολογία υιοθετήθηκε και μεταφέρθηκε με ενεργό τρόπο από ένα οθωμανικό πολιτικό κίνημα που βρίσκεται στο Παρίσι: η Επιτροπή Ένωσης και Προόδου. Το ερώτημα εδώ θα είναι να κατανοήσουμε τι ρόλο έπαιξε η Γαλλία στη διάδοση αυτής της ιδεολογίας μεταξύ των Οθωμανών διανοουμένων. Πιο συγκεκριμένα, το ενδιαφέρον εστιάζεται στα κανάλια διάχυσης, μετάδοσης αυτής της ιδεολογίας στους Οθωμανούς της Γαλλίας.

Αυτό το έργο οδηγεί κατευθείαν στον ιεροψάλτη του οθωμανικού θετικισμού: τον Αχμέτ Ριζά. Ήταν αναμφίβολα ο άνθρωπος που εμπνεύστηκε πιο πρόθυμα από αυτό το ρεύμα του οποίου το μόντο υιοθέτησε για να το προσαρμόσει στον τίτλο του αντιπολιτευτικού του κινήματος¹⁵³. Ήδη προαναφέρθηκε, η περίπτωση του Αχμέτ Ριζά αξίζει να μελετηθεί εκτενέστερα για τον λόγο ότι είναι ο πιο επιφανής εκπρόσωπος του οθωμανικού θετικισμού. Αυτή η σκέψη, που ανακάλυψε

---

¹⁵³ Le Comité Union et Progrès d'Ahmet Rıza. Le terme de « progrès » renvoie à l'un des principes fondamentaux du positivisme

κατά την άφιξή του στο Παρίσι παρακολουθώντας τα μαθήματα του Pierre Laffitte, διαμόρφωσε ολόκληρο τον άνθρωπο. Επιπλέον, ο θετικισμός προσέφερε μια οπτική γωνία μέσω της οποίας ερμήνευσε εκ νέου την άποψή του για τον μουσουλμανικό κόσμο. Κατηγορούμενος από τους επικριτές του για αθεϊσμό, έγινε αντικείμενο βίαιης εκστρατείας εξευτελισμού. Στην πραγματικότητα, όλη του η δράση συνίστατο στη συμφιλίωση του Ισλάμ με τις σύγχρονες αξίες. Ταυτόχρονα, εργάστηκε για την αποκατάσταση της εικόνας των μουσουλμάνων, επανασυνδέοντας το λαμπρό παρελθόν τους.

Έζησε στο Παρίσι με όλη την ταλαιπωρία που θα μπορούσε να προκαλέσει σε έναν άνδρα με μουσουλμανική καταγωγή. Η λύπη του ήταν μεγάλη που είδε τους μαθητές του Auguste Comte να αναπτύσσουν αναγωγικές θεωρίες για το Ισλάμ. Ωστόσο, η Γαλλία, όπου ηγήθηκε μιας ενεργού αντιπολίτευσης κατά του σουλτάνου Abdül-Hamid, ήταν το πεδίο δράσης του. Αν και ήταν μάλλον ασήμαντος για την οθωμανική κοινότητα (έλεγαν ότι ήταν αδιάλλακτος και είχε έπαρση)¹⁵⁴, άξιζε η δράση του να συμφιλιώσει, κάπως, τις αξίες που αντιτίθενται a priori: το Ισλάμ και η θετικιστική επιστήμη.

Ο Yahya Kemal Beyatli, ένας από τους πιο επιφανείς ποιητές που γνώρισε η Οθωμανική και η Ρεπουμπλικανική Τουρκία τον 20ο αιώνα, έζησε στη Γαλλία, χωρίς διακοπή, μεταξύ 1903 και 1912. Αυτός ο μεγάλος χρόνος που συνδέθηκε με το άγρυπνο μάτι του έδωσε την ευκαιρία να ανακαλύψει έναν πολιτισμό αλλά κυρίως για συνθέσει στοιχεία μεταξύ του ανατολικού και του δυτικού κόσμου. Η ανάλυσή του για τα ήθη, τα έθιμα, την κοινωνία και την πολιτική ζωή οδήγησε τον Yahya Kemal να συγκρίνει αυτές τις πτυχές της ζωής στην Ευρώπη με εκείνες της Ανατολής από την οποία καταγόταν. Η Γαλλία πρόσφερε ένα πεδίο από το οποίο διευρύνθηκε το όραμά του για τον κόσμο. Τα χρόνια στο Παρίσι συνέβαλαν επίσης στην ανάπτυξη του καλλιτεχνικού και ιδεολογικού του σύμπαντος ενώ διαμορφώνει την αναπαράστασή του για τον κόσμο. Εκεί ανακάλυψε διαφορετικά πνευματικά, λογοτεχνικά, καλλιτεχνικά και πολιτικά ρεύματα. Αυτή η φάση της ζωής του ήταν όταν είχε την ευκαιρία να τρίψει με κουλτούρα και λογική.

Αρχίζοντας να κατακτά σταδιακά τα γαλλικά, άρχισε να σκέφτεται τις λογοτεχνικές του ανακαλύψεις σχετικά με τις ιδιαιτερότητες των δικών του. Πολυπλοκότητες και ανακριβές στυλ

---

¹⁵⁴ Voir K.A Bedevi.

της οθωμανικής γλώσσας, ένα μεγάλο μείγμα τοπικών, αραβικών και περσικών αντιλήψεων, τον ώθησε αναμφίβολα να πραγματοποιήσει αυτόν τον προβληματισμό. Το ενδιαφέρον του για τους Γάλλους συγγραφείς ήταν τέτοιο που τον συνεπήρε ανάγνωση των έργων τους. Εξετάζει προσεκτικά τα σπουδαία έργα των Γάλλων εκπροσώπων της λογοτεχνίας όπως ο Baudelaire, ο Victor Hugo, ο Verlaine, ο José Maria de Heredia και ο Banville. Στη συνέχεια υπογραμμίζει την επιρροή αυτών των αναγνώσεων και τι θεώρησε χρήσιμο να εφαρμόσει στο Οθωμανική λογοτεχνία. Από εκεί αρχίζει να αναζητά ένα νέο ποιητικό ύφος στα τούρκικα: «δεν αρκεί η ανάκτηση μορφών, ειδών ακόμη και ρευμάτων» λέει. «Πρέπει να κατανοήσεις πρώτα με τον τρόπο που εκφράζεται η ποίηση πριν αρχίσεις να δίνεις μορφή στον δικό μας»¹⁵⁵

Αυτό το απόσπασμα δίνει μια ιδέα για τη μέθοδο που επιδιώκει να υιοθετήσει. Αυτό το απόσπασμα απεικονίζει επίσης τη συμπεριφορά του Yahya Kemal απέναντι στις ξένες αξίες και τον τρόπο τις οποίες ερμηνεύει και τις οικειοποιείται. Σε αυτή την περίοδο της ζωής του, η επιρροή του οι μεταφράσεις της ελληνικής ποίησης και του José Maria Heredia τον οδήγησαν στη φιλοδοξία της δημιουργίας μιας τουρκικής ποίησης που μιμείται την παλιά ελληνική και λατινική ποίηση. Απώτερος στόχος του ήταν να ξεκινήσει ένα τουρκικό λογοτεχνικό κίνημα ακολουθώντας το παράδειγμα της «λευκής και γυμνής ομορφιάς όπως στα ελληνικά»¹⁵⁶

Μετά από αυτή την πρώτη φάση μάθησης, ο Γιαχγιά Κεμάλ μετακόμισε στο Quartier Latin και σταδιακά άρχισε να ενδιαφέρεται για την ιστορία και τις τέχνες. Στη συνέχεια αναζήτησε τρόπους να εκφράσει τις δικές του απόψεις που αργότερα θα γίνουν κλασικές, υπό την επίδραση της περιβαλλοντικής θεωρίας του Hippolyte Taine, σύμφωνα με την οποία ο άνθρωπος είναι προϊόν τριών παραγόντων: φυλής, φυσικού κοινωνικού περιβάλλοντος και πλαισίου. Ο Yahya Kemal πίστευε ότι η ιστορία του τουρκικού έθνους, όπως και η τέχνη του, θα έπρεπε να επανεκτιμηθεί από μια νέα οπτική. Αυτός θεωρούσε τον γεωγραφικό παράγοντα ως απαραίτητο πυλώνα. Πάνω του επρόκειτο να στηριχθεί ένα νέο τουρκικό έθνος με τη σύγχρονη έννοια του όρου. Ο ιστορικός παράγοντας έπρεπε να σχετίζεται, κατά την άποψή του, σε μεγάλο βαθμό με την τοποθεσία ή τον ζωτικό χώρο όπου βρισκόταν το έθνος. Τέλος, αυτά τα δύο πρώτα στοιχεία επρόκειτο να ακολουθηθούν από την εθνική καταγωγή, τη θρησκεία και τη γλώσσα. Ο Yahya Kemal πίστευε επίσης ότι η παρακμή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ήταν πιθανό να οδηγήσει

---

¹⁵⁵ BEYATLI Yayha Kemal, Edebiyata Dair, İstanbul, Fetih Cemiyeti Yayınları, 1990, pp. 72-73

¹⁵⁶ KABAKLI Ahmet, Türk Edebiyatı, İstanbul, Türk Edebiyatı Vakfı, 1994, volume III, p. 434.

το Τουρκικό έθνος στην απώλεια της ανεξαρτησίας του. Ήταν πεπεισμένος ότι ο λαός πρέπει να απελευθερωθεί από το αίσθημα κατωτερότητάς του σε σχέση με τη Δύση αν ήθελε να αποφύγει την καταστροφή. Υπό την επιρροή των Γάλλων ιστορικών Hippolyte Taine και ιδιαίτερα του Albert Sorel, ο Yahya Kemal διαμόρφωσε τη δική του αντίληψη για το τουρκικό έθνος και τον πολιτισμό του που διαφέρει από τις πανισλαμιστικές απόψεις και τον παντουρκισμό. Σύμφωνα με τον ίδιο, η Ανατολία και τα Βαλκάνια ήταν οι περιοχές όπου γεννήθηκε πραγματικά το τουρκικό έθνος. Η γλώσσα, ο πολιτισμός και η ιστορία των Τούρκων θα είχε διαμορφωθεί εκεί, με την αλληλεπίδραση του μουσουλμανικού και του μεσογειακού πολιτισμού. Ενώ βρισκόταν στο Παρίσι, ο Yahya Kemal ξεκίνησε γράφοντας τα πρώτα ποιήματα ενός ιστορικού κύκλου χαράζοντας την εποποιία αυτού του τουρκικού έθνους. Στόχος του ήταν να προτείνει μια προσέγγιση διαφορετική από αυτή του περιοδικού *Servet-i Fünun*¹⁵⁷

Στην εξερεύνηση νέων ιστορικών και πολιτιστικών οριζόντων από τον Yahya Kemal, είναι απαραίτητο να προσδιοριστεί ο ρόλος του Quartier Latin και του Montparnasse καθώς και πολλών καφενείων, που ήταν πραγματικά εργαστήρια διαμόρφωσης ιδεών. Το Café Vachette και το Café Soufflot αποτελούσαν πεδία παθιασμένων συζητήσεων. Επιπλέον, κατά την επιστροφή του στην Κωνσταντινούπολη, ο Yahya Kemal αναβίωσε στο γειτονιές «Beyazit» και «Nurosmaniye» αυτή τη συνήθεια που ξεκίνησε από το Παρίσι. Σύγχρονοι του Yahya Kemal στο Παρίσι, ο Abdülhak Şinasi Hisar κοιτάζει πίσω σε αυτά τα καφέ που χρησίμευαν ως ακαδημίες:

Ήταν δυνατό να συναντήσει κανείς τον Yahya Kemal στα υπέροχα καφέ, είτε στο Café Soufflot που συχνάζουν οι Τούρκοι ή στο περίφημο Café Vachette, με μεγαλύτερη λογοτεχνική φήμη. Και τα δύο βρίσκονται στη λεωφόρο Saint Michel στο Quartier Latin, που ονομάζεται επίσης «Boul-Miche» από φοιτητές (...). Θα μπορούσε κανείς να βρει σε όλα αυτά τα καφενεία, διάσημες προσωπικότητες, καλλιτέχνες και επιστήμονες των οποίων η συνάντηση απέπνεε ακαδημαϊκή ατμόσφαιρα. Επίσης σε αυτά τα μέρη, θα μπορούσε κανείς να συναντήσει μεταξύ των καλεσμένων, ανθρώπους όλων των εθνικοτήτων, συχνά με επαναστατικές φιλοδοξίες. Οι διαφωνίες μεταξύ τους ποτέ δεν επέφεραν την αιματηρή μορφή, όπως γίνεται σήμερα. Η αρχή

---

¹⁵⁷ A. Kabaklı, op.cit. p. 131. Le *Servet-i Fünun* était la référence en matière de revue littéraire dans l'Empire ottoman entre 1895-1901. Il s'agit d'un courant développé par des personnalités sous l'influence de la littérature européenne.

της καταστροφής της ελευθερίας δεν υπήρχε ακόμη. Η ευχαρίστηση της ομιλίας και αυτή της ακρόασης συνυπήρχαν αρμονικά.¹⁵⁸

Ο Yahya Kemal εντράφησε στη γαλλική κουλτούρα στα καφενεία του Quartier Latin. Άρχισε επίσης να παρακολουθεί τακτική εκπαίδευση στη Σορβόννη. Παρά το γεγονός ότι βρίσκεται σε πολύ νεαρή ηλικία, χωρίς προστασία, χωρίς πειθαρχία και χωρίς κανένα πλαίσιο σε μια πόλη όπως το Παρίσι, ο Yahya Kemal δεν παραστρατεί. Δεν είναι ευχαριστημένος με τον εαυτό του που ασχολείται μόνο με τη γαλλική λογοτεχνία, και αρχίζει να μαθαίνει τη αγγλική λογοτεχνία μέσω της γαλλικής. Ανακάλυψε τα έργα του Ουίλιαμ Σαίξπηρ μέσα από μεταφράσεις. Πήγε μάλιστα στο Λονδίνο όπου συνάντησε δύο φορές τον διάσημο Οθωμανό ποιητή Abdülhak Hamid (Ταρχάν).

Όμως το αγαπημένο του ανάγνωσμα ήταν η γαλλική λογοτεχνία. Όπως ο İbrahim Şinasi και ο Namık Kemal πριν από αυτόν, διάβαζε σπουδαίους Γάλλους συγγραφείς όπως ο Victor Hugo.

Όμως, σε αντίθεση με τον Şinasi και τον Namık Kemal, δεν επηρεάστηκε από το έργο του Hugo. Ωστόσο, εκφράζει την αγάπη του για τον Hugo, αλλά και για άλλους ρομαντικούς συγγραφείς όπως ο Théophile Gautier και ο Banville. Πρέπει να σημειωθεί ότι ο ρομαντισμός είχε ξεπεραστεί από καιρό και, ας πούμε, δεν ήταν πια στη μόδα. Ο Yahya Kemal έψαχνε για ένα πρότυπο που δεν θα άφηνε ποτέ ξανά. Γι' αυτό μελέτησε εκτενώς τα έργα του σπουδαίους συγγραφείς, κυρίως εκείνους του Victor Hugo και του Théophile Gautier. Αυτοί οι δύο συγγραφείς αυτοί οι δύο συγγραφείς έχουν την ιδιαιτερότητα ότι μυήθηκαν στο «παρνασσικό» κίνημα στα μέσα του 19ου αιώνα. Ο Yahya Kemal αναζητώντας ένα νέο μονοπάτι, συνέχισε τη μελέτη του. Προσπάθησε να κατανοήσει τον κλασικισμό και να επωφεληθεί από αυτόν. Το 1907, επιβεβαίωσε ότι ήταν «σαν το ψάρι στο νερό σε αυτό το σύμπαν των σκέψεων και της ποίησης.» Λίγες προτάσεις είναι τόσο υποβλητικές για τη θέση του Παρισιού στη ζωή του. Ο Yahya Kemal ζούσε σε μια πόλη που ήταν ραμμένη στα μέτρα της τέχνης. Μελέτησε και άντλησε έμπνευση από τα διάφορα κινήματα που ήταν τότε σε πλήρη ανάπτυξη. Ποτέ όμως δεν ξέχασε τις ρίζες του. Γι' αυτό μετέφερε τις ανακαλύψεις που έκανε στην τουρκική ποίηση.

Η ανάγνωση του Baudelaire προσανατολίστηκε στον Yahya Kemal προς τον Edgar Poe. Ο ίδιος ο Mallarmé εμπνεύστηκε από αυτόν ακριβώς όπως εμπνεύστηκε από τον Baudelaire. Εν γνώσει

---

¹⁵⁸ Voir S.S UYSAL.

του, ο Yahya Kemal ξεκίνησε τον ίδιο δρόμο. Επηρεάστηκε επίσης από τον José Maria de Heredia, έναν Κουβανό συγγραφέα, όχι πολύ της μόδας στο Παρίσι. Ο Heredia άνοιξε το δρόμο για την ποίηση στα Ελληνικά και Λατινικά. Τα λόγια του José Maria de Heredia που προορίζονταν για τον Leconte de Lisle στον πρόλογο του έργου του "Τα τρόπαια" τον συσχετίζουν με τον Yahya Kemal: «Ένα ένα, αυτά τα ποιήματα, τα είδες να γεννιούνται. Είναι σαν σύνδεσμοι που μας συνδέουν με την ήδη μακρινή εποχή που διδάσκει νέους ποιητές, με τους κανόνες και τα λεπτά μυστικά της τέχνης μας, την αγάπη για την καθαρή ποίηση και την καθαρή γαλλική γλώσσα.»¹⁵⁹

Το ενδιαφέρον του Yahya Kemal για τη γλώσσα πηγάζει επίσης από μια πεποίθηση. Είναι για αυτόν ένα πολιτιστικό όργανο στην υπηρεσία των τρόπων αναπαράστασης και κατανόησης.¹⁶⁰ Γι' αυτό αναλαμβάνει να μεταφράσει ορισμένους Γάλλους συγγραφείς στα τούρκικα. Μέσα από αυτές τις μεταφράσεις, επιδιώκει να κατανοήσει τον μηχανισμό με τον οποίο αναπαριστώνται και λέγονται τα πράγματα στα γαλλικά. Αυτό το έργο τον οδηγεί στην ανάλυση των συνθέσεων του Mallarmé, γνωστού για την επιλογή των παλιών λέξεων και την απόδοση μιας ορισμένης μουσικότητας. Στη συνέχεια προσπαθεί να εμφυσήσει στην τουρκική ποίηση αυτόν τον ρυθμό που της έλειπε και που είχε ως αποτέλεσμα την έλλειψη μουσικότητας. Εμπνεύστηκε από τον Mallarmé αλλά και από τον Verlaine, δύο πρωταθλητές του συμβολισμού στη Γαλλία. Έτσι μπορούμε να ανιχνεύσουμε έναν συγκεκριμένο παραλληλισμό μεταξύ του "Sea Breeze" του Mallarmé και του «Açık Deniz» (η ανοιχτή θάλασσα) και του «Sessiz Gemi» (το σιωπηλό σκάφος) του Yahya Kemal¹⁶¹.

Ο Nihat Reşat, στενός φίλος του Yahya Kemal θυμάται στο παρακάτω απόσπασμα τον θαυμασμό του φίλου του για αυτούς τους δύο συγγραφείς:

Είχε μεγάλη πηγή έμπνευσης για τη σύνθεση της ποίησής του. Στο Παρίσι, ο Yahya Kemal έζησε σε μια εποχή που οι συνθέσεις συγγραφέων όπως ο Verlaine, ο Mallarmé και ο Baudelaire κυριαρχούσαν στον λογοτεχνικό χώρο (...). Εισέπνεε αυτόν τον αέρα τον φορτισμένο με λογοτεχνική λεπτότητα για πολλά χρόνια. Κατέληξε να αγαπήσει και να γίνει ένα με τη γαλλική λογοτεχνία. Από την άλλη, πρέπει να σημειωθεί ότι ο Yahya Kemal δεν ακολούθησε ποτέ το δρόμο

¹⁵⁹ K. Yetiş, E. Kefeli Emel, op.cit. p. 72

¹⁶⁰ K. Yetiş, E. Kefeli, op.cit. p. 73. , σ.158

¹⁶¹ Όπ. παρ.

των ποιητών «αλαφράγκα» που βρίσκονταν εκείνη την εποχή στο Παρίσι. Επιλέγει έναν δρόμο εντελώς αντίθετο από αυτούς. Αναζήτησε, όχι να τους αντιγράψει (τους Γάλλους συγγραφείς), αλλά να βρει τη λύση για να ανεβάσει την τουρκική γλώσσα σε ισοδύναμο επίπεδο¹⁶²

➤ **Ahmed Hamdi Tanpınar**

Ινστιτούτο Ρύθμισης Ρολογιών του Αχμέτ Χαμντί Τάνπιναρ

Πρόλογος

Στην παρούσα εργασία γίνεται παρουσίαση του βιβλίου του Αχμέτ Χαμντί Τάνπιναρ (Ahmed Hamdi Tanpınar) με τίτλο «Ινστιτούτο Ρύθμισης Ρολογιών» (Saatleri Ayarlama Enstitüsü). Πρόκειται για ένα λογοτεχνικό μυθιστόρημα στο οποίο ο συγγραφέας προσπαθεί να διερευνήσει θέματα όπως τη μετάβαση της Τουρκικής κοινωνίας από την περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στη σύγχρονη εποχή, την απομάκρυνση από τις παλιές αξίες και την υιοθέτηση νέου τρόπου ζωής ώστε να εναρμονιστεί με τη Δύση και άλλα.

Βιογραφικά στοιχεία του συγγραφέα

Πριν προχωρήσουμε στην ανάδειξη του περιεχομένου του βιβλίου ας δούμε κάποια βιογραφικά στοιχεία του συγγραφέα. Τούρκος μυθιστοριογράφος, ποιητής, φιλόλογος και δοκιμογράφος, από τους σημαντικότερους εκπροσώπους του μοντερνισμού στην τουρκική λογοτεχνία. Ο Α. Χ. Τάνπιναρ γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, το 1901. Είναι γιος δικαστή, του Hüseyin Fikri Efendi. Στα δεκατρία του χρόνια χάνει τη μητέρα του στη Μοσούλη. Λόγω του επαγγέλματος του πατέρα του μετακινούνται σε διάφορες πόλεις, όπου παρακολουθεί το σχολείο: Istanbul, Sinop, Siirt, Kirkouk, et Antalya. Αρχίζει σπουδές στην Κτηνιατρική Σχολή την οποία γρήγορα εγκαταλείπει. Εισάγεται στη Σχολή Φιλολογίας του Πανεπιστημίου της Κωνσταντινούπολης την οποία ολοκληρώνει και αποκτά το δίπλωμά του το 1923. Στο Πανεπιστήμιο υπήρξε μαθητής του Yahya Kemal και επηρεάστηκε από τον τρόπο σκέψης του.

---

¹⁶² K. Yetiş, E. Kefeli, op.cit. p. 38. , σ.159

Διδάσκει σε γυμνάσια και λύκεια στο Erzurum (1923-1924), Konya και Ankara, στο Εκπαιδευτικό Ινστιτούτο του Gazı και στη Σχολή Καλών Τεχνών του Πανεπιστημίου της Κωνσταντινούπολης διδάσκει, εκτός από τα φιλολογικά μαθήματα, αισθητική, ιστορία της Τέχνης και μυθολογία (1932-1939).

Υποστήριξε την απόσυρση της προ-Τανζιμάτ βιβλιογραφίας από τα εθνικά σχολικά αναλυτικά προγράμματα, γεγονός που πυροδότησε εντάσεις κατά τη δεκαετία του 1930.

Παρά το ότι δε διέθετε διδακτορικό δίπλωμα, ο υπουργός Παιδείας Hasan Ali Yücel τον διόρισε καθηγητή Νεώτερης Τουρκικής Λογοτεχνίας στη νεοϊδρυθείσα έδρα της Τουρκικής Λογοτεχνίας του 19ου αι. του τμήματος Φιλολογίας του Πανεπιστημίου της Κωνσταντινούπολης. Παράλληλα του ανέθεσαν τη συγγραφή ιστορίας της Τουρκικής Λογοτεχνίας μετά το Τανζιμάτ η οποία δημοσιεύτηκε το 1949.

Το 1954 δημοσίευσε το Ινστιτούτο Ρύθμισης Ρολογιών, ένα από τα πιο σημαντικά έργα του. Ομόφωνα το βιβλίο χαιρετίστηκε σαν ειρωνική κριτική της γραφειοκρατίας, όπως και ο τίτλος, αν και δεν είναι αυτό ακριβώς το νόημα του περιεχομένου του. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι στο βιβλίο γίνονται διάφορες προσεγγίσεις, κυρίως η ψυχολογική ανάλυση ενός ανθρώπου που δεν μπορεί να προσαρμοστεί στη νέα εποχή. Το φαινόμενο της γραφειοκρατίας αποτελεί μέρος ενός πιο μεγάλου γεγονότος: ο εκμοντερνισμός και οι συνέπειές του στον άνθρωπο. Οι περισσότεροι ήρωες του μυθιστορήματος μοιάζει να αγωνίζονται να επιβιώσουν σε ένα σύγχρονο κόσμο με ένα περίεργο τρόπο. Έπεται ότι η αντίληψη του χρόνου καταλαμβάνει κεντρική θέση γεγονός που αποδίδει στο μυθιστόρημα μια πιο βαθιά σημασία, ουσιαστικά φιλοσοφική.

Εκτός από τη λογοτεχνική και ακαδημαϊκή του σταδιοδρομία ο Τάνπιναρ έχει διατελέσει μέλος της Μεγάλης Εθνοσυνέλευσης της Τουρκίας (1944-1946) εκπροσωπώντας την επαρχία Kahramanmaraş. Επίσης, ήταν μέλος του κεμαλικού Ρεπουμπλικανικού Λαϊκού Κόμματος (Ρεπουμπλικανικό Εθνικό Κόμμα), μοναδικού τότε κόμματος με έδρες στο Κοινοβούλιο.

Σε ηλικία 60 ετών πέθανε, το 1962, στην Κωνσταντινούπολη της Τουρκίας και τάφηκε κοντά στον μέντορά του Yahya Kemal Beyatlı.

Έργα του εκδόθηκαν μετά το θάνατό του. Το πεζογραφικό του έργο μελετήθηκε εκτενώς από την τουρκική φιλολογική κριτική.

Το Λογοτεχνικό Φεστιβάλ «Τάνπιναρ» της Κωνσταντινούπολης (ITEF) φέρει το όνομά του και διοργανώνεται κάθε χρόνο από το 2009. Το Υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού εγκαινίασε το 2011, το Λογοτεχνικό Μουσείο Ahmed Hamdi Tanpınar-στην περιοχή Εμίνονου του δήμου Φατίχ της Κωνσταντινούπολης- , αφιερωμένο στην τουρκική λογοτεχνία.

Το περιεχόμενο-η πλοκή

Η ιστορία της Τουρκίας απασχολεί τον Τάνπιναρ ο οποίος ξεκινά να γράφει το βιβλίο του αναφερόμενος σε εκείνη τη χρονική περίοδο κατά την οποία η κοινωνία αφήνει πίσω της το παρελθόν της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και υιοθετεί αξίες του δυτικού τρόπου ζωής. Μια σειρά μεταρρυθμίσεων επιβάλλονται με νόμους στο δημόσιο και ιδιωτικό βίο, οι οποίες μεταρρυθμίσεις αποκτούν τη μορφή ρολογιού στο μυαλό του Τάνπιναρ. Αυτό το ρολόι πρέπει να συγχρονιστεί με τη δυτική ώρα. Σε αυτό το πλαίσιο, επινοώντας το συγχρονισμό στη δυτική ώρα, δημιουργείται από τον Τάνπιναρ μια πλοκή όπου με αλληγορικό τρόπο σατιρίζεται η ανθρώπινη ύπαρξη και η κοινωνία.

Ο Χαϊρί Ιρντάλ είναι ο κεντρικός ήρωας και αφηγείται σε πρώτο πρόσωπο. Ανακοινώνει στους αναγνώστες ότι πήρε την απόφαση να γράψει για τη ζωή του αν και δεν του άρεσε ποτέ η γραφή και η ανάγνωση. «Ναι, δεν μου αρέσει ούτε η γραφή ούτε η ανάγνωση. Κι ενώ έτσι έχουν τα πράγματα, σήμερα το πρωί κάθομαι και γράφω τα απομνημονεύματά μου σ'ένα τεράστιο τετράδιο που έχω μπροστά μου ». «Άλλωστε οι καθηγητές...με είχαν κατατάξει στους πτωχούς τω πνεύματι μαθητές του σχολείου ». Στην πορεία της ζωής του, λέει ο Χαϊρί, του ανέθεσαν να γράψει ένα ιστορικό βιβλίο για ένα ανύπαρκτο πρόσωπο « Ο σείχης Αχμέτ Ζαμανί και το έργο του », βασισμένο σε ψευδή γεγονότα «Μα πώς τολμάτε να λέτε ότι είναι ανύπαρκτος; Έζησε την εποχή του Μεχμέτ Δ'. Αγαπούσε το κίτρινο χρώμα. Έλεγε πως ήταν το χρώμα του ήλιου. Ξέρετε επίσης ότι ανήκε στο τάγμα των Μεβλεβήδων. Είναι γνωστό ότι ασχολήθηκε με αστρονομικούς υπολογισμούς νωρίτερα από τον Γκράχαμ... Πέθανε από διαβήτη. Όχι, αγαπητέ μου, εγώ δε θέλω τέτοιο σαμποτάζ. Το ίδρυμά μας θα πετύχει. Θα κάνουν όλοι το καθήκον τους. », που μετά την έκδοσή του είχε τρομερή επιτυχία. Τονίζει ότι θεωρεί καθήκον του να καταγράψει όσα είδε και άκουσε δουλεύοντας δέκα χρόνια στο Ινστιτούτο Ρύθμισης Ρολογιών. «Έζησα μέρα με τη

μέρα, ως αναπόσπαστο κομμάτι της ζωής μου, τη δημιουργία του μεγαλύτερου, του χρησιμότερου ίσως ιδρύματος του αιώνα μας, του Ινστιτούτου Ρύθμισης Ρολογιών... » «Μου φαίνεται πως η καταγραφή όσων είδα και άκουσα είναι το μεγαλύτερο καθήκον μου απέναντι στις επερχόμενες γενιές ». Επίσης, θεωρεί καθήκον του να μην αφήσει να λησμονηθεί ο Χαλίτ Αγιαρτζί, ο άνθρωπος που εμπνεύστηκε τη δημιουργία του Ινστιτούτου κι εκείνος που άλλαξε τη ζωή του Χαϊρί Ιρντάλ σε μια νύχτα. «Δε θα κάνεις τίποτα για τη μνήμη ενός τόσο καλού, καθαρού και, με όλη τη σημασία της λέξης, σπουδαίου φίλου; Θα αφήσεις τη μνήμη του να λησμονηθεί και να τη σβήσει ο χλευασμός και η συκοφαντία; » Μέχρι να συναντήσει τον ευεργέτη του ο αφηγητής δεν ήξερε τι θα πει ζωή «Αν ζωή σημαίνει να στερείσαι τα πάντα, να σε μειώνουν ανά πάσα ώρα και στιγμή, και να το νιώθεις, να σπαρταράς μέσα σε έναν ασφυκτικό κλοιό απ' τον οποίο δεν πρόκειται να βγεις ποτέ και με κανέναν τρόπο, τότε, κι εγώ και οι δικοί μου, ζούσαμε αναμφίβολα μια ζωή πραγματικά γεμάτη .» Έπρεπε, όμως, να δει τη ζωή με άλλα μάτια και να σκεφτεί ότι αν η συγκεκριμένη λέξη (ζωή) συμπεριλαμβάνει την ευρύτητα του πνεύματος και των δυνατοτήτων του ανθρώπου, τη συνειδητοποίηση και την αναγνώριση των δικαιωμάτων του, την κατάκτηση της εσωτερικής του ηρεμίας, την εμπιστοσύνη του στους ανθρώπους που τον περιβάλλουν, και την αναμέτρησή του με αυτούς επί ίσοις όροις, τότε θα δεχόταν ότι ζει.

Ποιος ήταν ο Χαλίτ Αγιαρτζί όμως; Ένας πρώην κρατικός λειτουργός, ένας έξυπνος άνθρωπος και υποστηρικτής του εκσυγχρονισμού. Είναι εκείνος που θα μεταμορφώσει τον Χαϊρί από απελπισμένο άνθρωπο σε κάποιον με κύρος, φήμη που αποκτά πλούσιους μισθούς ως υποδιευθυντής στο Ινστιτούτο Ρύθμισης Ρολογιών. «Όπως καταλάβατε, εκείνον τον καιρό ανήκα στην κατηγορία των απελπισμένων ανθρώπων, που περιέφεραν τη ζωή σαν καμπούρα στην πλάτη τους. »

Στο σημείο αυτό πρέπει να πούμε ότι ο Χαϊρί ανατρέχει στο παρελθόν ώστε να μπορέσει να δώσει στον αναγνώστη τα στοιχεία εκείνα της ζωής του, πριν τη γνωριμία του με τον Χαλίτ Αγιαρτζί. « Όπως και νάχει, σήμερα το παρελθόν μου φαίνεται σαν ένα μεγάλο ζήτημα. Ούτε να απελευθερωθώ απ' αυτό μπορώ ούτε και να το υπηρετήσω πλήρως ». Τοποθετώντας τα γεγονότα του παρελθόντος, ουσιαστικά το ανασυνθέτει και βασίζεται σε αυτή την ανασύνθεση ώστε να στηρίξει και να καθορίσει τη σύσταση και τον σκοπό του Ινστιτούτου. Βάσει, λοιπόν, της ιστορίας του Χαϊρί, αντιλαμβανόμαστε ότι πρόκειται για έναν βιοπαλαιστή, έναν αδύναμο, καλό

άνθρωπο που αγωνίζεται να κερδίσει τα προς το ζην, να λυγίζει από τις υποχρεώσεις και να προσπαθεί να κρατά ευχαριστημένους όλους τους συγγενείς του. Αργότερα, όταν η ζωή του αλλάζει και η τύχη του χαμογελά, διαπιστώνουμε ότι ο ήρωας μας είναι παγιδευμένος ανάμεσα στην παλιά και τη νέα ζωή του.

Όσον αφορά στον τρόπο αφήγησης βλέπουμε, μέσα από εικόνες που ο Τάνπιναρ ζωγραφίζει με το λόγο του, ότι τα γεγονότα εκτυλίσσονται στην Κωνσταντινούπολη. Μπροστά μας εμφανίζονται διάφορα είδη ρολογιών «...έβγαζαν τα ρολόγια από την τσέπη τους, άλλοτε χρυσά, άλλοτε ασημένια ή μεταλλικά, με λουράκι ή χωρίς, φουσκωτά σαν πελότες ή σαν χελωνάκια, κι άλλοτε μικρά κι επίπεδα, ..., που ταίριαζαν με την περιουσία, την ηλικία και το βαλάντιό τους, τα ρύθμιζαν και τα κούρδιζαν με την ευχή να είναι καλορίζικος ο χρόνος που θα κατέγραφαν, κι έπειτα τα έφερναν κοντά στ'αυτί για να ακούσουν, θαρρείς, τις πρόσφατες αλλά και τις μελλοντικές ευχάριστες ειδήσεις.» Στο σπίτι του Χαϊρί υπήρχαν τριών λογιών ρολόγια: το μεγάλο ρολόι δαπέδου ή αλλιώς «το Ευλογημένο », που προερχόταν από ένα τζαμί που κάηκε, «το μικρό επιτραπέζιο που στεκόταν πάνω σ'ένα τραπέζι στην κάμαρα των γονιών»-ήταν ένα κοσμικό ρολόι που «όταν το κούρδιζες με το ειδικό του ελατήριο, έπαιζε κάθε μία ώρα ένα λαϊκό τραγούδι που είχε γίνει σουξέ » και το τρίτο ρολόι «που φορούσε ο πατέρας μου στον κόρφο του, ένα καταπληκτικό ρολόι με μια κανονική πυξίδα, αλλά και με μια άλλη που έφερε ειδικό στίγμα για την κατεύθυνση της Μέκκας, με ημερολόγιο αλά τούρκα και αλά φράγκα, ένα ρολόι που μετρούσε τον υπαρκτό και τον ανύπαρκτο χρόνο ». Το ρολόι αποκτά άλλη διάσταση «Γι'αυτόν το λόγο, ο ήχος του ρολογιού τους οδηγούσε κατευθείαν στον εσωτερικό τους κόσμο, όπως το κελάρυσμα του νερού στα σιντριβάνια, και ήταν ο ήχος μιας μεγάλης και αέναης πίστης.»

Ο Νουρί εφέντη ωρολογοποιός δάσκαλος του Χαϊρί Ιρντάλ, ο πατέρας του, η θεία του, η Εμινέ (1η σύζυγος του Χαϊρί) και η Πακιζέ (2η σύζυγος του Χαϊρί), οι κουνιάδες του (αδελφές της Πακιζέ), η κόρη του (Ζεχρά), ο γιός του και πολλοί άλλοι από το συγγενικό του περιβάλλον παρελαύνουν στις σελίδες του βιβλίου μαζί με τους προφήτες, τους πνευματιστές που ξημεροβραδιάζονται στα καφεενεία, τους κυνηγούς θησαυρών, τον γιατρό Ραμίζ -ψυχαναλυτή, τους γραφειοκράτες και τους υπαλλήλους.

Στο μυθιστόρημα αντιλαμβανόμαστε ότι οι ήρωες δεν αποτελούν ξεχωριστές μεταξύ τους οντότητες αλλά ότι οι ιστορίες τους διασταυρώνονται. Με τον περίτεχνο λόγο και τις ευφυείς

επινοήσεις του ο Τάνπιναρ σκιαγραφεί χαρακτήρες που εκπροσωπούν ήθη, έθιμα και αξίες της τουρκικής κοινωνίας. Πολλές φορές ο αναγνώστης θα χαμογελάσει με τον τρόπο αφήγησης του Τάνπιναρ. Όπως λέει κι ένας κριτικός του βιβλίου, Ετζέ Τεμελκουράν, «Όταν διαβάσετε το Ινστιτούτο Ρύθμισης Ρολογιών θα σχηματιστεί στο πρόσωπό σας ένα γλυκόπικρο χαμόγελο που θα σας ακολουθεί για το υπόλοιπο της ζωής σας. Ένα αζεπέραστο και διαχρονικό επίτευγμα της τουρκικής πεζογραφίας, ένα λογοτεχνικό μνημείο».

Ο Τανπινάρ με διεισδυτική ματιά, σατιρίζει τη γραφειοκρατία, «Παρενέβη όμως ο δήμαρχος: «Αυτό θα εξαρτηθεί κυρίως απ'τα κονδύλια που διαθέτουμε... Με τα χρήματα που διαθέτουμε αυτή τη στιγμή είναι αδύνατο να υλοποιηθεί, ακόμα και με τα χρήματα που θέσαμε στον προϋπολογισμό μας...», «Του άρεσε πολύ που γράφτηκε σε μια εφημερίδα ότι το όνομα, τα καθήκοντα και η μέχρι στιγμής γνωστή οργάνωση του Ινστιτούτου Ρύθμισης Ρολογιών αποτελούσαν σταθμό στη γραφειοκρατική ιστορία της χώρας. Όποιος έγραψε αυτό το άρθρο, σημαίνει ότι την ψυλλιάστηκε τη δουλειά. Έξυπνος άνθρωπος! Καταρχήν ξέρει την εποχή του. Μπορούν λοιπόν να δοθούν πολλά και διαφορετικά ονόματα στον αιώνα μας. Πρώτα απ'όλα όμως είναι ο αιώνας της γραφειοκρατίας. Όλοι οι φιλόσοφοι απ'τον Σπένγκλερ ως τον Κάιζερλινγκ αναφέρονται στη γραφειοκρατία. Κι εγώ λέω με τη σειρά μου, πως η εποχή μας είναι η εποχή της ωρίμανσης και της ανεξαρτητοποίησης της γραφειοκρατίας. Όποιος το κατανοεί αυτό, είναι σημαντικός άνθρωπος. Εγώ δημιουργώ το απόλυτο ίδρυμα. Έναν μηχανισμό που θα ορίζει ο ίδιος τη λειτουργία του. Τι πιο τέλειο μπορεί να υπάρξει απ'αυτό;». Από την πένα του δεν ξεφεύγει η οικογενειοκρατία (νεποτισμός): «Το έχουμε τακτοποιήσει το θέμα. Δε θα μπορεί κανείς να ενταχθεί στο ίδρυμα αν δεν έχει πλήρεις συστάσεις ή αν δεν τον γνωρίζουμε καλά. Οι μισοί από τους υπαλλήλους μας θα προέρχονται από συγγενείς κι από κοντινούς μας ανθρώπους. Οι άλλοι μισοί θα είναι συστημένοι από υψηλά ιστάμενα πρόσωπα που τα εμπιστευόμαστε. Κατ'αυτόν τον τρόπο θα αποτρέψουμε τα κουτσομπολιά. Οι πάντες θα εργάζονται με δημόσια εγγύηση ». «-Κάποια απαραίτητα πτυχία ή βεβαιώσεις; -Όχι, κύριε, όχι. Αυτά είναι απαραίτητα για τις κοινές υπαλληλικές θέσεις. Η δική μας δουλειά όμως είναι ταυτόσημη με τη ζωή. Δεν επιζητεί κοινούς υπαλλήλους αλλά εμπειρογνώμονες, Έτσι, θα αποτρέψουμε και τις υπερβολές στο μισθολόγιο ».

Με εκλεπτυσμένη σάτιρα σχολιάζει την ψυχανάλυση «Είστε ασθενής», πέταξε. «Από τότε που εμφανίστηκε η ψυχανάλυση, σχεδόν οι πάντες είναι ασθενείς », « Ο γιατρός Ραμίζ δεν μπορούσε

να μείνει αμέτοχος φυσικά σ'αυτόν τον πάταγο. Έγραψε τελικά ένα άρθρο όπου ανέλυε την ψυχосύνθεσή μου, το οποίο και συμπλήρωσε στη συνέχεια για την έκδοσή του ως βιβλίο. Εξήγησε λοιπόν αναλυτικά πως εκλάμβανα το παλιό ρολόι δαπέδου ως πατέρα μου, το οποίο ήταν και το μοναδικό κειμήλιο που απέμεινε στην οικογένεια από τα έπιπλα που προοριζόνταν για την κατασκευή ενός τζαμιού, εξαιτίας της οικονομικής μας στενότητας. Αναφέρθηκε στους ονειροκρίτες, στα βιβλία μαντικής και στο σεγίτ Λουτφουλάχ και εκθείασε τη διαίσθησή μου αναφορικά με τον χρόνο. Κατά την άποψή του, αποτελούσα έναν άλλο Αμπού Αλί Σινά. «Ναι», διατεινόταν ο γιατρός Ραμίζ, «ο Χαϊρί Ιρντάλ δεν είναι παρά η επανεμφάνιση τούτου του Φάουστ της Ανατολής στη σύγχρονη ζωή μας. Όπως ο Αμπού Αλί Σινά μελέτησε τον σχετικό χρόνο, ο Χαϊρί μπέης μελέτησε αντίστοιχα τον βιωμένο χρόνο. Γι'αυτό τον λόγο, η αποκάλυψη αυτής της μεγάλης αξίας ήταν η πιο αξιόπαινη ενέργεια του Χαλίτ Αγιαρτζί ».

Ο Τάνπιναρ αναδεικνύει το ασύμβατο μεταξύ της παράδοσης και του σύγχρονου κόσμου, σχολιάζει τη διαφορά της κοινωνίας Ανατολής και Δύσης, σχεδιάζει με επιδεξιότητα το πορτραίτο της Τουρκίας χρησιμοποιώντας συμβολισμούς και αλληγορικό λόγο. Η επιλογή να δημιουργήσει το Ινστιτούτο Ρύθμισης Ρολογιών (IPP), ενός ιδρύματος του οποίου ο ρόλος είναι ο συγχρονισμός των ρολογιών στην Τουρκία με εκείνα της Δύσης, μας κάνει να σκεφτούμε το μοντέρνο κράτος της σύγχρονης εποχής που οραματίστηκε ο Κεμάλ Ατατούρκ. Και βέβαια το IPP θα επιβάλλει πρόστιμο σε όσα άτομα δεν συγχρονίσουν την ώρα του ρολογιού τους με εκείνων της Δύσης -«Κατ'αυτόν τον τρόπο, και επιβάλλαμε το απαραίτητο πρόστιμο στα ρολόγια που πήγαιναν πίσω και απονέμαμε τα εύσημα στην επιτάχυνση».

Το βιβλίο είναι γραμμένο σε ύφος μοντερνιστικό, λογοτεχνικό ρεύμα που εκπροσωπεί ο Τάνπιναρ. Ουσιαστικά, θα το χαρακτηρίζαμε σατιρικό μυθιστόρημα που το παράλογο εναλλάσσεται με το λογικό, οι προσωπικές καταστάσεις προσεγγίζονται με την πολιτική και κοινωνική σάτιρα. Σε αυτό το μυθιστόρημα περιγράφονται ο διχασμός και η απότομη προσαρμογή της τουρκικής κοινωνίας στον «εκσυγχρονισμό» που οραματίστηκε και επέβαλε ο Κεμάλ Ατατούρκ. Το 1926, ο Ατατούρκ επέβαλε τη Δυτική ώρα ακολουθώντας το Γρηγοριανό ημερολόγιο. Μέχρι τότε, στις επαρχίες και στις αγροτικές περιοχές, οι Τούρκοι είχαν προσαρμόσει τις ώρες της ημέρας στο κάλεσμα του Μουεζζίνη για προσευχή ή ακολουθώντας την πορεία του Ήλιου. Όμως, στο εξής, θα έπρεπε να συμβουλευόμαστε τα δημόσια ρολόγια που βρίσκονταν σε κεντρικά σημεία με τη σωστή ώρα. Όσον αφορά στα ρολόγια, αυτά σχεδιάζονταν

σύμφωνα με τη νέα αρχιτεκτονική δομή-«Εγώ αγαπώ πλέον τον σύγχρονο άνθρωπο, τη μοντέρνα αρχιτεκτονική, τις σύγχρονες ανέσεις»- και το νέο σχεδιασμό των αστικών κέντρων με τα μεγάλα μοντέρνα κτίρια που οικοδομήθηκαν-«Βλέποντας άλλωστε τις πολυκατοικίες που χτίστηκαν στη θέση του ρημαγμένου τεμένους, θέλοντας και μη, παρηγορείται κανείς»-, τους νόμους για το νέο λατινογενές αλφάβητο, τους νόμους για την εκπαίδευση σύμφωνα με το όραμα του εκσυγχρονισμού του τουρκικού κράτους.

Οι νέες επιταγές εκσυγχρονισμού, που ορίζονταν, ουσιαστικά, από την εξουσία, έβρισκαν απροετοίμαστους τους απλούς ανθρώπους, το μέσο πολίτη. Ο συγγραφέας περιγράφει στο έργο του το δισταγμό προσαρμογής στην νεωτερικότητα του απλού ανθρώπου, που ακολουθεί άλλου είδους ρυθμούς στην προσωπική του ζωή. «Ειδικά σε μια κοινωνία σαν τη δική μας, που έκανε απανωτές μεταρρυθμίσεις και προχώρησε καλπάζοντας, αφήνοντας πίσω της διαφορετικές γενιές και ολιγαρχίες, είναι απολύτως φυσικό να επικρατεί η πολιτική διάσταση των πραγμάτων .»

Ιστορικά στοιχεία

Δεν είναι άγνωστη στην οθωμανική ιστορία η στροφή προς τη Δύση, αλλά συνυφασμένη με την πορεία του οθωμανικού κράτους μέσα στους αιώνες. Αν σκεφτούμε τον σκληρό ανταγωνισμό μεταξύ των Μεγάλων Δυνάμεων για την αποκόμιση μεγαλύτερων οικονομικών οφελών, την υπερτροφία που χαρακτήριζε την οθωμανική γραφειοκρατία, την αναποτελεσματικότητα των γενιτσάρων που μέχρι την Επανάσταση των Νεοτούρκων αποτελούσαν το καμάρι του οθωμανικού στρατού, την ανικανότητα των Σουλτάνων στο διοικητικό τομέα, την έλλειψη τεχνογνωσίας για την κατασκευή ναυτικού στόλου και την αύξηση της δύναμης των ουλεμάδων, καταλαβαίνουμε μερικούς από τους παράγοντες που οδήγησαν στην παρακμή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Μια πρώτη οργανωμένη προσπάθεια για μεταρρυθμίσεις γίνεται στα τέλη του 18ου αι. από τον Σουλτάνο Σελήμ Γ', όμως προσέκρουσε στην ισχυρή αντίδραση των ουλεμάδων, των γενιτσάρων και των αγιάννηδων, αφού έκριναν ότι απειλούνταν τα συμφέροντά τους από την εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων.

Κατά τη δεύτερη φάση του Τανζιμάτ, με τα δυο μεταρρυθμιστικά διατάγματα του Γκιουλ Χανέ Χαττί Σερίφ το 1839 και το Χάττι Χουμαγιούν το 1856, αποκτούν δικαιώματα όλοι οι υπήκοοι του Σουλτάνου ανεξαρτήτων θρησκειών.

Κατά την γ' φάση, το 1908, οι υποστηρικτές του «Κόμματος της Ένωσης και της Προόδου» απαίτησαν και πέτυχαν την επαναφορά του Συντάγματος του 1876.

Κοινός στόχος και των τριών φάσεων είναι ο εκδυτικισμός, όμως οι μεταρρυθμίσεις που εισήγαγε η καθεμιά τους δεν ήταν αρκετές ώστε να πετύχουν το στόχο τους.

Όταν επικράτησαν οι Νεότουρκοι, κήρυκας του πολιτικού προγράμματος των οποίων γίνεται ο Γκιοκάλπ, διακήρυξαν τις αρχές της κοινοπολιτείας και της αδελφοσύνης των λαών. Στόχος τους και στοιχείο που τους διαφοροποιεί από τις προηγούμενες αποτυχημένες προσπάθειες, είναι η δημιουργία ανεξάρτητου τουρκικού κράτους.

Είναι γνωστό ότι με την ίδρυση της Τουρκικής Δημοκρατίας 1923 από τον Κεμάλ, το Ισλάμ στην Τουρκία τέθηκε σε αμφιβολία. Ο Κεμάλ, επιχειρώντας την εκκοσμίκευση του τουρκικού κράτους επέβαλε μια σειρά από μεταρρυθμίσεις που στόχευαν τη ρίζη με το ισλαμικό παρελθόν της χώρας. Από το 1926, κατήγγησε το θρησκευτικό οικογενειακό δίκαιο και την αρμοδιότητα των ιεροδικείων. Στη σύγχρονη Τουρκία το 92% του πληθυσμού είναι μουσουλμάνοι. Από αυτούς τα 2/3 είναι σουνίτες, το 1/3 ανήκει στον Αλεβισμό-Μπεκτασισμό, ενώ το υπόλοιπο ποσοστό το αποτελούν διάφορες θρησκείες .

Το κόμμα του Κεμάλ Ατατούρκ, το Ρεπουμπλικανικό Λαϊκό Κόμμα, είναι ένα κεμαλικό και σοσιαλδημοκρατικό κόμμα. Οι έξι θεωρητικές αρχές ή αλλιώς τα έξι βέλη του κεμαλισμού είναι: ο Λαϊκισμός-ο λαός είναι παρών σε όλα, ο Εθνικισμός-βασικό στοιχείο για να μπορέσει να σταθεί το ολοκληρωτικό καθεστώς, ο Κρατικισμός-τα πάντα ελέγχονται από το κράτος, η Εκκοσμίκευση-αντίθετα με τον ισλαμισμό στον οποίο στηριζόταν η θρησκεία, ο Εκσυγχρονισμός-να αφήσουμε το παλιό καθεστώς, τη θρησκεία και να συγχρονιστούμε με τη Δύση και ο Ρεπουμπλικανισμός-τρόπος διοίκησης ενός κράτους.

Ο Κεμάλ Ατατούρκ (1881-1938) προέβη σε νομοθετικές μεταρρυθμίσεις κατά το 1924-1934: δικαίωμα ανεξιθρησκείας, ισότητα των δυο φύλων, απαγόρευση της πολυγαμίας, υιοθέτηση του

δυτικού ημερολογίου και της δυτικής χρονομέτρησης, κλείσιμο των ιεροδιδασκαλείων, κατάργηση του φεσιού, η καθιέρωση της Κυριακής ως μέρα αργίας και άλλες.

Ουσιαστικά, ο Κεμάλ Ατατούρκ ανέλαβε πραξικοπηματικά μια διαμελισμένη Οθωμανική Αυτοκρατορία, και προσπάθησε με τα εδάφη που απέμειναν στην Ανατολία να μετατρέψει-και το κατόρθωσε- σε κράτος δυτικού προτύπου που ονόμασε Τουρκία, αποτελώντας μέχρι σήμερα εθνάρχη της Τουρκίας στη συνείδηση του τουρκικού έθνους.

Συμπεράσματα

Συμπερασματικά, θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο Τάνπιναρ επηρεασμένος από την εποχή του περιγράφει την κοινωνία της Τουρκίας που αγωνίζεται να ισορροπήσει ανάμεσα σε δυο κόσμους: τον κόσμο του παρελθόντος και του παλιού καθεστώτος με τις προκαταλήψεις και τον σύγχρονο κόσμο που υπόσχονται οι μεταρρυθμίσεις που επέβαλε ο Κεμάλ Ατατούρκ, δημιουργώντας το Τουρκικό κράτος.

Ο Τάνπιναρ, ως έξοχος χειριστής της πλούσιας σε περιγραφές τουρκικής γλώσσας, έχοντας κάνει λαμπρές σπουδές και διανύοντας αρκετά χρόνια στην εκπαίδευση και στην πολιτική, κατάφερε να αποτυπώσει αξίες, ήθη και έθιμα που αφορούν δυο διαφορετικούς κόσμους του ίδιου έθνους.

Υιοθετώντας χαρακτηριστικά του συμβολισμού, όπως αυτό που έχει σημασία δεν είναι να εξηγήεις τα πάντα, αλλά σημασία έχει να τα αποκρύπτεις και να αφήνεις τον αναγνώστη να τα ανακαλύπτει.

➤ Nâzım Hikmet Ran

Yaşamaya Dair

Yaşamak şakaya gelmez
Büyük bir ciddiyetle yaşayacaksın
Bir sincap gibi mesela,
Yani, yaşamının dışında ve ötesinde hiçbir şey beklemeden,
Yani bütün işin gücün yaşamak olacak.
Yaşamayı ciddiye alacaksın,
Yani o derecede, öylesine ki,

Mesela, kolların bağlı arkadan, sırtın duvarda,
Yahut kocaman gözlüklerin,
Beyaz gömleğinle bir laboratuvarda
İnsanlar için ölebileceksin,
Hem de yüzünü bile görmediğin insanlar için,
Hem de hiç kimse seni buna zorlamamışken,
Hem de en güzel en gerçek şeyin
Yaşamak olduğunu bildiğin halde.
Yani, öylesine ciddiye alacaksın ki yaşamayı,
Yetmişinde bile, mesela, zeytin dikeceksin,
Hem de öyle çocuklara falan kalır diye değil,
ölmekten korktuğun halde ölüme inanmadığın için,
Yaşamak yanı ağır bastığından.
1947

<https://lyricstranslate.com>

➤ **Ναζίμ Χικμέτ**

Κοινωνικά θέματα, όπως επίσης, ο χειρισμός του μέτρου, απασχόλησαν τους ποιητές, όπως ο Necip Fâzıl Kısakürek (1905-1983), Ahmet Hamdi Tanpınar (1901-1956) και Cahit Sıtkı Tarancı (1910-1956). Υπό την επίδραση του φουτουρισμού, ο Nazim Hikmet (1902-1963) πειραματίστηκε με τον ελεύθερο στίχο.

Η σοσιαλιστική προοπτική στην τουρκική πραγματικότητα, καθώς και οι πειραματισμοί με διαφορετικά είδη που συνδυάζουν στην ποίηση και πεζογραφία, αποδείχθηκε πως είναι μια κύρια πηγή για τη σύγχρονη Τουρκική ποίηση. Ο Nazim Hikmet πέρασε πολλά χρόνια στη φυλακή, ως αποτέλεσμα της κομμουνιστικής φιλοσοφίας του, τελικά δραπέτευσε από την Τουρκία το 1951.

«Σχετικά με τη ζωή»

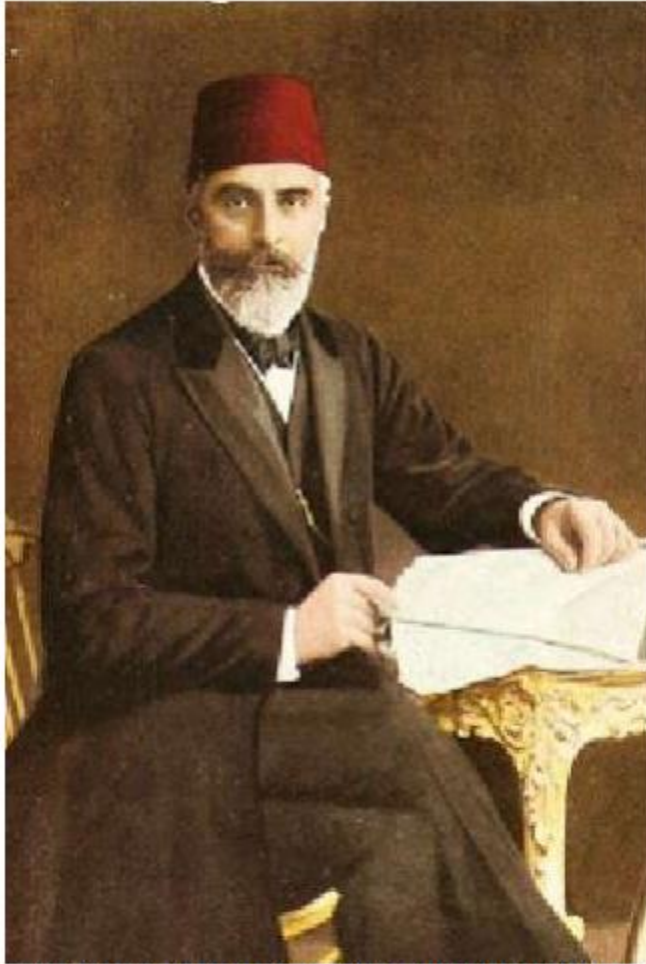
Το να ζεις δεν είναι κάτι που μπορεί κάποιος να κάνει πλάκα
Θα ζήσεις με μια μεγάλη σοβαρότητα
Όπως έναν σκίουρο, για παράδειγμα,

Δηλαδή, χωρίς να προσδοκείς τίποτα άλλο εκτός από το να ζεις,
Δηλαδή όλη σου η δουλειά θα είναι να ζεις.
Τη ζωή θα την πάρεις τόσο στα σοβαρά,
έτσι ώστε, για παράδειγμα, σαν τα χέρια σου να είναι δεμένα από πίσω και η πλάτη σου
ακουμπημένη στον τοίχο,
ή θα μπορείς με μεγάλα γυαλιά
και με ένα άσπρο πουκάμισο μέσα σε ένα εργαστήριο
να πεθάνεις για τους ανθρώπους.
Για τα άτομα που δεν έχεις δει ούτε τα πρόσωπά τους,
και χωρίς να σε ζορίσει κάποιος για να κάνεις αυτό
και παρ' όλο που ξέρεις, πως το ωραιότερο πράγμα,
είναι η ζωή.
Δηλαδή, τόσο στα σοβαρά θα πάρεις τη ζωή,
που ακόμα και στα εβδομήντα σου, για παράδειγμα, θα φυτεύεις ελιές.
Και όχι για να μείνουν οι ελιές αυτές στα παιδιά σου,
αλλά επειδή δεν πιστεύεις στον θάνατο, παρ' όλο που φοβάσαι να πεθάνεις.
Δηλαδή επειδή το να ζεις σου είναι βαρύ.

1947

<https://lyricstranslate.com>

Période 1880-1914

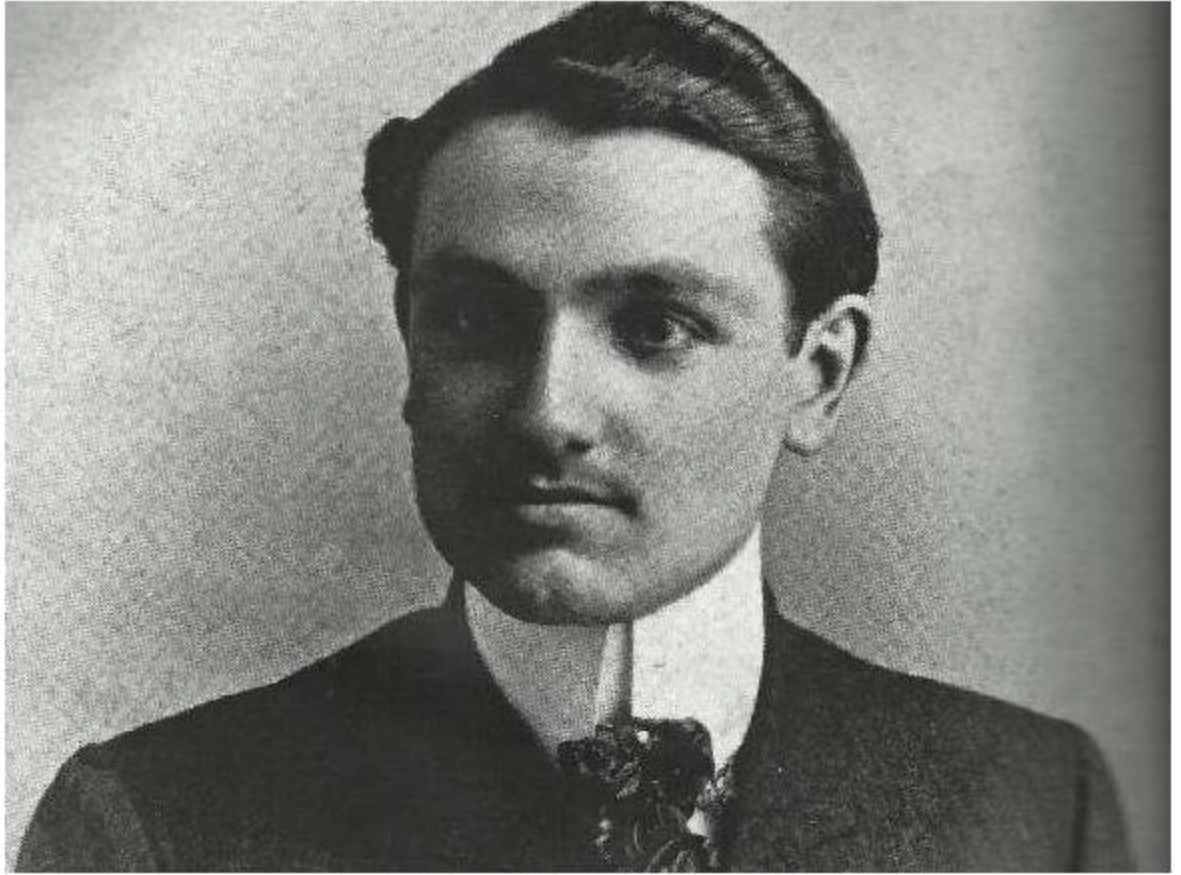
Portrait d'Ahmet Rıza, leader parisien du mouvement jeune-turc.

Portrait d'Ali Kemal durant sa jeunesse.

Le Prince Sabahaddin en 1908, au moment de la Révolution Jeune-turque.

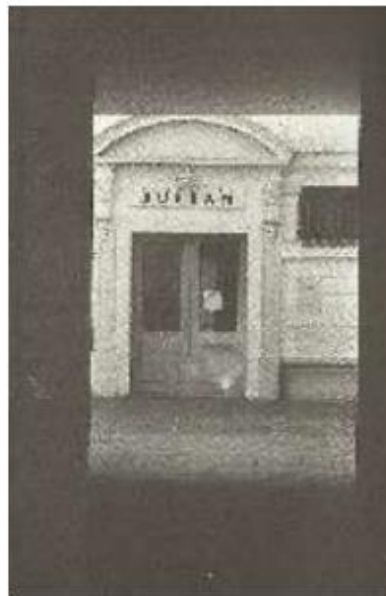
Yahya Kemal Beyathı durant ses années parisiennes.

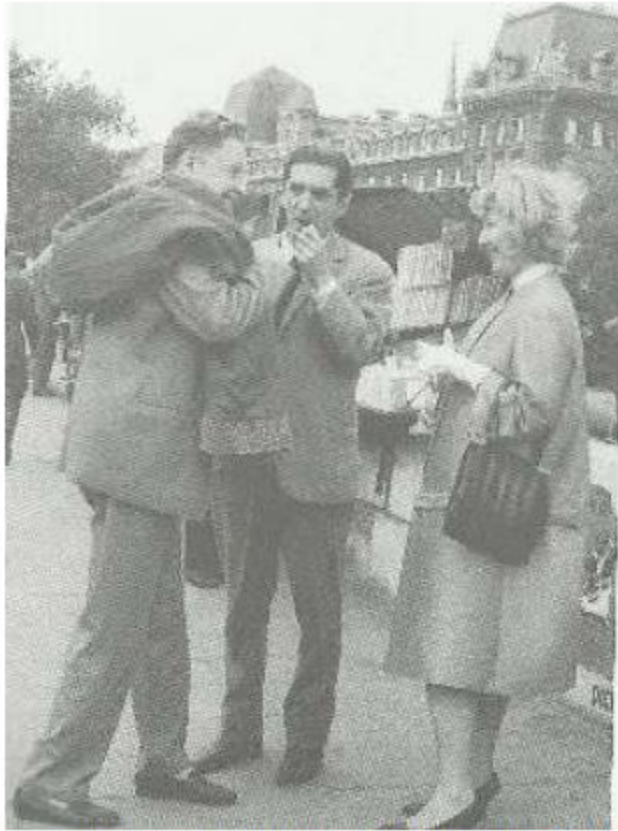

Şerif Paşa en 1898.

Période 1924- 1940

La porte d'entrée de l'Académie Julian située rue Dragon. De nombreux Turcs ont étudié ici.

Abidin Dino en compagnie de Nazim Hikmet et de sa compagne Vera à Paris en 1958.

- Παρατίθεται κατάλογος ονομάτων με προσωπικότητες της Τουρκίας που διέμειναν στη Γαλλία κατά την περίοδο 1860-1980. Τα στοιχεία προέρχονται από διδακτορική διατριβή που υποστηρίχθηκε στο Στρασβούργο στις 18-9-2013.

LISTE DES PERSONNALITÉS AYANT SÉJOURNÉ EN FRANCE (1860-1980)¹⁶³

- Jeune-Turc en 1902 Abasıyanık Sait Faik (1906-1954) : écrivain, il vécut à Grenoble entre 1935-1938.

-Abalıoğlu Nadir Nadi (1908-1991) : journaliste, il s'exila à Paris dans les années 1960.

---

¹⁶³ L'immigration turque en France entre 1880-1980 : aspects politiques culturels et artistiques : les intellectuels turcs en France : aspects politique et culturels, sociabilités par Salih Babayigit, Thèse de doctorat en Histoire contemporaine Sous la direction de Paul Dumont, Strasbourg 2013

-Abdülhalim Memduh (Istanbul, 1866-Londres, 1904) : intellectuel, écrivain, il participa au premier Congrès des Jeune-Turcs en 1902 et publia un journal intitulé Le Libéral ottoman.

-Acudoğu Ratip Aşir : sculpteur, il étudia à Paris dans les années 1920.

-Adıvar Adnan (Gallipoli, 1882-1955) : médecin, écrivain et politicien, il séjourna à deux reprises à Paris d'abord en 1905 pendant quelques mois puis pour s'y exiler entre 1929-1939. Pendant ce temps, il enseigna à l'École des Langues Orientales vivantes.

-Adil Fikret (1901-1973) : journaliste, il étudia à Paris avant la Seconde Guerre mondiale et s'installe dans la ville à partir de la fin des années 1950.

-Adıvar Halide Edip (Istanbul, 1884-Istanbul, 1964) : écrivain, professeur et politicienne elle était la conjointe d'Adnan Adıvar et l'accompagna pendant son exil parisien. Elle fut une pionnière du féminisme en Turquie.

-Ağaoğlu Ahmet Bey (1869-1939) : écrivain, journaliste, il a étudié à la Sorbonne entre 1888-1894.

-Ağaoğlu Samet (1909-1982) : homme politique, il étudia à Strasbourg entre 1931-1933.

-Ağırnaslı niyazi : il vécut à Paris dans les années 1960.

-Ahmet (Binbaşı) : il séjourna à Paris dans les années 1890 et rejoignit le mouvement jeuneturc.

-Ahmed Ali (Şeker Ahmet Paşa) (Istanbul, 1841-1907) : peintre, il étudia à l'École des Beaux-Arts en 1869.

-Ahmed Celaleddin (Paşa) : homme d'État, il séjourna à Paris pendant quelque temps en 1897 au service du sultan. Il rejoignit ensuite le mouvement jeune-turc de Paris (le groupe de Prince Sabahaddin) en 1905. Il devient député d'Istanbul en 1912.

-Ahmed Midhat (1844-1912) : écrivain, il séjourna à Paris en 1889 à l'occasion de l'exposition universelle.

-Ahmet Fazlı Bey : journaliste, il lutta contre Abdül-Hamid à Paris aux côtés du Prince Sabahaddin.

-Ahmet Rıza (Istanbul, 1859-1930) : journaliste, il étudia en France à l'École d'agriculture de Grignon au début des années 1880 avant de s'y exiler à partir de 1889 pour fuir la dictature « hamidienne ». Il devint le leader du mouvement jeune-turc grâce à son journal d'opposition « Meşveret » à partir de 1894. Il retourne dans l'Empire ottoman en 1909. Il est élu au Parlement et en devient le président. Il s'exile à nouveau en France de 1920 à 1923.

-Ahmet Şaip (1859-1920) : Chef du mouvement jeune-turc du Caire, il a séjourné à Paris au début du XXème siècle.

-Ahmet Vefik (Paşa) (Istanbul, 1823-Istanbul, 1891) : homme d'État et de lettres, il séjourna à deux reprises en France d'abord pour y suivre des études entre 1831-1837 et pour y accomplir une mission diplomatique ensuite en 1860.

-Akbal Haşmet (Istanbul, 1918- Ankara, 1960) : peintre, il étudia à Paris entre 1949 et 1953.

-Akbal Oktay (Istanbul, 1923) : écrivain, journaliste, il séjourna en France dans les années 1970.

-Akbaş Onay Ahmet : (Fatsa, 1960) : peintre, il vit à Paris depuis 1986.

-Akbaş Turan (1960) : il étudia à Paris dans les années 1970.

-Akçura Yusuf (Ulyanovsk, 1876-Istanbul, 1935) : homme politique, écrivain et idéologue du panturquisme, il s'exila à Paris en 1889.

-Akdik Şeref (Istanbul, 1899-Istanbul, 1972), peintre il a étudié à l'Académie Julian entre 1925-1927.

-Akkuş Hasan : il étudia à Paris dans les années 1950.

-Akmansoy Fazlı : il étudia à Paris dans les années 1950.

-Aksoy Alaaddin : peintre, il étudia à Paris au début des années 1970.

-Aksoy Doğan : il étudia à Paris dans les années 1950.

-Akverdi Hamdi : intellectuel, il étudia à la Sorbonne dans les années 1920.

-Alaiyeli Cemile : elle étudia en France à la fin des années 1930. Elle quitta la France au début de la Seconde Guerre mondiale.

-Alantar Cent : (Istanbul, 1960) architecte, illustrateur.

-Alantar Erdal (Istanbul-1932) : peintre, il vit à Paris depuis 1959.

-Alemdar Korkmaz (1948) : professeur, il étudia à l'Institut des Hautes Études Européennes à Strasbourg dans les années 1970. -Algan Ayla (1937) : comédienne, elle vécut à Paris au début des années 1970.

-Ali Ziyaeddin.

-Alkan Suat (Denizli, 1940) ; écrivain, il étudia en France dans les années 1970.

-Altan Çetin (Istanbul, 1927-) : journaliste, écrivain et poète. Il vécut à Paris dans les années 1970.

-Altıntaş Mustafa (Akşehir, 1946) : peintre, il fit ses études à Paris entre 1970-1980.

-Anday Melih-Cevdet (1915-2002) : poète, essayiste, dramaturge et journaliste, il s'installe à Paris en 1979 où il occupe une fonction de conseiller culturel.

-Anlı Hakkı (1906-1990) : peintre, il s'installe à Paris en 1954 et réalise sa première exposition en 1958. Il participe à des expositions dans plusieurs pays. Il s'est donné pour but de faire connaître la peinture contemporaine turque à l'étranger. Il s'est dirigé vers l'abstraction lors de son installation en France.

-Aral Cihat (Sivas, 1943) : peintre, il étudia à Paris au début des années 1970.

-Arbaş Avni (Istanbul, 1919-Izmir, 2003) : peintre, il arrive à Paris en 1946 grâce à une bourse octroyée par le gouvernement français. Il exposera à Paris, Antibes, New York, Genève, avant de retourner en Turquie en 1977.

-Arda Ali Macit: il étudia la géographie à Paris au début du XXème siècle.

-Ardıç Kaya : il étudia en France dans les années 1970.

- Arf Cahit (Salonique, 1910-Istanbul, 1997) : mathématicien, il étudia à l'École Normale Supérieure entre 1930-1932.
- Arif Necmeddin : médecin turc au service de l'Égypte, il édite en 1904 un guide sur l'enseignement supérieur à Paris.
- Arkan Alp : peintre, il étudia à Paris au début des années 1970.
- Arkan Aykut : peintre, il étudia à Paris au début des années 1970.
- Arkunlar Fahreddin: peintre, il étudia à l'Académie Julian entre 1926-1927.
- Arzık Nimet (Izmir, 1921-1989) : journaliste, écrivain, elle a séjourné à Paris dans les années 1950. Elle a fait publier une « anthologie des poètes turcs contemporains » à Paris en 1953.
- Asaf Hale (Istanbul, 1905-1938 Paris): peintre, elle étudia à Paris entre 1926-1928 et dirigea un atelier de peinture à la fin des années 1930 à Paris.
- Atabinen Reşid Saffet (1884-1965) : intellectuel, il fit ses études à la Sorbonne au début du XXème siècle (il obtient son diplôme en 1904). Il séjourna ensuite à Paris à plusieurs reprises. Il est également le père du tourisme turc.
- Atmaca Ali (Kahramanmaras, 1947) : peintre, il étudia à l'École des Beaux-arts de Paris entre 1982-1986.
- Avcıoğlu Doğan (Bursa, 1926- Istanbul, 1983) : journaliste, il fit ses études en France au début des années 1950.
- Aydınöğlü Ergün (1948-) : écrivain, il vit à Paris depuis le début des années 1980
- Ayhan Ece (1931-2002) : poète, il séjourna à Paris dans les années 1970.
- Aysan Şükrü (Manisa, 1945) : peintre, il étudia à Paris entre 1971-1974.
- Aytür Memduh : homme politique, il vécut à Paris dans les années 1970.
- Babanzade Hikmet : il séjourna en France au début du XXème siècle à l'occasion du premier Congrès des Jeunes-Turcs.

-Bahaeddin Paşazade İbrahim : il participa à l'opposition au Comité Union et Progrès à Paris à partir de 1909.

-Balkan Aydemir : il étudia à Paris dans les années 1950.

-Baltacıoğlu İsmail Hakkı (1886-1978) : écrivain, pédagogue, il effectua une mission d'observation sur le système scolaire en Europe et en particulier en France entre 1909-1911.

-Bankoğlu Emin : Il étudia en France à la fin des années 1930. Il quitta le pays après l'éclatement de la guerre.

-Bara Hadi (Téhéran, 1906-1971) : sculpteur, il étudia à l'Académie Julian en 1928.

-Barda Süleyman (1915-2000) : il étudia en France à la fin des années 1930. Il quitta le pays après le début de la guerre.

-Baştuji Kemal (Malatya, 1923) : peintre-décorateur, il arriva en France en 1947 pour étudier le latin à la Sorbonne. Il est connu pour avoir été l'un des meneurs de la campagne internationale pour sauver Nazım Hikmet.

-Batur Enis (1952-) : journaliste, critique de cinéma, poète, il étudia en France entre 1970- 1973.

-Baykam Bedri (Ankara, 1957) : peintre, il a étudié à Paris (Sorbonne) à la fin des années 1970.

-Bayraktar Atilla (Düzce, 1935) : peintre, il étudia à Paris entre 1958-1963. Il vit en France depuis le milieu des années 1960.

-Baytar Hüseyin Hüsnü : il fut envoyé à Paris en 1886 en compagnie d'autres médecins pour analyser le vaccin contre la rage.

-Baytop Turhan (Istanbul, 1920-Istanbul 2002) : pharmacien, scientifique, il étudia à Paris au début des années 1950.

-Beder Han Abdürrahman : il participa au premier Congrès Jeune-Turc en 1902.

-Behcet (Bey) : il étudia à Paris à la fin des années 1900.

-Behramoğlu Ataoğ (Istanbul, 1942) : poète, il séjourna en France au début des années 1970 et s'exila à Paris en 1984 (après le coup d'État en Turquie).

-Benal Nevzat Arıman (İzmir, 1903-1990) : elle étudia à la Sorbonne au début des années 1920.

-Bener Yiğit (Bruxelles, 1958-) traducteur, romancier, il passe son enfance entre Istanbul et Paris où il fait ses études. Après le coup d'État de 1980, il s'installe à Paris pendant deux ans.

-Behram Nihat (Kars, 1946-) : journaliste, il s'exile à Paris de 1982 à 1986.

-Belli Sevim : militante communiste, elle séjourna en France au début des années 1950.

-Berk İlhan (Manisa, 1918- Bodrum, 2008) : professeur de français, traducteur, peintre et poète, il a vécu à Paris pendant quelque temps.

-Berk Nurullah (Istanbul, 1906-Istanbul, 1982) : peintre, il étudia à l'École des Beaux-arts dans les années 1920.

-Besim Ömer (1863-1940): médecin, il a étudié à la faculté de médecine de Paris au milieu des années 1880.

-Beton Ayşegül (1949) : peintre, elle vit à Paris.

-Beyatlı Yahya Kemal (1884-1958): poète et écrivain, il s'exila à Paris pour rejoindre le mouvement jeune-turc. Il entreprit d'abord des études en Sciences Politiques puis en langues orientales entre 1903-1912.

-Bıçakçı Sinan : peintre, il étudia à Paris au début des années 1970.

-Bilgen Fuad : Il étudia en France à la fin des années 1930. Il quitta le pays après l'éclatement de la guerre.

-Biret İdil (Ankara, 1941) : pianiste, doté d'un talent exceptionnel elle migra très tôt vers la France (1948) accompagnée de ses parents en bénéficiant d'une bourse après l'instauration d'une loi spécialement conçue pour sa personne et pour Suna Kan.

-Birkan İsmet : traducteur, il étudia à Paris dans les années 1960.

-Birler Ismail Hakkı (1927-2009): homme d'État, il vécut à Paris dans les années 1970.

-Birsan Halit : -Birsel Salah (Izmir, 1919-1999) : poète, essayiste.

-Bitran Albert (Istanbul, 1931) : peintre, graphiste. Après des études classiques françaises au collège Saint-Michel à Istanbul, il entreprend des études d'architecture à Paris en 1948. Après une période de recherche géométrique, il trouve très rapidement sa propre voie dans l'abstraction. Sa première exposition personnelle a lieu en 1951a la Galerie Arnaud. Les 361 œuvres d'Albert Bitran sont exposées dans les galeries les plus importantes et présentes dans les musées de renom de par le monde.

-Bleda Mithat Şükrü : activiste politique, il séjourna à Paris au début du XXème siècle et rejoignit le mouvement jeune turc.

-Bölükbaşı Osman (1913-2002) : homme d'État, il étudia les mathématiques à Nancy dans les années 1930.

-Bolükbaşı Rıza Tevfik (Mustafa Paşa, 1869-1949, Istanbul) : poète, philosophe et homme d'État, il a fait parti de la légation turque participant au traité de Versailles.

-Boratav Pertev (1907-1998) : spécialiste des littératures orales turques, il s'exile en France au milieu des années 1950 où il fait carrière au CNRS.

-Bosna Veli : -Boyar Ali Sami : peintre, il étudia à Paris dans les années 1910.

-Boysan Mazlum : -Büri Eredem (Istanbul, 1925-Paris, 1993) : musicien, il vécut en France entre 1966-1993.

-Burak Cihat (Istanbul, 1915-Istanbul, 1994) : peintre, il a effectué deux séjours estudiantins à Paris. D'abord entre 1952-1955 avec une bourse des Nations-Unies. Ensuite entre 1961-1965 avec une bourse du gouvernement français. Il est l'auteur de nombreuses expositions à Paris et à Istanbul.

-Çallı İbrahim (1882-1960) : peintre, il étudia à Paris entre 1910-1914.

-Candar Cevdet (1948-) : journaliste, il a séjourné à Paris pendant quelque temps après le coup d'État de 1970.

-Cebesoy Mehmet Ali, il fit partie de la liste des 150. Il s'exila en France via la Roumanie en 1924.

-Çeltik Mümtaz (1950) : peintre, il vit en France depuis 1977. -Cem İsmail (1940-2007): home politique, il étudia à Paris au début des années 1970.

-Cemil (Bey) : -Cenab Sehabettin (Monastir, 1870-1934) : médecin, homme de lettres, il étudia en France entre 1890-1894. C'est pendant ce séjour qu'il se prit d'amour pour la littérature française.

-Cevdet Abdullah (1869-1932) : médecin, homme de lettres, poète, penseur, politicien, il rejoignit le mouvement jeune turc en 1896 avant d'être « racheté » par le sultan un an plus tard.

-Cinci Cahid : il étudia en France à la fin des années 1930. Il quitta le pays après l'éclatement de la guerre.

-Çubukçu Osman Cevdet (Ankara, 1895-1965) : docteur en médecine, il étudia à Paris de 1926 à 1928.

-Cuda Mahmut (Fethiye, 1904-1987) : peintre, il étudia à l'atelier de Lucien Simon entre 1924-1928.

-Çürüksulu Ahmet : il vécut à Paris dans les années 1890 et rejoignit le mouvement jeuneturc.

-Çapanzade (Agha efendi) (1832-1885) : haut fonctionnaire, il rejoint à Paris les opposants au régime entre 1866-1871.

-Cavit (Bey) : ministre des finances en 1913, il fut envoyé dans la même année à Paris pendant quelque temps pour négocier un crédit.

-Coker Adnan (Istanbul, 1927) : peintre, il étudia à Paris après avoir remporté un concours pour une bourse gouvernementale en 1955.

-Çopuroğlu Şekib : il étudia en France à la fin des années 1930. Il quitta le pays après l'éclatement de la guerre.

-Çölgeçen Feridun (Istanbul, 1911- Istanbul, 1978) : comédien, il séjourna en France au début des années 1950.

-Cumalı Necati (1921-2001) : écrivain, il travailla à l'ambassade de Turquie à Paris entre 1957-1959.

-Dağlarca Fazıl Hüsnü (1914-) : poète, il séjourne en France de 1950 à 1952.

-Danış Edip : il étudia à Paris à la fin des années 1900.

-Darkot Besim (Istanbul, 1903-1990) : géographe, il étudia à l'université de Strasbourg entre 1928-1933. -Demirel Selçuk (Artvin, 1954) : peintre, il vit en France depuis 1978.

-Dereli Cevat (Rize, 1900-Istanbul, 1989) : peintre, il étudia à l'Académie Julian entre 1925-1927. -Derviş Hima : il participa au premier Congrès Jeune-Turc en 1902.

-Derviş Suat (Istanbul, 1905- Istanbul, 1972) : journaliste, elle a vécu en France de 1953 à 1963.

-Devrim Nejad (Istanbul, 1923-Pologne, 1995) : peintre, il étudia en France entre 1946-1953. Il a été l'élève de Léopold Lévy à l'Académie des Beaux-Arts d'Istanbul où il a fait ses études. En 1946, il s'installe à Paris. Il a exposé ses œuvres dans de nombreux pays (40 363 expositions personnelles). À partir de 1948, il a participé au Salon de Mai et au Salon des Réalités nouvelles. Il a également participé entre 1954 et 1962 à l'exposition de l'École de Paris. En 1952, il a été président du Salon d'Octobre dont il était un des fondateurs.

-Dicleli Vedad : il étudia en France à la fin des années 1930. Il quitta le pays après le début de la guerre.

-Dikmen Halil (Istanbul, 1906-Ankara, 1964) : peintre, il étudia à l'Académie Julian entre 1928-1929.

-Dikmen Şükriye (Istanbul, 1918-2000) : peintre, elle étudia en France à partir de 1948.

-Dikmen Tiraje (1925) : peintre, elle étudia en France entre 1948-1953. Elle revint à Paris à plusieurs reprises à titre professionnel.

-Dino Abidin (Istanbul, 1913- Paris, 1993) : peintre, écrivain critique et traducteur. Il s'est exilé en France en 1951. Il a réalisé de très nombreuses expositions à Paris et dans d'autres villes européennes, puis plus tard à Istanbul et Ankara. Il a illustré de nombreux ouvrages et en a écrit d'autres. Il est mort à Paris en décembre 1993.

-Dino Güzin (1910-Paris, 2013) : interprète, épouse d'Abidin Dino, elle vécut en France entre 1950 et 2013. -Diyici Sinem (Istanbul, 1953) : musicienne, elle vit à Paris depuis 1981.

-Doğan Ferruh (1923-2000) : caricaturiste, il vécut en France dans les années 1970.

-(Doktor) (Çerkez) Kemal : -(Doktor) Hasan : il séjourna à Paris dans les années 1890 et rejoignit le mouvement jeuneturc.

-(Doktor) Fahri (Bey) : il étudia à Paris à la fin des années 1900.

-(Doktor) Mazlum (Bey) : il étudia à Paris à la fin des années 1900.

-(Doktor) Nazım (Salonique, 1870-1926) : médecin, il fut l'un des premiers membres du Comité Union et Progrès. Il séjourna à Paris au début du siècle (pendant onze ans) en compagnie d'Ahmet Rıza. Il étudia dans le même temps à la faculté de médecine de la Sorbonne.

-(Doktor) Rasih : il étudia à Paris à la fin des années 1900.

-(Doktor) Recep (Bey) : il étudia à Paris à la fin des années 1900.

-(Doktor) Sabri Fazlı : il a séjourné à Paris au début des années 1900 et rejoignit le mouvement jeune-turc.

-Doyran Turhan (Ankara, 1926- Paris, 2004) : poète, dramaturge, peintre et photographe, il se fixe en France au milieu des années 1940.

-Duran Faik Sabri (1882-1943) : il étudia la géographie à la Sorbonne entre 1908-1912.

-Edgü Ferit (Istanbul, 1936-) : poète et traducteur, il étudia à Paris entre 1958-1964.

-Ege Ragıp (Istanbul, 1949-) : professeur de science économique à l'université Louis Pasteur de Strasbourg, il s'est exilé en France après le coup d'État de 1980.

- Edhem Halil (Istanbul, 1861-1938) : intellectuel, il séjourna en France dans les années 1880.
- Elekdağ Şükrü (Istanbul, 1924) : politicien, il étudia les Sciences Politiques en France au début des années 1950.
- Elderoğlu Abidin (Denizli, 1901-1977) : peintre, il étudia à l'Académie Julian entre 1930- 1931.
- Emel Mesci Ayşe, elle participa au tournage du film « Mur » en France au début des années 1980.
- Epikman Refik Fazıl (Istanbul, 1902-Ankara, 1974) : peintre, il étudia à l'Académie Julian entre 1925-1928.
- Eralp Vehbi (1907-1994) : mathématicien, il étudia en France à la fin des années 1920 (à Bordeaux et à la Sorbonne).
- Erdem Esen : il s'exile en France dans les années 1950.
- Ergüner Kudsi (Istanbul, 1950) : musicien, il s'installe à Paris en 1975 pour étudier en musicologie.
- Erhat Azra (Istanbul, 1915- Istanbul, 1982) : écrivain, elle vécut à Paris au début des années 1950.
- Erinç Cezmi Rıfkı : musicien, il a étudié à Paris à partir de 1925.
- Erkiner Engin (Adana, 1950-) : homme politique, il s'exile à Paris de 1982 à 1985.
- Ertel Mengü (Istanbul, 1931-2000) : peintre, il étudia à Paris au début des années 1970.
- Esad Cemal : il a séjourné à Paris au milieu des années 1880.
- Esad Işık (Paşa) (1865-1936) : médecin, il étudia à Paris entre 1889-1893.
- Esad Şefik (Bey) : opposant au Comité Union et Progrès, il s'exila en France dans les années 1910.

-Eyüboğlu Bedri Rahmi (Giresun, 1913- Istanbul, 1975) : Poète et peintre sous le pseudonyme de Hasan Gureth. Il a travaillé à Paris dans l'atelier d'André Lhote dans les années 1930. Il séjourna à Paris au début des années 1950 et en 1965.

-Eyüboğlu Sabahattin (Trabzon, 1908-Istanbul) : essayiste, historien de l'art et traducteur, il a étudié à Paris, à Lyon et à Dijon dans les années 1930. Envoyé à Paris de 1947 à 1948, il donne de remarquables « Lettres de Paris » à la revue littéraire Varlık.

-Evcimen Semiha (Eskisehir, 1953) : peintre, elle vit à Paris depuis 1978 où elle était venue pour étudier. -Fahri Ali : il participa au premier Congrès des Jeunes-Turcs en 1902.

-Falih Rıfkı : journaliste, il séjourna à Paris en 1928.

-Faradji Victor : journaliste, il a publié, en compagnie d'autres personnalités, un journal au nom de « Organe de défense des intérêts généraux de l'Empire ottoman » dans les années 1910.

-Fazlı (Efendi) : membre des Jeunes-Turcs, il séjourna à Paris au début des années 1900.

-Fazıl Nizamettin : -Fazy Edmond : -Ferit Paşa (Damad) (1853-1923) : il étudia à la Sorbonne dans les années 1880. Il meurt en 1923 à Nice après s'être exilé en France deux ans plus tôt.

-Ferruh Ali (Istanbul, 1865-Sofia 1904) : écrivain, poète et politique, il séjourna en France dans les années 1890.

-Feyhaman Duran (Istanbul, 1886-Istanbul, 1970) : peintre, il a étudié à l'Académie Julian de 1912 à 1913.

-Feyzi Ömer : journaliste, il publia un journal à Paris à la fin des années 1920 au nom de « Zincirli Cumhuriyet » (la République enchaînée).

-Fikri Ömer Lutfi (Istanbul, 1872-Paris, 1934) : homme d'État, il fit ses études à Paris entre 1880-1884. Il passa ses dernières années à Paris.

-Findıkoğlu Fahri Ziyaeddin (Erzurum, 1901-1974) : sociologue, il a étudié à l'université de Strasbourg de 1930 à 1935.

- Fua Albert : journaliste, il a publié, en compagnie d'autres personnalités, un journal au nom d' « Organe de défense des intérêts généraux de l'Empire ottoman » dans les années 1910.
- Ganem Halil : intellectuel, il participa au premier Congrès Jeune-Turc en 1902.
- Georgiedas Dimitrius, journaliste exilé à Paris, il publie deux journaux au début des années 1890: La Turquie Contemporaine et Le Yıldız (l'Etoile).
- Gerede Selçuk : médecin, il étudia en France au début des années 1950.
- German Tülay (Istanbul, 1935) : musicienne, elle vécut à Paris à la fin des années 1960 à titre professionnel.
- Gezer Hüseyin (1920-) : sculpteur, il étudia à l'Académie Julian entre 1948-1950.
- Gökaltai Turan (1925-) : journaliste, écrivain et traducteur, il réside à Paris.
- Gökdoğan Nükhet (Istanbul, 1910-2003) : astronome, elle étudia les mathématiques à l'université de Lyon entre 1928-1933.
- Gökdoğan Gönül : -Gökmen Oğuz : journaliste, homme d'État, il étudia à la Sorbonne entre 1940-1948.
- Görelle Hamit (Gorele, 1903-1980) : peintre, il étudia à l'Académie Julian en 1929.
- Gourdji Salih : journaliste, il a publié, en compagnie d'autres personnalités, un journal au nom de « Organe de défense des intérêts généraux de l'Empire ottoman » dans les années 1910.
- Güçbilmez Cahit : il étudia en France dans les années 1950.
- Güçer Yusuf Behçet : -Güleryüz Mehmet (Istanbul, 1938) : peintre, il étudia à Paris entre 1970-1975.
- Gümülcineli İsmail : il séjourna à Paris au début des années 1910 et participa à l'opposition contre le comité Union et Progrès.
- Günel Neşet (1923-2002) : peintre, il étudia à l'École des Beaux-arts de Paris entre 1948- 1954.

-Güney Yılmaz (Şanlıurfa, 1937-Paris, 1984) : acteur, scénariste, il s'exile à Paris au début des années 1980.

-Güran Nazmi : peintre, il étudia à Paris dans les années 1910.

-Gürmen Osman Necmi (Istanbul, 1927-) : romancier, il a étudié et séjourné en France.

-Gürsel Nedim (Gaziantep, 1951) : il fait ses études secondaires au lycée francophone de Galatasaray. Il se rend ensuite à Paris, pour étudier les lettres modernes à la Sorbonne, et soutient sa thèse en 1979. Depuis il partage son temps entre Paris, où il enseigne la littérature turque à la Sorbonne et à l'institut nationale des langues et civilisations orientales, et Istanbul.

-Hakkı (Bey) : journaliste exilé à Paris, il publie deux journaux dans les années 1880 : le Teesüf (Le Regret) et le Gencide-i Hayal.

-Hakkı (Efendi) : militaire, il fut envoyé en France en 1894 pour étudier la cartographie.

-Halid (Bey) : mathématicien, il étudia à Paris à la fin des années 1800.

-Halil Ganem : journaliste exilé, il publia à Paris un journal au nom de Hilal (Le Croissant) au début des années 1890.

-Hamdi Aziz (1863-1911) : médecin, Il étudia la bactériologie à Paris à la fin des années 1880.

-Hanyol Mehmed : il étudia en France à la fin des années 1930. Il quitta le pays après l'éclatement de la guerre.

-Hasan Fehmi (Bey) (1866-1909) : journaliste, il s'exila pendant quelque temps en France dans les années 1900.

-Hasan Vecih Berekteoğlu (1895-1971) : peintre ; il a étudié à l'Académie Julian en 1923.

-Haşim Ahmet (Bagdad, 1884-Istanbul, 1933) : poète et essayiste, il étudia au lycée francophone de Galatasaray. Il est le fondateur d'une poésie moderne aux limites de l'hermétisme. Il a séjourné à Paris en 1924 pour y recevoir des soins et en 1928 pour y mener des observations.

-Haşim (Bey) : il séjourna à Paris dans les années 1890 et rejoignit le mouvement jeune-turc.

- Hayreddin (General) : homme d'État, il étudia en France dans les années 1860.
- Hazim (Bey) : médecin, il étudia en France à la fin des années 1880.
- Hosan (Hoca) Tahsin (1811-1881) : intellectuel, scientifique, il fut envoyé à la Mekteb-i Osmani (École Ottomane) de Paris en 1857 en tant qu'enseignant. Il en revient en 1861 pour repartir aussitôt entre 1862-1869.
- Hekimoğlu Müşerref (Istanbul, 1921-2004) : journaliste, elle vécut à Paris au début des années 1970. -Hikmet Nazım (Salonique, 1902-Moscou, 1963) : poète et dramaturge, il est l'une des figures majeures de la littérature turque du XXème siècle. Il séjourne pendant quelque temps à Paris en 1958.
- Hilav Selahattin (Istanbul, 1928-Istanbul, 2005) : philosophe, essayiste il étudia à Paris entre 1954-1958. -Hilmi (Bey) : il étudia à Paris à la fin des années 1900.
- Hisar Abdülhak Şinasi (Istanbul, 1887-1963) : romancier, écrivain, il mena des études à l'École Libre des Sciences Politiques entre 1905-1908.
- Hisar Remziye (Skopje, 1902-Istanbul, 1992) : chimiste, elle étudia à la Sorbonne entre 1926-1933. Elle est connue pour être la première turque à avoir obtenu un diplôme à la Sorbonne.
- Hoca Kadri : intellectuel, il participa au premier Congrès Jeune-Turc en 1902 et s'exila à Paris en 1909.
- Humbaracı Aslan : Il étudia en France dans les années 1950. Il est connu pour avoir été l'un des meneurs de la campagne internationale pour la libération de Nazım Hikmet.
- Hüseyin Remzi (Bey) : il fut envoyé à Paris en 1886 en compagnie d'autres médecins pour analyser le vaccin contre la rage.
- Hüsni Şefik (1887-1959) : médecin, il a étudié à la Sorbonne dans les années 1910. Imprégné par le spartakisme, il fonde le premier parti socialiste.
- Hüsrev (Bey) : il séjourna à Paris au début des années 1900 et participa au mouvement jeuneturc.

- İbrahim Baha (Bey) : journaliste, il séjourna en France à la fin des années 1900.
- İlgan Suphi : il étudia en France à la fin des années 1930. Il quitta le pays après l'éclatement de la guerre. -İkizek Ahmet : il séjourna en France en tant qu'étudiant au début des années 1950.
- İleri Mehmet (Bursa, 1932) : peintre.
- İlhan Attila (Menemen, 1925-2005) : écrivain, poète, il séjourna à Paris à trois reprises entre 1949 et 1965.
- İhmalyan Vartan (1913-1987) : romancier et conteur, il a vécu en France de 1946 à 1956.
- İnce Özdemir (Mersin, 1936-) : professeur de Français et poète, il étudia à la Sorbonne en 1965-1966.
- İpek Merih : professeur-docteur, il vécut en France dans les années 1970.
- İpekçi Abdi (1929-1979) : journaliste, il séjourna régulièrement à Paris dans les années 1970 à titre professionnel.
- İrgat Cahit (Lüleburgaz, 1915-Istanbul, 1971) : comédien, poète, il séjourna en France au début des années 1950.
- İşler Asim (Tirebolu, 1941) : peintre, il fit ses études à Paris entre 1970-1974.
- İzer Zeki Faik (1905-1988) : peintre, il étudia à Paris à la fin des années 1928-1930.
- Kalesi Ömer (Macédoine, 1932) : peintre, il s'est installé à Paris en 1965.
- Kam Ferit (Istanbul, 1864-Ankara, 1944) : intellectuel, il effectua pour une revue une mission d'observation dans différentes villes européennes et notamment à Paris (1913).
- Kan Suna (Adana, 1936) : violoniste, doté d'un talent exceptionnel elle migra en France dès le plus jeune âge en 1948, bénéficiant d'une bourse après l'instauration d'une loi conçue pour sa personne et pour Biret İdil.
- Karabekir Musa Kazım (1882-1948): il séjourna en France en 1914 dans le cadre d'une mission d'observation des attachés militaires.

- Karabulut Hikmet (1953) : peintre, il étudia en France à partir de 1983.
- Karakoç Abuzer (Sivas, 1952) : musicien, il s'est installé en France en 1989 après avoir passé six ans en prison.
- Karaköse Orhan : il étudia en France à la fin des années 1930. Il quitta le pays après l'éclatement de la guerre.
- Karal Enver Ziya (Kosovo, 1906-1982) : historien, il étudia à Lyon entre 1928-1933.
- Karaosmanoğlu Yakup Kadri (Le Caire, 1889-1974, Ankara) : écrivain, il séjourna à Paris en 1938.
- Karan Tacettin : il fit ses études en France au début des années 1950.
- Karsan Ali (1903- ?) : peintre, il a étudié à l'Académie Julian en 1924 ; 1926 ; 1930.
- Kadı Metin : peintre, il étudia à Paris au début des années 1970.
- Katırcıoğlu Fitnat : peintre.
- Kaya Şükrü (1883-1959) : homme d'État, il étudia à Paris à la fin des années 1900.
- Kayacan Feyyaz (Istanbul 1919-Londres 1993) : poète, dramaturge, il a fait des études de Sciences politiques à Paris.
- Kayra Cahit (1917) : homme politique, il vécut à Paris à la fin des années 1960.
- Kayazade Reşat (Istanbul, 1844-Istanbul, 1902) : l'un des fondateurs du mouvement jeune ottoman, il s'est exilé à Paris entre 1866-1877.
- Kazancıgil Aykut : médecin, il étudia en France au début des années 1950.
- Kazım (Bey) : -Kemal Ali (1869-1922) : journaliste, homme d'État, il séjourna en France à trois reprises d'abord pour y suivre des études entre 1886-1888, pour s'y exiler ensuite entre 1894-1898 et entre 1909- ?
- Kemal Avni (Bey) : Jeune-Turc, il séjourna à Paris à la fin des années 1900.

-Kemal Namık (Tekirdag, 1840-Ile de Sakız, 1888) : grand poète, romancier, dramaturge et essayiste, il a séjourné en France pendant quelque mois (1867).

-Korkmaz Naci : il étudia en France à la fin des années 1930. Il quitta le pays après l'éclatement de la guerre.

-Korkmaz Nezir (Hirit, 1954) : artiste peintre, il vit à Paris depuis les années 1980.

-Kösemihal Mahmud Ragip : musicien.

-Kudar Hasan (Edremit, 1926-) : exilé politique, il est installé en France depuis les années 1960.

-Kuğuzade Süleyman Rıza : il participa aux Jeux olympiques de Paris en 1924.

-Kuneralp Zeki (1914-1998) : homme d'État et fils du célèbre journaliste Ali Kemal, il fut chargé de différentes missions diplomatiques dans plusieurs villes européennes et notamment à Paris.

-Kuran Ahmet Bedevi (Trabzon, 1884-Istanbul, 1966): officier, il s'exila à Paris à deux reprises pour fuir la dictature du Comité Union et Progrès d'abord entre 1911-1912 et pendant la Première Guerre mondiale.

-Kürkçüoğlu Mustafa Nusret (Istanbul, 1910-1989) : physicien, il fit d'abord des études secondaires au lycée Henri IV de Paris entre 1925-1928 avant de revenir entre 1929-1932 pour étudier à la Sorbonne.

-Kuşçubaşı Eşref (Bey) : officier, il séjourna à Paris au début des 1900 et rejoignit le mouvement jeune turc.

-Kutlar Onat (1936-1995) : écrivain, poète, il étudia la philosophie à Paris au début des années 1960.

-Lifij Avni (Samsun, 1886-Istanbul, 1927) : peintre, il étudia à Paris entre 1909-1912.

-Livaneli Zülfü (1946) : artiste, il s'exila à Paris dans les années 1970.

-Lütfullah (Bey) : frère du Prince Sabahaddin, il participa au premier Congrès Jeune-Turc à Paris en 1902. -Macid (Paşa) : homme d'État, il étudia en France dans les années 1860.

-Mağmumi Şerefeddin : médecin, il séjourna à Paris et fit parti du mouvement jeune-turc dans les années 1890.

-Mahir Sadık : il participa au premier Congrès Jeune-Turc en 1902.

-Mahir Said (Bey) : opposant au Comité Union et Progrès, il s'exila en France dans les années 1910.

-Mahmud Cuda (1904-1987) : peintre, il étudia à l'Académie Julian entre 1925 et 1927.

-Mahmud (Paşa) (Damad) : il migra en France en compagnie de ses deux fils en 1899.

-Mahmut Esat (Paşa) : il fut l'ambassadeur de la Porte à Paris entre 1879-1894.

-Mansur Selim : il étudia la géographie à Paris au début des années 1900.

-Mayakon İsmail Mustak : -Menapirzade Nuri : -Mehmet Ali (Bey) (?-1939, Istanbul) : auteur compositeur, politicien, il s'exila à Paris après avoir été intégré à la liste des « 150 ». Il publia à Paris un journal au nom de « Zincirli Cumhuriyet » (La République enchaînée) à la fin des années 1920.

-Mehmed Galib : peintre, il a étudié à l'Académie Julian en 1889.

-Mehmed Sami Yetik (1878-1945) : peintre, il a étudié à l'Académie Julian en 1910-1911.

-Menemencioğlu Nevin : diplomate, elle a travaillé à l'ambassade de Turquie de Paris pendant de longues années.

-Menil Zeki : -Menteşe Halil (1874-1948) : homme d'État, il séjourna à Paris à la fin du XIXème siècle et rejoignit les Jeunes-Turcs de Paris.

-Meriç Cemil (Hatay, 1916-1987) : écrivain, grand spécialiste de littérature française, il séjourna à Paris en 1955, « la ville de ses rêves », pour subir une opération aux yeux.

-Meriç Mahmut Ali : fils de Cemil Meriç, il étudia en France dans les années 1960.

-Metin Feridun : il étudia à Paris dans les années 1970.

-Mevlanazade Rifat (Bey) : journaliste, il fut contraint à un exil de 10 ans par le CUP en 1909. Il s'en alla en France où il publia un journal au nom de « Serbesti ».

-Mithat Kemal : il participa au premier Congrès Jeune-Turc en 1902.

-Midhat (Paşa) (1822-1884) : homme d'État, il s'exila à Paris pendant quelque temps en 1878.

-Milaslı Halil (Bey) : Il séjourna à Paris à la fin du XIXème siècle et les Jeunes-Turcs.

-(Miralay) Halil (1857-1939) : peintre, il étudia à Paris pendant huit ans entre 1880-1888.

-(Miralay) Mehmet Sadık (Istanbul, 1860-Istanbul, 1941) : homme politique, il s'est exilé à Paris en 1913. -Milaslı Murad Bey : Il séjourna à Paris au début du XXème siècle et rejoignit le mouvement jeune turc.

-(Mizancı) Murad : journaliste, il vécut à Paris au milieu des années 1890, avant de s'en aller à Genève pour mettre sur pied, en parallèle au Comité Union et Progrès, un mouvement d'opposition contre le sultan.

-Mokay Fahri: -Mourad Kenize : petite fille du sultan Murad V, elle a fait des études de sociologie et de psychologie à la Sorbonne avant de devenir journaliste au nouvel observateur de 1970 à 1983. Elle a consacré un célèbre roman à l'histoire de sa famille « de la part de la princesse morte ».

-Mouhidine Timour (Koweit city, 1959-) : écrivain, traducteur et chercheur, il s'est installé en France en 1962.

-Mualla Fikret (Istanbul, 1903-Paris, 1967) : célèbre peintre, il vécut à Paris de 1938 jusqu'à sa mort.

-Muhtar Akil : médecin, Jeune-Turc, il travailla à l'Institut Pasteur de Paris au début du XXème siècle.

-Muhtar (Bey) : il séjourna à Paris à la fin des années 1800.

-Mulazim Kenan : journaliste jeune-turc (il travailla avec Bahaeddin Şakir), il vécut à Paris entre 1906-1908.

- Murat (Bey) : -Muratoğlu Oruç : il étudia en France au début des années 1950.
- Müridoğlu Zühtü (Istanbul, 1906-Istanbul, 1992) : sculpteur, il étudia à l'Académie Coralossi de Paris entre 1928-1932.
- Mustafa Fazıl (Paşazade) : Il séjourna à Paris au début des années 1900 et rejoignit le mouvement jeune turc.
- Mustafa Necat Uğurlu (Meb Necati) : homme d'État il séjourna en France à la fin des années 1920.
- Mustafa Reşit (Paşa) (1800-1858) : homme d'État, il assura l'ambassade de l'Empire ottoman à Paris à de nombreuses reprises. Il est par ailleurs l'un des pionniers des réformes (Tanzimat).
- Mustafa Sait (Bey) : intellectuel ottoman, il séjourna en Europe et notamment en France pour y mener des observations en 1898.
- Nahid Haşim : il vécut en France dans les années 1930.
- Namık İsmail (Istanbul, 1890- Istanbul, 1935) : peintre, il a étudié à l'Académie Julian en 1913-1914.
- Nazif Süleyman : Il séjourna à Paris et fit parti du mouvement jeune-turc dans les années 1890.
- Nazım Mehmet : il étudia à Paris dans les années 1970.
- Nazmi Ziya Güran (1881-1937) : peintre impressionniste, il a étudié à l'Académie Julian en 1909.
- Nes'e (Bey) : il séjourna à Paris dans les années 1890.
- Nevres (Bey) : il étudia à Paris à la fin des années 1900.
- Nevzat Fuat : -Nevzat Refik (1873-1953) : médecin, homme d'État, il s'est exilé à Paris en 1894 et rejoignit le mouvement jeune-turc. Sur place il fut influencé par le socialisme. Par la suite, il fonda la branche parisienne du « parti » socialiste turc.
- Nevzat Tevfik (1865-1904) : il s'exila à Paris pour fuir la dictature hamidienne.

-Nur Rıza (Sinop, 1879-1942, Istanbul) : médecin, homme d'État, il mena des études à Paris dans les années 1910 et s'y exila en 1926 pour fuir le régime kémaliste.

-Nurullah Cemal Berk (Istanbul, 1906-Istanbul, 1982): peintre, il a étudié à l'Académie Julian en 1924.

-Okçu Esin : peintre.

-Onat Hikmet (Istanbul, 1882-Istanbul, 1977) : peintre, il étudia à Paris entre 1910-1914.

-Oral Zeynep : journaliste, elle étudia à l'École Supérieure du journalisme de Paris dans les années 1960. -Orhon Mübin (Istanbul, 1924- Paris, 1981) : peintre, il étudia à l'Académie de la Grande Chaumière à Paris au début des années 1948. En 1953, ses œuvres sont exposées au Salon des Réalités Nouvelles. Il a exposé pour la première fois à la galerie Iris Clert en 1956, puis au Salon de Mai de 1956 et 1957. Les œuvres de Mübin Orhon sont aujourd'hui présentes dans de nombreuses collections.

-Osman Hamdi (Bey) (1842-1910) : peintre et archéologue, conservateur de Musée il est le fondateur de l'École des Beaux Arts d'Istanbul en 1883. Il étudia à Paris entre 1860-1869.

-Önger Demir Fitrat : médecin, il vit à Paris depuis les années 1970.

-Öziş Sadi (Istanbul, 1923-) : sculpteur, il étudia à l'Académie Julian entre 1949-1950.

-Özkök Ertuğrul : journaliste, il étudia à Paris dans les années 1960.

-Özkök Tansu.

-Özlü Demir (Istanbul, 1935) : homme de lettres, il étudia à Paris entre 1961-1962.

-Öztürk Kenan (Elazığ, 1954-) : président d'une association culturelle, il fit des études en France en 1974 et s'y exila en 1981.

-(Paşa) Ziya (Istanbul, 1829-Adana 1880) : poète et fonctionnaire ottoman, il occupa diverses charges officielles et séjourna à Paris (1867).

-(Paşazade) Mithat : il participa au premier Congrès Jeune-Turc en 1902.

-(Paşazade) Mustafa Fazıl : il assura la fonction de trésorier du mouvement jeune-turc de Paris entre 1905-1908.

-Petek Fahrettin (Fahri) (Istanbul, 1922- 2011) : chimiste, chercheur au CNRS, il s'est exilé en France en 1949.

-Petek Gaye (1949) : écrivain, directrice de l'association ELELE (main dans la main), elle est la fille de Fahri Petek et rejoint son père en exil en compagnie de sa mère Neriman Petek au début des années 1950.

-Pinhas-Delpuech Rosie (Istanbul, 1946-) : professeur de littérature française en Israël, elle arrive à Paris depuis la Turquie en 1965 pour suivre des études de philosophie et de lettres.

-(Prince) Sabahaddin (Bey) (Istanbul, 1877-Neuchâtel, 1948) : intellectuel, opposant d'AbdülHamid et du Comité Union et Progrès, il s'exila en France à deux reprises de 1899 à 1908 et de 1913 à 1919.

-Rasa Remzi (Hatay, 1928) : peintre, il vit en France depuis 1953. Dès l'obtention de son diplôme en 1953 à l'École des Beaux-arts d'Istanbul, il vient à Paris où il décide de s'installer définitivement en 1956.

-Ratip Asir Acudoğlu (Istanbul, 1898-1958) : sculpteur, il a étudié à l'Académie Julian en 1925.

-Rauf Ahmet (Bey) : il séjourna à Paris dans les années 1890 et rejoignit le mouvement jeune-turc.

-Reşat Belger Nihat (Istanbul, 1882-1961) : médecin, homme d'État, il fit des études de médecine à Paris au début du XXème siècle où il participa au mouvement jeune-turc, et s'y exila ensuite en 1916. Il retourne en Turquie en 1936.

-Reşat Ralis (Bey) : -Rifat (İngiliz) : homme d'État, il séjourna en France à la fin des années 1920.

-Rifat Oktay (Trabzon, 1914-Istanbul, 1988): poète, il a suivi des cours de Sciences Politiques à Paris.

-Ruhi Arel (1880-Istanbul, 1931) : peintre, il étudia à Paris entre 1910-1914.

- Rüşdü (Paşa) (Erzurum, 1872-1926) : officier, il séjourna à Paris à la fin des années 1900.
- Saba Ziya Osman (Istanbul, 1910-1957, Istanbul) : écrivain, il séjourna à Paris en 1929.
- Saban Ody (Istanbul, 1953) : artiste peintre, elle vit à Paris depuis 1977. Elle est la fondatrice des mouvements « Singulières Plurielles » et « Arts et regard des femmes ».
- Sabit Nüzhet (1883-1919): journaliste socialiste, il séjourna en France pour y mener des études entre 1909-1910 et à titre professionnel ensuite en 1912.
- Sabri Faik : -Sadık (Bey) (Istanbul, 1860-1940) : officier, homme d'État, il s'exila en France au début des années 1910 et rejoignit les opposant aux Comité Union et Progrès.
- Safa Peyami (Istanbul, 1899-1961) : écrivain, il séjourna à Paris en 1938.
- Sağır Ahmetoğlu Mehmet (Bey) (Istanbul, 1824-Istanbul, 1872) : traducteur, il s'exila à Paris de 1866 à 1871 avec quelques uns de ses amis après le démantèlement de leur réseau « Jeunes Ottomans ».
- Saka Fuat (Trabzon, 1952-) : musicien, il étudia la musique en France dans les années 1970.
- Şakir Bahaeddin : médecin, il séjourna à Paris à deux reprises, d'abord à la fin du XIXème siècle puis entre 1902-1908. Il intégra le mouvement jeune-turc durant son second séjour parisien. Il assura diverses fonctions au sein du mouvement et fut l'un des artisans du renouveau.
- Salih Münir (Bey) : ambassadeur ottoman à Paris entre 1895-1902.
- Salih Zeki (Bey) (Istanbul, 1864-Istanbul, 1921): mathématicien, il étudia à l'École Polytechnique de Paris entre 1884-1886.
- Sami Paşazade Sezai (Istanbul, 1860-Istanbul, 1936) : écrivain, il a vécu à Paris pendant plusieurs années au début du XXème siècle.
- Sandobra Ali : il étudia en France à la fin des années 1930. Il quitta le pays après l'éclatement de la guerre.
- Sarica Murat : historien, il étudia en France au début des années 1950.

- Sarp Bedrettin (1915-) : ingénieur, il étudia en France entre 1937-1940.
- Sav Saffet : -Sav Ziya : il étudia en France dans les années 1950.
- Saygın Hasan (Burdur, 1958) : artiste peintre, il vit à Paris depuis 1982.
- Saygun Ahmet Adnan (Izmir, 1907-Izmir, 1991) : musicien, il étudia à la Schola Cantorum de Paris entre 1928-1931
- Sayman Yücel (Konya, 1939-) : professeur de Droit, chercheur, il fait son doctorat à Strasbourg. Il se retranche en France après les coups d'État de 1971 et de 1980.
- Sebati Muhiddin : peintre, il étudia à l'Académie Julian entre 1925-1928.
- Şefik İsmail (Bey) : Il participa au mouvement jeune-turc de Paris dans les années 1890. Il publia un journal humoristique au nom de Hayal en 1901.
- Selanikli Rahmi (Bey) : homme d'État, il s'exila en France en 1926 après l'attentat manqué d'Izmir.
- Semikyan Bertev : Il étudia en France dans les années 1950.
- Şerafeddin Nazım : -Serasker Yaveri Şefik : il séjourna à Paris dans les années 1890 et rejoignit le mouvement jeune-turc.
- Şerif (Paşa) (1865-1951) : opposant du Comité Union et Progrès, il s'exila en France dans les années 1910 et publia le journal « Meşrutiyet ».
- Sertel Sabiha (Salonique, 1895-Baku, 1968) : journaliste, elle s'installe à Paris avec son mari Sertel Zekerya au début des années 1950 pour fuir à la pression anti-communiste.
- Sertel Yıldız (New York 1923) : universitaire, elle est la fille du couple Sertel. Elle séjourna en France au début des années 1950 et entre 1971-1989. Elle enseigna l'histoire ottomane à l'université de Vincennes.
- Sertel Zekerya (Salonique, 1890-1980) : journaliste, il fait ses études à la Sorbonne dans les années 1910 et s'installe à Paris à la fin de sa vie dans les années 1970.

-Şevki (Efendi) : militaire, il fut envoyé en France en 1894 pour étudier la cartographie. -Sevük İsmail Habib (1892-1954) : écrivain, il séjourna à Paris en 1935.

-Seyit Süleyman : -Şeyh Şevki (Efendi) : il participa au premier Congrès Jeune-Turc en 1902.

-Sezayi Sami (Paşazade) (Istanbul 1860-Istanbul, 1936) : romancier, il assura la fonction de rédacteur en chef du journal Meşveret à Paris de 1905 à 1908.

-Sezer Muhittin : peintre, il vit à Paris depuis 1983.

-Şinasi İbrahim (Istanbul, 1826-Istanbul, 1871) célèbre journaliste, il effectua deux longs séjours à Paris, tout d'abord pour étudier entre 1849-1854, pour rejoindre ensuite les JeunesTurcs entre 1865-1869.

-Şinasi Kazım : journaliste, il étudia à Paris à la fin des années 1900.

-Siret Hüseyin (Istanbul, 1872-1959) : poète, il vécut à Paris pendant plusieurs années au début des années 1900. Il participa au premier Congrès Jeune-Turc en 1902.

-Sipahioğlu Gökşin (Izmir, 1926-Paris, 2011) : photographe, il arriva à Paris dans les années 1960 et fonda l'agence « Sipa Press » en 1973.

-Siyavuşgil Sabri Esat (Istanbul, 1907-1968) : poète, traducteur et écrivain, il étudia à l'université de Lyon et de Dijon entre 1928-1932.

-Somar Ziya (Yanya, 1906-Istanbul, 1978) : philosophe, il étudia en France à la fin des années 1820.

-Sözel Ali Hasan : il étudia à l'Académie Julian en 1925. Il quitta Paris en 1930.

-Suavi Ali (Istanbul, 1838-Istanbul, 1878) : écrivain, penseur, il publia les journaux Ulum et La République à Paris au début des années 1870.

-Süheyl Ahmed : médecin, il séjourna en France à la fin des années 1920.

-Şükrü (Bey) : il étudia à Paris entre 1905-1908 en compagnie de Mustafa Suphi.

-Sukuti İhsak : médecin, il étudia et participa au mouvement jeune-turc à Paris dans les années 1890. -Süleyman Seyit (Bey) (1842-1913) : peintre, il étudia à l'École Ottomane de Paris puis aux cotés de Cabanel entre 1862-1875.

-Sümer Güner (Ankara, 1936- Ankara, 1977) : comédien, il étudia à Paris dans les années 1960. - Suphi Mustafa (Giresun, 1883- Trabzon, 1921) : l'un des pionniers du communisme en Turquie, il étudia à Paris entre 1905-1908.

-Sürdüm İhsan (Konya, 1930) : peintre, il étudia en France entre 1956-1961.

-Taner Haldun (Istanbul, 1915-1986, Istanbul), il séjourna en France dans les années 1950.

-Tanilli Server (1931-2011) : écrivain, professeur de droit, il s'exila à Strasbourg après le coup d'État de 1980. Il retourne au pays en 2000.

-Tanoğlu Ali (Kosovo, 1904-1974) : géographe, il étudia en France entre 1929-1933.

-Tanor Bülent (1940-2002) : Il s'exile à Paris de 1983 à 1990 où il devient professeur aux universités de Paris X, de Dijon et de Genève.

-Tanpınar Ahmet Hamdi (Istanbul, 1901-Istanbul, 1962) : poète, nouvelliste, romancier, essayiste, il séjourna à Paris pendant quelques mois en 1953.

-Tarancı Cahit Sıtkı (Diyarbakır, 1910-Vienne, 1956) : poète, traducteur, il a fait des études en Sciences Politiques à Paris de 1938 à 1940.

-Tarhan Abdülhak Hamid (Istanbul, 1851-Istanbul, 1937) : diplomate, poète et dramaturge prolifique, il fit des études à Paris de 1863 à 1865. Il revient dans la ville en 1876 en tant que diplomate ottoman.

-Tarin Safer : médecin, il vécut en France dans les années 1950.

-Taşçioğlu Mükerrrem (1924) : politicien, il étudia les Sciences Politiques en France au début des années 1950.

-Taskeser Belkis : peintre.

-Tazol Alaeddin : il étudia en France à la fin des années 1930. Il quitta le pays après l'éclatement de la guerre.

-Tek Vedat (Istanbul, 1873-Istanbul, 1942) : architecte, il étudia à l'École des Beaux-arts dans les années 1890.

-Tengirsek Yusuf Kemal : -Teziç Erdoğan (1936) : légiste, il a étudié le droit à Paris dans les années 1960.

-Tilmer Tevfik : -Tirali Naim (Giresun, 1925-Istanbul, 2009) : écrivain, il étudia le droit en France au début des années 1950. Il fut un dirigeant du Foyer des Étudiants Turcs de France.

-Togay (Benderli) Gün : elle fit des études de médecine en France au début des années 1950. Elle intégra le Parti Communiste Français puis Turc.

-Togay Necli : il fit ses études de médecine en France au début des années 1950. Il intégra le Parti Communiste Turc.

-Toker Metin (1924-2002) : écrivain, journaliste, il étudia les Sciences Politiques à Paris au début des années 1950. Il présida pendant un temps le Foyer des Étudiants Turcs de France.

-Tokgöz Ahmet İhsan (Erzurum, 1868-Istanbul, 1942) : écrivain, l'un des pères du journalisme moderne turc, fondateur de la revue Servet-i Fünun, il séjourna en Europe et notamment en France en 1891.

-Topçu Nurettin (1910-1975) : écrivain, intellectuel, il étudia en France, et notamment à Strasbourg à la fin des années 1920.

-Toptan Fazıl, il séjourna à Paris à la fin des années 1900.

-Topuz Hıfzı (Istanbul, 1923) : journaliste, il étudia le droit et le journalisme à Strasbourg dans les années 1950. Il travailla à l'Unesco à Paris entre 1959-1983.

-Topuzlu Cemil (1868-1958) : médecin, homme d'État, il étudia au lycée de Galatasaray et à l'école militaire de médecine avant de se rendre à Paris entre 1888-1891 pour se perfectionner en chirurgie. Il fut deux fois maire de la ville d'Istanbul.

-Toray Seyfeddin : peintre, il étudia à l'Académie Julian entre 1925-1928. Il quitta la ville en 1935.

-Tosun Hüseyin : intellectuel, il participa au premier Congrès.

-Tosun Sedat : -Tozum Ruknettin : médecin, il étudia en France au début des années 1950.

-Tunalı Hilmi : il séjourna à Paris et rejoignit le mouvement jeune-turc au début des années 1900.

-Turan Selim (Istanbul, 1915-Paris, 1994) : peintre, sculpteur, il fut doté d'une bourse gouvernementale pour étudier en France à partir de 1947. Il étudia à l'Académie Ranson, enseigna à l'École d'art de Fontainebleau et à l'Académie Goetz.

-Türkman Mahmut : il séjourna en France au début des années 1950.

-Ubeydullah (Efendi) (Izmir, 1858-Istanbul, 1937) : homme d'État il fut contraint à l'exil sous l'ère d'Abdül-Hamid. Il séjourna à de nombreuses reprises à Paris entre 1886-1899.

-Ulunay Refi Cevad (Damas, 1890-Istanbul, 1968) : journaliste, il s'exila en Europe puis en France dans les années 1920(il faisait part de la liste des 150).

-Uluç Ömer (Istanbul, 1931) : artiste peintre, il fonda un atelier à Paris en 1984. -Uluçay Cengiz (1915-1989) : mathématicien, il étudia en France à la fin des années 1930. Il quitta le pays après l'éclatement de la guerre.

-Ulusoy Mehmet (1942-2005) : metteur en scène, il quitta Istanbul pour rejoindre Paris après le coup d'État militaire de 1971.

-Ulvi Cemal (1906-1972) : musicien, compositeur, il a étudié la musique à Paris en 1925.

-Ünsal Artun (Istanbul, 1942) : écrivain, il étudia à l'université de Paris entre 1963-1973. Il fut par ailleurs le correspondant de France du journal Hurriyet entre 1986-1992.

-Üstündağ Üstün : diplomate, il vécut à Paris dans les années 1960-1970.

-Urgan Mina (1915-2000) : écrivain, philosophe, elle séjourna en France au début des années 1950.

- Uraz Selçuk : Pianiste et femme d'Ulvi Uraz, elle étudia en France dans les années 1950.
- Uraz Ulvi (1921-1974) : comédien, cinéaste, il étudia en France dans les années 1950.
- Ustar Celal : il étudia en France à la fin des années 1930. Il quitta le pays après l'éclatement de la guerre.
- Vardar Berke : linguiste.
- Varınca Adnan (Istanbul, 1918) : peintre, il demeura à Paris à titre de recherche entre 1957 et 1973.
- Varlık Utku (1942) : peintre, il étudia à Paris au début des années 1970.
- Vasaaf Gündüz (1945) : il étudia à Paris dans les années 1970.
- Veli (Bey) : il fit des études à Paris à la fin des années 1900.
- Veldi Zeki (1890-1970) : historien, il séjourna en France en 1928.
- Varlık Utku (Bolu, 1942-) : peintre, il fut doté d'une bourse gouvernementale pour étudier à l'École des Beaux-Arts entre 1971-1975.
- Vecih Hasan (1895-1971) : peintre, il étudia à Paris dans les années 1920.
- Vedad (Bey) : -Yalman Ahmet Emin (1888-1972) : journaliste, écrivain, il séjourna à Paris entre 1944-1945.
- Yamaş Hamit : il étudia en France au début des années 1950.
- Yar Ali : il étudia à Paris à la fin des années 1900.
- Yaşar Kazım : il participa au premier Congrès Jeune-Turc en 1902.
- Yazman Aslan Tufan : -Yeğenoğlu İsmail Namık : peintre, il étudia à Paris dans les années 1910.
- Yenişehirlioğlu Şahin (1946) : écrivain, il étudia la philosophie à la Sorbonne entre 1964- 1974.
- Yenişehirlioğlu Filiz : elle étudia à Paris au début des années 1970.

-Yıldırım İsmail (Kayabasi, 1954) : peintre sculpteur, il s'exile en France en 1982.

-Yılın Şinasi : Il étudia en France à la fin des années 1930. Il quitta le pays après l'éclatement de la guerre. -Yosmayan Hilda (Istanbul) : peintre, elle vit en France.

-Yücel Ali Hasan (Istanbul, 1897- Istanbul, 1961) : homme politique, il occupa diverses fonctions ministérielles. Il est arrivé en France en 1930 accompagné d'un ministre pour y accomplir une mission d'observation sur les affaires culturelles du pays.

-Zeki Ekrem (1910-1987) : musicien, compositeur, il a étudié la musique à Paris de 1924 à 1930.

-Ziya Ekinci Tarık (Diyarbakir, 1925-) : médecin, il s'exile à Paris de 1982 à 1985.

-Ziya (Paşa) (Istanbul, 1825-Adana, 1880) : haut fonctionnaire, il s'est exilé à Paris pendant quelques mois en 1867.

-Ziya Nazmi (Aksaray, 1881-Istanbul, 1937) : peintre, il étudia à Paris entre 1908-1914.

-Zoeros (Paşa) : il fut envoyé à Paris en 1886 en compagnie d'autres médecins pour analyser le vaccin contre la rage.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

Αποστολίδου, Β. Χοντολίδου Ε. (2005) *Διδάσκοντας λογοτεχνία στο Γυμνάσιο* Πρόγραμμα Εκπαίδευσης Μουσουλμανοπαίδων 2005 – 2007 Υπεύθυνες Έργου: Άννα Φραγκουδάκη - Θάλεια Δραγώνα

Αρμένη, Ζ. (2015-2016) *Συγκριτική θεώρηση των μηχανισμών, των τεχνικών και του περιεχομένου τους στην κατασκευή της εθνικής ταυτότητας ανάμεσα σε εφηβική και ενήλικη λογοτεχνία*, Διπλωματική εργασία, ΑΠΘ

Asli Çete (2019) *Η μετάφραση ως μετακένωση της Δύσης στην ελληνική και την τουρκική λογοτεχνία* SYNERGHEION (SYN) *Rivista internazionale di studi greci. Lingue, Culture, Società*

Ηλιού, Φ. (2003). *Ιδεολογικές χρήσεις του Κοραϊσμού στον 20ό αιώνα* Αθήνα: εκδ. Βιβλιόραμα

Groethuysen, B. (1985) *Η φιλοσοφία της γαλλικής επανάστασης*, εκδ. Κάλβος

Ιορδάνογλου, Α. (2008) *Περίοδοι της τουρκικής γλώσσας και λογοτεχνίας*, εκδ. Σταμούλη

Καλλέργης, Η. (1995) *Προσεγγίσεις στην παιδική λογοτεχνία*. Αθήνα: εκδ. Καστανιώτη

Κανελλόπουλος, Π. (1984) *Ιστορία του Ευρωπαϊκού πνεύματος τόμος Χ*. εκδ. Γιαλλέλης

Καραμάνου, Α. (2015) *Η Ευρώπη και τα δικαιώματα των γυναικών -Εξευρωπαϊσμός σε Ελλάδα και Τουρκία -Συγκριτική ανάλυση*

Κιτρομηλίδης, Π (2000)*Η Γαλλική επανάσταση και η Νοτιοανατολική Ευρώπη*. Εκδ. Πορεία

Lewis, B. (2001) *Η ανάδυση της σύγχρονης Τουρκίας τ. Α` : Τα στάδια της ανάδυσης*. Αθήνα: εκδ. Παπαζήση

Lewis, B. (2001) *Η ανάδυση της σύγχρονης Τουρκίας τ. Β` : Όψεις της αλλαγής*. Αθήνα: εκδ. Παπαζήση

Λιάζος, Ν. (2006) Τα τουρκικά σχολικά εγχειρίδια της μειονοτικής εκπαίδευσης στην ανάπτυξη διαπολιτισμικών σχέσεων μεταξύ χριστιανών και μουσουλμάνων στη Δυτική Θράκη, Διδακτορική διατριβή, Θεσσαλονίκη, ΑΠΘ, όπως αναφέρεται στη βιβλιογραφία της Παϊζάνη, Ο.(2013) Αναχωρώντας για διδασκαλία στην Τουρκία ο γλωσσικός και πολιτισμικός μου φάκελος, Σχολή Οικονομικών και Περιφερειακών Σπουδών, ΠΑΜΑΚ

Μαρκάτη, Δ. (2018) *Η κατάκτηση του γραμματισμού στην τουρκική γλώσσα από ελληνόφωνους φοιτητές: η συμβολή της λογοτεχνίας στα πλαίσια της μελέτης αναγκών*. ΔΠΘ Διδακτορική διατριβή

Μητράρας, Α. (2014). *Ανθολογία της Νέας Τουρκικής Λογοτεχνίας – Διήγημα*. Αθήνα, εκδ. Παπαζήση

- Μητράρας, Α. (2015). *Ανθολογία της Νέας Τουρκικής Λογοτεχνίας – Ποίηση*. Αθήνα, εκδ. Παπαζήση
- Millas, Η. *Παγκόσμια Λογοτεχνία*, Εκδοτική Αθηνών, 1997
- Μπακιρτζής, Ι. (2004). *Εισαγωγή στην ιστορία της οθωμανικής και τουρκικής γλώσσας και λογοτεχνίας*, εκδ. Σπανίδη, Ξάνθη
- Bozarslan, Η. (2010) *Ιστορία της σύγχρονης Τουρκίας*, μτφ Μ. Οικονόμου, Αθήνα: εκδ. Σάββαλας
- Norton, D.E. (2007) *Μέσα από τα μάτια ενός παιδιού: Εισαγωγή στην παιδική λογοτεχνία*, 7η έκδοση. Θεσσαλονίκη Εκδ. Επίκεντρο
- Παπαδάτος, Γ.(2009) *Παιδικό βιβλίο και φιλιαναγνωσία. Θεωρητικές αναφορές και προσεγγίσεις-δραστηριότητες*. Αθήνα: Εκδ. Πατάκης
- Πεσμαζόγλου, Σ. (1993) *Ευρώπη-Τουρκία -Αντανακλάσεις και διαθλάσεις -Η στρατηγική των κειμένων βιβλίο* πρώτο εκδ. Θεμέλιο
- Πεσμαζόγλου, Σ. (1993) *Ευρώπη-Τουρκία Ιδεολογία και Ρητορεία βιβλίο* δεύτερο εκδ. Θεμέλιο
- Πρελορέντζος, Γ. (2016) *Φιλοσοφία και Λογοτεχνία στη Γαλλία 1930-1960* Εκδ. Παπαζήσης
- Roux, J.-P. (1998) *Η ιστορία των Τούρκων 2000 χρόνια από τον Ειρηνικό ως τη Μεσόγειο*, εκδ. Γκοβόστης
- Sartre, J.P. (2006) *Τι είναι λογοτεχνία;* ,μτφ Μαρία Αθανασίου εκδ. 70
- Said, E. (1996) *Κουλτούρα και ιμπεριαλισμός*, μτφ Βανέσα Λάππα Αθήνα:
- Σκοπετέα , Έ. (1992) *Η Δύση της Ανατολής- Εικόνες από το τέλος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας*, εκδ. Γνώση
- Τάνπιναρ, Α.Χ. Ινστιτούτο Ρύθμισης Ρολογιών, Εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2019, μτφ. Στέλλα Χρηστίδου
- Φαλιέρου, Α. Δοκιμές 2003, Η στροφή προς τη Δύση (σελ.132-135)
- Χιδίρογλου, Π. (1997) *Η ελληνική προσέγγιση της τουρκικής λογοτεχνίας*, Εκδ.Βάνιας

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Babayigit, S. (2013) *L`immigration turque en France entre 1880-1980 : aspects politiques, culturels et artistiques- Les intellectuels turcs en France*, thèse doctorale, Université de Strasbourg
- Bozarslan, Η. (2007) *Histoire de la Turquie contemporaine*, éditions La découverte, Paris
- Even-Zohar, Ι. (1990) The Position of Translated Literature within Literary Polysystem, in *Poetics Today* 11/1 pp. 45-51.

- Even-Zohar, I. (2010) *Papers in Culture Research*, Tel Aviv University, Palestine.
- Lagarde et Michard (1969) *Collection littéraire XIXe siècle éditions Bordas*, Paris
- Lagarde et Michard (1988) *Collection littéraire XXe siècle éditions Bordas*, Paris
- Lewis, B. (1984) *Comment l'islam a découvert l'Europe*, Paris, La Découverte
- Moulinier, P. (2002) *La naissance de l'étudiant moderne (XIX ème siècle)*, Paris, Belin, p. 51.
- Paker, S. (1997) *Tanzimat Döneminde Avrupa Edebiyatından Çeviriler. Çoğul-Dizge Kuramı Açısından Bir Değerlendirme*, in *Metis Çeviri* 1, pp. 31-43.
- Strauss, J. (2014) *Osmanlı İmparatorluğu'nda Kimler Neleri Okurdu? (19.-20. Yüzyıllar)*, in M. F. Uslu – M. Altuğ (eds.), *Tanzimat ve Edebiyat. Osmanlı İstanbulu'nda Modern Edebi Kültür*, İş Bankası Yayınları, İstanbul, pp. 1-64.
- Süslü, A. (1925) *Un aperçu sur les ambassadeurs ottomans et leurs Sefaretname*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi, No 25, pp.233-260
- Toksöz, F. (2000) *Ulusal Repertuar İçinde Çeviri Yazının Yeri ve Önemi*, in *Doğuş University Journal* 1, pp. 213-216.

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

<https://ikee.lib.auth.gr/record/285445/files/GRI-2016-17712.pdf> (τελευταία πρόσβαση 17 /7/2022)

<https://www.linflux.com/litterature/decouvrir-la-nouvelle-generation-des-ecrivains-turcs/> (τελευταία πρόσβαση 25/7/2022)

https://www.editions-harmattan.fr/auteurs/article_pop.asp?no=2154&no_artiste=2415 (τελευταία πρόσβαση 29/7/2022)

<https://tel.archives-ouvertes.fr/tel-01089402/document> (τελευταία πρόσβαση 2/7/2022)

<https://tel.archives-ouvertes.fr/tel-01535065/document> (τελευταία πρόσβαση 25/7/2022)

https://scholar.google.gr/scholar?start=10&q=%CE%BC%CE%B5%CE%B8%CE%BF%CE%B4%CE%BF%CE%B9+%CE%B5%CF%81%CE%B5%CF%85%CE%BD%CE%B1%CF%82+%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD+%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%B9%CE%B1&hl=el&as_sdt=0,5&as_vis=1 (τελευταία πρόσβαση 25/8/2022)

<https://idkaramanlis.gr/analysis/i-tourkiki-diaspora-sti-gallia-tou-giorgou-prevelaki/> (τελευταία πρόσβαση 25/7/2022)

<https://www.academia.edu/39070910/%CE%97%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%AC%CF%86%CF%81%CE%B1%CF%83%CE%B7%CF%89%CF%82%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%B1%CE%BA%CE%AD%CE%BD%CF%89%CF%83%CE%B7%CF%84%CE%B7%CF%82%CE%94%CF%8D%CF%83%CE%B7%CF%82%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%84%CE%B7%CE%BD%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%BA%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%BF%CF%84%CE%B5%CF%87%CE%BD%CE%AF%CE%B1>
(τελευταία πρόσβαση 30/8/2022)

<https://www.etudes-litteraires.com/orient-litterature-francaise.php> (τελευταία πρόσβαση 2/9/2022)

<https://www.alloprof.qc.ca/fr/elevés/bv/français/les-courants-litteraires-f1612> (τελευταία πρόσβαση 25/7/2022)

<https://www.protothema.gr/stories/article/1037417/poia-einai-i-prosfora-tis-tourkias-stis-epistimes-ta-grammata-kai-tis-tehnes/> (τελευταία πρόσβαση 5/9/2022)

<https://www.freeinquiry.gr/articles/vivliokrisia/fantasiakes-koinotites/2840.html> (τελευταία πρόσβαση 25/7/2022)

<https://slideplayer.gr/slide/3267605/> (τελευταία πρόσβαση 30/7/2022)

<https://roides.wordpress.com/2019/03/30/30mar19/> (τελευταία πρόσβαση 21/7/2022)

<https://antikleidi.com/2013/04/25/notepad/> (τελευταία πρόσβαση 15/9/2022)

https://repo.lib.duth.gr/jsui/bitstream/123456789/13861/1/SavidouD_2013.pdf (τελευταία πρόσβαση 25/7/2022)

<https://inanotebook.gr/%CE%BF-%CE%B6%CE%BF%CF%86%CE%B5%CF%81%CF%8C%CF%82-%CE%BF%CE%AF%CE%BA%CE%BF%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B9%CE%BD%CF%83%CF%84%CE%B9%CF%84%CE%BF%CF%8D%CF%84%CE%BF-%CF%81%CF%8D%CE%B8/> (τελευταία πρόσβαση 14/7/2022)

http://librofilo.blogspot.com/2019/11/blog-post_26.html (τελευταία πρόσβαση 25/8/2022)

https://fr.wikipedia.org/wiki/Ahmet_Hamdi_Tanr%C4%B1nar (τελευταία πρόσβαση 6/7/2022)

<https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CF%87%CE%BC%CE%AD%CF%84%CE%A7%CE%B1%CE%BC%CE%BD%CF%84%CE%AF%CE%A4%CE%AC%CE%BD%CF%80%CE%B9%CE%BD%CE%B1%CF%81> (τελευταία πρόσβαση 20/9/2022)

<https://delhipages.live/el/%CE%B4%CE%B9%CE%AC%CF%86%CE%BF%CF%81%CE%B1/modern-turkish-literature> (τελευταία πρόσβαση 18/7/2022)

<http://www.herkulmillas.com/el/hm-makaleleri/glossa-logotexnia/619-tourkiki-logotexnia.html>
(τελευταία πρόσβαση 25/9/2022)